

**DEMOKRASİNİN
GELİŞİM SÜRECİNDE
ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİ
(1950 - 1954)**

Recep BÜYÜKTOLU

DEMOKRASİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİ (1950 - 1954)

Recep BÜYÜKTOLU

Sayfa Düzeni ve Kapak Tasarım :

Ömer KARAMAN

Baskı - Cilt :

Yeni Gün Ofset Matbaacılık

Tel.: 0376 212 33 53 Çankırı

ISBN :

123 1233

Çankırı Belediyesi Yayınları - 2014

TAKDİM



İrfan DİNÇ

Çankırı Belediye Başkanı

Çok zengin bir kültürel mirasa sahip olması yanında, tarihi mirasa da sahip olan Çankırı, Emir Karatekin tarafından fethedilmesinden sonra Türklere yeni bir yurt olmuş Anadolu şehirlerindendir. Milli Mücadele yıllarında işgale uğramamış olsa da her ferdinin kalbinde bu mücadelenin ruhu hissedilmiş ve Ankara'nın can damarı olan *İstiklal Yolu*'nun kilit noktalarından biri olmuştur.

Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un “*Muhterem Müslümanlar, Allah'a hamd u senalar olsun. Aylardan beri Cuma namazı kılmak fırsatını Çankırı'da buldum. İstanbul ve civarında kılamadım. Çünkü o yörelerde kafirlerin bayrağı dalgalanıyordu. O bayrağın altında köle idik...*” dediği Çankırı'da halk Milli Mücadele sırasında üzerine düşen sorumluluğu hakkıyla yerine getirmiştir.

Savaşın kazanılmasından sonra modern Türkiye'nin kuruluş sürecinde de önemli bir kent olan Çankırı, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1925 yılında yaptığı ziyarete ev sahipliği yapmış ve Atatürk'ün şapkayı halka tanıttığı ilk şehir olmuştur. Cumhuriyet devrinde birçok ünlü bürokrat, asker,

yazar ve sanatçı yetiştiren Çankırı, Mustafa Abdülhalik Renda, Nevzat Ayaz gibi herkes tarafından bilinen siyasetçilerin yanında, büyük fedakârlıklar göstererek, gece gündüz çalışarak Çankırı'ya ve ülkeye büyük hizmetlerde bulunmasına rağmen, adı geri planda kalmış insanlar yetiştirmiştir. Bunlardan bir kısmı da IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleridir.

27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının sona erdiği ve Demokrat Parti iktidarının başladığı 1950 seçimleri, ülkemiz için milat olmuştu. 1950 seçimleriyle Türkiye yeni bir döneme girerken, Çankırı milletvekilleri de TBMM'de şehrimizi başarıyla temsil etmişler ve yaşanan bu tarihi süreçte önemli rol oynamışlardır. Ancak bu milletvekillerinin isimleri, şehrimize ve ülkeye katkıları bugün bilinmemektedir. Hâlbuki halk iradesinin Türkiye'de belki de demokratik yolla ilk defa sandığa yansıdığı seçimler olan 1950 seçimleri öncesinde ve sonrasında yaşananlar ülke genelinin bir özeti niteliğindedir. Bu dönemdeki gelişmeleri bilmeden ve anlamadan Türkiye'de demokrasinin gelişimini anlamak mümkün değildir.

Elinizdeki bu çalışma demokrasi bilincinin yeni nesillere kazandırılmasında ve ülkemizin yakın geçmişinde yaşanan demokrasi mücadelesinin tarihsel sürecini anlamada, önemli bir boşluğu doldurabilecek mahiyettedir. Arşiv belgeleri ve dönemin canlı tanıklarının ifadeleriyle de desteklenen bu eser, aynı zamanda “*Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir!*” anlayışının yerleşmesi için mücadele eden demokrasi kahramanlarına karşı yapılmış güzel bir vefa örneğidir.

Bu çalışmayı gerçekleştiren Çankırı Karatekin Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Elemanlarından Recep BÜYÜKTOLU'yu kutlar, eserin Çankırı'mıza ve insanlarımıza hayırlı olmasını dilerim.

ÖNSÖZ

IX. Dönem TBMM Çankırı Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri üzerine yapılan bu eserde Türkiye'nin kalkınma ve demokratikleşme sürecinde Çankırı milletvekillerinin yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinden sonra, çok partili siyasi yaşama ancak 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti gibi partilerin kurulmasıyla geçilebilmişti. Ancak 1946 yılında yapılan seçimlerde uygulanan "*açık oy-gizli sayım*" yönteminden dolayı filizlenmekte olan demokrasi çabalarının büyük bir darbe almasından dolayı, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçek anlamda demokrasinin başlangıcı ancak 1950 seçimleri kabul edilmektedir. Çünkü milletin iradesi gerçek anlamıyla belki de ilk defa sandığa bu seçimlerle yansımıştı.

14 Mayıs 1950 seçimleri öncesinde hazırlanan, adil ve yargı denetimini öngören yeni Seçim Kanunu ülkede demokrasinin gelişimi için çok önemli bir adım olmuştur. Bu kanuna göre yapılan 14 Mayıs 1950 genel seçimleriyle Türkiye Cumhuriyeti yeni bir döneme girmiş ve 27 yıldır Türkiye'de iktidarı elinde tutan Cumhuriyet Halk Partisi, söz konusu seçimle iktidarı Demokrat Parti'ye bırakmıştır. Bu iktidar değişimiyle Türkiye'de ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda gelişmelerin yanı sıra demokrasi alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1950'den sonraki dönem belki de Yeni Türkiye'nin ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki en önemli olayların yaşandığı dönem olmuştur. TBMM'nin 1954 yılına kadar süren IX. Dönemi, demokrasi tarihimizin de ilk uygulama süreci olmuş ve Meclis önemli siyasi tartışmaların alanı haline gelmiştir. Bu dönem tartışmaları insanlarımızın günümüzde yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik, dini ve kültürel alandaki gelişmeleri daha iyi değerlendirebilmeleri ve gelecekte yaşanması muhtemel olayları görebilmeleri adına önemli örneklerle doludur.

Bugüne kadar TBMM IX. Dönem Çankırı milletvekilleriyle ilgili herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Oysa bu milletvekillerinin hem Türkiye'nin geneli adına, hem de Çankırı ili için yaptığı çalışmalar çok önemlidir. Böylece yaptığımız bu çalışmayla hem Çankırı tarihine hem de Türkiye Cumhuriyeti tarihine katkıda bulunmayı amaçladık.

TBMM IX. Dönem Çankırı milletvekillerinin hayatları hakkında yazılı belgelerin çok az olması, bu milletvekillerinin tamamının vefat etmiş olması, bazılarının Çankırı’da yaşayan birinci derecede yakınlarının bulunmaması, olanların ise geçmişte yaşadıkları siyasi baskıdan dolayı; özellikle 1960 Askeri Darbesi sonrasında yaşadıklarından dolayı çok fazla bilgi vermek istememesi, Çankırı’da arşiv çalışmalarının yeterince önemsenmemiş olması ve 1960 Askeri Darbesi’yle Çankırı Demokrat Parti İl Teşkilatı arşivinin imha edilmiş olması gibi etkenler çalışmamızı olumsuz etkilemiştir.

Araştırmamız sırasında başta Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve Kütüphanesi olmak üzere, Meclis’in IX. Dönemi’ni kapsayan TBMM Tutanakları Dergisi, Milletvekili Sicil Dosyaları, IX. Dönem Meclis Albümleri, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1945–1983 yılları arsında yayın yapmış Çankırı gazeteleri incelenmiş, ulusal süreli yayınlar ve araştırma eserlerde yer alan bilgilerden yararlanma yoluna gidilmiştir.

Bu çalışma 2013 yılında Pamukkale Üniversitesi’nde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlandı. Tez konusunun belirlenmesi aşamasından başlayarak, tezin tamamlandığı ana kadar fikirleriyle beni devamlı bir şekilde destekleyen Danışman Hocam Yrd Doç. Dr. Zülal KELEŞ’e, bilgi ve tecrübeleriyle sürekli desteklerini gördüğüm Hocam Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN’e, kaynak ve doküman temininde yaptıkları yardımlardan dolayı Avukat Mehmet ÇİVİTÇİOĞLU’na, Araştırmacı-Yazar Yüksel ARSLAN’a, Harun Tosyalıoğlu’na, Doğruyol Gazetesi sahibi İrfan HOŞAFÇIOĞLU’na, Bizim Çankırı Gazetesi sahibi Ali KÖR’e, Ebubekir KEKLİK’e, Engin DENİZ’e, Ayşe YÖNKUL’a, TBMM Arşiv Müdürlüğü ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı çalışanlarına, çalışmam süresince benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli eşim Münevver, kızlarım Melek ve Zülal’e en içten duygularımla teşekkür ederim.

Haziran 2013

Recep BÜYÜKTOLU

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	X
SİMGE VE KISALTMALAR	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ÇANKIRI VE

14 MAYIS 1950 SEÇİMLERİ20

I- Milli Mücadele Yıllarında Çankırı ve I. Dönem TBMM Milletvekilleri	20
II- 1923- 1950 Yılları Arasında TBMM’de Çankırı’yı Temsil Eden Milletvekilleri	22
III- Türkiye’de Seçim Hazırlıkları	26
IV- Çankırı’da Seçim Hazırlıkları	35
V- Çankırı Milletvekili Adayları	40
VI- 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçim Sonuçları	42
a) Ülke Geneli Seçim Sonuçları	42
b) Çankırı İli Seçim Sonuçları	45
VII- 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimi Sonuçlarının Yankıları	47
a) Seçim Sonuçlarının Ülke Genelindeki Yankıları	47
b) Seçim Sonuçlarının Çankırı İlindeki Yankıları	52

İKİNCİ BÖLÜM

IX. DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİ54

I- Kazım Arar	54
II- Kemal Atakurt	62
III- Celal Boynuk	67
IV- Kenan Çığman	69
Kenan Çığman ve Mustafa Muğlalı Olayı	74
V- Celal Otman	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IX. DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE

ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİNİN ÇALIŞMALARI78

I- Çankırı Milletvekillerinin IX. Dönem TBMM'de Aldıkları Görevler79

- a) Kazım Arar79
- b) Kemal Atakurt80
- c) Celal Boynuk81
- d) Kenan Çığman82
- e) Celal Otman83

II- Çankırı Milletvekillerinin Yasama Faaliyetleri84

- a) Kazım Arar84
 - 1- Kazım Arar'ın Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar
Hakkındaki Kanunla İlgili Görüşleri.....84
 - 2- Anayasa teklifi88
 - 3- Kanun Teklifleri89
 - 4- Takrirler90
 - 5- Sözlü ve Yazılı Soru Önergeleri96
 - 5. 1.Ulusal Konularla ilgili Soru Önergeleri96
 - 5. 2. Yerel Konularla İlgili Soru Önergeleri99
 - 6- Meclis Konuşmaları105
 - 6. 1. Ulusal Konularla İlgili Konuşmaları105
 - 6. 2. Yerel Konularla İlgili Konuşmaları126
 - 7- Dokunulmazlığının Kaldırılmasıyla İlgili Tezkere128
- b) Kemal Atakurt129
 - 1- Kanun Teklifleri129
 - 2- Takrirler129
 - 3- Kemal Atakurt'un Ulusal ve Yerel Konularla İlgili Soruları132
 - 3. 1. Ulusal Konularla İlgili Soruları132
 - 3. 2. Yerel Konularla İlgili Soruları133
 - 4- Meclis Konuşmaları134
- c) Celal Boynuk135
 - 1- Kanun Teklifleri135
 - 2- Takrirler136
 - 3- Sorular ve Cevaplar136
 - 4- Meclis Konuşmaları137
- d) Mehmet Kenan Çığman137

1- Kanun Teklifleri	137
2- Takrirler	138
3- Meclis Konuşma	141
3. 1.Sağlıkla İlgili Konuşmaları	141
3. 2. Diğer Konularda Yaptığı Konuşmalar	143
e) Dr. Celal Otman	144
1- Anayasa Teklifi	144
2- Kanun Teklifleri	145
3- Takrirler	145
4- Soru Önergeleri	150
5- Meclis Konuşmaları	153
f) Milletvekillerin Meclis Bütçe, Güvenoyu ve Kanun Oylaması Bilgileri	156
SONUÇ	168
KAYNAKLAR	163
EKLER	175
ÖZGEÇMİŞ	208

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. 1950 Milletvekili Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları	43
Tablo 2. 1950 Milletvekili Seçimleri Çankırı İli Sonuçları	46
Tablo 3. IX. TBMM'nin yasama yılları	78
Tablo 4. Çankırı Milletvekillerinin Meclisteki Oylama İstatistik Bilgileri	156

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AP	: Adalet Partisi
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti
B	: Birleşim
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D	: Dönem
DP	: Demokrat Parti
HF	: Halk Fırkası
LDP	: Liberal Demokrat Parti
O	: Oturum
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Toplantı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tic.	: Ticaret
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TIÇP	: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
YVİP	: Yalnız Vatan İçin Partisi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Demokrasi en basit tanımlamayla; halk egemenliği veya halkın yönetime katılması demektir. Tarihte ilk olarak İlkçağ Yunan şehir devletlerinde görülmüş, zamanla daha geniş ve farklı anlamlar kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Günümüz çağdaş demokrasi anlayışında, özgürlük ve geniş halk kitlelerinin siyasal ve sosyal örgütlenmesi esas alınırken demokratik toplumlarda her türlü fikir ve düşünceye saygı gösterilir. İnsanlar kendi siyasi görüşleri doğrultusunda da parti veya dernek gibi sivil toplum kuruluşları altında örgütlenerek, yönetime katılma hakkına sahiptir. Tüm bireylerin temel hak ve özgürlükleri korunur, hiç kimse kendi düşüncelerini başkalarına zorla kabul ettiremez.

Bütün çağdaş demokratik yönetimlerde genel ve eşit oy prensibi, halkın yönetime katılmasının en önemli koşullardandır. Çünkü ekonomik durumu, serveti, sosyal statüsü, ırkı, cinsiyeti, öğrenim derecesi ne olursa olsun, her vatandaşın bir oy hakkına sahip olması, genel ve eşit oy ilkesidir. Uzun mücadeleler sonucu elde edilen bu ilke demokrasinin temel taşı sayılmaktadır¹. Demokrasi, günümüzde uygulanmakta olan yönetimler içerisinde en iyisi kabul edilmekle birlikte, uygulanması en zor olan yönetim şeklidir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin başlıca mirasçısı, küçüle küçüle geriye kalan ve esas bölümünün yeni bir düzenlemeyle devamıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı Devleti'nden ne kalmıştı? Toprağından, halkından ordusuna; memurundan, parasından, borcuna; dilinden, dininden, yasalarından geleneklerine, göreneklerine, manevi kültürüne kadar her şey miras kalmıştı². Bu nedenle Türkiye'deki demokratikleşme hareketlerini anlayabilmek için önce Osmanlı tarihine bakmak gerekir.

Türk toplumunun son yüzyıl içinde geçirdiği köklü değişim ve dönüşümlerin izleri 19. yüzyılın tarihsel sürecine kadar uzanır. Bu tarihsel süreç "*Osmanlı Modernleşmesi*" kavramıyla ifade edilmiştir³. Bu süreçte

¹ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul 1969, s. 79.

² Mete Tunçay, "Siyasi Miras", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1983, s. 1964.

³ Osmanlı Modernleşmesi için Bkz. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yılı*, İstanbul 1955.

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa’da meydana gelen toplumsal ve siyasal değişimlerin, dönüşümlerin farkına varmış, kendi bünyesinde bir modernleşme çabası içerisine girmiştir⁴. Ancak 19. yy. ıslahatları, halk tarafından yeterince anlaşılamamış, çıkarları zedelenen Yeniçeri Ocağı, Ulema sınıfı gibi grupların tepkisi, kimi zaman yetişmiş insan açığı kimi zamanda azınlıkların bağımsızlık isyanları ve bu isyanları destekleyen batılı devletlerin müdahaleleri, yapılmak istenen yeniliklerin başarılı olmasını önleyen önemli etkenler olmuşlardır.

Osmanlı Devleti’nde demokratikleşme sürecinin başlangıcı II. Mahmut döneminde, adeta kendi özerk yönetimlerini kurmuş olan Anadolu ve Rumeli Ayanlarıyla Sened-i İttifak’ı imzalanmıştır⁵. Padişah, bu belgeyle zayıflayan devlet otoritesini güçlendirmek amacıyla ayanlara güvence verirken; Ayanlar da Padişah’a sadakat sözü vermişlerdir. Osmanlı Padişahı’nın sahibi olduğu mutlak otoriteye Ayanların da ortak olmasını öngören bu belge⁶, Türkiye’de anayasal hareketlerin gelişiminde bir aşama olarak değerlendirilirken, Padişahın yetkilerinin kısıtlanması yönüyle Magna Carta’ya benzetilmektedir⁷. Sened-i İttifak, gerçekte halk egemenliğinin gerçekleştirilmesine yönelik bir düzenleme içermese de, devlet ve padişahın yetkilerinin sınırlanabileceği düşüncesini ortaya koyması nedeniyle Türkiye’de demokratikleşme hareketlerinin başlangıcı sayılan önemli bir gelişmedir.

1839 yılında Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı ise, dört temel reform içermektedir. 1.Yasayla can, mal ve namusun güvenceye alınması, 2. İltizam sisteminin yerine düzenli bir vergi sisteminin kurulması 3. Zorunlu askerlik sisteminin getirilmesi. 4. Bütün tebaa için kanun önünde eşitliğin sağlanması⁸.

Tanzimat Fermanı, padişahın kendi otoritesini kendi iradesiyle sınırlamayı kabul ettiğini gösteren bir belgedir. Kişilere tanınan hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemeleri ve devletin çeşitli kademelerinde yapılacak yenilikleri içermekte olan bu belgeyle, Padişah vaat ettiği yasal düzenlemelere bağlı kalacağına söz vermiş fakat padişahın vaatlerine sadık

⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002, s. 132.

⁵ N. Berkes, *a.g.e.*, s. 132-140.

⁶ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 29.

⁷ Mustafa Erdoğan, *Modern Türkiye’de Anayasalar ve Siyasi Hayat*, Ankara 1997, s. 3-19.

⁸ M. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 23.

kalmaması durumunda devreye girecek herhangi bir kurumsal yaptırım mekanizması belgede yer almamıştır.

Ferman ile Osmanlı'da “Geleneksel Devlet” anlayışı yerine “Kanun Devleti” olma yolunda önemli bir adım atılmıştı. Tanzimat Dönemi'nin ikinci önemli belgesi ise 1856 Islahat Fermanı'dır. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nda belirtilen ilkeleri kabul etmenin yanı sıra, Gayri Müslimlere daha geniş haklar da tanımıştı. Böylece Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu yeni bir siyasal ve toplumsal sürece girerken, Osmanlı toplumunun eşitliği Tanzimat ve Islahat Fermanlarında yer almış ve bu belgeler Kanun-ı Esasi Anayasası'nın temel karakterini belirlemiştir⁹.

Tanzimat Dönemi'nde ülkede yaşanan değişiklikler ve toplum hayatına etkin bir şekilde girmiş olan Avrupa tarzı eğitim sisteminin bir ürünü olarak, Batı kültürüne daha yakın bir elit grup doğmuştur. Genç Osmanlılar veya Jön Türkler olarak adlandırılan bu yeni yönetici elit grup, Fransız Aydınlanma Felsefesi düşüncesinin etkisiyle, Batı tarzı bir anayasa hazırlanarak meclisin açılması, düşünce özgürlüğünün sağlanması, halka egemenlik hakkının verilmesi ve bunları sağlayacak örgütlü bir muhalefetin oluşturulması amacıyla 1865 yılında Genç Osmanlılar Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyet üyeleri açık ve gizli olarak yurt içinde ve yurt dışında yaptıkları siyasî mücadeleyle kısa sürede güçlenerek anayasal ve parlamentolu bir meşrutiyet hareketine zemin hazırlamıştır¹⁰.

Devletin çöküşünün ancak anayasal ve meclisli bir düzenle engellenebileceğini düşünen Genç Osmanlılar, bu sayede Osmanlı Devleti içindeki farklı unsurların Osmanlı olmayı kabul edebileceklerini düşünürken¹¹, parlamentoyu da can simidi olarak görmüşlerdir¹². Genç Osmanlılar, Tanzimat'ın yarattığı kültürel ve ekonomik sonuçları kınarken; Tanzimatçıları, ne Batının sömürgeci yönünü, ne de onun yükselişindeki hürriyetçiliği ve parlamentarizmi anlamamakla, yani yüzeysel bir Batıcılıkla

⁹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, İstanbul 1996, s. 34-35.

¹⁰ Hüseyin Tosun, *Cumhuriyet Öncesi Çağdaşlaşma Girişimleri, Atatürk ve Çağdaşlaşma*, Ankara 2005, s. 24.

¹¹ Ayfer Özçelik, “Osmanlı Mebusan Meclisi'nde “Türkçe” Tartışması (Kavanin ve Nizamatin Suret-İ Neşr ve İlanı Kanun Layihası Münasebetiyle)”, *OTAM Dergisi*, S. 13, Ankara 2003, s. 213-226.

¹² Mehmet Ali Ünal, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İttihatçı Geleneği”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. XXVIII, S. 251, Ankara 2008, s. 40.

suçlamışlar¹³ fakat onlar da Avrupa'yı çok iyi tanımadıkları gibi kendi toplumlarını da tam olarak bilmiyorlardı¹⁴.

Bu aydınların yurt içinde ve yurt dışında yürüttükleri mücadele sonunda Kanun-ı Esasi ilan edilmişti. 23 Aralık 1876'da ilan edilen ve 1830 Belçika Anayasasını model alan Kanun-ı Esasi, anayasal bir monarşiyi öngörmektedir¹⁵. Mithat Paşa ve arkadaşları tarafından oluşturulan 1876 Kanuni Esasi Anayasası¹⁶ ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm uluslar Osmanlı sayılmış ve onlara bir takım bireysel haklar verilmiştir. Kanun-ı Esasinin ilan edilmesinden sonra yapılan seçimler sonunda Meclis, Türklerle birlikte, Rum, Ermeni, Yahudi ve Arap üyelerin katılımıyla 19 Mart 1877'de açılmıştır¹⁷. Tarihsel ve toplumsal temelini göz önüne aldığımızda, Osmanlı parlamentosunun sınıfsal bir nitelikten çok, etnik bir renkliliğe sahip olması, çağdaş parlamentolara göre onun belirgin ve ayırt edici özelliğidir¹⁸. Anayasaya göre halkın seçtiği Mebusan Meclisi ve padişahın seçtiği Ayan Meclisi vardı fakat tüm ağırlık ve yetki yinede padişahındaydı. Çünkü Anayasa, Padişaha, meclisi açma, kapama, tatile sokma yetkisini ve meclisten çıkarılacak yasaları onaylayarak, yürürlüğe koyma hakkını; hükümeti göreve getirme, görevden alma yetkisini tanımıştır¹⁹. Kanun-ı Esasi'nin ilanıyla şeklen bir anayasal rejime geçilmiş olmakla beraber, Anayasa, padişahı sınırlayan bir nitelikte değildir²⁰.

Mebusan Meclisi ise, gerçek bir yasama organı gibi hareket etme eğilimine girmiş²¹ ve devrine göre padişaha sert bir muhalefet yapmıştır. Meclis, padişahın isteği doğrultusunda davranmadığı için²² bu durumdan rahatsız olan Padişah II. Abdülhamid, 28 Haziran 1877'de Meclisi feshetmiş ve yapılan ikinci seçimlerle Ocak 1878'de ikinci Meclis toplanmış ancak bu meclis de 14 Şubat 1878'de, 93 Harbi gerekçe gösterilerek padişah tarafından süresiz tatil edilmiştir²³.

¹³ Ayfer Özçelik, "Modernleşme Döneminde Bir Merhale: Meşrutiyet", Türk Yurdu Dergisi, C. XXVIII, S. 251, Ankara 2008, s. 72.

¹⁴ M. A. Ünal, *a.g.m.*, s. 40.

¹⁵ M. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁶ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri(1895-1908)*, 2008, s.8.

¹⁷ M. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁸ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 254.

¹⁹ Suna Kili, *Atatürk Devrimi ve Bir Çağdaşlaşma Modeli*, İstanbul 2008, s. 55.

²⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1991, s. 163.

²¹ K. Karpat, *a.g.e.*, s. 36.

²² M. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 34.

²³ N. Berkes, *a.g.e.*, s. 328.

II. Abdülhamit'in 30 yıl süren ve istibdat olarak nitelenen idaresine rağmen, bu dönemde yine çoğunluğu yurt dışında olmak üzere birçok fikirler filizlenmiş ve bu fikirleri savunan gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında pek çok örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerin en kuvvetlisi Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından gizlice kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Bu cemiyetin faaliyetleri bir yandan İstanbul'daki yüksek öğrenim gençliği arasında destek bulurken, bir yandan da Abdülhamit'in kovuşturmasından kaçıp Avrupa da yaşamak zorunda kalan Osmanlı aydınları arasında yayılmıştır²⁴. Ülke içerisinde ve dışında II. Abdülhamid'e karşı gelişen ve gittikçe güçlenen muhalefet, padişahı Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak zorunda bırakmış ve 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiştir.

Aralık 1908'de yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Fırkası, Mecliste çoğunluğu elde ederken, diğer yandan Osmanlı siyasi hayatında, Meşrutiyete karşı olanlar İttihat ve Terakki Fırkası karşıtı partilere katılarak ve halkın dini duygularından da faydalanarak halkı isyana teşvik etmekteydiler. Bundan sonra gelişen olaylar 31 Mart Vakası'na kadar devam etmiş ve Hareket Ordusu'nun müdahalesiyle bastırılmıştır²⁵. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları II. Abdülhamit'i tahtan indirerek, V. Mehmet Reşad'ı tahta geçirmişlerdir. Böylece ülkede huzurun sağlanacağını ve isyanların sona ereceğini ümit etmişlerse de sonuç beklendiği gibi olmamıştır. Örneğin II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi O'na sempati duyan Arnavut halkının İttihat ve Terakkiye duyduğu düşmanlığı artırmış, Arnavut mebusların ve dış devletlerin kışkırtmalarıyla Arnavutlukta isyan daha da büyümüştür²⁶. Ayrıca Meşrutiyet'in ilanında İttihat ve Terakki mensubu subayların rolü nedeniyle ordu, kendisini meşrutiyet rejiminin koruyucusu olarak görmeye başlamış ve bu da ordunun aşırı derecede siyasileşmesi sonucunu doğurmuştu. İttihat ve Terakkinin ordu içinde teşkilatlanması ve iktidarı bu yolla ele geçirmesi, karşı teşkilatlanmaları da beraberinde getirmiş ve bir grup subay Halaskar Zabitan Grubu'nu kurmuştur²⁷.

²⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1991, s. 58.

²⁵ Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*, Ankara 1996, s. 19.

²⁶ Zülal Keleş, "Cafer Tayyar Paşa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 44, Ankara 1999, s. 531.

²⁷ Mehmet Ali Ünal, *a.g.m.*, s. 42.

İttihat ve Terakki mensupları, Meşrutiyet rejimini güvence altına almak ve hükümet karşısında meclisin durumunu güçlendirmek için 1909 yılı Ağustos ayında Anayasada geniş ve önemli değişikliklere gitmişlerdir²⁸. Kanun-ı Esasî’de yapılan değişikliklerle parlamento güçlendirilirken; padişahın otoritesi oldukça sınırlandırılmıştır²⁹. II. Meşrutiyet Dönemi’nde, sosyalist eğilimli olanından liberaline kadar birçok partinin kurulmasıyla, Türkiye çok partili hayatla tanışmış³⁰. Fakat bu dönem içerisinde, Osmanlı siyasî hayatına damgasını vuran parti İttihat ve Terakki Partisi olmuştur³¹. Bir süre sonra İttihat ve Terakki yönetimi yurt genelinde sıkıyönetim uygulayıp, kimseye göz açtırmazken, buna karşın İttihat Terakki’nin bu tutumuna tepki olarak faaliyet göstermeye çalışan gruplar da oluşmaya başlamıştır. Mecliste İttihat ve Terakkiye muhalif olan tüm unsurları kapsayacak şekilde geniş tabanlı bir siyasal cephe olarak 21 Kasım 1911’de Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulmuştur. Diğer yandan İttihatçılar arasında da tam bir düşünce-anlayış birliği yoktur. Bu durum gelecekte her iki partide de fikir çatışmaları ve bölünmelerin yaşanması ihtimalini güçlendirmektedir.

11 Aralık 1911’e gelindiğinde, İstanbul’da yapılan ara seçimleri bir oy farkla Hürriyet ve İtilaf Fırkası kazanırken, seçimleri kaybeden İttihat Terakki’de büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır³². Neticede İttihatçılar, meclisi dağıtma yoluna giderek, bu yolda faaliyet göstermişler ve yapılan çalışmalar sonucu 18 Ocak 1912’de Meclis dağıtılmıştır. Meclisin dağıtılmasının ardından genel seçimlere gidilirken, İttihat ve Terakki’nin yoğun baskılarından dolayı tarihe “*Sopalı Seçimler*” olarak geçen seçimler sonunda, 270 milletvekilli Meclis’e yalnız 6 muhalif üye girebilmiş, İttihat ve Terakki Fırkası çoğunluğu oluşturmuştur³³.

Seçimlerden kısa süre sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Halaskar Zabitan Grubu ve eylemleriyle³⁴ Mehmet Sait Paşa Hükümeti’nin düşmesine sebep olmuştur. Ardından Ahmet Muhtar Paşa’nın sadrazamlığında kurulan

²⁸ N. Berkes, *a.g.e.*, s. 486.

²⁹ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 360.

³⁰ Ayfer Özçelik, *a.g.m.*, s. 73.

³¹ Ercan Haytaoğlu, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Denizli1997, s. 47.

³² Sina Akşin, *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1980)*, İstanbul, s. 38.

³³ Abdullah İslamoğlu, *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet (1908-1913)*, İstanbul 2004, s. 46.

³⁴ Z. Keleş, *a.g.m.*, s. 534.

yeni hükümet de, İttihat ve Terakki Partisi'nin baskısına dayanamayarak yaklaşık 4 ay sonra, 29 Ekim 1912'de istifa etmiştir. Padişah V. Mehmet Reşat aynı gün hükümeti kurma görevini İttihat ve Terakki Partisi yanlılarının engelleme çabalarına rağmen Kâmil Paşa'ya vermiştir³⁵. Siyasî mücadelenin şiddetini artırmasıyla İttihat ve Terakki Partisi'nin muhalefet tarafından iktidardan uzaklaştırılması, İttihat ve Terakki'yi demokratik çizgiden çıkarmıştır³⁶. Bu sırada Balkan Savaşları devam etmekteydi ve yaşanan başarısızlıklardan dolayı Osmanlı Devleti zor durumdaydı. Kamil Paşa Hükümeti'nin, İngiltere ve Fransa'nın verdiği notaya karşılık, Edirne'yi Bulgarlara bırakma düşüncesinde olduğu iddiasının yayılması üzerine, İttihatçılar, 23 Ocak 1913 günü büyük bir kalabalık halinde Edirne için sloganlar atarak, Bab-ı Ali'ye doğru yürümüşler ve "*Bab-ı Ali Baskını*"nı gerçekleştirmişlerdir. Enver Paşa'nın başını çektiği bu darbe sonunda İttihatçıların desteklediği Mahmut Şevket Paşa'nın hükümeti kurması sağlanmış³⁷ ve ülkenin kontrolü tamamen İttihat ve Terakkinin eline geçmiştir. Ancak Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913'te bir suikast sonucunda öldürülmesiyle muhalefet üzerindeki baskı daha da artırılarak, etkisiz hale getirilmiştir. 1914 yılına gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla siyasî parti mücadelelerinin getirebileceği olumsuzluklar göz önüne alınarak, çok partili siyasî hayat tatil edilirken, İttihat ve Terakki tek parti yönetimini 1918 yılı sonuna kadar devam ettirmiştir³⁸.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin Türk siyasi hayatında ayrı bir yeri vardır. Bu dönemle birlikte, birçok askeri ve sivil devlet görevlisi, bürokratlar ve çeşitli meslek gruplarından bireyler, tarihte ilk kez Türk siyasi hayatında yer almıştır³⁹. Ayrıca İttihat ve Terakki'nin bu dönemde oluşturduğu komitacı ve müdahaleci siyaset geleneği, Cumhuriyet devrinde çok partili hayata geçtikten sonra, seçimlerde halkın desteğini alamayan kesimlerin ordunun desteğini kazanmaya çalışmalarına yol açmıştır⁴⁰. 1960 ve 1980 askeri darbeleri bu komitacı ve müdahaleci siyaset geleneğinin en belirgin örnekleridir.

³⁵ "Cavit Beyin Hatıraları", *Tanin*, 2 Şubat 1944.

³⁶ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 47.

³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, İstanbul 1992, C. II, s. 398.

³⁸ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 47.

³⁹ A. Arslan, *a.g.m.*, s. 11.

⁴⁰ M. A. Ünal, *a.g.m.*, s. 43.

I. Dünya Savaşı'nda birden fazla cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, tarihindeki en ağır yenilgisini almasının ardından, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalayarak savaştan çekilirken, Mütareke dönemi, siyasî partilerin ve siyasî teşkilatların fazlalığıyla dikkat çeker. İttihat ve Terakki'nin baskısı ile faaliyet gösteremeyen siyasî teşekküller tekrar canlandığı gibi, birçok yeni siyasî parti de bu dönemde kurulmuştur⁴¹.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra memleketin yer yer işgali ve bu işgallerin daha da genişleyeceğinin anlaşılması, bütün yurttan bir takım kuruluşların doğmasına yol açmıştır. Millettin silaha sarılarak mücadeleye girişmesi, başlangıçta işgal bölgelerindeki mahalli birliklerin ve giderek bütün Milli Mücadele'nin adı haline gelecek olan Kuva-i Milliye Hareketi'nin doğmasına neden olmuştur⁴². Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı tarihte Yıldırım Orduları Gurubu Komutanı bulunan Mustafa Kemal Paşa,⁴³ ateşkes antlaşmasının imzalandığını Sadrazam ve Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa'nın İstanbul'dan gelen 3 Kasım 1918 tarihli emri ile öğrenmiştir. Yıldırım Orduları Komutanlığı'nın kaldırılmasından sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, burada kaldığı altı aylık sürenin bir kısmını politik faaliyetlerle, diğer ve en önemli kısmını ise Anadolu'ya geçerek, Milli Mücadele'yi başlatma düşüncesinin hazırlıkları ile geçirmiştir.

İtilaf Devletleri'nin İstanbul hükümetinden, Samsun dolaylarında şikâyet ettikleri emniyetsizliğin giderilmesine dair istekleri, Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'ya geçiş fırsatı vermiştir. Samsun ve çevresindeki asayişin temin etmek üzere 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktıktan sonra, Havza'dan yayınladığı genelgeyle düşmana karşı direniş çağrısı yaparken, Amasya'dan yayınladığı Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan genelgeyle Milli Mücadele'nin esaslarını ilan etmiştir⁴⁴. 23 Temmuz–7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Erzurum Kongresi'nde bağımsızlık mücadelesinin niteliği ve temel ilkeleri belirlenirken, 4–11 Eylül 1919 tarihleri arasında

⁴¹ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 47.

⁴² Ayfer Özçelik, "Gediz Taarruzu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VII, S. 21, Ankara 1991, s. 581-589.

⁴³ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 2000, s. 42.

⁴⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. I, İstanbul 1951, s. 30-31.

toplanan Sivas Kongresinde de aynen kabul edilen bu ilkeler şunlardır: Ülkesi ve insanı ile Türk vatani bölünmez bir bütündür; manda ve yabancı egemenliği kabul edilemez; tek ve geçerli güç halkın iradesidir⁴⁵. Direnişi güçlendirmek için Mustafa Kemal başkanlığında kurulan Heyet-i Temsiliye, bir hükümet gibi hareket ederken, kongrelerde kabul edilen bu ilkeler de Anadolu'da kurulacak olan yeni bir devletin ipuçlarını da vermektedir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları sonucunda istifa etmek zorunda kalan Damat Ferit Hükümeti'nin yerine, Ali Rıza Paşa Hükümeti iş başına gelmiştir⁴⁶. Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti arasında Amasya'da yapılan görüşme sonunda, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin yeniden toplanması kararlaştırılmış⁴⁷ ve ülke genelinde milletvekili seçimleri yapılmıştır⁴⁸.

Seçilen Milli Mücadele yanlısı milletvekillerini Ankara'ya çağırarak ve onlarla görüşen Mustafa Kemal Paşa, milletvekillerinden Meclis'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu adlı bir grup kurmalarını, kendisini Meclis başkanı seçmelerini ve bağımsızlık yanlısı kararlar almalarını istenmiştir. Ancak, bu mebusların işgal tehdidi altındaki İstanbul'da yapabildiği tek olumlu iş, 28 Ocak 1920 tarihinde, Mebusan Meclisi'nin Misakı Milli'yi kabul etmesini sağlamak olmuştur. Esasları daha önce Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarınca belirlenen bu belge, Osmanlı İmparatorluğu'nun ülke ve nüfus unsurları ile egemenlik ve bağımsızlık hakkını yeniden belirlemekteydi. Böylece, Milli Mücadele hareketinin Anadolu'da saptamış olduğu ilkeler, Mebusan Meclisi'ne taşınmış oluyordu. Ancak İstanbul 16 Mart 1920'de itilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve Damat Ferit Paşa Hükümeti 11 Nisan 1920 tarihinde Mebusan Meclisi'nin Padişah tarafından fesih iradesini yayımlamıştır⁴⁹. Böylece yaklaşık 40 yıllık bir mazisi olan Osmanlı parlamenter sistemi sona ermiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki demokrasi ve parlamenter sistemin gelişimi incelendiğinde, 1876 yılından önceki modernleşme hareketlerinin hepsi anayasacılık hareketleriyle ortaya çıkmış ve padişahın yetkilerinin kısıtlanması yönünde oluşan anayasacılık hareketlerinin çoğu bu amacı

⁴⁵ A. Arslan, *a.g.m.*, s. 12.

⁴⁶ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. 1, İstanbul 2004, s. 144.

⁴⁷ A. F. Cebesoy, *a.g.e.*, s. 28.

⁴⁸ Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Milli Egemenlik*, Ankara 1987, s. 22.

⁴⁹ Servet Armağan, *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*, İstanbul 1975, s. 64-69.

gerçekleştirmede başarılı olamamıştır. 1876 yılından sonrakiler ise ya uzun ömürlü olamamışlar ya da iktidar çatışmalarının kurbanı olmuşlardır. Bu bakımdan Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet dönemine sağlam bir demokrasi ve parlamenter sistem miras kalmamış ise de, bu faaliyetler en azından parlamenter sistemin temel kavramları olan seçim, meclis, parti ve muhalefet gibi siyasi fikirlerin doğması ve gelişmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca, oldukça sınırlı düzeyde kalmış olmasına rağmen, kitlesel siyasal katılım araçlarının (seçimler, partiler-dernekler, dilekçe hakkı) ve dolaylı (iki dereceli) seçimlerle oluşmuş bir yasama organının siyasal süreçteki yerini alması, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan olguların başında gelir. Seçimlerin niteliği üzerine tartışmalar Cumhuriyet döneminde de benzer şekilde devam etmiştir⁵⁰.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalini Anadolu'daki kolordu tümen komutanlarına, vali ve mutasarrıflara, Müdafaa-ı Hukuk Örgütlerine, belediye başkanlıklarına telgrafla bildirilmişti. Telgrafta, “...İstanbul zorla işgal edilmek suretiyle, Osmanlı Devleti'nin yedi yüz yıllık hayat ve hâkimiyetine son verildi...” denilmiş, Türk ulusunu bağımsızlık hakkını ve bütün geleceğini savunmaya çağırırken⁵¹ Ankara'da yeni bir meclisin açılacağı ilan edilmiştir. Ayrıca telgrafta Osmanlı mebuslarından Ankara'ya gelebilecek olanların da meclise katılmalarını, her sancaktan beş üyenin seçilmesini ve seçimlerin meclis çoğunluğunun 15 gün içinde Ankara'da toplanabilecek şekilde yapılmasını istemişti. Böylece Osmanlı Devleti'nin fiilen kalmayan otoritesi yok sayılarak, Türk Milleti kendi geleceğine resmen hâkim olmaya başlamıştır⁵².

Ülke genelinde seçimler yapılmış seçilen milletvekillerinin büyük kısmı 10 Nisan 1920'de Ankara'ya gelirken, Mustafa Kemal Paşa, 21 Nisan Çarşamba günü, kolordulara, vilayetlere, belediyelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderdiği genelge ile meclisin ne şekilde açılacağını bildirmiştir⁵³. Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra 23 Nisan 1920 günü Hacı Bayram Camii'nde kılınan Cuma namazının ardından dini bir törenle Meclis 13.45'te açılmıştır⁵⁴. Hazır bulunan milletvekillerinin içinde en yaşlı

⁵⁰ Tarık Zafer Tunaya, *İkinci Meşrutiyet'in Türk Siyasal Hayatındaki Yeri*, Ankara 1976, s. 82.

⁵¹ M. K. Atatürk, *a.g.e.*, s. 286.

⁵² Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara 1991, s. 67.

⁵³ M. K. Atatürk, *a.g.e.*, s. 294-295.

⁵⁴ Ş. S. Aydemir, *a.g.e.*, s. 271-274.

üye olan Sinop milletvekili Şerif Bey açılış konuşmasını yapmıştır⁵⁵. Meclis daha sonra Mustafa Kemal Paşa'yı kendisine başkan seçerken, ulusal egemenlik anlayışı da adım adım gerçekleşmeye başlamıştı.

TBMM üyeleri ikisi seçim olmak üzere üç kanaldan gelirken, bu kanallar Mebusan Meclisi, yeni seçim sandığı ve Malta Adası'ydı. TBMM'nin ilk oturumunda 115 milletvekili vardı. Sonradan gelenlerle bu sayı artış göstererek bir ara 365'e kadar çıktıysa da TBMM'nin üye tamsayısı yine de kesinlik kazanmamıştır⁵⁶.

I. Meclis, açılışından Lozan Konferansı'na kadar geçen sürede Milli Mücadele'yi başarıya ulaştırarak⁵⁷, Anadolu'da yeni bir devletin kurulmasını sağlarken; savaşı yürüten ve kurucu meclis özelliği gösteren bir iradeyi yansıtacaktır. Farklı görüşteki üyelerden oluşmuş olan Meclis içinde, Tesanüt Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, İstiklal Grubu, Halk Zümresi, Islahat Grubu gibi toplulukların oluştuğunu görmekteyiz⁵⁸. Meclis'teki bu görüş farklılıkları zaman zaman sert tartışmalara ve önemli konularda karar almada problemlere neden olmuştur. Bölünmelerden dolayı Meclis'in iş göremez hale düştüğünden yakınan Mustafa Kemal Paşa, 10 Mayıs 1921'de kendine yakın üyelerden oluşan ve çoğunluğa sahip olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştur. Birinci Grup adıyla da anılan bu oluşumu, bir yıl kadar sonra İkinci Grup diye adlandırılan bir gruplaşma hareketi izlemiştir. ARMHG içinde yer almayan Hüseyin Avni Bey, Emin Bey ve arkadaşları 1922 yılı başların da II. Grup' u oluşturduklarını ifade etmişlerdir.⁵⁹ Birinci Grup inkılâpçı; İkinci Grup ise muhafazakâr eğilimlidir. Bu bölünmenin temelinde, siyasal rejimin ne olması gerektiği sorunu yatmaktaydı. Meclis'teki bütün üyeler Misak-ı Milli programında görüş birliği içindeydiler ancak milli iradeyi hâkim kılma noktasında yollar ayrılıyordu. Muhafazakârlar, kurtuluştan sonra Osmanlı rejiminin sürdürülmesinden, yenilikçiler ise kaldırılmasından yanaydı. İki taraf arasındaki ayrılık, Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra daha da belirginleşecek ve hesaplaşmaya dönüşecektir.

⁵⁵ M. A. Ünal ve A. Halaçoğlu, *Türk İnkılâbı Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, s. 93.

⁵⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul 2001, s. 231.

⁵⁷ Ş. S. Aydemir, *a.g.e.*, s. 135.

⁵⁸ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 48.

⁵⁹ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi I. Dönem*, Ankara 1994, s. 305.

1923 yılına gelindiğinde düşman yurttan atılmış çağdaşlaşma mücadelesi başlamıştır. Bu mücadele yıllarca süren savaşın harap ettiği bir ülkenin kalkınma savaşı olduğu kadar, milleti yeniden şekillendirme, ona tekrar kendine güven, milli şuur, yeni bir vatan anlayışı ve sevgisi verme mücadelesidir⁶⁰.

Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle TBMM'nin 1 Nisan 1923 tarihli oturumunda seçimlerin yenilenmesi kararı alınmış ve Haziran–Temmuz aylarında yapılan seçimleri, birkaç bağımsız dışında Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat belirlediği ARMHC adayları kazanmıştır. Bunda, Mustafa Kemal Paşa'nın kararlı tutumu ve seçmenlerin bir macera istemeyişinin yansıması, muhalefetin somut siyasal öneriler üretemeyişi de etkilidir. 11 Ağustos 1923 tarihinde çalışmalarına başlayan II. TBMM'de⁶¹, çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atılırken, tartışmalar ve bölünmeler de yaşanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa daha 1921 yılında gazetecilere verdiği bir demecinde, barışın sağlanmasıyla halkçılığa dayanan ve "*Halk Partisi*" adını taşıyacak bir partinin kurulacağını açıklamıştı⁶². Nitekim, Lozan Antlaşması'nın kabulü nedeniyle TBMM'de baş gösteren yoğun tartışmalar üzerine, 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Halk Fırkası adıyla, söz konusu partinin resmen kurulduğunu görmekteyiz. HF'nin kuruluşundan sonra, inkılâp hareketleri hızlanmış, 1923'te Cumhuriyet ilân edilirken, 1924'te Hilafet, Şeriyeye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmış, aynı gün çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. İnkılâp alanında atılan bu büyük adımlar, inkılâp karşıtı gruplarda olumsuz etkiler yapmış, ülke ekonomisinin durumu, dış ticaret üzerindeki giderek artan baskılar ve laik reformların hızla devam etmesi huzursuzluğu artırmıştır.

Halk Partisi'ne karşı artan tepkiler bir süre sonra parti içinde huzursuzluğa yol açarken, bir kısım tanınmış simalar partiden ayrılma yolunu tercih etmiştir. Kazım Karabekir, Paşa Ali Fuat Paşa, Rauf Paşa, Refet Paşa, Adnan Bey, İsmail Bey ve birkaç milletvekili CHP'den ayrıldıktan sonra 17 Kasım 1924'te kurdukları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın⁶³ yedi

⁶⁰ Ayfer Özçelik, "Modernleşme Döneminde Bir Merhale: Meşrutiyet", s. 71-76.

⁶¹ B. Tanör, *a.g.e.*, s. 280-282.

⁶² E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 48.

⁶³ Ercan Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 48.

bölümden oluşan parti programın da dikkat çeken en önemli madde “*fırka fikirlerine ve dini itikatlara hürmetkârdır*” hükmünün yer aldığı 6. maddedir⁶⁴.

TCF kurulur kurulmaz aktif bir muhalefet işlevini üstlenmiş ve Başbakan İsmet Paşa’nın istifasına neden olmuştur. İsmet Paşa’nın çekilmesiyle, Fethi Bey (Okyar) başkanlığında yeni bir hükümet kurulurken, bu sırada TCF, örgütlenmesini kısa zamanda doğu illerine kadar genişleterek, Halk Fırkası’nın yapısının tersine çok değişik kesimleri kendi içinde toplamayı başarmıştır. Bunlar arasında yapılan inkılâplardan memnun olmayan kesimler de vardı⁶⁵.

TCF’nin kurulmasıyla Cumhuriyet döneminde ilk çok partili sisteme de geçilmiş ama bu sistem yürütülememiştir. 1925 yılın da başlayan Şeyh Sait İsyanı sonucunda, İstiklal Mahkemesi savcılarının bazı TCF taraftarlarının ayaklanmaya maddi ve manevi destek verdiğini hükümete bildirmeleri üzerine, 1925 yılı Haziran ayında Hükümet, Takrir-i Sükûn Kanunu’na aykırı hareket ettiği gerekçesiyle TCF’yi kapatma kararı alacak ve Parti kapatılacaktır⁶⁶. Böylece Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçiş için atılan ilk adım başarısızlıkla sonuçlanırken, günümüze kadar, bu kapatmaya gerekçe olan delillerin ne olduğuna dair somut hiçbir şey ortaya konulmamış olması akıllarda soru işareti bırakmıştır..

1930 yılına gelindiğinde, önceki yılın mahsulünün iyi olmaması ve bütün dünyayı saran bir ekonomik kriz, Türkiye’de de hayatı oldukça zorlaştırmıştı. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan CHP sorumlu tutulduğu gibi, CHP’nin ekonomi üzerindeki baskıyı artırması ve bazı partililerin partiyi kullanarak çıkar sağlamaları, halk arasında CHP’ye karşı tepkiyi artırmıştı.

Bu olaylar ve şartların bir sonucu olarak 12 Ağustos 1930 yılında kurulan⁶⁷ Serbest Cumhuriyet Fırkası, tek parti dönemindeki ikinci önemli muhalefet denemesidir. SCF’nin kurucusu, Mustafa Kemal’in yakın arkadaşı

⁶⁴ Abdülhamit Avcı, *Serbest Cumhuriyet Fırkası (Bu Partinin Kapatılmasında Basının Rolü)*, İstanbul 1998, s. 37.

⁶⁵ İsmet Paşa Hükümeti’nin sıkıyönetim ilan edilmesi yönündeki önerisi, Halk Fırkası’nın Meclis Grubunda kabul edilmeyince İnönü Hükümeti 21 Kasım 1924 tarihinde istifa etmiştir. Grup toplantısından sonra Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında toplanan Fırka Yönetim Kurulu’nda Gazi, İsmet Paşa’nın istediği gibi sert tedbirlerden yana olduğunu ihsas ederek “*benim burnuma barut ve kan kokusu geliyor; inşallah ben yanılmışımdır*” diyerek İsmet Paşa’nın istifasını kabul etmiş, yerine Fethi Bey (Okyar) görevlendirmiştir. Suna Kili, *a.g.e.*, s. 205.

⁶⁶ Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 115.

⁶⁷ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 61.

ve güvendiği bir kişidir. Ayrıca Ali Fethi Okyar, başbakanlık ve İsmet Paşa kabinesinde bakanlık yapmış deneyimli bir siyasetçidir. Ali Fethi Okyar, Paris Büyük Elçiliği'nden döndükten sonra, potansiyel toplumsal muhalefetin rejimi hedef almayan bir kanala yönlendirilmesi için, kurulacak yeni partinin oluşturulması görevi ona verilmiştir⁶⁸. Ali Fethi Bey, Gazi'den gelen öneriyi; *"Rica ederim, beni İsmet Paşa ile karşı karşıya getirmeyiniz"* diyerek, kabul etmek istememiş⁶⁹ ama Mustafa Kemal Paşa, onu ikna edebilmek için, İsmet Paşa ile görüşürmüştür. Birand ve Dündar'a göre bu görüşme şu şekilde gerçekleşmiştir:

*"Sıcak bir Ağustos akşamı Gazi Paşa, Yalova'daki bir baloda yakın bir dostu olan Fethi Bey ile Başbakan İsmet Bey'i yanına çağırttı. Çok partili rejim formülü gecikmemeli, bir an önce uygulamaya geçilmeliydi. Fethi Bey'den bir parti kurmasını istedi. Hatta adını bile koymuştu: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Başbakan ile ilerde muhalefet lideri olacak Fethi Bey'e dönüp, rejimin formülünü de açıkladı: "Ben şimdi bir babayım. Siz ikiniz de benim evlatlarımsınız. İkiniz arasında benim gözümde hiçbir fark yoktur"*⁷⁰ diyerek Ali Fethi Bey'i iktidar partisinin karşısında bir muhalefet partisinin başına geçmeye ikna etmiştir.

SCF, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ve bizzat Fethi Bey'i görevlendirilmesiyle 12 Ağustos 1930'da resmen kuruldu. Bu Parti *"Güdümlü muhalefet yaratma düşüncesinin"* bir devamıdır⁷¹ ve SCF yalnızca meclis içinde faaliyette bulunabilecek bir muhalefet partisi olarak tasarlanmıştır. Yeni partinin hükümete karşı bir siyasal rakip olarak kalması amaçlanmış ve iktidar seçeneği olması istenmemiştir⁷². Ancak Parti kurulduktan kısa bir süre sonra umulanın aksine, geniş halk kitleleri tarafından desteklenmeye başlanmıştır. SCF, CHP'ye karşı muhalefetini giderek artırmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın tahmininden daha fazla güçlenmiştir. SCF'yi destekleyenler içinde inkılâpları ve millî birliği tehdit eden unsurların varlığı CHP kanadında endişeye neden olurken, SCF, kısa sürede ülke genelinde seçimleri kazanacak

⁶⁸ Tefik Çavdar, "Serbest Fırka", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1983, s. 2052.

⁶⁹ Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi*, İstanbul 1987, s. 12.

⁷⁰ M. Ali Birand ve Can Dündar, *Demir Kırat (Bir Demokrasinin Doğuşu)*, İstanbul 1995, s. 14-15.

⁷¹ Ercan Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 48-49.

⁷² Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul 1997, s. 177.

duruma gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa partiler arasında tarafsız kalacağını belirtmesine rağmen, gelişmeler karşısında CHP'yi destekleme kararı alınca, durumu değerlendiren Fethi Bey⁷³, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı muhalefet yapmanın imkânsızlığı gerekçesiyle 17 Kasım 1930 tarihinde SCF'yi feshettiğini bildirmiştir. Böylece ikinci denemede başarılı olamamıştır.

1930 yılından sonra CHP, Avrupa'daki totaliter rejimlerden etkilenecek, kendisini devlet ve milletle bir tutmaya başlamış ve ülkedeki kontrolü eline alarak baskısını arttırmıştır. 1931 yılı parti kurultayında Cumhuriyetin altı ana prensibi olarak kabul edilen ilkeler tespit edilirken, 1935 yılı Kurultayı'nda ise Parti Genel Sekreterinin aynı zamanda İçişleri Bakanı olarak tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Valiler, hem mülki idarenin hem de parti teşkilatının başına getirilirken, bölge müfettişleri de parti ve devlet işlerini denetlemekle görevlendirildiler. Bu gelişmelerin sonucunda bütün millet CHP'nin üyesi kabul edilirken⁷⁴, CHP millete hizmet etme anlayışı yerine, milletin kendine hizmet etmesi anlayışını benimsemiş oldu. Bu yaklaşımı, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden Türkiye, San Francisco Konferansı'na davet edilirken, Konferans öncesinde, hükümetin çok partili rejim konusundaki tutumunda yumuşamalar gözlenmiştir. San Francisco Konferansı'na giden Türk heyetinde yer alan Feridun Erkin'in belirttiğine göre, "*İsmet Paşa, Amerikalıların sorması halinde, en kısa zamanda demokrasiye geçileceğini söylemeleri talimatını vermişti*"⁷⁵. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonunda demokratik ülkelerin siyasî yelpazesinde yer almasını sağlayan bir diğer önemli gelişme ise Sovyetler'in galip devletlerarasında yer alması ve Türkiye'den toprak istemeleridir. Sovyet tehlikesi ile karşısında Türkiye; Batılı müttefiklerden destek arama yoluna gidecektir⁷⁶. II. Dünya Savaşı biterken, özellikle ABD'deki siyasal ortam, Türkiye'nin siyasal yapısını demokratikleştirmedikçe Batıdan beklediği yardımı elde edemeyeceğini göstermekteydi. Bu nedenle Amerika ile yakınlaşmak isteyen Türkiye'nin demokratikleşme sürecine girmesi 1945'ten sonradır.

⁷³ T. Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara 1995, s. 2058.

⁷⁴ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 49.

⁷⁵ Ş. Karatepe, *a.g.e.*, s. 111-112.

⁷⁶ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 50.

Ülkede ise, CHP'nin tek parti dönemin de yaptığı uygulamalar, hükümete ve partiye karşı sessiz ama giderek artan bir muhalefetin doğmasına yol açmıştır. Özellikle de II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle pahalılık, yokluk ve suistimaller artmış, 1940 yılında çıkarılan “*Millî Korunma Kanunu*” ekonomi üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. 1942 de çıkarılan “*Varlık Vergisi*”yle tüccar, emlak sahibi ve büyük toprak sahiplerinden yeni bir vergi alınmaya çalışılırken, CHP'ye karşı muhaliflerin sayısını artıran başka bir durum da mahsulün savaş içinde tarlada tahmininin yapılması uygulamasıdır. Görevlendirilen memurların hububatın kıt olduğu dönemde yaptıkları suistimaller, halkın sıkıntılarını arttırmıştı. 26 Nisan 1944 tarihli “*Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu*” ile ortaya çıkan bu durum küçük köylü ile hükümeti karşı karşıya getirirken, altı liralık yol vergisini ödeyemeyenlerin günlerce yollarda ve madenlerde çalışmak zorunda bırakılması⁷⁷ gibi uygulamalar halkı CHP'den soğutmuştur. Cumhurbaşkanı İnönü, ülke içinde ve dışında gelişen olayların etkisiyle, muhalif bir partinin doğmasını istemek zorunda kaldığı bu dönemde 19 Mayıs 1945'teki söylevinde çok partili yaşama geçileceği müjdesini vermiştir⁷⁸.

Çok partili hayata geçiş kararının alınmasının ardından kurulan ilk parti, M. Nuri Demirağ tarafından 1945 yılında İstanbul'da kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuş⁷⁹ ise de bu partinin hem iktidar hem de CHP içindeki muhalefet cephesinde önemli bir etkisi olmamıştır⁸⁰. Ancak Avrupa'daki demokrasi ortamından cesaret alan CHP içindeki bazı muhalif milletvekilleri seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Bu sırada TBMM'de toprak reformuna imkân verebilecek “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*” tasarısı görüşülmektedir⁸¹. Tasarı, toprak sahibi milletvekillerini rahatsız etmişti ve Aydın'ın büyük toprak sahiplerinden olan Adnan Menderes, yasaya ağır eleştiriler getiren şahsiyetlerin başında yer almıştır. Fakat İnönü bu konuda çok ısrar etmiş ve işin toplumsal yararları yanında, çok partili ortamda köylünün siyasi desteğini elde edebileceğini ummuştu⁸². Ancak CHP ne toprak reformunu uygulayabilmiş ne de köylünün desteğini alabilmiştir.

⁷⁷ E. Haytaoğlu, *a.g.m.*, s. 51.

⁷⁸ T. Çavdar, *a.g.e.*, s. 394.

⁷⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C. 1, İstanbul 1984. s. 632.

⁸⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara 1999, C. IV, s. 270.

⁸¹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara 2004, s. 97.

⁸² Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul 1970, s. 84.

“Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” tasarısı görüşülürken Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 12 Haziran 1945’te CHP grubunda “Dörtlü Takrir” diye bilinen bir önerge vermişler ve önergelerinde, özellikle parti içinde bir tartışma ortamının yaratılmasını istemişlerdir. Dörtlülerin lideri olan Celal Bayar, Eylül sonunda milletvekilliğinden istifa ederken, bir süre sonra Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan da CHP’den ihraç edilmişlerdir. Dörtlü Takrir sahiplerinin yeni bir parti kurmaları için ortam hazırdı ve Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da resmen kuruldu. Partinin lideri Celal Bayar’dı ve Parti programının özünü liberalizm ve demokrasi oluşturmaktaydı. Özellikle de demokrasi görüşü doğrudan doğruya partinin kuruluş gayesi olarak ilan edilmiştir⁸³.

DP’nin kuruluşunu önce son derece olumlu karşılayan CHP, yeni partiyi hükümet ve yönetimi denetleyecek bir denetim organı olarak görmek eğilimin de olmuştur. DP’nin ise ilk zamanlarda karşılaştığı en büyük güçlük, kendisinin muvazaa partisi (danışıklı parti) olmadığını ve CHP’den farklı bir parti olduğunu anlatmak ve toplumu buna inandırmak olmuştur. Muhalefet partisinin hızla örgütlenmeye başlaması ve halktan büyük destek görmesi üzerine, CHP’nin tavrı değişmiş ve artık DP’liler sürekli olarak idari baskılardan yakınmaya başlamışlardır⁸⁴.

DP kurulduktan bir ay sonra il örgütlerini oluşturmaya başlamış ve bir buçuk ay da 16 il ve 36 ilçede, üç ay sonra ise 26 il ve 75 ilçe teşkilatını tamamlamıştır. Anadolu’nun her köşesinde partiye olağanüstü bir ilgi ve katılım olurken, adeta “CHP’nin tavanı yerinde dururken, tabanı hızla DP’ye akıyordu”⁸⁵. CHP ilçe ve köy teşkilatlarının sıklıkla DP’ye katıldığı gibi, bazen istifa eden idare heyetlerinin yerini dolduracak yeterli sayıda parti üyesi bulunamamıştır. Bu gibi durumlarda duvarın veya kapının üzerindeki CHP levhasının DP olarak değiştirildiği de olmuştur⁸⁶.

Ancak CHP, DP’nin, iktidarın teşviki ile kurulduğu ve aynen SCF gibi bir süre sonra kapatılacağı, DP’yi destekleyen vatandaşların çok güç bir duruma düşeceğine dair propaganda yapmaya başlamıştır⁸⁷. Ayrıca öğrencilere örgütlenme hakkı ve üniversitelere özerklik verilmesi, basit suçlar

⁸³ Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 270-271.

⁸⁴ Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi IV- Çağdaş Türkiye (1908-1980)* içinde Siyasal Tarih (1923-1950), İstanbul 2002, C. II, s. 181.

⁸⁵ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul 2001, s. 52.

⁸⁶ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 324.

⁸⁷ Celal Bayar, *Başvekilim Menderes*, İstanbul 1986, s. 51.

affedilmesi, köylüyü ezen bazı vergiler kaldırılması ve işçilere sigorta güvencesi getirilmesinin yanı sıra, 1946'da toplanan 2. Olağanüstü Kurultay'da İnönü'nün verdiği bir önergeyle, kendisinin "*Değişmez Başkan*" sıfatı kaldırılması gibi uygulamalarla CHP, liberalleşme bayrağını DP'nin elinden almak için harekete geçmiştir⁸⁸.

CHP, bir yandan önce belediye seçimlerini, sonra da genel seçimleri öne alarak muhalefeti hazırlıksız yakalamak, bir yandan da tek dereceli seçim sistemini kabul ederek, halkın desteğini kazanmak istemişti. DP ise seçimin erken bir tarihe alınmasına tepki göstererek, 26 Mayıs 1946'da yapılan belediye seçimlerine katılmamıştır⁸⁹.

1947 yılı başlarında yapılması planlanan milletvekili seçimleri 21 Temmuz 1946'ya alınırken⁹⁰, seçime CHP, DP ve MKP'den başka, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi de katılmıştır⁹¹. Yeni seçim kanununa göre yapılan bu seçim, Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan ilk çok partili seçim olarak tarihe geçmiştir⁹². Ancak seçim de uygulanan açık oy, gizli tasnif uygulamasından dolayı 1946 seçimleri demokratik olmaktan uzaktır.

Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra DP, bazı seçim çevrelerinde seçime birkaç gün kala seçim yapılmış gibi mazbataların düzenlendiği, seçim gününden bir gün önce sandıklara oyların doldurulduğu, bazı sandıkların sadece birkaç saat oy vermeye açık tutulduğu ve ölülere oy vermiş gibi işlem yapıldığı gibi yolsuzluk iddialarıyla seçim sonuçlarına itirazlarda bulunduysa da⁹³ bir sonuç alamamıştır. Üstelik kısa bir süre sonra bu itirazların yanı sıra, seçimlerle ilgili iddia ve söylentilerin basında sıkça yer alması, 24 Temmuz'da Sıkıyönetim Komutanlığının "*seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve memleketin huzurunu sarsıcı neşriyatı*" yasaklamasına neden olmuştur. Ertesi gün Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri Sıkıyönetim Komutanlığı emirlerine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle süresiz olarak kapatılacaktır⁹⁴.

⁸⁸ Mehmet Ali Birand ve Can Dündar, *a.g.e.*, s. 37.

⁸⁹ M. Serhan Yücel, *a.g.e.*, s. 54.

⁹⁰ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 143.

⁹¹ Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s. 707.

⁹² Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 144.

⁹³ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1946, s. 1.

⁹⁴ *Vatan Gazetesi*, 26 Temmuz 1946, s. 1.

Seçimlerinden sonra baskı ve zorbalıkla muhalefet susturulurken, oy verme işleminin açık, sayımın gizli yapıldığı ve oy pusulalarının sayımdan sonra yakıldığı 1946 milletvekili seçimleri, toplum vicdanında kabul görmemiş ve millet tepkisini 1950 seçimlerin de sandıkta göstermiş, 27 yıllık CHP iktidarına son vererek, DP'yi iktidara getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ÇANKIRI VE 14 MAYIS 1950 SEÇİMLERİ

I. Milli Mücadele Yıllarında Çankırı ve I. Dönem TBMM Milletvekilleri

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında, bugünkü Çankırı, Kastamonu vilayetine bağlı bir sancaktı. Hem Birinci Dünya Savaşı hem de Milli Mücadele sırasında cephe hattında yer almadığından dolayı, Çankırı'nın önemli bir yıkıma uğradığı söylenemez. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nda verdiği 1464 şehit ile dikkat çeken Çankırı, Milli Mücadele yıllarında vatanın kurtarılması için verdiği 358 şehit ile Yozgat, Kayseri, Eskişehir, Elazığ, Ağrı, Antalya ve Erzurum gibi nüfusun kalabalık olduğu şehirleri bile geride bırakmıştır⁹⁵. Topraklarının verimsizliği ve savaş yıllarında iş gücünün cephede olması halkı iyice yoksullaştırırken; Milli Mücadele yıllarında Pontus Rumlarının Doğu Karadeniz'de devlet kurma çalışmalarının Çankırı'ya kadar ulaşması şehirde yaşayan Müslüman halkla Gayr-i Müslim halk arasında ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır⁹⁶.

Çankırı ve yöresi Milli Mücadele sırasında doğrudan işgale uğramasına rağmen, yoğun askeri etkinliklere sahne olmuştur. Bunun nedeni ise Anadolu'daki direnişin merkezi olan Ankara'nın denize açılan en kısa ve en güvenli hattının İnebolu- Kastamonu- Çankırı güzergâhı olmasıdır. Günümüzde “İstiklal Yolu” diye nitelenen ve Mütareke döneminde işgale uğramamış, olan bu güvenli yol⁹⁷, hem Ankara'daki Meclis'e katılmak isteyen milletvekillerinin, hem de Anadolu hareketine katılmak isteyen İstanbulluların Anadolu'ya ulaşmalarında en önemli güzergâhlardan biri olmuştur. Mehmet Akif, Rauf Bey, Yakup Kadri, Yusuf Akçura, Rıza Nur, Trabzon valisi Hamit Bey, Mehmet Emin, Nurettin Paşa, Galip Paşa, Hamdullah Suphi ve Salih Paşa bu yolu kullanarak Anadolu'ya gelen

⁹⁵ <http://www.msb.gov.tr/arsiv/phpscr/Sehitler.php>.

⁹⁶ Sadık Softa, “Milli Mücadele, İstiklal Yolu ve Çankırı Hanları”, *Milli Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı, V. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çankırı 2010, s. 433-434.

⁹⁷ Yüksel Özgen, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı 2011, s. 1.

şahsiyetlerden bir kısmıdır⁹⁸. Ayrıca bu yol, İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen silah ve mühimmat naklinde de kullanılmıştır. İnebolu Limanında gemilerden indirilen cephaneler, kağnılarla, atların ve eşeklerin sırtında Kastamonu'ya getirilmiş, oradan da Ilgaz Dağı aşılarak Çankırı'ya ulaştırılmıştır. Büyük Kışla'da toplanan bu cephaneler, Çankırlılar tarafından Kalecik üzerinden Ankara'ya taşınmıştır⁹⁹. Rauf Orbay bu taşıma faaliyetlerini hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

“İnebolu'dan Çankırı'ya kadar cephe gerisindeki geri hizmetlilerin %90'ının kadınlar tarafından erkekleri mahcup edecek gayret ve fedakarlıkla yapılmakta olduğunu görmekteyiz. Bu fedakar kadınların arasında emzikte çocukları olan mübarek analar da vardır. Yavruları kucaklarında, kağnıları önlerinde, övendereleri ellerinde, Ankara'ya cephane naklediyorlar. Allah bu millete yakında necat ve uzun müddet sulh ve saadet nasip edecektir”¹⁰⁰.

Milli Mücadele yıllarında Çankırı'da dikkat çeken bir başka gelişme ise Mehmet Akif'in şehre gelmesi ve halkın kurtuluş mücadelesine verdiği desteği artırmaya çalışmasıdır. Çankırı'nın da içinde yer aldığı İnebolu-Ankara hattı, Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında hayati öneme sahipti ve bu güzergâhın kapanması halinde Ankara'ya ikmal yapılması imkânsız hale gelecekti. Bu nedenle Mehmet Akif, halkın TBMM aleyhine yapılan propagandalara aldanmaması için, *Büyük Camii* olarak bilinen, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan *Ulu Camii*'de halka bir vaaz vermiştir. Akif, hürriyetin ibadetten önce geldiğini ve hürriyet olmadan yapılan ibadetlerin kabul olmayacağını, esaret altında olduğu için hilafetin de geçersiz olduğunu, düşmana karşı direniş bayrağı açan Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanmanın inancın bir gereği olduğunu vurgulamıştır¹⁰¹.

İnebolu-Kastamonu-Çankırı güzergâhındaki lojistik faaliyetlerin artması üzerine 02 Şubat 1921 de Çankırı da bir Menzil Nokta Komutanlığı kurulmuş ve taşıma işleri de bu komutanlık aracılığıyla yürütülmeye başlanmıştır. Çankırı'daki lojistik etkinlikler, Sakarya Savaşı sırasında daha da büyük bir önem kazanırken, 25 Ağustos 1921 de Çankırı'da bir hafta içinde 1.000 yataklı bir askeri hastane kurulmuştur. Çevre halkın yardımlarıyla

⁹⁸ Refik Turan, “Milli Mücadele’de İnebolu-Kastamonu-Ankara Hattı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 44, Ankara 1999, s. 695.

⁹⁹ İbrahim Akyol, “Mehmet Akif Ersoy’un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı’ya Gelişi ve Çankırı Vaazı”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, Burdur 2009, s. 409.

¹⁰⁰ Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, C. II, İstanbul, 1993, s. 59.

¹⁰¹ İ. Akyol, *a.g.m.*, s. 410.

donanımı tamamlanan hastanede, cepheden gelen yaralıların bakımı yapılırken, Çankırılıların bu işe ön ayak olması, öbür illerin halkını da harekete geçirmiş ve kısa zamanda cephe gerisinde önemli bir lojistik ve sağlık hizmetleri ağı kurulmuştur. 05 Mart 1922 de ise, Çankırı'da askerlik çağı geçmişlerden ve sakatlardan oluşan bir "Amele Taburu" kurulmuş, yol ve köprüler onaran, kışla yapımlarında da kullanılan bu Tabur, Büyük Taarruzdan sonra dağıtılmıştır¹⁰².

TBMM'nin açılışından günümüze kadar Çankırı her dönem TBMM'de temsil edilmekle birlikte, milletvekili sayısı dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Bunun nedeni ise, değişen seçim kanunları ve nüfus artışı veya Çankırı'dan diğer illere yapılan göçler nedeniyle nüfusun azalması olmuştur.

İstanbul'un 1920'de resmen işgalinin ardından Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasından sonra Mustafa Kemal'in önderliğinde Ankara'da yeni bir meclisin toplanması çağrı yapıldığında, Çankırı şehri bu çağrıya uymuş ve 23 Nisan 1920'de toplanan I. TBMM'de, eski mebuslardan ve müderris Behçet Bey (Kutlu)¹⁰³, mühendis ve İstihkâm Önyüzbaşı Müştak Bey (Tarba), tüccar Said Bey (Üçok), tüccar Tahir Efendi, kaymakam ve Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi Neşet Bey (Akkor), eski mebuslardan ve Çankırı Müftüsü Tevfik Efendi (Mehmet Tevfik Durlanık) ve Bidayet Mahkemesi Üyesi Ziya Bey (Yusuf Ziya İsfendiyyaroğlu) tarafından temsil edilmiştir. 16.4.1923 tarihine kadar görev yapan I. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri¹⁰⁴, seçim yapıldığı tarihte ülke işgal altında olduğundan ve seçimlere parti kimliği ile katılım olmadığından, dolayı herhangi bir partiyi temsil etmemiş ve ülkenin istiklalini kazanması için çalışmışlardır.

II. 1923–1950 Yılları Arasında Çankırı'yı Temsil Eden Milletvekilleri

23 Nisan 1920'de açılan I.TBMM çok zor koşullar altın da vatanın kurtarılması için çalışmıştı. İcra Vekilleri Heyeti'nin oluşumu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Saltanatın Kaldırılması, Lozan Konferansı gibi önemli konularda milletvekilleri arasında görüş ayrılıkları olmuştur. Bunun sonucunda Mustafa Kemal Paşa ve bazı milletvekilleri Meclis'in yenilenmesi

¹⁰² S. Softa, *a.g.m.*, s. 433, 440, 451.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bakınız Fahri Çoker, *I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 86.

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız *TBMM Albümü*, C. I., s. 15.

gerektiği düşüncesine savunmuşlar. Mustafa Kemal Paşa, milletin ve memleketin sorumluluk gerektiren işlerini TBMM'nin bu haliyle yapamayacağını, Meclis'in yenilenmesinin gerekli olduğunu belirtmişti. Bu tartışmalar devam ederken, Aydın Mebusu Esat Efendi ile 120 arkadaşının Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ek maddesinin kaldırılmasına ve seçimlerin yenilenmesine dair kanun teklifi, TBMM'nin 1 Nisan 1923 tarihindeki oturumunda yapılan görüşmeler sonunda kabul edilerek, seçim kararı alınmıştır¹⁰⁵.

1923 yılı Haziran-Temmuz aylarında yapılan II. Dönem TBMM milletvekili seçimleri sonunda Çankırı'yı Ankara'da temsil eden milletvekilleri oldukça renkli şahsiyetlerdir. Bunlardan Abdülhalik Renda öğretmenlik, kaymakamlık, mutasarrıflık ve valilik gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur¹⁰⁶. 1950 seçimlerine kadar, TBMM'de yedi dönem Çankırı milletvekili olarak yer alan Abdülhalik Renda, milletvekili olduğu dönemlerde, çeşitli hükümetlerde Bakanlık gibi önemli görevler de üstlenmiştir¹⁰⁷. Bir diğer milletvekili Rifat (Ürünür) Bey ise öğretmenlik mesleği yanında Erzincan ve Kayseri Maarif Müdürlüğü gibi idari görevlerde de bulunmuştur. Yine öğretmenlik ve Ankara Maarif Müdürlüğü yapan ve aynı zamanda yazar olan Talat Bey (Ahmet Talat Onay) de Rifat Bey gibi eğitimci kökenli milletvekillerindendir. Çankırı'yı II. Dönem TBMM'de temsil eden dördüncü milletvekili Ziya Bey ise parlamento deneyimi olan eski milletvekillerindendir. II. Dönem milletvekillerinin faaliyetleri 27.11.1927 yılına kadar devam etmiştir¹⁰⁸.

Görüldüğü gibi Çankırı I. TBMM'de yedi milletvekiliyle temsil edilirken II. TBMM'de milletvekili sayısı dörde düşmüştür. Bu durum hem 1923'te kabul edilen yeni seçim kanunu nedeniyle milletvekili seçimine ilişkin yapılan düzenlemeden, hem de 1920'de İstanbul'dan kaçabilen Mebusan Meclisi üyelerinin de I. TBMM'ye katılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Zira I. TBMM'de yer alan Çankırı milletvekillerinden iki tanesi; Behçet Bey ve Tefik Efendi, Mebusan Meclisi üyesidir. Seçimlerden sonra CHP kurulmuş ve

¹⁰⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, C.XXVIII, 1 Nisan 1923, B. 15, O. 1, s. 283-295.

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Gönül T. Demir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mustafa Abdülhalik Renda*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Çankırı 2012

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü *TBMM'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Ankara 1998,

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız, *TBMM Albümü*, s.129.

Çankırı Milletvekilleri de CHP'ye katılmışlardır. 1923–1946 yılları arasında Türkiye’de tek parti devri uygulandığı için, 1946 yılına kadar Çankırı’dan seçilen bütün milletvekilleri CHP üyesidir.

Ayrıca bu dönem, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1925 Ağustos’unda Çankırı’yı ziyaret ettiği¹⁰⁹ ve Türkiye Cumhuriyeti’nin en eski illerinden biri olan Çankırı’nın “*Kângırı*” olan adının, dönemin Çankırı milletvekillerinin TBMM’ye verdikleri kanun teklifi ile “Çankırı” olarak değiştirildiği dönemdir.¹¹⁰

Çankırı, 1923 yılından 1935 yılına kadar, II.-III. ve IV. Dönemlerde TBMM’de aynı milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir.

Şubat 1935 tarihinde yapılan V. Dönem milletvekili seçimleri sonucunda TBMM’de Çankırı’yı temsil eden milletvekillerinden Sami Çölgeçen mutasarrıflık ve Bahriye Nezareti Yaverliği görevlerinde bulunmuştur. Yine eski milletvekillerinden olan Ziya Bey’in yanı sıra, kâtiplik, İstanbul Defterdarlığı ve Maliye Murakıplığı gibi mali konularda deneyimli bir isim olan Mustafa Önsay’da V. Yasama döneminde Çankırı milletvekilleri arasında yer almıştır. Anılan dönem Çankırı milletvekillerinden Prof. Dr. Fazıl Nazmi Örkün ise bir hukuk adamıdır¹¹¹. TBMM’nin II. Dönemin den itibaren aralıksız milletvekili olan ve Bakanlık görevi de yapan Abdülhalik Renda, bu dönemde de Çankırı milletvekilleri arasında yer aldığı gibi, eski milletvekillerinden Rifat Ürünür’de V. Dönem milletvekili olarak Çankırı’yı temsil etmiştir. Çankırı, V. Dönem TBMM’ne bir de kadın milletvekili göndermiştir. TBMM’nin ilk kadın milletvekillerinden olan Hatice Özgener¹¹², Cumhuriyet’in eğitim ordusunda görev almış bir öğretmendir. Öğretmenlik mesleği yanında Çağlayan Daru’l Eytam¹¹³ Müdiresi olarak idarecilik de yapmıştır. Söz konusu dönemin bir diğer Çankırı milletvekili ise eski mebus, öğretmen, gazeteci ve yazar Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur.

1939 yılına kadar görev yapan¹¹⁴ V. Dönem Çankırı milletvekilleri içerisinde en çok dikkat çeken isim Hüseyin Cahit Yalçın’dır. Yazı hayatına Servet-i Fünun döneminde, edebiyatçı olarak başlamış ve Tevfik Fikret’in

¹⁰⁹ Bahattin Ayhan, *a.g.e.*, s. 123.

¹¹⁰ *TBMM Albümü*, s. 21.

¹¹¹ *TBMM Albümü*, T.B.M.M Genel Sekreterliği, Ankara 2010, C. I, s. 21.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız, Ayten Sezer, “Türkiye’de ilk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 42, Ankara 1998

¹¹³ Dârul-Eytam: Yetimlerin yoksulların barındığı yurt demektir. *TBMM Albümü*, C. II, s. 25.

¹¹⁴ *TBMM Albümü*, C. I, s. 276-277.

ayrılmasından sonra Servet-i Fünun Dergisi'nin yönetimini üstlenmişti. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gazeteciliğe ve siyasete başlayan Hüseyin Cahit Yalçın, İttihat ve Terakki'den İstanbul milletvekili seçilmişti. II. Meşrutiyet, Atatürk, İsmet İnönü dönemlerinde yazdığı eleştirel yazılarla ve Türk kültürün yaygınlaşmasına destekleriyle ön plana çıkmıştır¹¹⁵.

22 Aralık 1934 tarih ve 2631 sayılı seçim kanununda bazı maddeleri değiştiren ve kadınlara seçme, seçilme hakkı verilen düzenlemenin¹¹⁶ ardından oluşan TBMM'nin V. Dönemi, aynı zamanda Çankırı'nın 8 milletvekili gibi en yüksek sayıda milletvekili ile temsil edildiği dönem olmuştur.

26 Mart 1939 tarihinde yapılan VI. Dönem TBMM milletvekili seçimlerinde nüfus değişimine bağlı olarak Çankırı'nın milletvekili sayısı 6'ya düşmüştür. Tabip Albay Akif Arkan, kaymakamlık, valilik ve Şark İstiklal Mahkemesi Üyeliği yapmış olan Avni Doğan, eski milletvekilllerinden Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu, Fazıl Nazmi Örkün, Mustafa Abdülhalik Renda ve Hüseyin Cahit Yalçın, Çankırı milletvekili seçilmişler ve 8 Mart 1943 tarihine kadar görev yapmışlardır¹¹⁷.

28 Şubat 1943 tarihinde yapılan ve tek partili son seçim olan VII. Dönem TBMM milletvekili seçimlerinde eski milletvekilllerinden Akif Arkan, Avni Doğan, Ahmet Talat Onay ve Mustafa Abdülhalik Renda yeniden seçilirken, İzmir Esnaf -Ahali Bankası Müdürü Atıf İnan ise ilk defa milletvekili seçilerek, Meclis'te Çankırı'yı temsil etmiştir. Söz konusu dönem milletvekilleri içerisinde en fazla dikkat çeken milletvekili ise Mehmet Behiç Erkin'dir. Kaymakamlık görevinin ardından Devlet Demir Yolları'nın kurucusu kabul edilen ve ilk Genel Müdürlüğü'nü de yapmış olan¹¹⁸ Erkin, Meclis'te daha öce İstanbul milletvekili olarak da görev yapmıştır. 1926–1928 yılları arası Bayındırlık Bakanlığı görevinin ardından, Budapeşte ve Paris Büyükelçiliği görevlerinde de bulunan Behiç Erkin, 1943 seçimlerinde bu kez Çankırı'dan milletvekili seçilmiş ve diğer milletvekilleriyle beraber, Meclis'te

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Ömer Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara 1982.

¹¹⁶ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, S.79, Ankara 2011, s. 16-17.

¹¹⁷ Mustafa Çufalı, *a.g.e.*, s. 291-292.

¹¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Dilaver Dinç, *Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2009

5 Ağustos 1946'tarihine kadar Çankırı milletvekili olarak görev yapmıştır¹¹⁹. Hâlbuki VII. Dönem TBMM'nin 1947 yılına kadar görev yapması gerekiyordu. 1945 yılında MKP'nin kurulmasıyla başlayan çok partili hayatın, halk üzerindeki asıl etkisi DP'nin kurulmasıyla görülmüştü. DP'nin halktan aldığı desteğin hızla arttığını gören CHP, normal şartlarda 1947 Ekim'inde yapılması gereken seçimleri, DP'nin seçim hazırlıklarını tamamlamasına fırsat vermemek amacıyla erkene almış ve 1946'da yapmıştır¹²⁰.

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili seçimlerinde, Çankırı milletvekilliklerini yine CHP kazanmıştır. Eski milletvekillerinden Akif Arkan, Mustafa Abdülhalik Renda tekrar seçilirken, Çankırı Piyade Okulu eski komutanlarından ve emekli Tümgeneral Ahmet Zeki Soydemir ile birlikte eski Çankırı Belediye Başkanlarından Rifat Dolunay ve Ahmet İhsan Zeyneloğlu ilk kez milletvekili seçilerek 22 Mayıs 1950 tarihine kadar görev yapmışlardır¹²¹.

1920–1950 yılları arasındaki sekiz dönem TBMM Çankırı milletvekillerine baktığımızda asker, siyasetçi, öğretmen, bankacı, tüccar, kaymakam, vali, bilim adamı, hakim, gazeteci ve yazar gibi değişik mesleklerden ama elit sayılabilecek bir kesimden olduklarını görmekteyiz. Bu milletvekilleri içerisinde en uzun süre milletvekilliği yapan Mustafa Abdülhalik Renda'dır. Renda 1923–1950 yılları arasında yedi dönem, kesintisiz olarak TBMM'de Çankırı milletvekili olarak yer almış ve ayrıca 2,3,4,6,7,15 ve 16. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde bakanlık görevlerinde de bulunmuştur¹²².

III. Türkiye'de 1950 Seçim Hazırlıkları

1946 seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanı seçilen İnönü yemin etmek için Meclis'e geldiğinde DP'liler ayağa kalkmayarak, 21 Temmuz 1946 seçimlerini protesto etmişlerdir. Demokrat Partililerin bu davranışları sert tartışmaları da beraberinde getirmiştir¹²³. İnönü'nün, otoriter kişiliği ile

¹¹⁹ *TBMM Albümü*, s. 411.

¹²⁰ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*

(1945-1971), Ankara, 1976, s. 21

¹²¹ *a.g.e.*, s. 485.

¹²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, *TBMM'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, , Ankara, 1998.

¹²³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Ağustos 1946, s. 1.

tanınan Recep Peker'i hükümeti kurmakla görevlendirmesi, CHP içinde uzun zamandır muhalefete karşı sert önlemler alınmadığından yakınan aşırı grubu memnun ederken, CHP ile DP arasındaki gerginliği daha da artıran bir gelişme olmuştur¹²⁴.

Recep Peker Hükümeti döneminde, ithalattaki bazı sınırlamalar kaldırıp, altın satışı serbest bırakan “7 Eylül Kararları”¹²⁵, Bakanlar Kurulu'na, ülkenin genel politikasına zarar verecek yayınlardan dolayı gazete kapatma yetkisi veren Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi üzerinde yapılmak istenen değişiklik¹²⁶ ve 18 Aralık 1947 yılı Bütçe görüşmeleri sırasında Peker'in, Menderes'in eleştirilerine “*Hastalıklı, psikopat bir ruhun ifadesi*” demesi ilişkileri kopma noktasına getirirken¹²⁷; DP, 7 Ocak 1947'deki 1. Büyük Kongresi'nde duruma göre gerekirse Meclisten çekilme kararı almıştır¹²⁸.

Muhalefet ile iktidar arasındaki sert mücadelenin giderek rejimi tıkayacak bir düzeye gelmesi üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Recep Peker ile muhalefet arasında yumuşamanın sağlanabilmesi için arabuluculuk görevi üstlenerek¹²⁹, parti liderleriyle yapmış olduğu görüşmelerin sonucunda 12 Temmuz Beyannamesi diye adlandırılan bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiride temel olarak, siyasi partilerin Türk demokrasisinin vazgeçilmez unsurları olduğu ve geline noktadan geri dönülemeyeceğinin özellikle iktidar tarafından anlaşılması gerektiği belirtiliyordu. Böylece iktidarın, muhalefetin varlığına tahammül etmeyi ve onunla bir arada yaşamayı kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir¹³⁰.

12 Temmuz Beyannamesi'ni demokrasiye ve 1924 Anayasası'na aykırı bularak eleştiren Recep Peker, bu bildiri sonrasında büyük itibar kaybına uğramış ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu istifadan sonra, ılımlı ve liberal bir yapıya sahip olarak bilinen Hasan Saka, hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Hasan Saka Hükümeti'nin programında, siyasi partilerin çoğunlukta veya azınlıkta, iktidarda yahut muhalefette devlet idare

¹²⁴ K. Karpat, *a.g.e.*, s.149.

¹²⁵ F. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul, 1992. s. 25.

¹²⁶ Bu kanun hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Refik Korkud, *Milli Mücadele Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat*, Türkiye Fikir Ajansı, Ankara, 1956.

¹²⁷ F. Ahmad, *a.g.e.*, s.28.

¹²⁸ M. S. Yücel, *a.g.e.*, s. 61.

¹²⁹ Karpat, *a.g.e.*, s.163.

¹³⁰ Mete Tunçay, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C: 8, İstanbul, 1983, s.2067.

mekanizması karşısında farklı muamele görmemeleri ve muhalefetin müsait bir çalışma imkânı bulmasının sağlanmasını CHP Hükümeti'nin girişilen hayatın doğal bir sonucu olarak saydığı, gibi muhalefete yönelik olumlu olarak nitelendirilebilecek ifadeler de mevcuttur¹³¹. Ancak Hasan Saka Hükümeti, ekonomik konularda çözüm üretememesi nedeniyle ekonominin giderek bozulması ve CHP içindeki muhalefetin eleştirileri sonucunda 19 Ocak 1949'da istifa etti. Saka Hükümeti'nin istifası üzerine yerine 16 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay Hükümeti kuruldu. Günaltay, ılımlı, dengeli ve dindar bir kişi olarak bilinmekteydi¹³². Dini eğitiminden geçmiş, uzun süre tarih araştırmaları yapmış biri olarak Günaltay, toplumsal yapının geleneksel köklerini çok iyi bilen bir insandır. 1950 seçimlerinin huzur ve güven içerisinde yapılabilmesi açısından böyle bir insanın başbakan olması Türkiye için büyük bir şans olmuştur¹³³.

Ülkede seçim hazırlıkları sürerken, TBMM'de yeni bir seçim kanunu görüşülmeye başlandı. Bu kanuna göre; seçimlerde açık oy, gizli sayım kuralı uygulanacak ve siyasi partilerin sandık kurullarında temsilci bulundurabilmelerine izin verilecekti. Çünkü DP 1946'dan sonra bu hususta uzun bir mücadele vermişti. Partilere propaganda amacıyla radyodan yararlanma hakkı veriliyor¹³⁴ ve seçimler yargı denetimine alınarak, Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulması öngörülyordu. Ama muhalefetin direktmesine rağmen nispi temsil yerine, çoğunluk esası¹³⁵ kabul edildi. Tasarı MP'nin karşı çıkmasına rağmen, CHP ve DP'nin oylarıyla 16 Şubat'ta kabul edildi¹³⁶. Böylece Türkiye, 1946 seçimlerinden daha demokratik olacağı kesinleşmiş olan bir seçimlere hazırlanmaktaydı ve belki de Cumhuriyet tarihinde, o ana kadarki en demokratik seçim olacaktı.

1950 seçimleri öncesinde ülkede partileşme hareketleri hız kazanmış ve 29'a yakın parti kurulmuştur¹³⁷. Parti sayısının bu kadar çok artması, mevcut iktidara tepki ve yönetime talip olmanın yanı sıra, ülke sorunlarının çözümüne yönelik farklı arayışların da bir göstergesidir.

¹³¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VI, 13 Ekim 1947, B. 85, O. 1, s.672.

¹³² F. Ahmad, *a.g.e.*, s. 42.

¹³³ Tefik Çavdar, "Cumhuriyet Halk Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, s. 225-226.

¹³⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1950, s. 1.

¹³⁵ Çoğunluk sistemine göre; bir seçim bölgesinde en çok oyu alan parti o seçim bölgesindeki tüm milletvekilliklerini kazanmış oluyordu.

¹³⁶ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 270-271.

¹³⁷ T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 711.

CHP ve DP seçim hazırlıklarını, daha TBMM’de seçim kararı alınmadan, il kongreleriyle başlarken, kongrelerde her iki parti de, diğer partide huzursuzlukların yaşanmaya başlandığını iddia etmiştir. CHP’liler, DP İstanbul İl başkanı Esad Çağa ve üç arkadaşının DP Genel Merkezi’yle anlaşamayarak istifa etmesini örnek göstererek, DP içinde kavga, çözülme ve çöküntü olduğuna dair haberler çıkardılar¹³⁸. DP’liler de, CHP içinde Nihat Erim gibi aşırıları ile Hilmi Uran ve Mümtaz Ökmen gibi ılımlılar arasında çekişmenin yeniden başladığını öne sürdükleri gibi, valilerin sık sık Ankara’ya gelip gitmelerini de, hükümetin yeniden baskı tedbirleri almakta olduğunun kanıtı olduğunu iddia etmişlerdir¹³⁹.

Partiler arasında bu tartışmalar yaşanırken, TBMM, 24 Mart 1950 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararını¹⁴⁰, 22 ret oyuna karşı 299 oyla ile kabul etmiş ve Meclis, 22 Mayıs’ta toplanmak üzere tatil edilmiştir¹⁴¹. Bir gün sonra da Başbakanlık, genel seçimlerin 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılacağına dair bir tebliğ yayımlamış¹⁴² ve IX. Dönemin seçim süreci resmen başlamıştır.

Seçim kampanyası sürecinde siyasi partiler düzenledikleri toplantı ve mitinglerle, radyo konuşmaları vasıtasıyla ve seçim beyannameleri yayınlayarak seçmene ulaşmaya çalışmışlardır. Propaganda çalışmaları sırasında CHP, Milli Mücadele ve CHP’nin kuruluş sürecine vurgu yaparak, Atatürk ve İnönü’nün ülkeye yaptıkları hizmetleri anlatmış ve CHP’nin Atatürk’ün kurduğu parti olduğu vurgusunu ön plana çıkarmıştır¹⁴³. DP’nin uyguladığı şiddet politikası nedeniyle vatandaşların ikiye bölündüğüne dikkat çeken CHP¹⁴⁴, seçim gününe bir hafta kaldığı halde, seçim beyannamesini yeni açıklamamasının, DP’nin tecrübesiz ve programsız bir parti olduğunu ispatladığını savunarak, DP’nin iktidar olması durumunda, tecrübesizliği nedeniyle komünist tehdit altındaki ülkeyi tehlikeye sokacağını iddia etmiştir¹⁴⁵. CHP ayrıca, iktidarı sırasındaki başarılı icraatlarına dikkat çekerek, yeniden iktidar olduğu takdirde altı okun Anayasadan çıkarılacağı, köylerin

¹³⁸ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s.161; *Cumhuriyet*, 1 Mart 1950, s. 1.

¹³⁹ Ahmet Demirel (Haz.), *Nihat Erim Günlükler*, C. I, İstanbul 2005, s.424. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 16 Mart 1950, s. 1, 3.

¹⁴⁰ A. Demirel, *a.g.e.*, s. 429.

¹⁴¹ *Cumhuriyet*, 25 Mart 1950, s. 1.

¹⁴² *Cumhuriyet*, 26 Mart 1950, s. 1.

¹⁴³ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950, s. 1-3. Ayrıca bkz. Ek-1.

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1950, s. 1, 3.

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, s. 5.

ele alınarak tarımda makineleşmeye gidileceği ve zirai ıslah çalışmaları yapılacağı, yeni limanlar yapılacağı ve hububat ekiminin arttırılacağı gibi vaatlerde bulunmuştur¹⁴⁶. Böylece CHP, iktidarının sürmesi halinde yeni icraatlar yapılacağını, aksi halde ülkenin daha kötü günler yaşayacağını iddia etmiştir. Komünist olduklarına dair iddiaları kabul etmeyen DP'liler¹⁴⁷ ise demokrasi ve milli irade kavramlarını temel alarak, bu ilkelerin ancak DP iktidarı ile geçerli olacağını savunurken, 1946 seçimlerini örnek göstererek, CHP'nin baskıcı bir parti olduğunu iddia etmişlerdir¹⁴⁸.

Ayrıca DP, iktidara karşı en ciddi tenkitlerini ekonomi alanlarında yaparken, CHP'nin yanlış bir mali ve iktisadi sistem takip ettiğini belirtmiştir. DP'nin iddiasına göre uygulanan yanlış politikalar, israf ve bütçe ile orantısız harcamalar nedeniyle, ülke ekonomisi zarar etmişti, hatta iflas tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Mevcut mali politikaya devam edilmesi halinde mutlak bir iflasla karşılaşılacağını iddia eden Bayar'a göre, Marshall planı yardımı olmasaydı, şimdiye kadar iflas gerçekleşmişti. Ülkede ekonomik açıdan istikrar yoktu ve üç ay önce alınan kararlar üç ay sonra bozulmaktaydı¹⁴⁹. CHP hükümetlerinin aldığı yanlış kararlar, iktisadi istikrarsızlık ve ne yabancı ne de yerli sermayeye gereken ehemmiyetin verilmemesi nedeniyle ülke sanayisi adeta Ortaçağ'dan kalmaydı. DP iktidara gelince mali alanda ıslahat yapılacağını, vergilerin adaletli hale sokulacağını, istikrarlı bir idare sayesinde paranın değerinin artacağını¹⁵⁰ ve işçiye grev hakkının verileceğini vaat etmiştir¹⁵¹.

DP'nin kurucuları önceki siyasi hayatlarını CHP içinde geçirmiş kişilerdi. Bu nedenle Millet Partisi kuruluşundan beri, DP'nin de SCF gibi "güdümlü muhalefet" olduğunu iddia etmiştir. CHP'ye karşı gerçek muhalefetin temsilcisinin kendisi olduğunu vurgulayan MP, bu yolla muhalif seçmeni partiye çekmeye çalışmıştı.¹⁵² MP de DP gibi, İnönü'nün 23 Mart 1950 de

¹⁴⁶ *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁴⁷ "Bayar'ın yakınlarına "Bütün toplar bize dönmüştür. Sağa dönsem faşist derler, sola dönsem komünist, ortada kalsam Halk Partisinden niye ayrıldınız, diye soruyorlar. Ne yapacağımı ben de şaşırdım" demiştir. Orhan Erinç, *Cumhuriyet*, Seçim-77, İstanbul, Altın Kitaplar Matb., 1977, s. 296.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1950, s. 1,3.

¹⁵⁰ Şahingiray Özel (Haz.), *Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür, 1999. s. 46, 47.

¹⁵¹ *Milliyet*, 03 Mayıs 1950, s. 1, 7

¹⁵² *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1950, s. 1,3.

Adana nutkunda bahsettiği şiddet politikasının CHP tarafından yapıldığını, idare amirlerinin ve valilerin köy köy, ev ev dolaşarak propaganda ve baskı yaptıklarını savunmuşlardı.¹⁵³ Ayrıca Meclisin son çalışma günü, MP milletvekili Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması üzerine, CHP'ye karşı tutumunu sertleştirmişlerdir. Protesto gösterileri ve beyannamelerle, Aldoğan'ın dokunulmazlığının seçim arifesinde kaldırılmasının, MP'ye karşı alınan bir yıldırma tedbiri olduğu belirtilmiş ve İnönü diktatörlükle suçlanmıştır.¹⁵⁴ MKP ise ilk muhalefet partisi olduğunu hatırlatmış ve devletin iktisadi hayata müdahalesini eleştirmiştir.¹⁵⁵

Meclisin kapanmasından sonra istifalar ve parti değiştirmeler arttı. Bunlar içerisinde en dikkat çekici isim, TBMM Başkanı Ali Fuat Cebesoy'du¹⁵⁶. Birkaç gün sonra Refet Bele ve Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu da CHP'den istifa etti.¹⁵⁷ Nisan başında Korgeneral Fahri Belen de görevinden istifa ederek DP'ye girdi.¹⁵⁸ Bu gibi tanınmış isimlerin CHP'den istifa etmesi veya DP'ye girmesi kamuoyunda DP'nin itibarını arttırırken, CHP'ye ağır bir darbe indirmiştir.

Seçimler yaklaşırken yaşanan en önemli ve hatta seçim sonuçları üzerinde etkisi olduğu iddia edilen olay, Mareşal Fevzi Çakmak'ın 10 Nisan'da vefatı ile başlayan tartışma ve yaşanan olaylardır. Fevzi Çakmak'ın ölüm haberini veren İstanbul ve Ankara radyolarının, haberlerden sonra müzik yayınına devam etmesi, vatandaşların tepkisini çekmiş ve üniversiteli gençler İstanbul Radyosu önünde protesto gösterisi yapmıştı.¹⁵⁹ Radyo kısa zamanda matem yayınına geçse de, iktidarın, Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümüne kayıtsız kaldığını ve umursamaz bir tavır takındığını düşünen halkın öfkesi devam etmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak'ın 12 Nisan'da yapılan cenaze töreninde, halkın isteği üzerine askeri tören yapılmamış, cenaze dualarla defnedilmiştir¹⁶⁰. Nihat Erim, cenazede yaşananları günlüğünde;

“ Mareşal F. Çakmak'ın ölümünü vesile yapan Millet Partisi unsurları ve komünistler bu hadiseyi iyice istismar ettiler. Cenaze dün kaldırıldı. İstanbul

¹⁵³ Cumhuriyet, 26 Nisan 1950, s. 1,4.

¹⁵⁴ Cumhuriyet, 3 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁵⁵ Cumhuriyet, 24 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız A. Demirel, a.g.e., s. 431.

¹⁵⁷ Birlik Gazetesi, 21 Mart 1950, s.1. (Birlik Gazetesi, Çankırı'nın yerel gazetelerindendir.)

¹⁵⁸ Cumhuriyet, 5 Nisan 1950, s. 1.

¹⁵⁹ Cumhuriyet, 11 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁶⁰ Cumhuriyet, 13 Nisan 1950, s. 1.

tam bir irtica günü yaşadı. Şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalık (100.000 kişi tahmin ediliyor) sokaklara dökülmüş. Hafızlar, şeyhler, hocalar Arapça ezanlar, ilahiler okuyarak Nişantaşı'ndan Beyazıt'a ve oradan da Fatih ve Eyüp'e kadar tabutu götürmüşler. Maalesef bu tezahürlerin önünde üniversite talebeleri yer almış. Hazin bir levha. 30 yıl sonra laiklik inkılabımızın imtihanı bu oluyor... Garip tesadüf 1909 yılı Rumi tarihle 31 Mart (13 Nisan) ile bir gün farkla bu manzara 41 yıl sonra tekrar canlanıyor''¹⁶¹ diye yazmıştır.

Partiler seçim çalışmalarını sürdürürken, milletvekili olmak isteyenler de kulis çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Milletvekili aday listesini açıklayan ilk parti CHP olmuştu ve 22 Nisan'da ilan edilen CHP listesinde 54 avukat, 51 idareci, 46 maliyeci, iktisatçı ve bankacı, 44 doktor, 40 profesör, 39 çiftçi, 36 yargıç, 25 gazeteci, 18 belediyece, 16 yüksek mühendis, 41 tüccar ve esnaf, 14 general, 14 ziraat uzmanı, 13 subay, 13 eczacı, 6 fabrikatör, 4 diş hekimi, 4 ilahiyat mensubu, 3 diplomat, 3 işçi, olmak üzere toplam 484 aday bulunmaktaydı¹⁶². Listede, 1946 seçimlerinde Mecliste yer alan milletvekillerinden 190 tanesinin ismi yoktu. Bu kişilerden 20'si vefat etmiş, 4'ü partiden ayrılmış, biri elçi olmuştu. Ama halen milletvekili olan 165 kişi, yeniden aday gösterilmemiştir. Listede birçok yeni isim yer alırken ve bazı illerin adaylarının tamamı değişmiştir.¹⁶³ Yaklaşık %43 oranında bu değişimle, CHP'de geniş ölçüde bir tasfiyeye girildiği ve partide değişimin istendiği açıkça görülmekteydi..

DP ise aday listesini 23 Nisan günü Yüksek Seçim Kurulu'na vermiştir. DP listesinde 88 avukat, 69 bürokrat, 56 çiftçi, 55 tüccar, 52 doktor, 37 milletvekili, 12 eski milletvekili, 23 subay, 20 mühendis, 19 profesör, doçent ve öğretmen, 18 gazeteci, 12 maliyeci ve iktisatçı, 5 eczacı, 4 fabrikatör, 3 işçi, 1 müftü, 1 vaiz, 1 şair, 1 veteriner, 1 kimyager olmak üzere toplam 478 aday vardı¹⁶⁴. DP, Hakkâri hariç tüm illerde seçime katılma kararı almıştır.¹⁶⁵

MP aday listelerini 23 Nisan'da Yüksek Seçim Kurulu'na sunmuş ve teşkilat kurabildiği 22 ilin hepsinde tam liste halinde toplam 206 aday göstermiştir. MKP ise, önce sadece İstanbul'da seçime katılacağını açıklamış

¹⁶¹ A. Demirel, *a.g.e.*, s. 435.

¹⁶² *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, s. 1,3.

¹⁶³ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950, s. 1.

¹⁶⁴ *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, s. 1, 3. Ayrıca bkz. A. Demirel, *a.g.e.*, s. 444

¹⁶⁵ A. Demirel, "50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri", *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. XXXIII, S. 197, Mayıs 2000, s. 20.

fakat delegelerin talepleri doğrultusunda daha sonra karar değiştirerek 6 ilde seçime katılmıştır¹⁶⁶. Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi ise sadece İstanbul'dan aday gösterirlerken, başta İstanbul olmak üzere, diğer illerde de birçok aday seçimlere bağımsız olarak katılma kararı almıştır.¹⁶⁷

Seçim propagandaları tüm hızıyla sürerken ilginç olaylar da yaşanmıştır. Milliyet gazetesinin haberine göre:

“CHP’nin Adana adaylarından bir grup Höceçe bucağında halkla görüşürlerken kendilerine çay ikram edilmiştir. Bir tepsi içinde getirilen iki bardak çaydan birinin taze, diğerinin bayat olduğu söylenerek hangisini arzu ettikleri sorulmuş ve adaylarda taze çayı istemişlerdir. Bunun üzerine kahvede bulunan bir köylü şunları söylemiştir:

*Artık bize de bir şey söylemeye hakkınız yoktur. Zira siz de bayatladınız. Biz yenilere rey vereceğiz.”*¹⁶⁸

Seçimlere bir aydan daha kısa bir sürenin kaldığı dönemde, muhalefeti kızdıran bir gelişme yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamesi ile ortaya koyduğu partiler üstü, tarafsızlık konumuna son vermiş¹⁶⁹ ve bir CHP’li olarak, Mart 1950 sonlarından itibaren seçimlere kadar propaganda gezilerine katılmaya başlamıştır. Birçok ilde düzenlenen mitinglerde halka hitap ederken, belki de en dikkat çeken Kırıkkale mitingi olmuştur. İnönü 25 Mart’ta Kırıkkale’de kapalı sinema salonunda yaptığı konuşmada, CHP’nin 28 Nisan’da yayınlanacak seçim beyannamesinin ipuçlarını vermiştir. Konuşmasında “yeni bir anayasa” oluşturulması ve CHP’nin inandığı “altı oklu prensiplerin” anayasadan çıkarılmasının “tabii” olacağı üzerinde durmuş ve “Biz, Halk Partili olarak altı oklu prensiplerimizi vatandaşlarımıza beğendirmeye çalışmakta devam edeceğiz...” demiştir¹⁷⁰.

Seçim kampanyası sırasında yapılan propaganda çalışmalarına bakıldığında, CHP adayları ile DP adayları arasında belirgin bir tarz farkı

¹⁶⁶ Cumhuriyet, 24 Nisan 1950, s. 1,4.

¹⁶⁷ Cumhuriyet, 08 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁶⁸ Milliyet Gazetesi, 04 Mayıs 1950, s. 7.

¹⁶⁹ Cezmi Eraslan, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12. Temmuz (1947) Beyannamesi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, S. 22, Kasım 1998, s. 141-157.

¹⁷⁰ Cumhuriyet, 26 Mart 1950, s. 1; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C. III, İstanbul 2000.

görülmektedir. Yurt gezisine çıkan DP'li adayların, partilerinin kampanya stratejisine uygun olarak, halka daha yakın duran ve sadece konuşmaları ile değil, giyim ve hareket tarzları ile de halktan biri gibi görünürken; CHP'li adaylar ise teşkilatın gücüne duydukları güvenle kendinden emin, ancak seçmene uzak bir propaganda tarzı takip etmişlerdir¹⁷¹. Bu farklılık 9 Mayıs 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde;

*“Bir yanda otomobil bulamadığından ya da maddi imkânsızlıklardan motosiklet, at, hatta deve sırtında köy köy dolaşan, çarık giyen, elleriyle yemek yiyip, köylülerin yattığı yerde yatan DP'li adaylar; diğer yanda otomobillerinin hızını bile kesmeden köylerden geçen, seçim çevresindeki köylerde dolaşmayı oy dilenmek olarak nitelendiren, İsviçre dağlarında geziye çıkan sportmenler gibi”*¹⁷² diye ifade edilmiştir.

DP'ye “Hassoların, Memoların partisi” diyerek küçümseyici bir tavır sergileyen CHP, DP'den farklı bir seçim propagandasını yürütmüştür. Seçim günü yaklaştıkça seçimi kazanmak için yıllardır uyguladığı usulleri terk etmek zorunda olduğunu anlayan CHP, propaganda konusunda DP modelini takip etmeye başlamıştır. Adaylar otomobil ve jiplerle ilçe, bucak ve köyleri gezmeye¹⁷³, şehirlerde pazarların kurulduğu günlerde civar nahiye ve köylerdeki vatandaşları miting düzenlenen merkeze otobüslerle taşımaya ve yolculuk sırasında çay, kahve ve şerbet gibi ikramlar yapmaya başlamışlardır¹⁷⁴. Böylece 1950 milletvekili seçim kampanyası döneminde Türkiye'de, seçmenle yüz yüze iletişime dayanan yeni bir propaganda anlayışı geliştirilmiştir.

DP, seçim yaklaştıkça (özellikle işçiler ve köylüler üzerinde) yerel baskıların arttığını¹⁷⁵, ayrıca sahte oy pusulaları ve hatalı tanzim edilmiş seçmen kartları gibi usulsüz uygulamaların mevcut olduğundan yakınmaya başlamıştır. Bu arada İstanbul'da bazı DP adaylarının isimlerini içeren sahte oy pusulaları hazırlandığı tespit edilmiş, Kütahya ve Eskişehir'in bazı köylerinde ve nahiyelerinde seçmen kartlarına isimler yanlış olarak geçirilirken, DP bu hataların kasıtlı olarak yapıldığını iddia etmiştir¹⁷⁶.

¹⁷¹ Cumhuriyet, 29 Nisan 1950, s. 5. Ayrıca bkz. A. Demirel, a.g.e. , s. 445.

¹⁷² Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁷³ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁷⁴ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1950, s. 5.

¹⁷⁵ Milliyet, 3 Mayıs 1950, s. 1, 7.

¹⁷⁶ Milliyet, 04 Mayıs 1950, s. 1, 7.

DP'nin kampanya taktiğini kısaca *“Demokrasi ve mili irade savunucusu DP; halka yabancı, demokratik sistemi benimsemekten uzak CHP'ye karşı”* sözleriyle özetleyen¹⁷⁷ Celal Bayar'a göre; *“1950 seçimleri eşine rastlanmayacak kadar önemliydi. Bu seçimlerle ya millet iradesine dayanan bir idare kurulacaktı ya da ülke siyasi buhranlara sürüklenecekti”*¹⁷⁸.

Bu beyanatlar Celal Bayar ve başkanlığını yaptığı DP'nin, 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerine ne kadar çok verdikleri önem verdiğini ve ülkenin içinde bulunduğu seçim atmosferini gözler önüne sermektedir.

IV. Çankırı'da 1950 Seçim Hazırlıkları

Parti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, Mustafa Esri adında bir taş ustası öncülüğünde DP'nin Çankırı İl Teşkilatı kurulmuş¹⁷⁹, ve Genel Merkez'inde desteğiyle, Çankırı'da ilçelere hatta kasabalara kadar kolayca yayılmıştır. Tüm ülkede olduğu gibi, Çankırı halkı da bu yeni partiye kuruluşundan itibaren büyük ilgi göstermiştir. CHP'nin bu durumdan rahatsız olduğu, İl başkanı Hamit Şehirlioğlu'nun Bucak CHP teşkilatına gönderdiği 28.03.1950 tarihli aşağıdaki yazısından da kolayca anlaşılmaktadır.

*“Partimizin memleketin ümrani olan bu kader fedakarlığına ve hükümetin bizi ne kadar korumakta olduğuna ecnebi hükümetler bile hayran kalmakta iken, halkımızın bir takım asılsız propagandaları üzerine Demokrat Parti'ye rağbet göstermeleri kendilerinin hükümetin fedakarlığını takdir edememelerinden ileri gelmekte sizleri bu halleri anlattığınız surette halkımızın doğru yola derhal rucu edecekleri ...”*¹⁸⁰

Çankırı halkının yeni partiye ilgisini yerel gazetelerde de görmek mümkündür. Nitekim mahalli gazeteler de, başlayan bu yeni çok partili döneme ve DP'ye destek veren yazılar yayınlanmıştır. Mesela Birlik Gazetesi'nde;

*“Tek partili demokrasi olamaz. Bir memlekette demokrasi sisteminin mevcudiyeti ve teminatı için iktidar partisinin karşısında muhalefeti temsil eden bir parti bulunmakta ve bu parti kabul etmek lazımdır ki, vazifesini yapmaya başlamıştır”*¹⁸¹ denilmektedir.

¹⁷⁷ Cumhuriyet, 29 Nisan 1950, s.1.

¹⁷⁸ Cumhuriyet, 20 Nisan 1950, s. 1, 3.

¹⁷⁹ BCA, 490-0-001-000-000-149-592-1

¹⁸⁰ BCA, 490,01-1687,863, 1.

¹⁸¹ Birlik Gazetesi, 15 Kasım 1947, s. 1.

1948 yılında Çankırı’da yeni bir gelişme yaşandı. DP’den ayrılan bir grup milletvekilinin, Mareşal Fevzi Çakmak öncülüğünde Millet Partisi’ni kurmasından 1 ay sonra, Ağustos 1948’de Saim Kültürel başkanlığında MP’nin Çankırı İl Teşkilatı kurulmuştur¹⁸². Böylece Şehrin siyasi atmosferi daha da hareketlenmiştir.

1950 yılına gelindiğin de, TBMM de yeni seçim kanununun kabul edilmesinden sonra, kanunun gereklerinin yerine getirilebilmesi için 26 Mart 1950 tarihinde Çankırı Halkevi’nde vali Orhan Güvenç başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Merkez ilçeye bağlı bütün köy muhtarlarıyla, ihtiyar heyetleri ve seçim kütüğünü yazacak memurlar da toplantıda hazır bulunmuşlardı. Toplantıda kütüğe kimlerin yazılacağı, kütüklerin askı zamanları, itirazların nasıl yapılacağı ve ceza hükümleri görüşülmüştür¹⁸³. Adalet Bakanlığı, İl Seçim Kurulu Başkanlığına, Çankırı Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Emin Tüzel’i tayin etmiş ve ilçe seçim kurulu başkanları da belirlenmiştir¹⁸⁴. Ayrıca seçimlerin emniyet ve huzur içinde geçmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar ve seçim yasakları 9 Mayıs’ta Çankırı valisinin imzasıyla yayınlanmıştır¹⁸⁵. 21 Mart’ta ise İl Seçim Kurulu tarafından 300 ahşap seçim sandığı ihalesi için ilan verilirken, ilanda sandıkların kaç oy alabilmesi gerektiği, yükseklikleri ve genişlikleri, kullanılacak tahta kalınlığı açıkça ifade edilmiştir¹⁸⁶. Böylece Çankırı, yapılacak yeni seçimlere hazırlanmaya başlamıştır.

Bu sırada TBMM’de milletvekili seçimlerinin 14 Mayıs 1950’de yenilenmesi kararı alınmış ve 25 Mart 1950 tarihli Birlik Gazetesi TBMM’nin seçim kararını manşetten Çankırı halkına şöyle duyurmuştu:

*“Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesini görüşüyor. Bu karara göre seçimler 14 Mayıs Pazar günü yapılacaktır”*¹⁸⁷.

Böylece bütün ülkede olduğu gibi Çankırı’da da seçim dönemine girilmiş oldu. Seçim kararı alınmadan önce de çeşitli faaliyetler yürüten parti teşkilatları, seçim kararı alınmasından sonra faaliyetlerini daha da yoğunlaştırırken, Çankırı’da da seçime olağanüstü bir ilgi olmuştu. İlk önemli miting, MP tarafından 1 Mart 1950’de Ilgaz ilçesinde yapılırken, Partinin İl

¹⁸² Çankırı Gazetesi, 13 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁸³ Birlik Gazetesi, 28 Şubat 1950, s. 1.

¹⁸⁴ Birlik Gazetesi, 01.03.1950, s. 1.

¹⁸⁵ Çankırı Gazetesi, 09 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁸⁶ Birlik Gazetesi, 21 Mart 1950, s. 1.

¹⁸⁷ Birlik Gazetesi, 25 Mart 1950, s. 1.

Başkanı Saim Kültürâ'ın yanı sıra İl İdare Kurulu üyeleri ve kalabalık bir vatandaş topluluğu katılmıştı¹⁸⁸. Bir yıl önce parti genel başkanı Hikmet Bayur'un Odun Pazar'ında yaptığı mitingde¹⁸⁹ olduğu gibi, MP propagandalarında daha çok, MP'nin ne olduğunu, hangi sebepten kurulduğunu, DP'nin mahiyetini ve bir muvazaa partisi olduğu vurgulanmıştır. 28 Mart'ta Ilgaz ve Şabanözü ilçelerinde yapılan mitinglerde ise Saim Kültürâ, iktidarın Çankırı'daki faaliyetlerini eleştirmiş ve köylünün durumunun kötü olduğu belirtilmiştir¹⁹⁰.

CHP ise seçim propagandalarında iktidar partisi olmasının avantajlarını çok iyi kullanmıştır. İl resmi gazetesi de adeta CHP Çankırı il teşkilatı'nın yayın organı gibi çalışmaktaydı. Gazetede, diğer partilerin faaliyetlerinden birkaç cümleyle söz edilirken, CHP'nin faaliyetleri geniş yer bulmuştur.

CHP'nin Çankırı'daki en önemli mitingi 9 Nisan'da Başbakan Şemseddin Günaltay'ın da katılımıyla yapılan miting oldu. Başbakan Şemseddin Günaltay, beraberinde İşletmeler Bakanı Münir Birsell, Sümerbank Genel Müdürü Cevat Adgün, Etibank Genel Müdürü Nazmi Gürmek'le beraber özel bir trenle şehre geldiğinde, heyet, başta vali olmak üzere, şehrin bütün mülki ve askeri erkânının hazır bulunduğu kalabalık bir topluluk tarafından istasyonda karşılanırken, Şehir baştan aşağı süslenmiştir. Halkın alkışları arasında vilayet binasına gelen Başbakan Şemseddin Günaltay, Piyade Okulu'nu ve Belediye Binası'nı ziyaret ettikten sonra ilçelerden gelen heyetleri kabul etmiş ve Halkevi'nde salonu dolduran kalabalığa şöyle hitap etmiştir:

"Biz bugün yeni bir rejim içine girmiş bulunuyoruz. Hedefimiz memlekette halk iradesinin tecellisini sağlamak ve halk iradesinin tecellisine dayanan rejimi devam ettirmektir. Memleketin itilâsı için tek yol, memleket içinde halk iradesini serbestçe tecelli ettirmek, milletin iradesine uygun rejimi yerleştirmektir. Böylece memleketin yükselmesini temin etmek suretiyle aksaklıkların, bocalamaların ve Allah göstermesin, bir izmihlalin önüne geçmiş olacağız."

¹⁸⁸ *Birlik Gazetesi*, 02 Mart 1950, s. 1.

¹⁸⁹ *Çankırı Gazetesi*, 18 Ekim 1949, s. 1.

¹⁹⁰ *Birlik Gazetesi*, 28 Mart 1950, s. 1.

Parti merkezini de ziyaret eden Başbakan Şemseddin Günaltay, akşam halkevinde şerefine verilen ziyafetten sonra Kastamonu'ya gitmek üzere Çankırı'dan ayrılmıştır¹⁹¹.

DP'nin seçim propagandaları sırasındaki durumu diğer partilere göre biraz farklıdır. CHP, Çankırı Gazetesi aracılığıyla; MP ise Birlik Gazetesi aracılığıyla vatandaşa daha kolay ulaşp, faaliyetlerini duyurabilirken, DP'nin propaganda amacıyla kullanabileceği bir gazetesi yoktu. CHP ve MP'nin en küçük faaliyetlerine dahi, gazetelerin birinci sayfasında geniş yer verilirken, DP'nin Çankırı'daki propaganda faaliyetleri gazetelerde ya hiç yer almamış ya da sıradan bir haber gibi verilmiştir.

DP genel başkanı Celal Bayar, 4 Nisan'da Çankırı'ya gelip miting yaptığı halde¹⁹², bu haber Çankırı Gazetesi'nin sütunlarında *"DP Genel Başkanı şehrimize gelerek İl Kongresi'nde bulundu"* başlığı altında sadece şu kadar yer almıştır:

*"Çarşamba günü Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar şehrimize gelmiş ve Demokrat Parti mensupları tarafından şehir methalinde karşılanmıştır. Bayar yaya olarak DP binasına gelmiş ve bir müddet istirahattan sonra Kayabaşı kahvesine giderek, toplanmış olan DP İl Kongresi'nde hazır bulunmuştur. Genel başkan kongrede bir nutuk söylemiştir"*¹⁹³.

Kongrede neler yaşandığı, il başkanlığı için herhangi bir seçimin yapılıp yapılmadığı veya Celal Bayar'ın konuşmasının içeriğinin ne olduğu ve ne zaman Çankırı'dan ayrıldığı gibi konulardan hiçbirine değinilmemiştir. Bu nedenle yerel basından DP'nin Çankırı'daki 1950 milletvekili seçim faaliyetleri hakkında çok fazla bilgi elde edilememektedir. Celal Bayar'ın Çankırı'daki mitingi ve yaptığı konuşma hakkında sınırlı sayıda bilgiyi ancak ulusal basından öğrenebiliyoruz. 6 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesine göre:

*"Çankırı il kongresinde konuşan Celal Bayar dini siyasete alet etmenin yanlış olduğunu, bir siyasi partinin dini esas alarak ve sadece dine dayanarak program ve propaganda yürütmesinin yanlış olduğunu belirtmişti"*¹⁹⁴.

¹⁹¹ Çankırı Gazetesi, 11 Nisan 1950, s. 1.

¹⁹² Celal Bayar'ın Çankırı'ya gezisiyle ilgili resimler için bakınız Ek-2 ve Ek-3.

¹⁹³ Çankırı Gazetesi, 11 Nisan 1950, s. 1.

¹⁹⁴ Cumhuriyet, 6 Nisan 1950, s. 1.

MP ise CHP'ye karşı etkili bir muhalefet yürütmüş ve özellikle Birlik Gazetesi aracılığıyla yoğun bir propaganda yapmıştır. MP'nin, Çankırı'da en dikkat çeken seçim faaliyeti, Parti Genel Başkanı Hikmet Bayur'un şehre gelmesiydi. Çankırı'daki seçim çalışmalarını yakından görmek ve miting yapmak isteyen MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, 3 Mayıs'ta bir heyetle Çankırı'ya gelmiş ve Büyük Cami yanındaki Mimar Sinan Kiraathanesi'nde kalabalık bir topluluğa hitap etmiştir.

CHP'ye ağır eleştiriler yönelten MP, 10 Mayıs'ta yayınladığı bir seçim bildirisinde halka şöyle seslenmiştir:

“Halk partisi milletin parasını hesapsız bir mirasyedi gibi israf ediyor. Büyük bir Millet Meclisi binası varken, 130 milyon liralık bir meclis binası daha yapılıyor.

Atatürk'ün Anıt Kabri için 100 milyondan fazla para sarf edilecek. 12 sene oldu, daha Atatürk toprağa gömülmedi. Atatürk bu yaptıklarını duyabilse, mezarından kalkar ve onları azarlar. Hususi trenler, makam otomobilleri, saray, köşk, konak masrafları, opera binaları, bayramlarda yapılan balolar, Avrupa seyahatleri (harcırahlar), lüks işlere sarf edilen 100 milyonlar hep senin parandır. Vatandaş bütün bunlardan Halk Partisi mesuldür. Onun için ona asla oyunu verme”¹⁹⁵.

Seçim propagandaları sürerken ve partililer arasında bu tür suçlamalar olurken, siyasi ortamın daha da gerildiği zamanlar da olmuştur. Bunlardan bir tanesi de DP İl Başkanı Kazım Arar'ın köy gezileri sırasında bir vatandaşın yakasındaki CHP rozetini çıkarıp, yere attığı iddiasıdır. CHP Çankırı İl Başkanı Hamit Şehirlioğlu, olayı CHP Genel Sekreterliğine 21.03.1950 tarihinde çektiği telgrafta şöyle anlatmaktadır:

“Demokrat Parti Çankırı ili başkanı Kazım Arar 20.03.950 günü Dümeli Köyü'nde Tevfik Gökdere adındaki vatandaşın göğsünde bulunan partimiz rozetini kastederek at şu örümceklenmiş pis şeyi demiş. Vatandaşın atamam demesi üzerine, zorla göğsünden söküp atmıştır”¹⁹⁶.

DP il başkanı Kazım Arar ile CHP üyesi arasında yaşanan bu olayın adli mercilere intikal ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır ama kısa bir süre sonra Kazım Arar'ın başka bir suçlamayla cezaevine girdiğini görmekteyiz. Seçimlere 1 aydan bile daha az süre kalmışken, DP il başkanı

¹⁹⁵ Birlik Gazetesi, 10 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁹⁶ BCA, 490, 01-459, 1885, 1.

Kazım Arar “ *Seçim Kanunu’na aykırı hareketten ve zabıtaı tahkir*” suçlamasıyla tutuklanmış ve tutuklu yargılanmak üzere cezaevine konulmuş olan Kazım Arar, ancak milletvekili seçildikten sonra cezaevinden çıkabilmiştir¹⁹⁷. Partilerin seçim propagandaları devam ederken yaşanan bu gelişme, DP Çankırı teşkilatını ve partilileri zor durumda bırakmıştır.

V. Çankırı Milletvekili Adayları

CHP ve DP, ülke genelinde milletvekili adaylarını belirlerken, hem genel merkezin hem de yerel teşkilatların etkin olabileceği bir orta yol bulmaya çalışmıştır. CHP de adayların belirlenmesinde % 70 yerel teşkilatların, % 30 genel merkezin etkili olmasına kararı alırken¹⁹⁸, DP de ise aday belirlemede % 80 yerel teşkilatların, % 20 genel merkezin etkili olması kararlaştırılmıştır¹⁹⁹. Buna göre CHP ve DP Çankırı’dan gösterilecek beş milletvekili adayından sadece bir tanesi partilerin genel merkezleri tarafından, diğer dördü de yerel teşkilatlar tarafından belirlenecekti. Ancak DP’nin, Çankırı milletvekili adaylarını belirlemesindeki tutumu halkın tepkisini çekmiştir. Daha önce aldığı karar gereği adaylardan sadece birini genel merkezden belirleyecek olan DP, aday yoklamasında delegelerin desteği ile adaylık hakkı kazanan Süleyman Aydemir’in yerine merkezden atama yapınca, bu partililer arasında hayal kırıklığı oluşturmuş ve protesto edilmiştir²⁰⁰. Fakat DP yönetimi bu tepkileri dikkate almamış ve beş milletvekili adayından ikisini merkezden atama yoluyla belirlemiştir. Kazım Arar, Kemal Atakurt, Kenan Çığman, delegelerin oylarıyla milletvekili adayı olurken²⁰¹, Celal Boynuk ve Celal Otman’ın milletvekili adaylıkları ise DP Genel Merkezi’nin kararıyla olmuştur.

CHP’de ise, seçimlerde Çankırı milletvekili adayı olabilmek için başvuru yapan adaylar içerisinde dört aday²⁰², CHP Çankırı delegelerinin tarafından belirlenmişti. Bunlar; eski Çankırı belediye başkanlarından ve milletvekillerinden Rifat Dolunay, öğretmen, eski milletvekili ve bakanlardan Mustafa Abdülhalik Renda, Çerkeş İlçesinin ileri gelenlerinden tüccar

¹⁹⁷ *Birlik Gazetesi*, 16 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁹⁸ *Cumhuriyet*, 13 Mart 1950, s. 1.

¹⁹⁹ *Cumhuriyet*, 18 Mart 1950, s. 1,3.

²⁰⁰ *Birlik Gazetesi*, 03 Mayıs 1950, s. 1.

²⁰¹ *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

²⁰² BCA, 490,01-341, 1428,1.

Mustafa Işık, eski Ziraat Bankası Genel Müdürlerinden Hakkı N. Melan'dır.²⁰³ CHP Genel Merkezi tarafından belirlenen aday ise öğretmen ve eski Antalya milletvekillerinden Niyazi Aksu idi²⁰⁴.

MP adaylarını Çankırı delegelerinin kararıyla belirlemiştir. Bunlar X. Kolordu Komutanlarından emekli Korgeneral Neşet Akmanlar, Çankırı Piyade Okulu Komutanlarından emekli Tümgeneral Aziz İlter, avukat ve gazeteci Enver Evrensel, Millet Partisi Çankırı İl Başkanı ve tüccar Saim Kültür, çiftçi ve tüccar Salim Çivitçioğlu'dur²⁰⁵. MP adayları arasında iki emekli generalin bulunmasında, şüphesiz Parti'nin Mareşal Fevzi Çakmak tarafından kurulması etkili olmuştur.

Seçim çalışmaları sürerken seçimlere bağımsız olarak katılmak isteyen adaylar da milletvekili adaylıklarını ilan etmeye başlamıştı. İlk olarak Muhittin Tamay ve 10. Kolordu komutanlarından emekli Korgeneral Neşet Akmanlar bağımsız aday olmuş²⁰⁶ ancak bir süre sonra Neşet Akmanlar MP'ye geçmiştir²⁰⁷. Çankırı Devlet Hastanesi doktorlarından ve aynı zamanda hastane başhekimisi olan Ruhi Koray, bağımsız aday olabilmek için 10 Nisan'da İl Seçim Kurulu'na başvurmuştur. Neden bir partiden aday olmadığı sorulduğunda, Ruhi Bey *"Hastanenin manevi havasına tesir eder"* düşüncesiyle hiçbir partinin listesinde yer almadığını ve bağımsız aday olduğunu açıklamıştır²⁰⁸. 21 Nisan tarihli Birlik Gazetesi, Maliye Bakanlığı'nda muhasebat müdürü olan Behçet Kesef'in, Tarım Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı ve Baş Müfettişi Tahsin Uygur'un, Mili Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı Etem Saraç'ın, Ankara Polis Enstitüsü öğretmenlerinden Asım Erman'ın da bağımsız aday olduklarını ve başvurularının kabul edildiği haberini okuyucularına duyurmuştur²⁰⁹.

IX. Dönem TBMM'de Çankırı milletvekili olabilmek için seçimlere katılan milletvekili adaylarına baktığımızda, çiftçi, tüccar, gazeteci, doktor, avukat, muhasebeci, öğretmen, asker ve siyasetçi gibi değişik mesleklerden geldiklerini görüyoruz. CHP, DP ve bağımsız adaylar arasında asker kökenli aday bulunmazken, MP adayları arasın da iki emekli general bulunmaktaydı.

²⁰³ *Çankırı Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s. 1.

²⁰⁴ *TBMM Albümü*, s. 451.

²⁰⁵ *Birlik Gazetesi*, 6 Mayıs 1950, s. 1.

²⁰⁶ *Birlik Gazetesi*, 04 Nisan 1950, s. 2.

²⁰⁷ *Birlik Gazetesi*, 21 Nisan 1950, s. 1.

²⁰⁸ *Birlik Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s. 1.

²⁰⁹ *Birlik Gazetesi*, 21 Nisan 1950, s. 2.

Adaylar içerisinde en fazla öğretmen kökenli şahısların bulunması dikkat çekicidir. Bunlar DP'den Kazım Arar, CHP'den Mustafa Abdülhalik Renda, Niyazi Aksu, bağımsızlardan Etem Saraç ve Asım Erman olmak üzere toplam beş kişidir.

VI. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçim Sonuçları

a) Ülke Geneli Seçim Sonuçları

14 Mayıs 1950 milletvekili seçimi, seçim öncesinde çıkarılan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'na göre, tek dereceli, gizli oy, açık tasnif usulüne göre ve adli denetim altında yapılan ilk demokratik seçim olmuştur.²¹⁰ Liste usulü çoğunluk seçim sisteminin uygulanmaya devam ettiği 1950 milletvekili seçiminde, oy verme işi gerçekten de büyük bir ciddiyet ve titizlik içinde yapılmıştı. Hem seçmenlerin hem de sandık kurullarının hareket tarzı, 1950 seçiminin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Seçmenlerin çoğu geceyi uyumadan geçirirken, sabah sekizde sandıklara akın etmişlerdir. Ülke çapında oy verme işlemi sabah saatlerinde büyük ölçüde tamamlanırken, seçime özellikle kadınlar ilgi göstermiş, çok yaşlı veya hasta olanlar da oy kullanmıştır. Hatta sandık başına sedye ile gelen ya da felçli olduğu için koltukla taşınan seçmenler bile olmuştur²¹¹.

16 Mayıs sabahı gazeteler DP'nin seçimi 36 ilde tam liste halinde kazandığı ve 385 milletvekili çıkardığı haberini vermiş ancak yağmur nedeniyle bazı illerde ulaşım aksadığından dolayı, tüm yurdu kapsayan sonuçlar bildirilememiştir. 17 Mayıs 1950 Çarşamba günü seçimin kesin galibinin DP olduğu artık kesinleşmiştir²¹². Seçim sonuçlarına göre Demokrat Parti %53,3 oy alırken, Cumhuriyet Halk Partisi %39,9 oy almıştı²¹³. Böylece Demokrat Parti seçimi açık farkla kazanamadıysa da, seçimlerde liste usulü çoğunluk seçim sistemi benimsendiği için, çıkardığı 416 milletvekili ile Meclis'teki sandalye sayısının 4/5'inden fazlasına sahip olmuştur.

Seçime katılan tüm partilerin aldıkları oy ve kazandıkları milletvekili sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²¹⁰ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara 2012, s. 12.

²¹¹ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950, s. 5.

²¹² *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1950, s. 1.

²¹³ M. Serhan Yücel, "Menderes Dönemi (1950-1960)", *Türkler*, C. XVI, Ankara 2002, s. 836.

Tablo 1. 1950 Milletvekili Seçimleri Ülke Geneli Sonuçları²¹⁴

1950 GENEL SEÇİM SONUÇLARI			Oran
Nüfus:	20.947.188		
Seçmen Sayısı:	8.905.743		% 42,5
Kullanılan Oy:	7.953.085		% 89,3
Milletvekili Sayısı:	487		
Seçime Katılan Siyasi Parti	7		
Parti Adı	Aldığı Oy	Oranı	Milletvekili Sayısı
DP	4.391.694	% 55,2	416
CHP	3.148.626	% 39,6	69
MP	368.537	% 4,6	1
MKP	-	-	-
TETP	-	-	-
İÇP	-	-	-
TSDP²¹⁵	-	-	-
Bağımsızlar	383.282	%0,6	1

Seçimlere katılım oranının %89,3 gibi oldukça yüksek bir oranda olması, halkın oy kullanma hakkını önemseyişinin göstergesidir. Tabloda seçimlere katılan parti sayısı 7 olarak gözükse de, CHP, DP ve MP dışındaki diğer partiler İstanbul dışında aday göstermemişlerdir. MP’de tüm ülke genelinde örgütlenemediği için, seçimler DP ile CHP arasında geçmiştir. Seçimlerde, DP’nin 4.391.694 oyla, oyların yaklaşık yarısını almasına rağmen, kazandığı milletvekilliği sandalye sayısı 416’dır. Bu sayı TBMM’deki toplam milletvekilliği sayısının %85,4’ü demektir. CHP ise seçimlerde 3.148.626 oyla, oyların 3/5’ini almasına rağmen, kazandığı milletvekilliği sandalye sayısı 69’dır. Bu sayı TBMM’deki 487 milletvekilliğinin %14,1’ini oluşturmaktadır.

²¹⁴ TÜİK, 1950-1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara 1966, s. 7.

²¹⁵ MKP, TETP, İÇP, TSDF’nin seçimlerde aldıkları oylar kayıtlarda yer almamaktadır.

Böylece DP'nin başarılı olmasını engellemek için çoğunluk sistemini getiren CHP, bu uygulamadan asıl zarar gören taraf olmuştur²¹⁶. MP'de seçimlerde 368.537 oyla, oyların yaklaşık %5'ini almasına rağmen, seçimlerde sadece bir milletvekili çıkarmıştır. Bu sayı TBMM'deki 487 milletvekilliğinin %0,2'si anlamına gelmektedir. Seçimlere Türkiye genelinde bağımsız olarak katılan adaylardan sadece biri: Mardin milletvekili Kemal Türkoğlu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girebilmiştir²¹⁷. Bu sayı da TBMM'deki 487 milletvekilliğinin %0,2'si demektir. Bağımsız adayların TBMM'de temsil oranının bu kadar düşük olması, seçimlerde adayların kim olduğundan çok, parti kimliğinin ağır bastığını göstermektedir. Ayrıca yukarıdaki tabloda belirtilen milletvekili sayılarının partilerin 1950 seçimlerinde fiilen TBMM'ye gönderdikleri milletvekili sayılarıyla örtüşmemektedir. Bu durum aynı anda iki ilden aday gösterilip, her ikisinde de seçimi kazanan milletvekillerinin, illerden birini tercih etmek zorunda olmasından kaynaklanmaktadır

Yıllardır bütün milletvekillerinin hemen hemen aynı partiden olduğu tek parti devrinin ardından, TBMM'de ortaya çıkan bu tablo, 1946 seçimlerinin sonuçlarının ardından ortaya çıkan tabloya benzer ama farklı değerlendirilmelidir. 1946 seçimlerinde baskı ve zulümlere rağmen ortaya çıkan bu durum, 1950 seçimlerinde halkın hür iradesiyle ortaya çıkmıştır. 1946 seçimlerinden sonra Meclis'te CHP çoğunluk, DP azınlık durumundayken; 1950 seçim sonuçlarıyla tam tersi bir durum yaşanmıştır. 1950 seçimleriyle Meclis şekillenirken, uygulanan seçim sistemiyle TBMM'de iki partili bir yapının ortaya çıkması ve bu iki partinin dışındaki farklı düşünce ve fikirlerin, neredeyse Meclis'te hiç temsil edilemiyor olması ise eleştirilebilecek bir durumdur.

Faik Ahmet Barutçu seçim sonuçlarının tahmin edilemediğini, tahmin edilseydi Cumhuriyet Halk Partisi'nin nisbi sistemi düşünebileceğini belirtmekte ve İnönü'nün kendisine *"Çok aldanmışsızdır. Bizi idareye güvenmek hissi aldatmıştır. Halbuki Demokratların böyle bir hissi*

²¹⁶ Seçim sistemi tercihi, CHP'nin yaklaşık 125 sandalye kaybetmesine neden oldu. CHP %39.98

oy almıştı ancak mecliste %14.5 oranında temsil edilecekti. Çoğunluk sistemi CHP'nin mecliste %25.43 oranında eksik temsil edilmesine neden oldu. Aynı durum diğer muhalefet partileri için de geçerliydi. % 4,6 civarında oy alan MP meclise sadece bir milletvekili sokarak %0,2 temsil oranıyla yetinmek zorunda kalmıştır.

²¹⁷ 1911 Mardin doğumlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu ve eski Sümerbank Hukuk Müşavirlerindendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Albümü*, s. 586.

*olamayacağı için onlar köylere gittiler ve kaleye içinden girmenin, kuvvetin membaini elde etmenin yolunu bildiler” dediğini belirtmiştir.*²¹⁸

Seçimde DP’nin ülke ortalamasının üzerinde oy aldığı yöreler Ege (ortalama %62), Marmara (ortalama %61,3) ve Karadeniz (ortalama %57,3) illeri idi. DP bu seçimde Aydın, Balıkesir, Bitlis, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, Giresun, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Manisa ve Tekirdağ gibi illerde oylarını önemli ölçüde artırmıştır. CHP ise Bitlis, Bingöl, Erzincan, Hakkâri, Hatay, Kars, Malatya, Ordu ve Van’da % 50’yi geçti. Hakkâri dışındaki tüm illerde oy kaybetmiş, Hakkâri’de ise oyların % 100’ünü alırken, bunun nedeni Hakkâri’de seçimlere CHP adayları dışında hiçbir partinin veya bağımsız adayın katılmamasıdır²¹⁹. MP, sadece Kırşehir’den bir milletvekili çıkarabildiği için, böyle bir başarıdan söz etmek mümkün değildir.

b) Çankırı İli Seçim Sonuçları

Seçim sonuçlarını 16 Mayıs 1950 tarihli Çankırı Gazetesi manşetten *“Milletvekili Seçimleri Sükun İçinde Yapıldı”* başlığı altında, ülke genelinde olduğu gibi, seçimleri Çankırı’da DP’nin kazandığını ve Kazım Arar, Kemal Atakurt, Celal Boynuk, Kenan Çığman ve Celal Otman’ın milletvekili seçildiklerini ilan ederek duyurmuştur. Gazetede ayrıca, Çankırı’da CHP, DP ve MP adayları ile 7 bağımsız aday olmak üzere 22 adayın yarıştığı seçimde, oy verme işleminin saat 8’de başladığı, şehir içinde 18 sandıkta, merkez ilçe bölgesinde 155 sandıkta, diğer ilçe ve köylerle birlikte il genelinde ise 455 sandıkta vatandaşların oylarını kullandığı bilgilerini de okuyucularıyla paylaşmıştır²²⁰. Birlik ise seçim sonuçlarıyla ilgili haberi *“Çankırı’da DP kazandı”* başlığı altında okuyucularına şöyle duyurmuştur:

“Seçime katılım çok yüksektir. Kadın, erkek bütün vatandaşlar oylarını kullanmışlardır. Vatandaş oylarını kapalı yerlerde gizli olarak kullanmışlar sandıktan çıkan oylar gözleri önünde tasnif edilmişlerdir. Halk bundan emindi ve bunun için hadise çıkmamıştır. Polis ve polis vazifesi gören Jandarmalar sandık başından çok uzak durmuşlar, seçmenler üzerinde sözle dahi olsa en ufak bir müdahalede bulunmamışlardır...

²¹⁸ Ahmet Faik Barutçu, *Siyasi Hatıralar: Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Ankara 2001, C. II, s. 1021,1022.

²¹⁹ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, s. 26-92.

²²⁰ Çankırı Gazetesi, 16.05.1950, s. 1., Bkz. Ek-4.

Yeni milletvekillerimizi tebrik eder, milletvekilliklerinin memlekete ve millete faydalı olmasını temenni ederiz”²²¹.

Çankırı’daki bağımsız adaylardan hiç biri seçilmek için yeterli oyu alamazken²²², seçimin diğer bir dikkat çeken yönü de Meclis’e giren kadın milletvekili sayıdır. Türkiye geneli seçim sonuçları incelendiğinde 3 kadın milletvekili TBMM’ye girmeye hak kazanırken²²³; Çankırı’da ne partilerin milletvekili adayları arasında ne de bağımsızlar arasında kadın aday bulunmamaktaydı²²⁴.

Tablo 2. 1950 Milletvekili Seçimleri Çankırı İli Sonuçları²²⁵

ÇANKIRI	1950 Milletvekili Seçimleri
Nüfus	217.188
Kayıtlı seçmen sayısı	93.820
Kayıtlı seçmen sayısının nüfusa oranı	% 43
Oy kullanan seçmen sayısı	86.208
Katılım oranı	% 91,9
Milletvekili sayısı	5
Demokrat Parti oy sayısı	47.769
Cumhuriyet Halk Partisi oy sayısı	20.013
Millet Partisi oy sayısı	4.136
Bağımsızlar	5.695
Demokrat Parti’nin oy oranı	% 61,6
Cumhuriyet Halk Partisi’nin oy oranı	% 25,8
Millet Partisi’nin oy oranı	% 5,3
Bağımsızların oranı	% 7,3
Demokrat Parti’nin milletvekili sayısı	5
Cumhuriyet Halk Partisi’nin milletvekili sayısı	---
Millet Partisi’nin milletvekili sayısı	---
Bağımsızların milletvekili sayısı	---

²²¹ *Birlik Gazetesi*, 16 Mayıs 1950 s. 1.

²²² TÜİK, 1950-1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, s. 9.

²²³ TÜİK, a.g.e. s. 5.

²²⁴ *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950 s. 1.

²²⁵ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, s. 43 TÜİK, 1950-1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, s. 25.

Tabloda da görüldüğü gibi, 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimi'nde %91,9 oranıyla, Çankırı halkının neredeyse yüzde yüze yakını oy kullanmıştır. DP %61,6 oy oranıyla, toplam oyların yaklaşık 3/5'ünü alırken, CHP %25,8 oy oranıyla yaklaşık 1/5'ini almış, geriye kalan oylar ise bağımsız adaylar ve MP arasında paylaşılmıştı. Bu oy oranlarına bakıldığında Çankırı'nın TBMM'ye göndereceği beş milletvekilinden en az birinin CHP'den olması gerekirken, seçimde uygulanan liste usulü çoğunluk sisteminden dolayı, bütün milletvekilliklerini DP kazanmıştır.

Milletvekili seçilen Kazım Arar, Dr. Celal Otman, Dr. Kenan Çığman, Celal Boynuk ve Kemal Atakurt İl Seçim Kurulu'ndan milletvekili seçildiklerine dair tutanakları alıp, 23 Mayıs'ta kalabalık bir halk topluluğu tarafından Ankara'ya uğurlanmışlar ve IX. Dönem TBMM'de yasama faaliyetlerine katılmışlardır²²⁶.

Bu seçimlerle birlikte, 1923 yılından beri Çankırı'dan seçilen bütün milletvekillerinin CHP üyesi olması geleneği sona ermiş ve 1957 seçimlerine kadar CHP, Çankırı'dan milletvekili çıkaramamıştır.

VII. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimi Sonuçlarının Yankıları

a) Seçim Sonuçlarının Ülke Genelindeki Yankıları

17 Mayıs'ta DP'nin seçimleri kazandığını ilan eden gazeteler, resmi olmayan sonuçlara göre meclisteki toplam 487 sandalyenin 434'ünü DP'nin, 52 sini CHP'nin, 1'ini MP'nin kazandığını duyururken, DP Merkezi 435, CHP Merkezi 69 milletvekilliği kazandığını bildirmiştir²²⁷. Resmi sonuçların açıklanmasıyla birlikte DP'nin zaferi kesinleşmiş oldu. Buna göre DP 416, CHP 69, MP 1, Bağımsızlar 1 milletvekili kazanmıştır²²⁸. Muhalefetin 100–150 civarında milletvekili çıkarabileceğini düşünen CHP çevrelerinde, bu rakamlar şaşkınlık yaratmıştı. Ayrıca Hükümet üyelerinden Başbakan Günaltay ve Ekonomi ve Ticaret Bakanı Vedat Dicleli dışındaki bütün kabine üyeleri seçimi kaybederek, meclis dışı kalmışlardır.²²⁹ Bu durumu, Cumhuriyet Gazetesi sahibi ve başyazarı Nadir N. Abalıoğlu'nun, seçim ile ilgili şu

²²⁶ Çankırı Gazetesi, 23 Mayıs 1950, s.1.

²²⁷ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950, s. 1,4.

²²⁸ TÜİK, a.g.e, s. 9.

²²⁹ Milliyet, 16 Mayıs 1950, s. 1.

değerlendirmesi daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır: “14 Mayıs seçimleri ile DP umulmadık bir zafer kazanıyordu. Kampanya boyunca hem aday, hem de gazeteci olarak yurdun çeşitli bölgelerini gezerken, bu partiye daha büyük bir başarı şansı vermek gerektiğini kabul ediyordum, fakat 487 milletvekilliğinden 408’ini Demokratların elde edebileceklerine değil ben, en iyimser gözlemciler bile ihtimal vermezlerdi”²³⁰.

Seçimlerde ağır bir yenilgi alan CHP Genel Merkezi tarafından 17 Mayıs’ta bütün parti teşkilatlarına gönderilen genelgede şu satırlar yer almaktadır: “CHP iktidarı kaybetmiştir, bu bir vakıadır”²³¹. Artık CHP için tehlike çanları çalmaya başlayacaktı ve seçimde yenilgiye uğrayan her partide olduğu gibi parti içi hesaplaşma da artık kaçınılmazdı.

CHP’nin seçimi kaybetmesinde tüm suçun, Nihat Erim’de olduğunu düşünen bazı partililer, Erim’e “Bir daha seçim olursa, seni direğe bağlamak ve hiçbir şeye karıştırmamak lazımdır” demiştir²³². Sonuçların açıklanmasından sonra bazı bakanlar, kabinenin, meclisin toplanacağı 22 Mayıs’ı beklemeden istifa etmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bunun üzerine İnönü, Bayar’ı davet ederek, Bakanlar Kurulu’nun istifa etme arzusunu kendisine bildirmişse de, Bayar’ın meclisin toplanmasından önce hükümet kurmak için vaktin dar olduğunu söylemesi ve hükümetin 22 Mayıs’a kadar iş başında kalmasını istemesi üzerine, İnönü, hükümetin çekilme arzusunu kabul etmediğini açıklamış ve mevcut hükümetin, yeni meclisin toplanacağı güne kadar görevinin başında kalmasını istemiştir²³³.

DP’de ise tam bir bayram havası yaşanmış, Partinin seçimleri kazanması tüm yurttaki görülmemiş bir coşkuyla kutlanmıştır²³⁴. Anlaşılan seçim sonuçları, CHP için olduğu kadar DP için de sürpriz olmuştu. DP ileri gelenleri her ne kadar 1950 seçimlerini kazanacaklarından emin görünseler de, herhalde partilerinin bu sayıda milletvekili çıkaracağını tahmin etmemişlerdi.

²³⁰ Ali Arslan, “1950’den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. IV, S. 1, Sakarya 2007, s. 8.

²³¹ Tefik Çavdar, “Cumhuriyet Halk Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, s. 2025.

²³² Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, İstanbul 1970, C. IV, s. 218.

²³³ *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1950, s. 1.

²³⁴ Tefik Çavdar, *a.g.e.*, 2068.

İlk şaşkınlık ve sevinci atlatan DP, seçimlerle ilgili bir beyanname yayınlamış ve bu beyannamede DP'nin, bundan sonra nasıl bir politika izleyeceğinin ipuçlarını vermiştir.

*“Partiler arasında aynı milletin evlatları olmanın ve müşterek yurttta kader birliği yapmış bulunmanın icaplarına göre hareket etmeyi ve siyasi fikir ve kanaat ayrılıklarını ne olursa olsun bütün vatandaşlar arasında sevgi ve güveni hakim kılmak suretiyle hakiki milli birliği bir hürriyet nizamı içinde tahakkuk ettirmeyi memleketi idare mesuliyetinin ilk ve en zaruri şartı olarak kabul ediyoruz”*²³⁵.

Böylece DP belli bir grubun, bölgenin, etnik kesimin partisi olmadığını, tüm ülkeyi ve vatandaşları kucaklayan bir parti olduğunu vurgulayarak, seçim sonuçlarından dolayı yaşanabilecek olayların da önüne geçmek istemiştir.

Sadece Kırşehir’den Osman Bölükbaşı’nı milletvekili çıkarabilen MP ise, iktidarın milletin iradesi ile belirlenmesinden memnundur. MP göre halk öncelikle CHP’yi iktidardan uzaklaştırmak için hareket etmiş ve başarmıştı. Yayımlanan beyannamede, seçim sonuçları; *“Fiili bir diktatörlük, halkın verdiği oy pusulalarıyla sona ermiş bulunuyor”*²³⁶, şeklinde değerlendirilmiştir.

MP’ye göre bu seçimde kendi taraftarları bile, MP’nin aday gösterdiği tüm bu illerde seçimi kazansa da CHP iktidarını yıkamayacağını düşünerek, DP’ye oy vermiştir. Eğer halkın içinde CHP’nin iktidardan uzaklaşmayacağı endişesi olmasaydı DP bu ölçüde oy kazanmaz ve MP’nin oy oranı artardı²³⁷.

CHP’li Nihat Erim’in 16 Mayıs tarihli günlüğüne bu durumu şöyle yansıtmıştır:

*“Bu seçim bir plebisit oldu. CHP iktidardan çekilsin mi, çekilmesin mi sualine cevap verir gibi. Listedeki namzet adlarına kimse ehemmiyet vermemiş, CHP gitsin diyen DP listesini olduğu gibi sandığa atmış”*²³⁸.

CHP artık muhalefetteydi ve programını yeni duruma göre düzenlemek için çalışmalara başlamıştı. Bu amaçla muhalefete geçince nasıl çalışacağına ilişkin bazı

²³⁵ *Birlik Gazetesi*, 20.05.1950, s. 1.

²³⁶ *Birlik Gazetesi*, 20.05.1950, s. 1.

²³⁷ *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1950, s. 1,3.

²³⁸ A.. Demirel, *a.g.e.*, s.448.

esaslar belirlenmiştir. CHP'nin yeni altı oku olarak görülen bu prensipler şunlardır:

“1) *Şahsiyatla uğraşmayacağız*

2) *Söz ve tenkit hürriyetine dokunmazlık isteyeceğiz*

3) *Toleransımız vardır ve tolerans bekleyeceğiz*

4) *Kafalarımız vazifesini kafalara, gönüllerin borcunu gönüllere tanıyarak olur olmaz meselelerde bunları birbirine karıştırmayacağız*

5) *Başına (milli) sıfatını getirmek söyle dursun, tek başına (husumetle) bile mücadele edeceğiz*

6) *Yalnız Atatürk inkılâbının iki büyük düşmanına, kara irticaa ve kızıl komünizme gelince, ona husumet de besleriz, kin de*²³⁹.

Böylece CHP, kendini yeni duruma hazırlamaya ve halkın güvenini yeniden kazanmaya çalışırken, parti içinde artık muhalefetin sesi de daha gür bir şekilde çıkmaya başlamış ve 1950 Haziran ayı sonlarında toplanan 8. Kurultayı'nda İnönü'ye yönelik sert eleştiriler yapılmıştır. Örneğin CHP Çankırı İl Başkanı, parti içi muhalefeti ve eleştirinin boyutuna dair: “*Bir delege, 2–3 adım ileride oturan sayın İnönü'yü göstererek, İnönü de çalışamaz olursa, onu da tutup atmasını biliriz, dedi*” şeklinde bir açıklama yapmıştır²⁴⁰.

Kongrede Genel Başkanlığa yeniden seçilen İsmet İnönü, Genel Sekreterliğe Nihat Erim'in getirilmesini istediği halde delegelerden umduğu desteği alamazken bu göreve, partide köklü değişimi savunanlardan Kasım Gülek seçilmiştir.²⁴¹ Bu hem İnönü, hem de Parti'nin klasik yöneticileri açısından büyük bir şok olurken; Kasım Gülek, o zamana kadar halka tepeden bakan, onun isteklerini can kulağıyla dinlemeyen, hatta onu muhatap bile kabul etmeyen bir partinin sekreteri olarak, bu imajın dışına çıkmıştır. Parti örgütünün her köşesini dolaşan, tüm üyelerle yakından ilgilenen ve onların içinden biri gibi davranan Gülek, CHP tarihinde “*Şef*”in karşısında denge kurabilen ilk kişi olmuştur. Ayrıca bu sırada CHP'de bölünme tehlikesi yaşanmışsa da, İnönü, muhaliflerle görüşerek bunu önlemiştir²⁴². CHP' de

²³⁹ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1950, s. 1,3.

²⁴⁰ *Birlik Gazetesi*, 11 Temmuz 1950. s. 1-2.

²⁴¹ Mete Tunçay, “Siyasal Gelişim Evreleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, s. 1967.

²⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tevfik Çavdar, *a.g.e.*, s. 2027.

yaşanan bu sarsıntılar, partinin güçlü bir muhalefet ortaya koymasına engel olmuş ve 1954 seçimleri öncesinde iktidarın işini kolaylaştırmıştır.

Yeni dönem TBMM'nin 22 Mayıs 1950 tarihinde yapılan ilk toplantısı adeta DP'nin gövde gösterisine dönüşürken; Celal Bayar, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı'na, Refik Koraltan da TBMM Başkanlığı'na seçilmiştir. Böylece, Adnan Menderes'in de başbakan olmasıyla, on yıl sürecek Demokrat Parti dönemi başlamıştır.²⁴³

14 Mayıs 1950 seçim sonuçları her şeyden önce Türk halkının CHP'den ve onun 27 yıldır devam eden yönetiminden ciddi anlamda memnun olmadığını göstermekteydi. Çünkü 1946 seçimleriyle kıyaslandığında Demokrat Parti'nin oylarını bu derece artırarak, seçimden zaferle çıkması başka türlü açıklanamaz. Gerçi 1946 seçimlerini normal bir seçim olarak kabul etmek de doğru değildir. Seçimler 1950'de olduğu gibi 1946'da da demokratik yöntemlerle yapılsaydı, belki de CHP iktidarı 4 yıl önce kaybedecekti. 1950 seçimlerinden önce, İnönü yönetimindeki CHP; inkılâpçılık, laiklik ve devletçilik gibi konulardaki politikasını yumuşatarak; halkın destekleyeceğini sandığı politikalar izlemişse de seçim sonuçları tam CHP için bir hüsrana olmuştur.

1950 seçimleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidar ilk kez seçimler yoluyla değişmiştir. 1950 seçimleri, CHP döneminde siyasetle uğraşma tekeli elinde etmiş bir egemen azınlığın dışında kalan bazı toplumsal sınıf ve tabakaların, DP içinde örgütlenerek politika sahnesine çıkmış olmaları açısından büyük önem taşır. DP'nin temsil ettiği küçük taşra burjuvazisinin, Batı Anadolu'daki büyük toprak sahipleri ve tüccarlarla yaptığı ittifak, köylünün önemli bir kesimini de peşinden sürükleyerek, bürokrasinin önderliğindeki geleneksel CHP tabanını yenilgiye uğratmıştır²⁴⁴. CHP'nin yıllardır uyguladığı tepeden inme radikal kültür değişimi politikası, Anadolu'nun özellikle milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerinin, daha ılımlı söylemleri olan DP'yi, kurtarıcı gibi görmelerine neden olurken, DP de seçimleri kazanır kazanmaz ilk iş olarak kapatılmış olan türbeleri yeniden açmış ve ezanın Türkçe okunması uygulamasına son verip, yeniden Arapça okunmasına izin veren yasayı çıkarmıştır.

²⁴³ M. S. Yücel, *a.g.m.*, s. 836.

²⁴⁴ M. Tunçay, *a.g.e.*, s. 1977.

b) Seçim Sonuçlarının Çankırı İlindeki Yankıları

1950 seçimleri ülke genelinde olduğu gibi Çankırı da da büyük bir heyecanla karşılanmış, seçim sonuçları açıklandığında sevinç ve şaşkınlık bir arada yaşanmıştır. Aslında ne DP İl Teşkilatı ne de CHP İl Teşkilatı böyle bir sonuç beklememişti. Genel merkezde olduğu gibi Çankırı CHP teşkilatında da hayal kırıklığı yaşanırken, bir süre sonra teşkilattan istifalar da başlamış ve uzun süre devam etmiştir. Demokrat Çankırı Gazetesi, 17 Şubat 1953 tarihli nüshasında CHP’de yaşanan istifaları şöyle duyurmuştu:

*“CHP Çankırı teşkilat tamamen çökmüştür. CHP partisinden istifa edip, DP’ye geçen Karamürsel Köyü vatandaşlarının isimleri: Şükrü Keklikçi, Mehmet Alemdar, Mehmet Yapıcı, Salih Keklikçi, Rifat Akyapıcı, Mustafa Akyapsın, İbrahim Keklikçi, Murat Akyapsın, Muharrem Akyapsın, Necip Keklikçi ...”*²⁴⁵

İktidarı kaybeden CHP teşkilatların da yaşanan bir başka sıkıntı da teşkilatlara ayrılacak ödenekteki sıkıntıydı. Çankırı’da özellikle ilçe teşkilatlarından bazıları ödenek yokluğundan dolayı çok zor durumda kalmıştı. Bu sıkıntıyı yaşayan yerlerden biri Atkaracalar Bucak Teşkilatı’dır. Parasızlıktan zor günler geçiren Bucak Teşkilatı Başkanı Talat Işık, durumu 08.09.1950 tarihli bir dilekçe ile CHP Çankırı İl Teşkilatı’na bildirmiş ve dilekçede İl Teşkilatının isteğiyle, CHP Atkaracalar Bucak Teşkilatı için, aylık kirası 10 lira olan bir bina kiralandığı ve parti teşkilatının binaya taşındığı ama parasızlıktan altı aydır kira ödenemediği belirtilerek yardım istenmiştir. Durumun vahameti dilekçe de şöyle anlatılmıştı:

“Aynı yazınızda il bütçesinden tasdikten geldiğinde, bir senelik icar bedeli gönderileceği vait buyrulduğu halde el’an gönderilmemiştir. Kira bedeli olan bu paranın hemen gönderilmesini saygılarımla arz ederim.

*Gönderilmediği takdirde bil mecburiye binanın sahibine terk edilerek, bucaktaki teşkilatın yok haline geleceği de naşiyetten arz olunur.”*²⁴⁶

İl teşkilatı da durumu genel merkeze bildirdiğinde, CHP Genel Sekreteri adına milletvekillerinden Ferit Melen imzasıyla gelen cevabi telgraf, CHP içinde yaşanan para sıkıntısının boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır. Telgrafta;

²⁴⁵ Demokrat Çankırı Gazetesi, 17 Şubat 1953, s. 1.

²⁴⁶ BCA, 490,01-1687,863,1-53.

“Merkezin mâli durumu, kuruluşlarımızın devamlı masraflarını karşılamağa müsait değildir. Bu sebeple Kurşunlu ilçesine bağlı Atkaracalar bucağının icar bedeli için yardım yapılmasına imkân görülmemiştir.

Bu gibi masrafların partili arkadaşlardan temin edilecek bağışlarla karşılanmasını rica ederim”²⁴⁷ denilmiştir.

CHP Çankırı teşkilatlarında yaşanan malî sıkıntının bir başka örneği de Ilgaz ilçe teşkilatının durumudur. İlçe Başkanı Ali Eraslan, yaşadıkları mali sıkıntıdan dolayı zor günler geçiren ilçe teşkilatının yer sorununun çözümü için, 10 Şubat 1951 tarihli dilekçesinde CHP Genel Sekreterliğine bir öneride bulunmuştu;

“Halen oturmakta olduğumuz Parti ve Halkevi binasının icar müddeti hitam bulmuş ve aradan iki ay da geçmiştir. İkinci bir bina kiralamağa vaziyet dolayısıyla imkân olmadığından şahsıma ait müstakil evimi Parti ve Halkevi binası olarak meccanen Partime tahsis edeceğimden bu dileğimin kabulüne yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim”²⁴⁸

CHP Genel Sekreteri adına Tokat milletvekili Zihni Betil imzasıyla 10 Şubat 1951 tarihli gelen cevap yazısında, teklifin memnuniyetle kabul edildiğini görmekteyiz. Mektupta maddi sıkıntılardan dolayı mevcut binanın kirası ödenemezken ve yeni bina kiralanamazken, büyük bir fedakârlık yaparak şahsına ait binayı Parti İlçe Teşkilatına ve Halkevi’ne tahsis ettiği için, Ilgaz CHP İlçe Teşkilatı Başkanı Ali Eraslan’a içtenlikle teşekkür edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Ali Eraslan’ın göstermiş olduğu bu fedakârlığın, CHP üyesi varlık sahibi olan kişilere ve yetişmekte olan partili gençlere örnek olacak bir davranış olduğu vurgulanmıştır.²⁴⁹

Telgraflara dikkat edildiğinde seçimlerden önce bucak teşkilatına parasal destek sözü verilirken veya endişe duymadan bina kiralanırken; seçimlerden sonra, CHP Genel Merkezi’nden para gönderilemeyeceği belirtilmiş ve partililerin fedakârlık yapması istenmiştir. Bu yaşanan gelişmeler, CHP’nin seçimleri ve iktidarı kaybetmeyi beklemediğini açıkça göstermektedir.

²⁴⁷ BCA, 490,01-1687,863,1-51.

²⁴⁸ BCA, 490,01-1687,863,1-2.

²⁴⁹ BCA, 490,01-1687,863,1-1.

İKİNCİ BÖLÜM

IX. DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİ

I. Kazım Arar

Nüfus kayıtlarında adı "*Mehmet Kazım Arar*" olarak geçen²⁵⁰ Kazım Arar, 1903'te (1319)²⁵¹ Çankırı Merkez, Buğday Pazarı Mahallesi'nde doğmuştur²⁵². Babası Hafız Mehmet Efendi, annesi Zeliha Hanım'dır²⁵³. Aslen Horasan kökenli olan ve daha sonra Anadolu'ya gelerek, Çankırı merkeze yerleşen Türkmenlerden gelen bir ailenin çocuğu olan Kazım Arar, babası Hafız Mehmet Efendi'nin İnhisar²⁵⁴ Müdürü olmasından dolayı, öğrenim hayatını farklı şehirlerde sürdürmek zorunda kalmıştır. İdadi (lise) mezunu olan²⁵⁵ Kazım Arar, askerlik görevini 15 Ağustos 1923–15 Şubat 1926 tarihleri arasında yapmıştır. 1944 yılında Mehmet Ali-Rabia kızı Nezihe Hanımla (1926 doğumlu)²⁵⁶ evlenmiştir²⁵⁷. Zeliha Sema (1947 doğumlu), Rabia Sena (1949

²⁵⁰ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 247.

²⁵¹ *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 247'de 1903 olarak gösterilen doğum tarihi Kazım Arar'ın TBMM Arşivi'nde yer alan 1921 Nolu Sicil Dosyası'nda 1902 olarak verilmektedir.

²⁵² K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 247; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181.

²⁵³ TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı, bkz. Ek-5.

²⁵⁴ İnhisar: Tekel, bir mahsül veya madde-i ticariyenin bir mültezim veya şirketin yedine (tekeline) verilmesi, rejî. Ş. Sami, *Kamus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1317.

²⁵⁵ Kazım Arar'ın en küçük oğlu Berat Cem'le yapılan görüşmede, Berat Cem Arar babasının idadi mezunu olduğunu söylediğini ama hangi okullarda okuduğuna dair bilgisi olmadığını, fakat dedesi Hafız Mehmet Efendi'nin son görev yerinin Ilgaz ilçesi olduğunu belirtti. Berat Cem'le mülakat Aksu Mahallesi, Çankırı (2013). Bkz. Ek-7.

²⁵⁶ Yüksel Arslan'ın özel arşivinden derlediğimiz bilgilere göre: Nezihe hanım Saray Mahallesi 143 nolu hane doğumludur. Babası Kuşçuzade Mehmet Ali Yalçın'dır ve aslen Maraş kökenlidir. Annesi Camgöz oğlu Mustafa'nın kızı Rabia'dır.

²⁵⁷ Şu anda, IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri ve eşlerinden hayatta olan tek kişi Kazım Arar'ın eşi Nezihe Arar'dır. Bkz. Ek-6. Çoğunlukla, ikliminin daha ılıman olmasından dolayı Antalya'daki kızıyla yaşayan, sadece yaz aylarında Çankırı merkezde bulunan bahçe içindeki müstakil evinde dinlenen Nezihe Arar, kendisiyle görüşme isteğimizi ilettiğinde, önceleri biraz şüpheyle yaklaştı; ancak daha sonra bizi kırmayarak Çankırı'daki evinde kabul etti. Oğlu Berat Cem ve ailesiyle birlikte, dinlendiği evinde görüştük. 11 Temmuz 2012 tarihinde, öğleden sonra yaptığımız mülakatta, Nezihe Arar'ı görünce şaşırdık. Biz daha yaşlı, belki de hasta ve olayları hatırlamakta zorlanan bir insanla karşılaşmayı tahmin ediyorduk; ancak kendisini ilerlemiş yaşına rağmen hala dinç ve hayat dolu bir insan olarak müşahade ettik. Hafızası çok iyiydi ve olayları sanki dün gibi hatırlıyordu. Hem Nezihe Arar hem de oğlu Berat Cem sorulan sorulara içtenlikle cevap verdiler. Görüşmemiz yaklaşık üç saat sürdü. Bu konuda kendilerine müteşekkirim.

doğumlu) adında iki kızı; Mehmet (1951 doğumlu), Mehmet Fatih (1953 doğumlu) ve Berat Cem (1955 doğumlu) adlarında üç oğulları olmuştur.

Memuriyet hayatına 3 Mayıs 1926'da Eskişehir Hazine Muhasibi olarak başlamış olan Kazım Arar, daha sonra 1 Kasım 1930'da, İnhisarlar İdaresi İzmir Karşiyaka Satış Deposu Kâtipliğine tayin edilmiştir. Bu görevi 30 Eylül 1932'ye kadar sürdüren Kazım Arar, 1932 yılında istifa ederek, Ankara-Ulus'ta Anafartalar Caddesi'ndeki eski taş bir binada "*Arar Lisan Kursu*" adıyla özel bir dersane açmış, kursiyerlere daktilo, stenografi ve Almanca kursları vermiştir²⁵⁸ 1 Ekim 1939'da Polis Enstitüsü Stenografi ve Daktilo öğretmenliğine atanan Arar, iki yıl Ankara Polis Enstitüsü'nde öğretmenlik yaptıktan sonra²⁵⁹, 1 Ekim 1941'de bu görevinden ayrılmışsa da, 11 Aralık 1942'de yeniden Polis Enstitüsü'ndeki öğretmenlik görevine dönmüştür. 12 Temmuz 1943'te öğretmenlikten ayrılmış olan Kazım Arar, bir dönem Ankara'da yayımlanan Başkent Gazetesi yazı işleri müdürlüğü yapmış, daha sonra yine Ankara'da yayımlanan Milletyolu Gazetesi'ni çıkarmıştır.²⁶⁰ 9 Nisan 1946'da Çalışma Bakanlığı Ankara Şubesi Müdürlüğü görevine getirilmiş ve bu görevde Temmuz 1946'ya kadar çalışmıştır²⁶¹.

1946 milletvekili seçimlerinde DP'den Çankırı milletvekili adayı olarak seçimlere girmiş ve Çankırı gibi küçük sayılabilecek bir ilde ve aynı zamanda "*açık oy-gizli sayım*" kuralının uygulandığı seçimde, 23.832 oy gibi yüksek bir oy almasına rağmen²⁶² milletvekili seçilebilecek orana ulaşamamış ama

Nezihe Arar hem kendisinin hem de eşinin geçmişiyle ilgili, Yüksel Arslan'ın özel arşivinden derlediğimiz bilgileri doğruladı. Ayrıca Kazım Arar'ın Horasan kökenli olduğunu, atalarının sonradan Çankırı bölgesine geldiklerinde Çankırı merkeze yerleşen Türkmenlerden olduğunu; kendisininse Kahraman Maraş'ın Elbistan İlçesi kökenli olduğunu ve Kuşçuzadeler diye bilinen kendi akrabalarının da Soyadı Kanunu'ndan sonra "Kuşçuoğlu" soyadını aldıklarını belirtti. Görücü usulüyle evlendiğini, o sırada kendisinin çok genç olduğunu ve eşi Kazım Arar'la aralarında önemli bir yaş farkı olduğunu ama eşinin kendisine ve çevresindekilere karşı her zaman nazik olduğunu belirtti. Eşinin siyaset aşığı bir insan olduğunu ve siyasi konuşmalar yapmayı çok sevdiğini, bazı geceler sabahlara kadar konuşma metinleri hazırladığını belirten Nezihe Arar, 1950'lerde milletvekillerine emekli maaşı verilmediğini zaman zaman ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını ama ailelerinden aldıkları desteklerle bunları atlattıklarını ve Kazım Arar'ın çok yardımsever olduğunu, parası olduğu müddetçe yardım isteyen kimseye hayır demediğini, üstelik verdiği borcu da kimseden isteyemeyecek kadar utangaç olduğunu söyledi. Nezihe Arar'la mülakat. Aksu Mahallesi, Çankırı (2012).

²⁵⁸ Berat Cem Arar'la yapılan mülakat (Görüşme tarihi 6 Haziran 2013 saat 13.40).

²⁵⁹ TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181.

²⁶⁰ TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

²⁶¹ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 247.

²⁶² BCA, 490,01-364,1531,1; *Çankırı Gazetesi*, 23 Temmuz 1946, s. 1.

siyasetle ilgilenmeye devam etmiştir. DP'nin Çankırı teşkilatının kurucularından olan Kazım Arar, 1947 yılında yapılan il kongresinde, DP Çankırı il başkanı seçilmiştir²⁶³. DP'nin ilçe ve bucak teşkilatlanmasına büyük önem veren Kazım Arar, 1950 seçimlerinde, DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş²⁶⁴ ve 51.458 oy alarak²⁶⁵ milletvekili seçilmiştir²⁶⁶. 22 Mayıs 1950'de TBMM'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Arar'ın seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır²⁶⁷.

IX. Dönem TBMM'de Millî Eğitim, Dilekçe ve Ticaret komisyonlarında çalışmış ve Millî Eğitim Komisyonunun Kâtipliğini yapmıştır. 1952 yılında Fuat Köprülü'nün öncülüğünde hazırlanan anayasa değişikliği teklifine destek veren Kazım Arar'ın değişik konularla ilgili yedi kanun teklifinin yanı sıra, bütçe görüşmeleriyle ilgili on bir, Meclis'te görüşülen konular hakkında yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğuna dair iki kifayet takriri, Meclis oturum açılışları sırasında bazı konuların öncelikle görüşülmesi veya gündemin değiştirilmesine dair dört tane teklif takriri, bazı kurum ve kuruluşlara yardım yapılmasına dair altı tane, Meclis gündemine alınmış ve görüşülmüş bazı konuların yeniden görüşülmesi hususunda altı tane takriri, kişi, kurum ve kuruluşlar hakkında soruşturma Meclis soruşturulmasına dair bir tane, bir bakan hakkında gensoru önergesi ve muhtelif konularda üç tane olmak üzere, Meclis Başkanlığı'na sunduğu toplam otuz dört takriri vardır²⁶⁸. Ayrıca ulusal konularda dokuz, yerel konularda yirmi iki yazılı veya sözlü soru önergesi veren Kazım Arar'ın, TBMM Genel Kurulu'nda altmış sekiz ulusal konularla ilgili, dokuzu yerel konularla ilgili olmak üzere toplam yetmiş yedi konuşması tespit edilmiştir.

Her fırsatta düşüncelerini meclis kürsüsünde ateşli bir üslupla dile getiren Kazım Arar, özellikle CHP dönemi uygulamalarını eleştirerek, milletin onlardan hesap sorulmasını istediğini, DP'nin sessiz kalmasının yanlışlığını dile getirdiği gibi, seçimlerden önce verilen sözlerin seçimlerden sonra yerine getirilmemesi ve Çankırı'nın devlet yatırımlarında ihmal edilmesi

²⁶³ *Birlik Gazetesi*, 31 Aralık 1947, s. 1.

²⁶⁴ *Milliyet*, 13 Nisan 1950, s. 7; *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

²⁶⁵ TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

²⁶⁶ *Milliyet*, 16 Mayıs 1950, s. 5; TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

²⁶⁷ TBMM Arşivi, 1621 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

²⁶⁸ Takrir: Önerge, teklif demektir.
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAKR_%C4%B0R\(Erişim](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAKR_%C4%B0R(Erişim) tarihi 15.06.2013)

nedeniyle, hem Başbakan Adnan Menderes ve hem de Bakanlara, aynı partiden olmalarına rağmen, sert eleştiriler yöneltmiştir²⁶⁹. Bu sert eleştirilerinden dolayı bir süre sonra partisinde şimşekleri üzerine çekmiş²⁷⁰ ve 1953 yılında, yine kendisi gibi DP'yi eleştirmeye başlayan Kemal Atakurt ile birlikte Parti tüzüğü'nün 24. maddesine aykırı hareket etmek suçlamasıyla, DP Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilerek, *"Her iki mebus tüzüğü'nün C ve D fıkralarına göre, partiyi şahsi işlerine alet ederek, parti içindeki ve teşkilatındaki tesanüdü sarsmak, sevgi, saygı ve itimadı bozacak şekilde hareketlerle "* suçlanmıştı. Yüce Haysiyet Divanı, savunmasını dinledikten sonra, Kazım Arar'ın Demokrat Parti'den ihracına karar vermiştir.²⁷¹

Bir süre sonra Türkiye Köylü Partisi'ne katılan Arar, 1954 yılı milletvekili seçimlerinde TKP'den Çankırı milletvekili adayı olmuştur²⁷². Ancak Liste Usulü Çoğunluk Seçim Sistemi'nin uygulandığı seçimde, TKP 6.097 oyla, il genelinde ki oyların ancak %7,2'sini alabildiği için²⁷³, milletvekili seçilememiştir²⁷⁴.

IX. Dönem sonunda yasama etkinliği kesintiye uğradıktan sonra esas mesleği olan gazeteciliğe dönen Kazım Arar²⁷⁵, 1959 yılında Adnan Menderes'in isteğiyle yeniden DP'ye katılmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi sırasında DP Çankırı il başkanıydı²⁷⁶.

DP'nin darbeyle kapatılmasından sonra, 1961 yılı milletvekili seçimleri öncesinde CHP'nin teklifini kabul etmeyip, Cumhuriyetçi Köylü Millet

²⁶⁹ "Büyük Türk çoğunluğunun hemen hepimizden ısrarla istediği birçok hizmetlerin yanında ve başında kendi kanını sülük gibi emen bedbaht zümreden hesap istenmesi işi gelmektedir. Eğer biz bu hesabı istemezsek bize şöyle bir sual tevcih etmektedirler: 'Siz de onlar gibi hareket edeceğinizden mi çekiniyorsunuz, doğrusu bu sükutu iyi karşılamıyoruz, niçin hesap sormuyorsunuz?' Diyorlar". TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 1, s. 211; "Tüyü bitmemiş yetimlerin haklarına tecavüz ederek kendilerine bu milletin verdiği büyük mevki ve en yüksek maaşlarla bile tatmin edilmeyen ve güya bu memleketi, bu vatan toprağını babalarının malikânesi sayarak ve güya Türkiye Cumhuriyetinin tapusunu istihlal etmiş gibi Devlet Bütçesini kitabına uydurarak bir taraftan gelişi güzel sarfiyatla diğer taraftan şahsi menfaatlerine inhisar ettirmek tenezzülünde bulunanlar kahrolsunlar". TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 1, s. 210.

²⁷⁰ *Milliyet*, 4 Şubat 1953, s. 1,7; *Birlik Gazetesi*, 23 Mart 1953, s. 1-2.

²⁷¹ *Milliyet*, 4 Şubat 1953, s. 1,7; *Birlik Gazetesi*, 23 Mart 1953, s. 1-2.

²⁷² *Çankırı Gazetesi*, 16 Eylül 1961, s. 1; *Doğruyol Gazetesi*, 16 Eylül 1961, s. 1.

²⁷³ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, s. 43.

²⁷⁴ *Milliyet*, 3 Mayıs 1954, s. 7.

²⁷⁵ K. Öztürk, a.g.e, s. 248.

²⁷⁶ 1961 milletvekili seçimlerine bağımsız aday olarak katılan Kazım Arar'ın seçim çalışmalarında kullandığı broşürden alınmıştır. (Cem Arar'ın özel arşivinden)

Partisi'ne katılmıştır²⁷⁷. 16 Eylül 1961'de CKMP'den Çankırı milletvekili adayı olan²⁷⁸ Kazım Arar, Millet Meclisi I. Dönemi'nde, CKMP milletvekili listesinden, ikinci kez milletvekili olmuştur²⁷⁹. 1961 yılı milletvekili seçimlerinde Çankırı'da CMKP ve AP, seçimi kazanmasına kesin gözüyle bakılan CHP'ye karşı birleşmiş ve CMKP, Çankırı'da oyların % 55'ini almıştır. Bu nedenle Türkiye genelinde en fazla oyu alan parti olan CHP, Çankırı'dan milletvekili çıkarmayı başaramazken²⁸⁰, Çankırı'dan 4 milletvekilliğini de CMKP'nin kazandığı Millet Meclisi²⁸¹ I. Dönemi'nde Çankırı'yı, Milletvekilleri Nurettin Ok, Rahmi İnceler, Kazım Arar, Şaban Keskin temsil etmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nda da Çankırı senatörü olarak da Hazım Dağlı görev yapmıştır.

Mecliste yedi yazılı, iki sözlü soru önergesi ve on dört değişik konuşması olan Kazım Arar, ayrıca 12 Haziran 1961 tarihinde yapılan CKMP Ilgaz İlçesi Gençlik Kolu Kongresi'nde kongre başkanlığına da seçilmiştir²⁸².

Ancak CKMP içinde yaşanan görüş ayrılıkları ve gruplaşmalar partiden kopmalara neden olmuş ve Parti Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın istifasının ardından, bir grup milletvekiliyle birlikte Kazım Arar da CKMP'den istifa etmiştir. CKMP'den ayrılan senatör ve milletvekilleri müstakil bir grup olarak çalışma kararı almış ve grubun çalışmalarını bir parti kimliği ve disiplini içinde yürütmek amacıyla görev dağılımı yapılırken, Kazım Arar da başkan vekilliğine getirilmiştir²⁸³. Kısa bir süre sonra Osman Bölükbaşı'nın başkanlığında Millet Partisi'nin kurulduğu ilan edilmiş ve bu Partinin Genel Sekreterliği'ne de Kazım Arar getirilmiştir²⁸⁴. Ancak parti içinde yaşanan tartışma ve anlaşmazlıklardan rahatsızlık duyan Kazım Arar, Millet Partisi'nden istifa ederken²⁸⁵, istifasıyla ilgili yaptığı basın toplantısında “Allah’a çok şükür kurtuldum” demiştir²⁸⁶. Kazım Arar'ın MP'den ayrılması

²⁷⁷ *Doğruyol Gazetesi*, 13 Mart 1961, s. 1.

²⁷⁸ *Doğruyol Gazetesi*, 16 Eylül 1961, s. 1.

²⁷⁹ K. Öztürk, a.g.e, s. 248; *Doğruyol Gazetesi*, 19 Ekim 1961, s. 1961.

²⁸⁰ http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=144&title=ankr-tarihine-tank-rahmi-%DDnceler (Erişim 6 Mayıs 2013).

²⁸¹ 1960 Darbesi'nin ardından Türkiye, 1961 yılından itibaren çift meclisli bir dönem yaşadı. Bu meclisler “Cumhuriyet Senatosu” ve “Millet Meclisi”dir. Yukarıda söz edilen Meclis TBMM değil 1960 Darbesi'nin ardından kurulan meclistir.

²⁸² *Doğruyol Gazetesi*, 13 Haziran 1961, s. 1.

²⁸³ *Doğruyol Gazetesi*, 7 Haziran 1962, s. 1.

²⁸⁴ *Doğruyol Gazetesi*, 15 Haziran 1962, s. 1.

²⁸⁵ *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1963, s. 7; *Milliyet*, 28 Kasım 1963, s.7.

²⁸⁶ *Milliyet*, 28 Kasım 1963, s.7.

Çankırı’da da büyük yankı uyandırırken, Doğruyol Gazetesi bu gelişmeyi ana sayfasından okuyucularına şu haberle duyurmuştur:

“ MP Genel Sekreteri ve Grup Başkan Vekili Milletvekilimiz Kazım Arar dün MP’den istifa ettiğini açıklamış ve Genel Başkan Osman Bölükbaşı’ya ağır itham etmiştir. Kazım Arar açıklamasında Bölükbaşı’nın tutumu dolayısıyla çok yakın bir gelecekte partide yalnız başına kalacağını sözlerine ilave etmiştir.

Kazım Arar, Meclis basın bürosunda yaptığı basın toplantısında şunları söylemiştir: ‘Bu istifa yeni değil, son yapılan grup toplantısında vaki olmuştur. Ancak seçimler arefesinde böyle bir istifanın açıklanmasının seçimlerde yapacağı tesir göz önünde tutularak, kuvveden fiile çıkarmamış ve siyasi ahlakın bana tahmil ettiği vazifeyi ifa için seçimlerde de çalışmış bulunuyorum.

Sayın Bölükbaşı’nın hareketleri yüzünden ayrılanların dokuzuncusuyum. Bu şartlar altında vazifeye devam, tek adamın fikir esaretini kabul olurdu’ ”²⁸⁷.

MP’den ayrıldıktan sonra bir süre bağımsız kalan Kazım Arar, 1964 Şubat ayında Adalet Partisi’ne girmiş²⁸⁸, 13 Ağustos 1966–22 Aralık 1967 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı Frankfurt Başkonsolosluğu’nda idarî memurluk yapmıştır. 1969 seçimlerinde Çankırı’dan bağımsız aday olmuşsa da kazanamamıştır. Emekliliğe hak kazanması için, 25 Ocak 1969’da Ankara Müftülüğü emrinde imam-hâtip vekil kadrosunda görevlendirilmiş ve bu görevden 25 Temmuz 1969’da emekliye ayrılmıştır. Kazım Arar’ın *Stenografi ve Pul Kılavuzu* adlı basılmış iki tane eseri vardır²⁸⁹.

Arar, 26 Ocak 1977’de Ankara’da vefat etmiş²⁹⁰ ve Ankara’da Karşıyaka Mezarlığında toprağa verilmiştir²⁹¹. Çankırı’da sevilen bir insan olan Kazım Arar’ın vefat haberi, şehirde büyük bir üzüntüyle karşılanmıştı. Çankırı’nın yerel gazetelerinden olan Doğruyol gazetesi Kazım Arar’ın ölüm haberini okuyucularına *“Şehrimizde çok partili devre giriş mücadelesi yapan ilimiz eski milletvekillerinden Kazım Arar vefat etti”* başlığı altında şu yazıyla duyurmuştur:

²⁸⁷ Doğruyol Gazetesi, 28 Kasım 1963, s. 1.

²⁸⁸ Milliyet, 23.08.1964, s. 1.

²⁸⁹ K. Öztürk, a.g.e, s. 248.

²⁹⁰ Doğruyol Gazetesi 28 Ocak 1977, s. 3; TBMM Albümü 1920–1991, s. 181.

²⁹¹ K. Öztürk, a.g.e, s. 248–247.

“ Teessürle öğrendiğimize göre, eski Milletvekillerimizden Kazım Arar Çarşamba günü vefat etmiştir.

Tek partili rejimden, çok partili rejime geçme yılı olan 1944 den 1950 ye kadar ilimizde Demokrasi mücadelesi yapan ve yapanların başında gelen, mücadelesini zaferle neticelendiren merhum Kazım Arar’ın ölüm haberi şehrimizde üzüntü ile karşılanmıştır.

İki devre Çankırı Milletvekilliği yapan, siyasi ve hususi hayatında verimli çalışmalarla Çankırılılar tarafından çok sevilen ve sayılan, hatta halk adamı diye adlandırılan merhum Kazım Arar’ın vefat etmesi Çankırılılar için büyük bir kayıp olmuştur.

Merhumun, hayatta kalan partili, partisiz arkadaşlarından ve burada bulunan akrabalarından bir heyet cenaze merasiminde bulunmak üzere dün Ankara’ya gittikleri öğrenilmiştir.

Merhum Kazım Arar’a Allah’tan Rahmet, kederli ailesine baş sağlığı dileriz²⁹².”

Hem TBMM Zabıt Cerideleri ve TBMM Tutanak Dergisi, hem de yerel ve ulusal gazeteler incelendiğinde, 1920 yılından 2011 yılına kadar Çankırı’dan seçilen milletvekilleri arasında, en aktif milletvekili ve siyasetçinin Kazım Arar olduğu açıkça görülmektedir. Sözüünü sakınmayan, bildiğini söylemekten ve yanlışları eleştirmekten çekinmeyen Kazım Arar, milletvekili seçilmeden önceki dönemde de gazeteci olarak sert yazılar yazmış ve bu yüzden hapse girmiştir. 6 Nisan 1947 tarihli Ulus Gazetesi’nde yer alan habere göre Ankara’da yayınlanan Başkent Gazetesinde yayınlanan bir yazısında hükümete hakaret ettiği gerekçesiyle 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır²⁹³. 1950 milletvekili seçimleri öncesinde de, DP İl Başkanı olan Kazım Arar, önce Ziraat Bankası Müdürüne görevi başında hakaret etmek, aşağılamak iddiasıyla *“Meşhut Suçlar Kanunu”* hükümlerine dayanılarak gözaltına alınarak ve Çankırı Asliye Mahkemesi’ne sevk edilmiş²⁹⁴ ve 7 gün hapse mahkûm olmuştur. Bilindiği gibi bir süre sonra bu defa da *“Seçim Kanunu’na aykırı hareketten”²⁹⁵ ve zabıta tahkir* iddiasıyla tutuklanıp ve

²⁹² Doğruyol Gazetesi, 8 Ocak 1977, s. 1.

²⁹³ Ulus Gazetesi, 6 Nisan 1947, s. 1; Ayrıca Eşi Nezihe Arar’ın söylediğine göre, Kazım Arar bir dönem Ulucanlar Cezaevi’nde yatmıştır.

²⁹⁴ Birlik Gazetesi, 14 Şubat 1949, s. 1.

²⁹⁵ BCA, 490,01-459,1885,1.

cezaevine gönderilmişti²⁹⁶. Kazım Arar, ancak milletvekili olduktan sonra cezaevinden çıkabilmiştir²⁹⁷.

Demokrasi mücadelesinde fikirlerini her şartta savunmaktan çekinmeyen ve milletvekili olduktan sonra da bu özelliğini sürdüren Kazım Arar, mensubu olduğu DP'nin, başta Yasama Faaliyetleri bahsinde ayrıntılı bir şekilde vermeye çalışacağımız, 5816 sayılı *"Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun"* olmak üzere, yanlış bulduğu uygulamalarını açıkça eleştirmekten geri durmamıştır²⁹⁸. Türkiye Köylü Partisi'ne²⁹⁹ geçtikten sonra 1954 yılı Mart ayında Çankırı Odun Pazarı'nda miting yaparken, bir vatandaşla yaşadığı tartışmadan sonra hakkında soruşturmada açılmış ama sonuçsuz kalmıştır³⁰⁰.

Oğlu Berat Cem, babasının halk tarafından çok sevilen bir insan olduğunu, tanıştığı Çankırlı yaşlı insanlara Kazım Arar'ın oğlu olduğunu söyleyince, kendisine ayrı bir samimiyet gösterdiklerini belirtmektedir. Hatta bir seferinde bir bankada sırasını beklerken tanıştığı bir yaşlı bir adamın *"Ben Yapraklı'nın köyündenim. Vergi borcunu ödeyemeyince, bizi taşocağına gönderdiler. Biz taş ocağında çalışırken yanımıza bir cip gelip durdu. Kazım Arar, durumumuzu öğrenince, oradaki memurlara 'Siz bunları çalıştıramazsınız dedi ve bize de işi bırakıp, peşimden gelin, sorumluluk bana ait' dedi. Biz taş ocağından böyle kurtulduk"* şeklinde anlattığı babasıyla ilgili bir anısını aktarmıştır. Ayrıca Berat Arar, babası Kazım Arar'ın, siyaset anlayışı ve doğruları dile getirmekten çekinmeyişi yönüyle, bir dönem CKMP ve MP'de de birlikte siyaset yaptığı ünlü politikacı Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı'na benzerliğinden dolayı, *"Çankırı'nın Osman Bölükbaşı'sı"* denildiğini de ifade etmiştir³⁰¹. Kazım Arar bağımsız aday olarak katıldığı 1969 seçimi çalışmaları sırasında bastırdığı bir broşürde kendisini;

²⁹⁶ Kazım Arar'ın cezaevinde, demir parmaklıklar ardında ki resmi için bkz. Ek-8.

²⁹⁷ *Birlik Gazetesi*, 16 Mayıs 1950, s. 1. Ayrıca milletvekili olduktan sonra Kazım Arar'ın cezaevinden çıkarılırken resimleri için bkz. Ek-9 ve Ek-10.

²⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.

²⁹⁹ Ord. Prof. Ethem Menemencioğlu, Prof. Remzi Oğuz Arık, Tahsin Demiral, Hakkı Kamil Beşe, Dr. Süreyya Endik, Yusuf Ziya Eker, Asım Günç, Asaf İlbay, Cemil Kantemir, Dr.Cezmi Türk tarafından 1952 yılında Ankara'da kuruldu. 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşti. http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (Erişim tarihi 08.06.2013)

³⁰⁰ *Birlik Gazetesi*, 26 Mart 1953, s. 1.

³⁰¹ Berat Cem, ayrıca babasının halk tarafından çok sevilen bir insan olduğunu, tanıştığı Çankırlı yaşlı insanlara Kazım Arar'ın oğlu olduğunu söyleyince, kendisine ayrı bir samimiyet gösterdiklerini söyledi. Hatta bir seferinde bir bankada sırasını beklerken tanıştığı

“Kazım Arar

Herkesin Hakkını Arar

Hak bildiği davayı

Sonuna kadar kovalar” şeklinde tanımlamıştı³⁰². Bu ifadeler bile tek başına, Kazım Arar’ın kişiliği ve siyaset anlayışını özetlemek için yeterlidir.

Kazım Arar’ın adı Çankırı Belediye Meclisi tarafından 2006 yılında Buğdaypazarı Mahallesi’de bir caddeye verilerek³⁰³, hatırasına yaşatılmaya çalışılmıştır.

II. Kemal Atakurt

28 Mayıs 1909 (1325) tarihinde İstanbul’da doğmuştur³⁰⁴. Çankırı ili, Kızılırmak ilçesi, Hacılar Mahallesi’nde nüfusa kayıtlı bulunan Kemal Atakurt’un³⁰⁵ babası İbrahim Ethem Efendi, annesi Mediha Hanımdır³⁰⁶. 1926’da 6 sınıflı Üsküdar Altunizade İptidai Okulunu bitirmiş,³⁰⁷ tarımla ve kereste ticaretiyle uğraşmıştır³⁰⁸.

Salih-Havva kızı Kâmile Mukaddes Hanım’la (1914–1979) evlenmiş ama hiç çocukları olmamıştır³⁰⁹. Ancak Atatürk çiftinin, Mülâyim adında bir çocuğu alıp, evlatları gibi yetiştirdikleri söylenmektedir³¹⁰.

İlgaz’da kereste ticaretiyle uğraşırken, 1946 seçimlerinde Çankırı bağımsız milletvekili adayı olarak seçimlere katılan Atakurt’un aldığı 3825 oy, milletvekili seçilebilmesi için yeterli olmamıştır³¹¹. Celal Bayar ve Fuat Köprülü’nün 1947 yılındaki Çankırı gezisi sırasında DP İlgaz teşkilatı

bir yaşlı bir adam “ Ben Yapraklı’nın köyündenim. Vergi borcunu ödeyemeyince, bizi taşocağına gönderdiler. Biz taş ocağında çalışırken yanımıza bir cip gelip durdu. Durumumuzu öğrenince, oradaki memurlara “Siz bunları çalıştıramazsınız dedi ve bize de işi bırakıp, peşimden gelin, sorumluluk bana ait” dedi. Biz taş ocağından böyle kurtulduk” diyerek Kazım Arar’la ilgili anısını nakletmiştir. Berat Cem’le mülakat. Aksu Mahallesi, Çankırı, (2013).

³⁰² Seçim broşürü, Berat Cem Arar’ın özel arşivinden alınmıştır.

³⁰³ Bkz. Ek-11

³⁰⁴ TBMM Arşivi, 1622 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, a.g.e, s. 249, *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181; 1999 Çankırı İl Yıllığı, s. 47.

³⁰⁵ K. Öztürk, a.g.e, s. 249.

³⁰⁶ TBMM Arşivi, 1622 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, a.g.e, s. 249. Kemal Atakurt hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-12.

³⁰⁷ K. Öztürk, a.g.e, s. 249.

³⁰⁸ TBMM Arşivi, 1622 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181; K. Öztürk, a.g.e, s. 249.

³⁰⁹ K. Öztürk, a.g.e, s. 249.

³¹⁰ İrfan Çerkez’le mülakat. İlgaz ilçesi, Çankırı. (2012).

³¹¹ BCA, 490,01-364,1531,1.

kurulurken başkanlığına da Kemal Atakurt seçilmiştir³¹². Siyasi çalışmalarını İlçe Başkanı olarak devam ettiren Kemal Atakurt, 1950 seçimlerinde, DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuştur³¹³. Seçim propagandaları sırasında Ilgaz'da bir arabanın üstünde, seçim konuşması yaparken dönemin Ilgaz kaymakamı konuşma yapmasını engellemek isteyince, yaşanan arbede de Kaymakam ve bir CHP milletvekili Kemal Atakurt tarafından darp edildiklerini iddia ederek, şikâyetçi olmuştur. Hakkında yakalama emri çıkartılan Kemal Atakurt, bir süre akrabalarının ve arkadaşlarının evlerin de saklanmak zorunda kalmış, kardeşi İstanbul 10. Noteri Kaya Alp Atakurt'un Ilgaz'a gelip şikâyetlerin geri alınmasını sağlamasıyla bu sıkıntıdan kurtulmuştur³¹⁴.

14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılan milletvekili seçiminde 48.144 oy alarak milletvekili seçilmiş³¹⁵ ve 17 Mayıs 1950'de İl Seçim Kurulu'ndan milletvekili seçim tutanağını almıştır. 22 Mayıs 1950'de TBMM'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Kemal Atakurt'un seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır³¹⁶.

IX. Dönem TBMM'de Tarım Komisyonlarında görev almış olan Kemal Atakurt'un, Meclis Başkanlığı'na sunulmuş iki tane kanun teklifinin yanı sıra, bakanlıkların ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında değişiklik yapılmasına dair üç tane takriri bulunmaktadır. Atakurt'un, Meclis'te görüşülen konular hakkında yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğuna dair bir kifayet takriri, Meclis oturum açılışları sırasında bazı konuların öncelikle görüşülmesi veya gündemin değiştirilmesine dair bir teklif takriri, bazı kurum ve kuruluşlara yardım yapılmasına dair bir, Meclis gündemine alınmış ve görüşülmüş bazı konuların yeniden görüşülmesi hususunda bir ve bir bakan hakkında Meclis'te görüşülen konulara gensoru önergesi olmak üzere, Meclis Başkanlığı'na toplam dokuz tane takrir vermiştir. Ayrıca ulusal konularda dört ve yerel konularda yedi yazılı veya sözlü soru önergesi bulunan Kemal Atakurt'un, TBMM Genel Kurulu'un da biri ulusal, diğeri Çankırı ve çevresiyle ilgili yerel bir konuyla ilgili olmak üzere toplam iki konuşması tespit edilmiştir.

³¹² Avukat Mehmet Çivitçioğlu'yla mülakat, Çankırı. (2012).

³¹³ *Milliyet*, 13 Nisan 1950, s. 7; *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

³¹⁴ Yeğeni Mahmut Atakurt'la mülakat. Ilgaz ilçesi, Çankırı. (2012).

³¹⁵ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

³¹⁶ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

1953 yılında Kazım Arar ile birlikte Parti tüzüğünün 24. maddesine aykırı hareketten DP Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilen Atakurt; *"Tüzüğün C ve D fıkralarına göre, partiyi şahsi işlerine alet ederek, parti içindeki ve teşkilatındaki tesanüdü sarsmak, sevgi, saygı ve itimadı bozacak şekilde hareketlerle "* suçlanmıştı. Yüce Haysiyet Divanı, Kemal Atakurt'un savunmasını dinledikten sonra, Arar gibi onun da partiden ihraç kararı vermiştir.³¹⁷

Kemal Atakurt, 1954 yılı milletvekili seçimlerinde Köylü Partisi'nden³¹⁸ 1957 yılı milletvekili seçimlerinde ise DP'den Çankırı milletvekili olmuşsa da³¹⁹ seçilememiştir. Daha sonra Adalet Partisi'ne katılan ve AP'nin il başkanlığını yapan Kemal Atakurt³²⁰, milletvekili seçimlerine katılabilmek için bu görevinden istifa ederek, 1969 milletvekili seçimlerinde AP'den Çankırı milletvekili adayı gösterilmiş³²¹ ancak seçilememiştir. Bu defa da 1973 yılında, büyük bir törenle DP'ye katılan Atakurt, 1973 milletvekili seçimlerinde DP'den Çankırı milletvekili adayı gösterilmiştir³²². 14 Ekim'de yapılan seçimlerde AP'den Nurettin Ok ve Arif Tosyalıoğlu seçilirken, 3. milletvekili olarak DP'den birinci sıra adayı olan Mehmet Ali Arsan seçilmiş, ikinci sırada olan Kemal Atakurt Meclis'e girememiştir³²³. 1973 seçimleri Kemal Atakurt'un son kez milletvekili adayı olduğu seçim olmuştur.

Yasama etkinliği IX. Dönemle sınırlı kalan Kemal Atakurt, bir yandan da çiftçiliği sürdürüp, 1955, 1964, 1966, 1968, 1969 ve 1971 yıllarında Çankırı Belediyesi İl Daimi Komisyonu Üyeliğini üslenmiştir³²⁴. Milletvekilliğinden sonra Kızılırmak ilçesine bağlı Hacılar Köyü'nde yaşayan Kemal Atakurt ve eşi felç rahatsızlığı geçirip, ekonomik sıkıntı çekmeye başlayınca, İlgez halkı vefa duygusuyla Kemal Atakurt için yardım toplamıştır³²⁵. Çankırı Belediyesi kendisine destek olabilmek için, Belediye'ye bağlı ekmek fabrikası müdürlüğü görevine getirmiştir³²⁶.

³¹⁷ *Milliyet*, 4 Şubat 1953, s. 1,7; *Birlik Gazetesi*, 23 Mart 1953, s. 1-2.

³¹⁸ *Milliyet*, 11 Nisan 1954, s. 1.

³¹⁹ *Doğruyol Gazetesi*, 8 Ekim 1957, s. 1.

³²⁰ *Doğruyol Gazetesi*, 16 Kasım 1963, s. 1.

³²¹ *Milliyet*, 02 Nisan 1969, s. 4.

³²² *Milliyet*, 14 Ağustos 1973, s. 5.

³²³ İrfan Çerkez'le mülakat.

³²⁴ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 248-249.

³²⁵ Faruk Karabıyık'la mülakat İlgez ilçesi, Çankırı. (2012).

³²⁶ Avukat Mehmet Çivitçioğlu'yla mülakat.

27 Nisan 1983'te vefat eden Kemal Atakurt'un cenazesi, Çankırı Sarıbaşa Mezarlığı'nda toprağa verilirken³²⁷, ölüm haberi, şehirde büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Çankırı'nın yerel gazetelerinden olan Doğruyol Gazetesi 27 Nisan 1983 tarihli sayısında vefat haberini okuyucularına “Çankırı Milletvekillerinden Kemal Atakurt vefat etti” başlığıyla duyurmuştur. Haber de uzun süredir sağlık problemi yaşayan Kemal Atakurt'un önceki gece Çankırı Devlet Hastanesi'nde vefat ettiği ve cenazesinin 26 Nisan 1983 Salı günü öğle namazının ardından kalabalık bir cemaat tarafından kılınan cenaze namazını müteakip defnedildiği bildirilmişti. Ayrıca haberde, milletvekilliğinin yanı sıra uzun yıllar belediye ve vilayet encümeni üyesi olarak görev yapan Kemal Atakurt'un, Çankırı'nın politik hayatında uzun yıllar etkin rol oynadığı, yardımseverliği, halkın kendisine duyduğu sevgi ve saygıya vurgu yapılarak, Kemal Atakurt'un ölümünün tüm sevenlerini üzüntüye boğduğu belirtilmiştir³²⁸.

Kemal Atakurt'u tanıyan akrabaları ve arkadaşlarıyla yaptığımız görüşmelerde, herkes kendisini övgüyle anmıştır. “İlgazlı Kereste Tüccarı” olarak bilinen ve çok yardımsever bir insan olan³²⁹ Kemal Atakurt, Hafız Hacı Ahmet Efendi'yle³³⁰ mevlit sohbetlerine katılmıştır. Konuşmasında pelteklik olmasına rağmen sesinin güzel ve hitabetinin oldukça etkili olduğu³³¹ hâlâ unutulmamıştır. Ayrıca Ilgaz ilçesinin Çomar Köyü yakınlarında Mülâyim Yaylası'nda devlet izniyle orman kesimi yaparak, kereste ticaretiyle uğraştığı³³² ancak zenginliğini çekemeyenler tarafından, “ormandan zengin oldu, kaçak kesim yapıyor, dağda kereste saklıyor” diye şikâyet edildiği ve

³²⁷ Doğruyol Gazetesi, 27 Nisan 1983, s. 1; K. Öztürk, a.g.e, s. 248-249.

³²⁸ Doğruyol Gazetesi, 27 Nisan 1983, s. 1.

³²⁹ Eli açık bir insandı. İhtiyacı olana öküz, katır... vb. ne ihtiyacı varsa alırdı. Eski Camii'nde ezan okuyup müezzinlik yaptı. Sucu Niyaziler'in evinde oturdu. Yayladaki evinin bahçesine hayvanat bahçesi kurdu. Tavşan, geyik, tavuskuşu gibi birçok hayvan besledi. Dönemin görgü tanıklarından Hüseyin Genç'le mülakat, Ilgaz ilçesi, Çankırı. (2012).

³³⁰ Asıl adı Ahmed Abduşoğlu'dur ve 1890 yılında Ilgaz İlçesi'nin Aşağıdere Köyü'nde doğmuştur. Yedi yaşında hafız olan Ahmet Efendi, Fatih Medresesi'nde bir süre öğrenim gördükten sonra tekrar Ilgaz'a dönmüştür. Bir süre imam hatiplik ve adliye katipliği yaptıktan sonra, kendini öğrenci yetiştirmeye adanmış ve 1975'te vefat edinceye kadar yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *İlgazlı Hacı Baba (Nakşibendi Şeyhi Ahmed Abduşoğlu)*, Eko Ofset Yayınları, İstanbul 1995.

³³¹ İrfan Çerkez'le mülakat.

³³² Mustafa Yılmaz'la mülakat, Ilgaz ilçesi, Çankırı. (2012).

yayladaki evinin yakıldıktan sonra Kızılırmak ilçesinin Hacılar Köyü'ne yerleştiği de üzüntüyle hatırlanmaktadır³³³.

Çankırı ilinin kalkınması için çalışan Kemal Atakurt, yöre halkını tarımsal kalkınma için teşvik etmeye çalışmış ve hatta 1951 yılında Kızılırmak ilçesinde kurulan Köprü Yaptırma Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır³³⁴. Ayrıca Kemal Atakurt, Birlik Gazetesinin imtiyaz hakkını almak için gazete sahibi avukat Enver Evrensel ile görüşmeler yapmış fakat sonuç alamamıştır³³⁵.

Kemal Atakurt, milletvekili olmadan öncede Çankırı'da, özellikle Ilgaz ilçesinde hatırı sayılır, önemli ve sözü geçen bir insandır. DP'nin Çankırı'da teşkilatlanma faaliyetleri için çok çalışmıştır. Kemal Atakurt'un bu çabalarının iktidarda bulunan CHP'yi rahatsız ettiği Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu'nun 1951 yılında açıkladığı belgelerle ispatlanmıştır.

1951 yılında TBMM'de bütçe görüşmeleri sırasında Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu, CHP iktidarının geçmişte muhalefete karşı takındığı tavır ve hareketlerden bahsederken, DP'ye mensup birçok şahsın adım adım takip edildiğini ve bunların dosyalarının ve fişlerinin tutulduğunu açıklamıştır. Samet Ağaoğlu, CHP iktidarının jurnalcilik sisteminin en somut belgesi olarak nitelendirdiği bir "kara listeyi" okudu. Ayrıca bu listelerin altında birer suretlerinin Başbakanlık Hususi Kalem Müdürlüğüne ve Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtipliği'ne gönderildiğinin yazılı olduğunu da açıklamıştır.

Bu belgelere göre fişleme ve takip işinin bizzat Hükümet ve Devlet başkanı tarafında yönetildiğini iddia eden Samet Ağaoğlu, dönemin bakanlarının bunu inkâr etmeleri üzerine, daha sonra bir basın toplantısı yapmıştır. Basın Toplantısında, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu, CHP döneminde vatandaşları fişlemek amacıyla tutulduğunu iddia ettiği fişlemelerin kopyalarını basın mensuplarına dağıtmış ve bu fişlemelerden bir tanesinde Kemal Atakurt'un adının 12273 – 3601 sıra numarasıyla yer aldığı görülmüştür³³⁶. Ancak baskı ve zorluklardan yılmayan Atakurt, siyasi mücadelesini ölene kadar sürdürmüş ve Çankırı siyasi hayatında unutulmayacak milletvekillerinden biri olmuştur.

³³³ İrfan Çerkez'le mülakat (Görüşme tarihi 17 Haziran 2012 saat 15.10).

³³⁴ *Birlik Gazetesi*, 27 Ağustos 1951, s. 1.

³³⁵ *Birlik Gazetesi*, 21 Eylül 1951, s. 1.

³³⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 21 Şubat 1951, B. 47, O. 1, s. 358.

III. Celal Boynuk

Nüfus kayıtlarında adı "*Celeddin Asım Boynuk*" olarak geçen³³⁷ Celal Boynuk, 1911'de (1327) İstanbul'da doğmuştur. Babası Mustafa Asım Efendi³³⁸, annesi Fatma Naciye Hanımdır³³⁹. Celal Boynuk, Eskişehir İli, Arifiye Mahallesi nüfusuna kayıtlıdır. 1932–1933 öğretim yılında İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun olmuş³⁴⁰ ve ardından askerlik görevini yedek subay olarak yapmıştır. 1939'da İbrahim Kâmil Efendi ile Pakize Hanımın kızı Türkân Hanımla evlenmiş olan Celal Boynuk'un (1920–1963). Mehmet Asım (1941 doğumlu), Mehmet Sinan (1943 doğumlu) ve Mehmet Sedat (1944 doğumlu) adlarında üç oğlu olmuştur³⁴¹.

Memuriyet hayatına 25 Aralık 1935 – 31 Ekim 1936 tarihleri arasında Ankara Mahkemesi hâkim adaylığıyla başlayan Boynuk, 31 Ekim 1936–14 Eylül 1937 tarihleri arasında Gümüşhacıköy Sorgu Hâkimliği, 6 Ekim 1937–5 Nisan 1938 tarihleri arasında da Bilecik Sorgu Hâkimliği yapmış³⁴² ve burada görev yaparken 1938 yılında hâkimlikten istifa etmiştir. 11 Nisan 1938'de Adapazarı Barosu'na yaptığı başvurunun ardından, 28 Mayıs 1938 tarihli 2515/4222 sayılı avukatlık ruhsatını alarak avukatlığa başlamış olan Celal Boynuk, 1 Şubat 1940'ta Eskişehir Barosuna geçmiş³⁴³, ardından 1946 yılında Eskişehir Barosu Başkanlığı'na seçilmiş ve 1950 yılına kadar baro başkanlığını sürdürmüştür³⁴⁴.

Baro başkanlığı yanında Demokrat Parti Eskişehir İl Başkanlığı görevini de yürüten³⁴⁵ ve DP'nin kurucularından Fuat Köprülünün yeğeni olan Celal Boynuk, Çankırlı olmadığı halde, bir anlamda dayısı Fuad Köprülü'nün tavassutuyla, 1950 seçimlerinde DP'den, Parti merkezinden aday gösterilip,

³³⁷ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 250.

³³⁸ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı. Bkz. Ek-13; *TBMM Albümü 1920-1991*, TBMM Genel Sekreterliği, Ankara 1994, s. 181.; K. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950-1954)*, Ankara 1994, C. VII, s. 250-251.

³³⁹ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 250,251.

³⁴⁰ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, TBMM Genel Sekreterliği, Ankara 1994, s. 181; 1999 Çankırı İl Yılı, s. 45.

³⁴¹ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 250,251

³⁴² TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 250.

³⁴³ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 250.

³⁴⁴ <http://www.eskisehirbarosu.org.tr/GecmisDonemBaskanlari.aspx> (Erişim tarihi 03.06.2013). Bkz. Ek-14.

³⁴⁵ *Birlik Gazetesi*, 15 Ocak 1954, s. 1.

Çankırı milletvekili adayı olmuş³⁴⁶ ve 46.132 oy alarak IX. Dönem TBMM'ye milletvekili seçilmiştir³⁴⁷.

22 Mayıs 1950'de TBMM'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Celal Boynuk'un seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır³⁴⁸. Adalet, İçişleri ve Geçici Dilekçe komisyonlarında çalışan Celal Boynuk, değişik konularla ilgili üç kanun teklifinin yanı sıra, dört tane de takrir vermiştir. Ayrıca bir tane sözlü soru önergesi veren Celal Boynuk'un, TBMM Genel Kurulu'un da ulusal konularla ilgili iki tane de konuşması vardır.

Celal Boynuk TBMM'deki çalışmalarını yanı sıra 1953 yılında, yaklaşmakta olan milletvekili seçimleri çalışmalarını ve parti teşkilatlarını denetlemek amacıyla Çankırı Parti müfettişi olarak tayin edilirken³⁴⁹, 1954 yılı milletvekili seçimlerinde DP listesinde yeniden milletvekili gösterilmiş ve X. Dönem TBMM milletvekilliğine seçilmiştir.³⁵⁰ Ancak DP yönetimiyle sorunlar yaşayan dayısı Fuat Köprülü'nün Parti'den istifa etmesinin ardından Celal Boynuk da 10 Eylül 1957'de DP'den istifa etmiştir³⁵¹. Bu istifa ne DP'de ne de Çankırılılar için sürpriz olmamıştır. DP'den istifa etmesinden bir gün sonra da Konya bağımsız milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver ile birlikte Hür Parti'ye katılmış³⁵², Milletvekilliği görevinin sona ermesinden sonra ise İstanbul'da avukatlık mesleğine devam etmiştir³⁵³.

Celal Boynuk 1963 yazında büyük bir trafik kazası geçirmiştir. Celal Boynuk'un kullandığı otomobil, İçerenköy'de belediye otobüsü ile çarpışmış, otomobilin hurdaya döndüğü kazadan Celal Boynuk yaralı olarak kurtulurken; eşi Türkan Hanım kazada hayatını kaybetmiştir³⁵⁴. Bu olaydan oldukça etkilenen Celal Boynuk, 21 Mayıs 1964'de vefat etmiştir³⁵⁵. Cenazesi

³⁴⁶ *Milliyet*, 13 Nisan 1950, s. 7; *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

³⁴⁷ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 251.

³⁴⁸ TBMM Arşivi, 1623 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

³⁴⁹ *Birlik Gazetesi*, 25 Aralık 1953, s. 1.

³⁵⁰ BCA, 030-0-010-000-000-78-516-15; *Milliyet*, 3 Mayıs 1954, s. 7.

³⁵¹ *Doğruyol Gazetesi*, 11 Eylül 1957, s. 1; "Celal Boynuk 9 Ekim 1957 tarihinde Demokrat Parti genel merkezine gönderdiği bir yazıyla, Demokrat Parti'nin savunduğu prensip ve ideallere zıt bir yol takip ettiğini, bundan dolayı da kuruluş sebep ve amaçlarına tamamen bağlı bulunduğu DP'den ayrılmak mecburiyetinde kaldığını belirterek DP'den istifa ettiğini bildirdi." *Milliyet*, 10 Eylül 1957, s. 1; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1957, s. 1.

³⁵² *Milliyet*, 11 Eylül 1957, s. 1.

³⁵³ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 251.

³⁵⁴ *Milliyet*, 28 Eylül 1963, s. 1.

³⁵⁵ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 251.

22 Mayıs 1964 Cuma günü Çarşı Camisi'nde öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazının ardından, Eskişehir'de toprağa verilmiştir³⁵⁶.

Celal Boynuk iki dönem TBMM Çankırı milletvekilliği yapmasına rağmen Çankırı'lı olmamasından ve ili tanımamasından olsa gerek, Meclis'te temsil ettiği Çankırı'yla ilgili hiçbir çalışmasına rastlanmamıştır. Bu nedenle Çankırı siyasi hayatında unutulmayacak bir iz bıraktığı söylenemez. Hatta dönemin tanıklarıyla yaptığımız görüşmelerde adını hatırlayan hiç kimseye rastlanmamıştır.

IV. Kenan Çığman

Nüfus kayıtlarında "Mehmet Kenan Çığman" olarak geçen³⁵⁷ Kenan Çığman, 1906'da (1322) Çankırı'nın Tabakhane Mahallesi'nde doğmuştur³⁵⁸. Babası Ahmet Fuat Çığman, annesi Emine Melek Hanımdır. Çığman'ın babası Ahmet Fuat Efendi(1876-1965); Çankırı'nın Eldivan İlçesi, Alva (Oğlaklı) köyünden olup, Hocaşâdeler diye bilinen bir aileden gelmektedir. Kudüs ve Çankırı İdadilerinde öğretmenlik yapmış olan Ahmet Fuat Efendi, çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Çığma'nın annesi Emine Melek Hanım ise İsfendiyaroğulları Beyliği'nin yöneticilerinin soyundan gelmektedir. Taşra seçkini ve eğitilmiş bir aileden gelen Kenan Çığman'ın, Adnan ve Şükrü adında iki kardeşi vardır³⁵⁹. Çankırı İdadisi ve ardından da Ankara Lisesi'nde eğitim-öğretim gören Kenan Çığman, 1933 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olmuştur³⁶⁰. Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi iken 30 Ağustos'ta Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümü kutlamalarında yaptığı bir konuşma ile adı duyulmuştur³⁶¹. Kenan Çığman, 5Ağustos 1939'da Atıf Efendi ve Vecihe Hanımın kızı Halide Atıf Hanımla(1923 doğumlu) evlenmiştir. Halide Atıf Hanım, eski Çankırı Belediye Başkanlarından ve milletvekillerinden Sait Üçok'un torunudur. Çığman çiftinin, Hatice (1940

³⁵⁶ *Milliyet*, 23 Mayıs 1964, s. 7.

³⁵⁷ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 252.

³⁵⁸ TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı. Bkz. Ek-15.

³⁵⁹ http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=2481 (Erişim 12.07.2012). Ayrıca Kenan Çığman'ın kardeşi Adnan Çığman, 1969 yılı milletvekili seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili adayı gösterilmiş ancak seçilememiştir. *Milliyet*, 22 Ağustos 1969, s. 4.

³⁶⁰ BCA, 490,01-295,1187,2-30; TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

³⁶¹ *Duygu Gazetesi*, 5 Eylül 1931, s.1. (Çankırı'da 1930'lar da çıkan yerel bir gazetedir.)

doğumlu)adında bir kızı, Atila (1941 doğumlu), Akın (1945 doğumlu) ve Ahmet Necini (1950 doğumlu) adlarında üç oğulları olmuştur³⁶².

İç Hastalıkları Uzmanı olan Dr. Kenan Çığman, çalışma hayatına 30 Eylül 1933'te Oltu Hükümet Tabipliği'nde başlamış, ardından 10 Haziran 1936'da Şavşat Hükümet Tabipliğine, 8 Aralık 1937'de Çerkeş Hükümet Tabipliğine, 7 Şubat 1943'te Kalecik Hükümet Tabipliğine, 11 Haziran 1944'te Bünyan Hükümet Tabipliğine atanmış ve Türkiye'nin farklı yerlerinde doktorluk yapmıştır³⁶³. Ayrıca askerlik görevi sırasında Sarıkamış Dekovil Taburu³⁶⁴ doktorluğu da yapan Kenan Çığman, Şavşat Kızılay Şubesi ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı, Çerkeş Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay Şubesi Başkanlığı görevlerini de başarıyla yürütmüştür.³⁶⁵

1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Çankırı milletvekili seçilen Kenan Çığman'ın siyasi geçmişi 1936 yılına kadar uzanmaktadır. Dr. Kenan Çığman 1936 yılında Çoruh³⁶⁶ vilayeti Şavşat kazasında görev yaparken CHP'ye üye olmuştur. Ayrıca 1943 yılında Kalecik'te çalışırken CHP Genel Sekreterliğine "*Mebusluk Talepnamesi*" göndererek Çankırı'dan mebus seçilmek istediğini bildirmişti³⁶⁷. Kalecik Hükümet Tabipliği görevinden ayrılarak 1946 seçimlerinde DP'den Çankırı milletvekili adayı olarak seçimlere katılmış³⁶⁸, 23.468 oy almış ama bu oy milletvekili seçilebilmesi için yeterli olmamıştır³⁶⁹.

Kalecik Hükümet Tabipliği görevinden 4 Nisan 1947'de ayrılan Kenan Çığman, 28 Nisan 1947'de Ankara Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü

³⁶² Kazım Öztürk, *a.g.e*, s. 252.

³⁶³ TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181.

³⁶⁴ Dekovil: Ray aralığı 60 santimetre veya daha az olan, araçları buhar, hayvan veya insan gücüyle çalıtırlan küçük demiryoludur. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK_GTS.51b1211682e125.77515543 (Erişim 7 Mayıs 2013).

³⁶⁵ T BCA, 490,01-295,1187,2-30.

³⁶⁶ 27.05.1933 tarih ve 2411 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2197 sayılı Kanunla Artvin ve Rize illeri birleştirilmek suretiyle, merkezi Rize olmak üzere Çoruh adıyla il olmuştur. Ancak Rize, 04.01.1936 tarih ve 3197 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 2885 sayılı Kanunla yeniden il olmuştur. Çoruh İlinin adı ise, 25.02.1956 tarih ve 9243 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6668 sayılı Kanunla Artvin olarak değiştirilmiştir. *TBMM Albümü (1920-2010)*, C. I, s. 20-22.

³⁶⁷ T BCA, 490-0-001-000-000-295-1187-2. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-16.

³⁶⁸ *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946, s. 1; BCA, 490,01-364,1531,1.

³⁶⁹ BCA, 490,01-364,1531,1.

hekimliğine atanmıştır³⁷⁰. Bu görevde bulunduğu sırada 1950 seçimlerinde, DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş³⁷¹ ve 46.997 oy alarak milletvekili seçilmiştir³⁷². 22 Mayıs 1950'de TBMM'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Kenan Çığman'ın seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır³⁷³.

Çalışma ve Sağlık ve Sosyal Yardım komisyonlarında çalışan Kenan Çığman'ın, bir kanun teklifinin yanı sıra, bakanlıklar ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında bir, Meclis'te görüşülen konular hakkında yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğuna dair dört kifayet takriri, Meclis oturum açılışları sırasında bazı konuların öncelikle görüşülmesi veya gündemin değiştirilmesine dair üç, Meclis gündemine alınıp görüşülmüş bazı konuların yeniden görüşülmesi hususunda üç ve bazı kurumlara yardım edilmesini isteyen dört tane olmak üzere, Meclis Başkanlığı'na toplam on sekiz takrir vermiştir. Ayrıca Kenan Çığman'ın, TBMM Genel Kurulu'un da, yedisi sağlık konularıyla ilgili, yedisi de diğer konularla ilgili olmak üzere toplam on dört konuşması tespit edilmiştir.

X. Dönem TBMM milletvekilliği için Çankırı'dan DP milletvekili adayı olan Kenan Çığman, 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerde ikinci kez Çankırı milletvekili seçilmiştir³⁷⁴. Milletvekilliğini devam ederken, Kenan Çığman 1956 yılında yapılan DP merkez ilçe kongresinde, İlçe Başkanlığına da seçilmiştir³⁷⁵. XI. Dönem TBMM için tekrar DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş ama bu kez seçilememiştir³⁷⁶. 1957–1960 yılları arasında Küre Pirit³⁷⁷ İşletmeleri Yönetim Kurulu Üyeliği yapan Çığman³⁷⁸, 1961 Senato seçimlerinde CMKP'den aday olmuş ama seçilememiştir³⁷⁹. 28 Şubat 1962'de Sağlık Bakanlığı Verem Savaş Genel Müdürlüğü bünyesinde doktor olarak çalışmaya başlamış ve bu görevi 13 Temmuz 1971'e kadar sürdürmüştür. Bu

³⁷⁰ TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 181; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 252.

³⁷¹ *Milliyet*, 13 Nisan 1950, s. 7; *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

³⁷² K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 251.

³⁷³ TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 252.

³⁷⁴ BCA, 030-0-010-000-000-78-516-15; *Milliyet*, 3 Mayıs 1954, s. 7; K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 252.

³⁷⁵ *Doğruyol Gazetesi*, 20 Aralık 1956, s. 1.

³⁷⁶ *Milliyet*, 29 Ekim 1957, s. 1,5.

³⁷⁷ Birçok doğal maden sülfürü ve özellikle demir ve bakır.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51bb623be56e96.66975741 Erişim tarihi, (14.06.2013).

³⁷⁸ Kazım Öztürk, *a.g.e.*, s. 253.

³⁷⁹ *Çankırı Gazetesi*, 15 Eylül 1961, s. 1.

tarihte yaş haddinden emekliye ayrılan Kenan Çığman, 21 Şubat 1989'da vefat etmiş ve cenazesi Çankırı aile mezarlığında toprağa verilmiştir³⁸⁰. Vefat haberi, şehirde büyük bir üzüntüyle karşılanırken, Çankırı'nın yerel gazetelerinden olan Bizim Çankırı Gazetesi Dr. Kenan Çığman'ın vefat haberini okuyucularına “Kenan Çığman Defnedildi” başlığıyla şu yazıyla duyurmuştur:

“Çankırı'nın tanınmış ailelerinden İsfendiyoğlu Kasım Bey'in torunlarından ve Çankırılılar Vakfı Eski Başkanı Alpay Çığman'ın amcası Dr. Kenan Çığman önceki gece Ankara'da vefat etti.

Uzun süredir rahatsız olarak evinde yatmakta iken Salı gecesi seksen yaşında vefat eden Dr. Kenan Çığman'ın Türkiye ve dünya çapında itibar gören geniş hacimli, İnançlar isimli bir kitabı bulunuyor.

Dr. Kenan Çığman'ın cenazesinin bugün veya yarın Çankırı'da toprağa verileceği öğrenildi. Dr. Kenan Çığman aynı zamanda iki dönem milletvekilliği yapmıştı. Merhuma Allah'tan rahmet, ailesine ve yakınlarına baş sağlığı dileriz”³⁸¹.

Vefat haberinden bir gün sonra yine Bizim Çankırı Gazetesi ana sayfasından cenaze törenini okuyucularına “Dr. Kenan Çığman Toprağa Verildi” başlığı altında şu haberle duyurdu:

“Salı günü Ankara'da Vefat eden Çankırı Eski Milletvekili ve İsfendiyoğlu Kasım Beğ'in torunlarından Dr. Kenan Çığman'ın cenazesi, dün öğle namazından sonra Sarıbaba Mezarlığında toprağa verildi.

Oğlu Ahmet Çığman'ın imam olarak kıldırıldığı cenaze namazına Çankırıdan çok kişi katıldı. Çankırı eski Milletvekili ve Bakanlardan Nurettin Ok ile Çığman ailesinin yakınları ve sevenleri de cenaze törenine katıldılar”³⁸².

Kenan Çığman, her zaman insanlara yardım etmeyi amaç edinmiş bir insandı. 1951 yılında Ilgaz çevresinde meydana gelen bir deprem haberini alır almaz, bölgeye giden Kenan Çığman, yaralıların durumuyla yakından ilgilenmiştir. Daha sonra hükümetin yapacağı yardım işini görüşmek için Ankara'ya hareket eden Çığman, Çubuk yolunun Ankara'ya bağlandığı mevkide trafik kazası geçirmiştir. Otomobilinin şarampole yuvarlandığı kazada Kenan Çığman başından yaralanmış, yaralı halde Ankara'ya bir

³⁸⁰ Kazım Öztürk, a.g.e, s. 253.

³⁸¹ Bizim Çankırı Gazetesi, 23 Şubat 1989, s.1.

³⁸² Bizim Çankırı Gazetesi, 24 Şubat 1989, s. 1.

kereste kamyonu ile giden Kenan Çığman, tedavisinin hemen ardından Ilgaz'a yapılacak yardımların takibine başlamıştır³⁸³.

Kenan Çığman, hekimlik mesleği ve siyasetçi kişiliği ile tanınmış olmakla birlikte; aynı zamanda yazardır. Kenan Çığman'ın "*İnançlar, Allah Divanında İnsan ile Kaza-Kader*" adlı basılmış üç yapıtı vardır³⁸⁴. Kenan Çığman yazdığı eserlerle kendisini bir fikir ve inanç adamı olarak da kabul ettirmiştir.

Kenan Çığman'a göre; eserlerinde iman konusuna önem vermesinin nedeni, lise çağında yoğun biçimde maruz kaldığı din aleyhtarı propagandalara karşı inançlarını savunmak için yeterli Türkçe eserler bulamamasıydı. O dönem de inançlı kesimler yararlanacak kaynak eser sıkıntısı çekerken; ateist, maddecî, Darvîncî, Freud'cu akımlar için çok geniş bir kaynak yelpazesi vardı. Dr. Kenan Çığman'ın ifadesiyle, bilimsel verilerle ateist çevrelerin iddialarına cevap verecek Türkçe yayına duyulan ihtiyaç, ilerleyen yıllarda bu kitapları yazmak zaruretinin hissettirmiştir. Özellikle İnançlar adlı kitabı için; "*Böyle bir kitabı ele geçirmek için yürüyerek Çin'e gidip gelmem icap etseydi, göze alırdım*" demiştir³⁸⁵.

Kitap inançlı inançsız herkese hitap etmektedir. Kendine güvenen bir üslup kullanan yazar, "*İnanmayanlar hatâlarının dehşetini anlamak, inananlar taklîdi imandan ilme'l-yâkîne geçmek için okusun*" tavsiyesinde bulunmaktadır.

İnançlar kitabı hakkında, tanınmış edebiyatçı Ahmet Kabaklı 13 Eylül 1971 tarihli köşe yazısında : "*Yurdumuzu müstemleke askerleri değilse de ondan beş beter-“müstemleke fikirleri ve eylemleri” sarıyor. İnançları okuyun ki, bu kötü düşünceler daha fazla direnme imkanı bulamasın*"³⁸⁶ şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Kenan Çığman dışındaki diğer IX. Dönem Çankırı milletvekilleri daha çok siyasi çalışmalarıyla adını duyururken, Çığman ise siyasi çalışmalarının yanı sıra edebiyatçı kişiliğiyle de adından söz ettirmiştir. Bu konuda eğitilmiş bir aileden gelmesi ve yetişme tarzının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

³⁸³ *Birlik Gazetesi*, 19 Ağustos 1951, s. 1.

³⁸⁴ Kazım Öztürk, *a.g.e.*, s. 253.

³⁸⁵ Kenan Çığman'ın bu konudaki ayrıntılı düşünceleri için bkz. Kenan Çığman, *İnançlar*, İstanbul 2005.

³⁸⁶ "*Osmanlı Müellifleri*" Tercüman, 13 Eylül 1971, s. 2.

Kenan Çığman ve Mustafa Muğlalı Olayı

Kenan Çığman adının belki de en fazla duyulduğu olay; “*Mustafa Muğlalı Olayı*” denilen, 1943 yılının temmuz ayında Van’ın Özalp ilçesinde, 33 kişinin hayvan kaçakçılığı yaptığı iddiasıyla, 3. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı’nın emriyle, yargısız olarak kurşuna dizilmesi olayıdır.

32 kişinin ölümü, birinin kaçması ile sonuçlanan olay, örtbas edilmeye çalışılmış ancak DP’nin etkili muhalefeti sebebiyle 1946 yılından sonra yeniden gündeme gelmiştir. Muhalefet milletvekilleri bu olaydan Cumhurbaşkanı İnönü ile Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal, İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ı sorumlu tutarken, iktidar ise Demokrat Parti’nin derdinin 32 masum vatandaşın öldürülmesi değil; İnönü iktidarını yıpratmak ve oy toplamak olduğunu iddia etmişlerdir. Aylarca süren tartışmalardan sonra bu olay hakkında Mecliste araştırma komisyonu kurulmuş ve Meclis Araştırma Komisyonu’nun kararından sonra dava açılarak, 1947 yılında Orgeneral Mustafa Muğlalı sorumlu tutulmuş ve tutuklanmıştır. Dava, Divanı Harbe sevk edilmiş ve Divanı Harp’te, Muğlalı kimseden emir almadan, bu işi kendi iradesiyle yaptığını mahkeme huzurunda söyleyerek, suçu üzerine almıştır. Muğlalı, mahkemece önce idama mahkûm edilmiş, sonra cezası 20 yıl ağır hapse çevrilmiş ancak hasta olduğu gerekçesiyle hastaneye yatırılmıştır. Mahkûmiyet kararı, Askeri Yargıtay’ca bozulmuş fakat dava yeniden ele alınmadan, 11 Aralık 1951’de Orgeneral Mustafa Muğlalı vefat edince, bir süre için de olsa dava kapanmıştır. Olay 1955 yılına kadar unutulmuştur. 1955 yılına doğru DP iktidarına karşı CHP’nin muhalefeti yoğunlaşmış ve CHP’liler, DP iktidarını, kamu özgürlüklerini kısıtlamakla ve hukuk dışı eylemlerde bulunmakla suçlamaya başlamıştır³⁸⁷. 6-7 Eylül 1955 olayları bu muhalefeti daha da yükseltmiştir³⁸⁸. CHP 6-7 Eylül olaylarının bütün sorumluluğunun iktidara ait olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine DP’de misilleme olarak Orgeneral Mustafa Muğlalı olayını yeniden gündeme

³⁸⁷ İsmail Beşikçi, *Orgeneral Muğlalı Olayı, Otuzüç Kurşun*, Ankara 1978, s. 37-42.

³⁸⁸ 6 Eylül gecesi Atatürk’ün Selanik’teki evine Yunanlılarca bomba atıldığına dair çıkan bir haber sonrası meydana gelen olaylar sonucunda başta İstanbul ve İzmir olmak üzere bazı illerde Gayr-i Müslimlere ait ev ve işyerleri tahrip edilmiş, kiliselere saldırılarda bulunulmuştu. Gece yarısı İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilse de hadiseler ancak sabaha karşı bastırılabilmiştir. Dilek Güven, “6-7 Eylül Olayları ve Failleri”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 141, İstanbul 2005, s. 19-38.

getirmiştir. 15 Ağustos 1956'da Meclis'te bu olayla ilgili yoğun tartışmalar olmuş³⁸⁹ ve bu sırada konuyla ilgili Meclis'te söz alan Kenan Çığman şöyle demiştir:

“Muhterem arkadaşlar; bendeniz, şahidi bulunduğum bir vaka dolayısıyla huzurunuzu işgal etmiş bulunuyorum. Muğlalı'nın muhakemesinin cereyanı sırasında fakültede asistanlık yapıyordum, kendilerini Çerkeş'ten, tanıdığım için görüşmeye gittim, kendisinden bu mesele hakkında izahat rica ettim, anlatışları gerçekten vazih değildi, fakat anlatışına göre çıkan mâna; yukarıdan emir aldığı şeklinde idi. Mustafa Muğlalı dedi ki: Ben nihayet bir ordu kumandanıyım, hudutta vukua gelen bir kaçakçılık hâdisesinde, neden dolayı adamları öldürteyim? Mustafa Muğlalı, bu hâdisede seni göreyim, diye emir veren işi yaptıran zata iki defa mektup yazdım, müdafaa için tevessül edin diye, cevap vermedi, dedi. Bunun kim olduğunu öğrenmek istedim, anladığıma göre bana İnönü olduğu mânasını verdi ve öyle anladım ki, doğrudan doğruya Reisicumhur olarak İnönü bunların imhası için kendisi emir vermiştir”³⁹⁰.

TBMM'de yapılan görüşmeler sonunda sorumlular hakkında Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına ve olayın araştırılmasına karar verilir. Tahkikatın Aralık 1956 tarihine kadar bitirilmesi istenir. Böylece DP, 6-7 Eylül Olayları dolayısıyla muhalefetin iktidara karşı yönelttiği baskı ve eleştirileri bu yolla zayıflatmak veya önlenmek istemiştir³⁹¹.

Komisyon, Çankırı mebusu Dr. Kenan Çığman'ı da tanık olarak dinlemiştir. Çığman, komisyona verdiği ifadede, kurşuna dizilen vatandaşların ölüm emrinin Orgeneral Muğlalı'ya dönemin Cumhurbaşkanı tarafından verildiğini iddia etmiştir. Bu konu komisyon raporunda;

“Komisyonumuz, tanık sıfatıyla dinlediğimiz Kenan Çığman'dan şu bilgiyi almıştır: Muğlalı'ya sorduğu sorulardan birine aldığı cevap şöyledir: ‘Ben askerim, Başkumandanımın verdiği her emri yaparım. Bugün de yerse gene yaparım”³⁹² ifadeleriyle yer almıştır. Görüldüğü üzere Kenan Çığman'ın ifadesi, Meclis Tahkikat Komisyonu raporunda emrin, isim zikretmeden, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından verildiğini ima eder şeklinde yer almıştır.

³⁸⁹ İ. Beşikçi, a.g.e., s. 42.

³⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C.XIII, 15 Ağustos 1956, B. 91, O. 1, s. 392.

³⁹¹ İ. Beşikçi, a.g.e., s. 42.

³⁹² http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=2481 (Erişim12.07.2012)

Olaydan sonra İnönü'nün, Van'a giderek, orada haksızlığa uğrayanların gözleri önünde Muğlalı'nın koluna girerek gezmiş olduğunu belirten Tahkikat Komisyonunun raporu, 1958 yılı Mayıs ayı başlarında TBMM'nde görüşülmüştür. Fakat zaman aşımından ve çeşitli af yasalarından dolayı cezai kovuşturmayla girişilememiş³⁹³, böylece sorun, siyasal ve hukuksal yönleriyle kapatılmıştır.

V. Celal Otman

Nüfus kayıtlarında adı "*Mahmut Celaledün Otman*" olarak geçen Celal Otman, 1888'de (1304) İstanbul-Eminönü, Kalenderhane Mahallesinde doğmuş³⁹⁴, Babası Mustafa Efendi³⁹⁵, annesi Münevver Hanımdır. 1914 (1330) yılında İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi'nden mezun olan Celal Otman'ın yabancı dili Fransızca ve uzmanlık alanı bakterilerdir³⁹⁶. 9 Mart 1920'de Ahmet Cemalettin Efendi ile Fatma Sekip Hanımın kızı olan Hacer Cemile Belkis Hanımla (1901 doğumlu) evlenen Celal Otman'ın, Münevver Güler (1929 doğumlu) adında tek çocuğu vardır³⁹⁷.

Doktorluk sicil numarası 1213 olan ve askerlik görevini 8 Kasım 1914–9 Şubat 1919 tarihleri arasında tabip yedek yüzbaşı olarak yapan Otman, memuriyet hayatına 1 Nisan 1919'da Haydarpaşa Darüleytam Hastanesi'ne doktor olarak tayin edilmesiyle başlamış ve 20 Şubat 1921'de hastanenin başhekimliğine getirilmiştir. 20 Nisan 1923'te Edirne Belediye Hastanesi'nde görevlendirilirken, 26 Haziran 1926'da ise Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 1 Haziran 1928'de Maarif Vekâleti Başmüfettişliği görevine getirilen Celal Otman, 17 yıl bu görevde kalmış, daha sonra 11 Mart 1945 tarihinde ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yardım İşleri Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir³⁹⁸. Emeklilik Yasası'nın 39. maddesine göre 10 Ekim 1949'da yaş haddinden emekli olana kadar, bu

³⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Beşikçi, *Orgeneral Muğlalı Olayı, Otuzüç Kurşun*, Ankara 1978.

³⁹⁴ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 254.

³⁹⁵ TBMM Arşivi, 1625 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı. Bkz. Ek-17; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 182.

³⁹⁶ TBMM Arşivi, 1625 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı; *TBMM Albümü 1920-1991*, s. 182.

³⁹⁷ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 254.

³⁹⁸ Sağlık Bakanlığı Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi, Celal Otman'ın Hizmet Belgesi.

görevi sürdüren³⁹⁹ Celal Otman, ayrıca 18 Şubat 1947 de kurulan Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu Derneği kurucuları arasında yer almıştır⁴⁰⁰.

1950 seçimlerinde, DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş⁴⁰¹ ve 46.555 oy alarak milletvekili seçilmiştir. 22 Mayıs 1950'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Celal Otman'ın seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır⁴⁰². Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonlarında çalışan Otman, 1952 yılında Fuat Köprülü'nün öncülüğünde hazırlanan anayasa değişikliği teklifine destek vermiştir. Değişik konularla ilgili üç kanun teklifinin yanı sıra, bütçe görüşmeleri sırasında beş tane, konu hakkında yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğuna dair on tane, Meclis'te bazı konuların öncelikle görüşülmesi veya gündemin değiştirilmesine dair üç tane, Meclis gündemine alınmış ve görüşülmüş bazı konuların yeniden görüşülmesi hususunda on bir tane olmak üzere, Meclis Başkanlığı'na toplam yirmi dokuz tavrır vermiştir. Ayrıca sağlık alanında birisi ulusal, diğeri yerel olmak üzere iki sorusu olan Celal Otman'ın, TBMM Genel Kurulu'nda on dördü sağlık konularıyla ilgili olmak üzere on beş konuşması vardır.

12 Nisan da açıklanan 1954 yılı milletvekili seçimleri aday listesinde, mecliste DP milletvekili olan 140 kişi yeniden aday gösterilmemişti. Liste dışı bırakılanlardan biri de Çankırı milletvekilliklerinden Celal Otman'dır⁴⁰³.

I. ve IX. Dönem Trabzon Milletvekili ve eski başbakanlardan Hasan Saka'nın bacanağı, aynı zamanda IX. ve XI. Dönem Kırklareli Milletvekili Şefik Bakay'ın da akrabası⁴⁰⁴ olan Celal Otman'ın yasama etkinliği IX. dönemle sınırlı kalmıştır. 14 Haziran 1979'da İstanbul'da vefat etmiş olan Celaledin Otman'ın cenazesi Pendik Tavşantepe Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir⁴⁰⁵.

IX. Dönem TBMM'de Çankırı milletvekili olarak bulunmuş olan Celal Otman, siyasi çalışmalarıyla dikkat çekse de, Çankırlı olmaması ve muhtemelen Çankırı'yı tanımaması ve sorunlara uzak olmasından dolayı, Meclis'te sadece ulusal konularla ilgili faaliyetlerde bulunmuştur. Çankırı'yla ilgili ne bir soru önergesi ne de bir kanun teklifinde bulunmamıştır. Bu nedenle Çankırı'nın siyasi hayatında kalıcı bir iz bıraktığı söylenemez.

³⁹⁹ TBMM Arşivi, 1625 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

⁴⁰⁰ <http://turkkanser.org.tr/news.php?id=38> (03.06.2013)

⁴⁰¹ *Milliyet*, 13 Nisan 1950, s. 7; *Birlik Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s. 1.

⁴⁰² TBMM Arşivi, 1625 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

⁴⁰³ *Milliyet*, 13 Nisan 1954, s. 1.

⁴⁰⁴ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 254-255.

⁴⁰⁵ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 255.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IX. DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE ÇANKIRI MİLLETVEKİLLERİNİN ÇALIŞMALARI

22 Mayıs 1950 tarihinde çalışmalarına başlayan IX. Dönem TBMM, beş yasama yılı görev yapmıştır.

Tablo 3. IX. TBMM'nin Yasama Yılları⁴⁰⁶

Yasama Yılı	Başlangıç Tarihi	Bitiş tarihi
1. Yasama Yılı	22/05/1950	14/07/1950
2. Yasama Yılı	01/11/1950	10/08/1951
3. Yasama Yılı	01/11/1951	20/06/1952
4. Yasama Yılı	01/11/1952	23/07/1953
5. Yasama Yılı	01/11/1953	12/03/1954

Meclis başkanlığına Refik Koraltan seçilmiş ve IX. Dönem TBMM'nin görev süresi sona erinceye kadar bu görevini sürdürmüştür⁴⁰⁷. Bu dönem TBMM, en yaşlı milletvekili 75, en genç milletvekili 30 olmak üzere, deneyim ve dinamizmin kesiştiği 47 yaş ortalamasına sahip bir meclistir. Bir önceki dönem Meclis 77 asker, 50 doktor, 108 hukukçu 68 çiftçi ve diğer mesleklerden gelen milletvekillerinden oluşurken, IX. Dönem TBMM'de hukukçu milletvekillerinin sayısı artarken, asker kökenlilerin sayısı azalmış ve Meclis, 134'ü hukukçu, 62 hekim, 58 çiftçi ve 30'u asker olmak üzere, değişik meslekten gelen üyelerden oluşmuştur.

⁴⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi IX. Dönem Meclis Tutanakları*.

⁴⁰⁷ *TBMM Albümü*, T.B.M.M Genel Sekreterliği, Ankara 2010, C. I, s. 27.

IX. TBMM’de yasama dönemleri içerisinde partilerin üye dağılımında değişimler olmuştur. Birinci yasama yılında Meclis 470 üye ile açılmışken⁴⁰⁸, ikinci yasama yılında ara seçimlerle üye sayısı 484’e yükselmiştir. Bilindiği gibi milletvekillerinin 411’i DP’li, 60’ı CHP’li, 1’i MP’liydi. Yeni kurulan Türkiye Köylü Partisi 4 ve Bağımsızlar da 12 üyeye sahipti. IX. Dönem üçüncü yasama yılı başında, vefat edenler ve milletvekilliğini bırakanlardan dolayı Meclisin üye sayısı 477’ye düşmüştür. Bu üyelerin 407’si DP, 53’ü CHP’ye, 4’ü MP’ye, 4’ü TKP’ye mensuptur. Başlangıçta 1 bağımsız milletvekili varken, 1953 yılına gelindiğinde bağımsız milletvekillerinin sayısı 9’a çıkmıştır. Ayrıca, 10 milletvekilliği de boştaydı. Dördüncü yasama dönemi DP 385, CHP 52 üye ile kapatırken, bu dönemde MP yargı kararıyla kapanmış, 10 Şubat 1954’de kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi’de 6 milletvekiliyle Meclis’te yer aldığı gibi, Bağımsızlar 22’ye, boş sandalye sayısı ise 22’ye çıkmıştır⁴⁰⁹. Böylece IX. Dönem TBMM’nin açılışında 416 milletvekiline sahip olan DP’nin milletvekili sayısı dönemin sonunda 385’e düşerken, 69 milletvekiline sahip olan CHP’nin milletvekili sayısı 52’ye düşmüştür.

I. Çankırı Milletvekillerinin IX. Dönem TBMM’de Aldıkları Görevler

IX. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisine Çankırı’dan seçilen milletvekilleri, 22 Mayıs 1950 Pazartesi günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde and içerek milletvekilliği görevine başlamışlar⁴¹⁰ ve milletvekili seçim tutanakları 5 Haziran 1950 Pazartesi günü TBMM’de onaylanmıştır⁴¹¹. Meclis içtüzüğüne göre çeşitli görevler üstlenerek, hizmetlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.

a) Kazım Arar

Kazım Arar, 29 Mayıs 1950–12 Mart 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren IX. Dönem TBMM’nin yıllarında üç kez Millî Eğitim Komisyonlarında, bir kez Dilekçe Komisyonu’nda ve bir kez de Ticaret Komisyonu’nda görev yapmıştır.

⁴⁰⁸ Aynı anda iki yerden milletvekili seçilenlerin bir yeri tercih etmesiyle bazı milletvekillikleri boş kalmıştır.

⁴⁰⁹ K. Öztürk, *a.g.e.*, s. 181.

⁴¹⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 22 Mayıs 1950, Birleşim 1, Oturum 1, s. 3.

⁴¹¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 5 Haziran 1950, B. 6, O. 1, s. 155.

IX. Dönem birinci yasama yılında, 29 Mayıs 1950 Pazartesi yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 362 oyla TBMM Millî Eğitim Komisyonuna⁴¹², ikinci yasama yılında, 6 Kasım 1950 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 297 oyla yeniden TBMM Millî Eğitim Komisyonuna seçilen⁴¹³ ve Komisyon rapor sözcülüğü de yapan Kazım Arar⁴¹⁴, Danıştay da açık bulunan altı üye için 4 Aralık 1950 Pazartesi günü TBMM’de yapılan seçim de, oy tasnif heyetinde de görev yapmıştır⁴¹⁵. Meclis’in üçüncü yasama yılında 9 Kasım 1951 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 289 oyla bu kez TBMM Dilekçe Komisyonu’na seçilirken⁴¹⁶, dördüncü yasama yılında ise 10 Kasım 1952 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 324 oyla yeniden TBMM Milli Eğitim Komisyonu’na seçilmiştir⁴¹⁷. Meclis’in son yasama yılı olan beşinci yasama yılında, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 245 oyla⁴¹⁸ bu kez TBMM Ticaret Komisyonu’na seçilerek, yasama yılı sonuna kadar görev yapmıştır⁴¹⁹.

Kazım Arar, görev yaptığı komisyonlarda kanun tasarıları üzerinde diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmuş ve Milli Eğitim Bakanlığı Bütçeleri, Üniversitelerin Bütçeleri ve Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları ve Aşevleri hakkındaki 5375 sayılı Kanuna Ek Kanun vb. kanunlarla ilgili komisyon raporlarının hazırlanmasına katkı yapmıştır.

b) Kemal Atakurt

Kemal Atakurt, 29 Mayıs 1950–12 Mart 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren IX. Dönem TBMM’nin yasama beş yasama yılının beşinde de TBMM Tarım Komisyonlarında görev yapmıştır.

Birinci yasama yılında 29 Mayıs 1950 Çarşamba günü yapılan komisyonlara üye seçiminde, 363 oyla seçilirken⁴²⁰, ikinci yasama yılında, 6

⁴¹² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 29 Mayıs 1950, B. 3, O. 1, s. 38.

⁴¹³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 6 Kasım 1950, B. 32, O. 2, s. 28.

⁴¹⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VII, 31 Ocak 1951, B. 71, O. 2, s. 143.

⁴¹⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. III, 4 Aralık 1950, B. 14, O. 1, s. 38.

⁴¹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 31.

⁴¹⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVII, 10 Kasım 1952, B. 2, O. 2, s. 39.

⁴¹⁸ Kazım Arar’ın komisyon seçimlerinde aldığı oyların yasama yıllarına göre farklılık göstermesi Arar’ın şahsından değil, seçimin yapıldığı anda Meclis’te hazır bulunan milletvekillerinin sayısından kaynaklanmaktadır. Bu durum hem komisyonlara seçilen diğer Çankırı milletvekilleri hem de komisyonlara seçilen diğer milletvekilleri için geçerlidir.

⁴¹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 39-40.

⁴²⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 29 Mayıs 1950, B. 3, O. 1, s. 39.

Kasım 1950’de 300 oy alarak Meclis Tarım Komisyonu’na seçilmiştir⁴²¹. Üçüncü yasama yılında, 9 Kasım 1951 Pazartesi günü 289 oyla seçilirken⁴²², dördüncü yasama yılında, 10 Kasım 1952 Pazartesi günü 324 oyla⁴²³ ve IX. Dönem TBMM’nin son yasama yılı olan V. yasama yılında ise, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 247 oy alarak TBMM Tarım Komisyonu’na seçilmiştir⁴²⁴.

Milletvekili olmadan önce çiftçilik de yapmış olması nedeniyle deneyimli olan Kemal Atakurt, görev yaptığı Tarım Komisyonlarında, kanun tasarıları üzerinde diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmuş, *Devlet Üretme Çiftlikleri Bütçe Kanunları, Muhtaç Çiftçilere Tohumluk Verilmesi Hakkındaki Kanuna Ek Kanun ve Hayvanlar Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun* vb. kanunlarla ilgili komisyon raporlarının hazırlanmasına da ciddi katkılar sağlamıştır.

c) Celal Boynuk

Celal Boynuk, 29 Mayıs 1950–12 Mart 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren IX. Dönem TBMM’nin yıllarında dört kez Adalet Komisyonlarında, bir kez de İçişleri Komisyonu’nda görev yapmıştır. Boynuk;

Meclis’in birinci yasama yılında, 29 Mayıs 1950 Pazartesi yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 362 oyla TBMM Adalet Komisyonu’na seçilirken⁴²⁵, ikinci yasama yılında, 6 Kasım 1950 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde de, 303 oy alarak yeniden Adalet Komisyonu’na seçilmiştir⁴²⁶. Üçüncü yasama yılında, 9 Kasım 1951 Pazartesi günü yapılan komisyon üye seçimlerinde, 289 oyla bu kez İçişleri Komisyonu’na seçilirken⁴²⁷, IV. yasama yılında, 10 Kasım 1952 Pazartesi günü, 321 oyla tekrar Adalet Komisyonu’na seçilmiştir⁴²⁸. Ayrıca dördüncü yasama yılında, İngiltere Lordlar ve Avam Kamarası başkanları tarafından davet edilen, İngiltere’ye gidecek olan milletvekili heyeti içerisinde olmak için adını yazdırmış ama seçilememiştir⁴²⁹. IX. Dönem TBMM’nin son yasama

⁴²¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. II, 6 Kasım 1950, B. 32, O. 2, s. 29.

⁴²² TBMM Tutanak Dergisi, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 35.

⁴²³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVII, 10 Kasım 1952, B. 2, O. 2, s. 41.

⁴²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 39.

⁴²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 29 Mayıs 1950, B. 3, O. 1, s. 34.

⁴²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. II, 6 Kasım 1950, B. 32, O. 2, s. 28.

⁴²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 32.

⁴²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVII, 10 Kasım 1952, B. 2, O. 2, s. 35.

⁴²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVII, 12 Kasım 1952, B. 3, O. 2, s. 64,66.

yılı olan beşinci yasama yılında ise, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 247 oy alarak bir kez daha TBMM Adalet Komisyonu'na seçilmiştir⁴³⁰.

Hukuk Fakültesi mezunu ve avukatlığın yanı sıra hakimlik de yapmış olan Celal Boynuk, görev yaptığı Adalet ve İçişleri komisyonlarında, komisyonlara havale edilen konular üzerinde komisyon üyeleriyle fikir alışverişinde bulunmuş, *Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar hakkındaki Kanun, Ceza Muhakemeleri Usul Kanununun da değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun ve Basın Birliğinin Kaldırılması Hakkındaki 4932 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun* vb. kanunların komisyon raporlarının hazırlanmasına katkı sağlamıştır.

d) Kenan Çığman

Kenan Çığman, 29 Mayıs 1950–12 Mart 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren IX. Dönem TBMM'nin yasama yıllarında dört kez Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonlarında, bir kez de Çalışma Komisyonu'nun da, görev yapmıştır.

Çığman; Meclis'in birinci yasama yılında 29 Mayıs 1950 Pazartesi yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 368 oyla TBMM Çalışma Komisyonu'na seçilirken⁴³¹, ikinci yasama yılında 6 Kasım 1950 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimleri için Ulaştırma Komisyonu tasnif heyeti üyeliğine getirilmiş ve aynı gün yapılan komisyon seçimlerinde ise bu kez, 303 oyla yeniden Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiştir⁴³². Üçüncü yasama yılında 9 Kasım 1951 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimleri için Adalet Komisyonu tasnif heyetini seçilirken⁴³³ Aynı gün yapılan komisyon seçimlerinde 291 oyla ⁴³⁴, dördüncü yasama yılında 10 Kasım 1952 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde ise, 318 oyla Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilirken⁴³⁵, 27 Nisan 1953 Pazartesi günü Dilekçe, Ekonomi, Gümrük ve Tekel Komisyonları'na eksik üyeler için

⁴³⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 33.

⁴³¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 29 Mayıs 1950, B. 3, O. 1, s. 36

⁴³² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 6 Kasım 1950, B. 32, O. 2, s. 23.

⁴³³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 27.

⁴³⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 34.

⁴³⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVII, 10 Kasım 1952, B. 2, O. 2, s. 40.

yapılacak seçim de tasnif heyetinde yer almıştır⁴³⁶. IX. Dönem TBMM'nin son yasama yılı olan beşinci yasama yılında ise, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimlerinde TBMM Meclis Kitaplık Komisyonu tasnif heyetini yer alırken⁴³⁷, üye seçimlerinde 246 oy alarak, bir kez daha Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiş⁴³⁸ ve yasama yılı sonuna kadar görev yapmıştır.

Milletvekili seçilmeden önce mesleği doktorluk olan Kenan Çığman, görev yaptığı komisyonlarda, komisyon çalışmaları sırasında diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmuş ve *Tıp Mensuplarının Devlet Teşkilatında Vazifeye Alınma Şartları Hakkında Kanun, Kör, Sağır ve Dilsizlere Mahsus Bazı Cihazların, Gümrük Resmi ve Diğer Vergilerden Muafılığı Hakkındaki Kanun, Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun* vb. kanunların raporlarının hazırlanmasına katkı yapmıştır.

e) Celal Otman

Celal Otman, 29 Mayıs 1950–12 Mart 1954 tarihleri arasında faaliyet gösteren IX. Dönem TBMM'nin, beş yasama yılının beşinde de TBMM Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonlarında görev yapmıştır. Otman;

I. yasama yılında 29 Mayıs 1950 Çarşamba günü yapılan Dışişleri Komisyonu'na üye seçiminde, oyları tasnif edecek 3 kişilik tasnif komisyonuna seçilmiş ve oyların tasnifinde yer almıştır⁴³⁹. Ayrıca yine aynı gün yapılan komisyonlara üye seçiminde, 374 gibi yüksek oranda oy alarak TBMM Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na üye seçilirken⁴⁴⁰, ikinci yasama yılında, 6 Kasım 1950 Pazartesi günü 303 oyla⁴⁴¹, üçüncü yasama yılında, 9 Kasım 1951 Pazartesi 291 oyla⁴⁴², dördüncü yasama yılında 10 Kasım 1952 Pazartesi günü 318 oyla⁴⁴³, beşinci yasama yılında, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü ise, 246 oy alarak yeniden Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiş ve komisyon çalışmalarında yer almıştır⁴⁴⁴.

⁴³⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXI, 27 Nisan 1953, B. 73, O. 1, s. 523.

⁴³⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 32.

⁴³⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 38.

⁴³⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 22 Mayıs 1950, B. 1, O. 1, s. 33.

⁴⁴⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 22 Mayıs 1950, B. 1, O. 1, s. 39.

⁴⁴¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 6 Kasım 1950, B. 32, O. 2, s. 28.

⁴⁴² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. X, 9 Kasım 1951, B. 14, O. 2, s. 34.

⁴⁴³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVII, 10 Kasım 1952, B. 2, O. 2, s. 40.

⁴⁴⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 38.

Milletvekili seçilmeden önce hem doktorluk hem de Sağlık Bakanlığı Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürü yapmış olan Kenan Çığman, görev yaptığı Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonlarında, diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmuş ve *İstiklal Harbi Malullerine Verilecek Para Mükafatı Hakkındaki Kanun*, *İhtiyarlık Sigortası Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun* ve *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun* vb. kanunların komisyon raporlarının hazırlanmasına katkı yapmıştır.

II. Çankırı Milletvekillerinin Yasama Faaliyetleri

Türkiye, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra yeni bir döneme girmiş ve bu dönem ülkedeki insanların yeni oluşan meclisten çok şey beklediği bir dönem olmuştur. Meclis çıkardığı kanunlarla siyasî, malî, adlî sorunlara çözmeye çalışırken, Çankırı milletvekilleri de Meclis çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Bu milletvekillerinden Kazım Arar'ın yasama faaliyetlerine diğer milletvekillerinden daha fazla katıldığını görmekteyiz.

a) Kazım Arar

1. Kazım Arar'ın Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanunla İlgili Görüşleri

Kazım Arar adının en fazla duyulduğu siyasi faaliyet, şüphesiz 5816 sayılı *"Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun"la* ilgili olarak TBMM'de 7 Mayıs 1951 tarihinde yaptığı konuşmadır.

Öncelikle Atatürk'ü Koruma Kanununa neden ihtiyaç duyulduğuna dair gelişmelere bakmak gerekirse, 1930'larda Ankara'nın Çubuk ve Keskin ilçeleri ile Çankırı Şabanözü ilçesi ve çevresinde Ticanilik adıyla örgütlenen ve liderliğini Kemal Pilavoğlu'nun yaptığı bir tarikat ortaya çıkmıştı. Adını, Şazeli-Halveti kökenli Ahmed Et-Ticani (1737–1815) tarafından, Cezayir'in güneybatısındaki Ain Madi kasabasında kurulan Ticanîye tarikatından almıştı. Rüyasında Ahmed Et-Ticani'ye intisap ettiğini gören ve ondan tarikat ruhsatı aldığını iddia eden Kemal Pilavoğlu ve müridleri 1943'te, tarikat faaliyetleri suçundan tutuklanmışlardır. Ancak serbest bırakıldıktan bir süre sonra *"heykel puttur, laiklik dinsizliktir, Hilafeti kaldıran Atatürk mel'undur, Türkçe ezan küfürdür"* sloganları ile tekrar ortaya çıkan Ticanîlerin ilk büyük eylemi 1949 Şubatında TBMM genel kurulunda Arapça ezan okumak olmuştu. Daha

sonra Atatürk büstlerini hedef seçen Ticaniler⁴⁴⁵, CHP dönemindeki gösteri ve eylemlerini, DP iktidara gelmesiyle artırarak devam ettirmişler ve DP dönemindeki ilk eylemlerini, 7 Şubat 1951' de Kırşehir' de Atatürk büstünü parçalamak suretiyle gerçekleştirmişlerdir⁴⁴⁶.

Saldırıların artarak devam etmesi ve CHP'nin bu olayları gerekçe göstererek muhalefetini sertleştirmesi nedeniyle, DP bu sıkıntılı süreci sona erdirmek için harekete geçmiştir. 30 Mart 1951'de, Atatürk'ün manevi varlığını korumak için yasa çıkaracaklarını açıklayan Menderes, Atatürk'ün heykel ve büstlerine karşı eylemlerde bulunan örgütün kökünün dışarıda olduğunu ileri sürmüş ve Ticanilerin eylemlerini düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendiremeyeceklerini ifade etmiştir⁴⁴⁷. Bu arada Atatürk'ün heykel ve büstlerine saldırılar da artarak devam ederken, Ticaniler başkentteki Zafer Alanı'nda bulunan Atatürk heykeline saldırmaya girişiminde bulunmuşlardı. Bu olay üzerine, Kemal Pilavoğlu ile müridlerinden bazıları tutuklanarak, yargılanmaya başlanmıştır⁴⁴⁸.

Kemal Pilavoğlu'nun tutuklanmasından sonra da Ticani eylemlerinin giderek yaygınlaşmasıyla üzerine, söz konusu tasarının yasalaşması kaçınılmaz hale gelmişti. Ancak DP milletvekillerinin Ankara' da bulunmamaları nedeniyle TBMM de oturum yeter sayısı sağlanamamıştır. Bunun üzerine, 21 Temmuz 1951 tarihinde, emniyet müdürlüklerine illerinde bulunan milletvekillerinin hemen başkente hareket etmeleri gereğinin tebliği için emir gönderilmiştir⁴⁴⁹. Bu tebligat üzerine 23 Temmuz 1951 tarihinde toplanan TBMM'de, oturum başlamadan önce Atatürk için üç dakikalık saygı duruşunda bulunulmak suretiyle, TBMM'nin Atatürk' e saygısının tam olduğu mesajı verilmek istenmişti. Söz alan tüm DP milletvekilleri konuşmalarına Atatürk'e saygılarını dile getirerek başlamalarına rağmen sözlerini "*böyle bir yasaya gereksinim yoktur, her şahıs gibi Mustafa Kemal de eleştirilebilmelidir*" diye bitirmişlerdir. Söz alan kimi milletvekilleri ise, adı geçen yasa tasarısının kişiye özgü olması nedeniyle, yasa yapma tekniğine ve anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁵ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul 1991, s. 203.

⁴⁴⁶ Çağlar Kırçak, *Meşrutiyetten Günümüze Gericilik*, Ankara 1993, s. 30.

⁴⁴⁷ Nuran Dağlı, Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları*, Ankara 1988, s. 168.

⁴⁴⁸ *Milliyet*, 29 Haziran 1951, s. 1.

⁴⁴⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Ankara 1990, s. 173.

⁴⁵⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. IX, 23 Temmuz 1951, B. 103, O. 1, s. 53-74.

25 Temmuz 1951 tarihinde TBMM’de kabul edilen ve 31 Temmuz 1951 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren⁴⁵¹ 5816 nolu “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun” ile Atatürk’ün hatırasına alenen hakaret etmek ve Atatürk’ü temsil eden heykel, büst, vb. objeleri tahrip etmek veya kirletmek suç sayılmıştır⁴⁵².

Halide Edip Adivar, Selahaddin Adil ve Osman Şevki Çiçekdağ gibi DP’lilerin de red oyu verdikleri bu kanun tasarısına karşı çıkanlardan biri de Çankırı Milletvekillerinden Kazım Arar’dır. Arar, Mecliste yaptığı uzun konuşmasında şöyle demiştir:

“Muhterem arkadaşlarım; konuşmama başlamadan önce geçen celsede Sayın Başbakan Adnan Menderes, aleyhte konuşan arkadaşlarımız hakkında küçük bir ikazda bulundular. Bunun üzüntüsünün hâlâ tesiri altındayım. Hiçbir zaman Büyük Meclisin üyelerine bu nevi bir tertip mahsulü düşünce izafe edeceğine asla inanmıyorum, herhalde bir sürçü lisan olacak, fakat bizi bu kürsüden tatmin ederlerse kendilerine minnettar kalacağım.

Muhterem arkadaşlar, ‘Üzkürü mevtâküm bi’l hayır’ Türk milletinin ananesi ölümler hakkında konuşmak bahsinde, onları sadece hayırla anmaya müsaittir. Bugün Yüksek Huzurunuzda getirilen kanun tasarısı münasebetiyle rahmetli Mustafa Kemal’in ruhunu tâzip ediyorsak bunun vebali bize ait değildir. Yalnız Millî Mücadelenin değil, asırlar boyu şanlı zaferlerini altın varaklarla yazdıran memleketin kurtarıcısı Büyük Türk Milletinin başında piştarlık yapan Büyük Kumandan Gazi Mustafa Kemal’in ben de mânevi huzurunda saygı ile eğilirim. Onun mümtaz şahsiyetine hürmetkar olmıyan Devlete, memlekete yaptığı büyük hizmetlerin takdîrkârı bulunmıyan tek insan tasavvur etmiyorum.

Bir Alman atasözü vardır. ‘Hakikat çıplaklığı sever’.

Atatürk’ün kapatılacak, gizlenecek, söylenmesinden tevakki edilecek bir tarafı mı vardır ki milletin ve matbuatın ağzını kapatalım. Hem Öyle ki, o büyük adamın devrinde bile kavuşamadığımız demokrasi inkılâbının ‘tahakkukundan sonra Demokrat Parti iktidarının Büyük Meclisi, onun muzaffer mümessilleri siz milletvekilleri tarafından memleketin kurtarıcısı olduğu kadar hürriyetin de yaratıcısı büyük ve aziz Türk milletinin ağzına 14 Mayıs armağanı olarak bir kilit mi takalım?

⁴⁵¹ <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7872.pdf> (Erişim 6 Mayıs 2013).

⁴⁵² TBMM Tutanak Dergisi, C. VII, 7 Mayıs 1951, B. 73, O. 2, s. 92-97.

İnkılâplar hürriyetle, fakat tam ve mutlak mânada hürriyet olan yerlerde hür insanlar tarafından korunur. Hür doğmuş ve fakat hürriyetsiz yaşamış, hattâ bu hürriyetsizlikte az çok hissesi olan rahmetlinin bu hareketinden bahsederken sesimizin titremesine asla müsaade edemeyiz.

Tasarının esbabı mucibe lâyihasında bu kanunun vicdanı âmmeyi tatmin edeceği birkaç defa tekrarlanmıştır. Bu memlekette vicdanı âmme, vakıaları olduğu gibi söylemeyenlerde kalmış ise sayısı pek mahdut olan bir avuç insan da varsın tatmin edilmesin.

Muhterem arkadaşlar; böyle bir kanunu ben şahsen Büyük Ata'ya hürmetsizlik sayıyorum. Bu kanunun mânası Türk milleti sana saygısızlık göstermeye başladı, amma biz bunu kanunla önledik. Umumi efkârı susturduk, demek olmaz mı?

Diğer arkadaşlarımızın belirttiği gibi bu teklif Anayasaya aykırıdır. Atatürk'ün en büyük eseri olan Anayasayı ihlâldir. Son zamanlarda Atatürk'ün heykellerine vâki tecavüzlerin henüz mahiyeti tam manasiyle anlaşılmamıştır. Senelerden beri o büyük ölüye hürmet eden Türk milleti içinde ananesine, uygun olmıyan millî terbiyesine uygun olmıyan böyle menfur ve mahiyeti her yönden meşkûk olan bu çirkin hâdiselerin derin tetkike tâbi tutulması icabeder.

Arkadaşlar; bilirsiniz ki, Adnan Menderes bundan evvel tek partiye ve tek parti sistemine karşı bayrak açmış bir şahsiyettir. Siyasi hayata muhalif bir partiye girmekle atılmış; Serbest Cumhuriyet fırkasının Aydın Başkanlığı ile işe başlamıştır. Çıraklığını Serbest Cumhuriyet partisinde tamamlayan Adnan Menderes, kalfalığını Halk Partisinde yapmış, ustalığını Demokrat Parti'de bulmuştur.

Adnan Menderes, düne kadar Demokrat Partinin Türk milletine tercüman olan fikirlerini yayan bir sözcüsü idi. Bazan öyle sevgi ve saygı telkin ediyordu ki, bu milletin kükremiş bir imanı halini alıyordu. Adnan Menderes, 14 Mayıs Türk mahrekinin çizdiği yoldan yürüdüğü müddetçe bu milletin sevgilisi olarak kalacaktır.”

Konuşmasının devamında Başbakan Adnan Menderes'in, seçimlerden önce verdiği sözleri ve halkın DP'den beklentilerini unutmaması gerektiğini söyleyen Kazım Arar, konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

“Çok sevgili Adnan Menderes'in, kükremiş bir imanla, 14 Mayıs'ın mahreki (yol, güzergâh) üzerinde yürümesini, kendisini daima millete vermesi

ve milletin nabzını tutması çok yerinde olur. Aksi takdirde kendini harcamış olur.

Bu kürsüde Atatürk Kanunu dolayısıyla konuşmamı yaparken zannediyorum ki Yüksek Meclisin hislerine tercüman olacağım”⁴⁵³.

487 milletvekilinin yer aldığı mecliste, kanunun kabulü için yapılan oylamaya 288 kişi katılmış, bunlardan 6’sı çekimser, 50’si red oyu vermiştir. Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar ve Kemal Atakurt’un katılmadığı oylamada diğer Çankırı milletvekilleri Kanunun kabulü yönünde oy kullanmışlardır⁴⁵⁴.

Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun’un oylaması sırasında ortaya çıkan tablo, birçok milletvekilinin böyle bir kanunun çıkmasından rahatsızlık duyduğunu göstermektedir. Ancak bu yasayla DP, bir yandan başını ağrıtabilecek olası bir duruma karşı önlem almaya, bir yandan da Atatürkçülüğü CHP’nin tekeline almaya ve Atatürk’e sahip çıkmaya çalışmıştır.

2. Anayasa Teklifi

Çankırı Milletvekili Kazım Arar’ın da içinde bulunduğu 203 milletvekili İstanbul Milletvekili Profesör Fuad Köprülü’nün öncülüğünde 08.12.1952 Anayasa dilinin sadeleştirilmesi üzerine bir değişiklik teklifi vermiştir. Teklifin içeriği ve gerekçesi şöyle ifade edilmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yüksek Makamına

... Türk dilinden ayrı ikinci bir dil mahiyetini arzeden Anayasa ve içtüzük dilinin yaşıyan dile çevrilmesi bir zaruret olarak duyulmaktadır. İşte bu sebeple Anayasamızın asıl metnini teşkil eden 20 Nisan 1340 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanununun eskimiş birtakım kelime ve ıstılahlar; atılarak vücuda getirilen ilişik metni ve gerekçesi ait olduğu komisyonda incelenerek Yüksek Meclisin tasvibine arz olunmak üzere işbu kanun teklifimizi takdim eyleriz.”

GEREKÇE

1945 yılında iktidarda bulunan Hükümetin reisi, (222) iki yüz yirmi iki arkadaşı ile birlikte Yüksek Meclise sunduğu bir kanun teklifinde: ‘20 Nisan 1340 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanununun ifadesini Türkçeleştirmek ve

⁴⁵³ TBMM Tutanak Dergisi, C. VII, 7 Mayıs 1951, Toplantı:2, Birleşim: 73, TBMM Basımevi, s. 92-97.

⁴⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C. IX, 23 Temmuz 1951, B. 14, O. 2, s. 295-298.

terimlerini özleştirmek...’ gibi zaruretlerden bahisle 4695 numaralı bu günkü Anayasa metnini Meclisten çıkarttı⁴⁵⁵.

Anayasa teklifi TBMM’nin 12.12.1952 tarihli 16. Birleşiminde üye tam sayısının salt çoğunluğu olduğu halde. Anayasa değişikliklerinin kabulünde aranan üçte iki çoğunluk bulunmadığı için görüşülmemiştir⁴⁵⁶. Meclis gündemine gelmediği için de maddeler üzerine herhangi bir tartışma olmamıştır.

3. Kanun Teklifleri

1- 8 milletvekiliyle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 75. maddesiyle geçici 76. maddesine bazı fıkralar eklenmesini teklif etmişler ancak 75 maddenin Adalet Komisyonu’nun raporu doğrultusunda değişmesi üzerine, Kazım Arar ve arkadaşları teklifleri TBMM’de görüşülmeden bir önerge vererek, kanun tasarısını geri çekmişlerdir⁴⁵⁷.

2- 16 milletvekiliyle birlikte, Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtında çalışanların hizmet müddetlerine göre alacakları aylık derecelerinin yükseltilmesi ve maaşlarının artırılması, ayrıca on beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra kendi isteğiyle ayrılanlardan beş yıl içinde geri dönmek isteyenlerin mesleğe kabul edilmeleri için kanun teklifi vermiş ancak kabul edilmemiştir⁴⁵⁸.

3- 19 milletvekiliyle birlikte, *Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanun’a* ek 4644 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve 11. maddeye bir fıkra eklenmesi hakkında verdikleri kanun teklifi Meclis’te kabul edilmiştir⁴⁵⁹.

4- Gaziantep milletvekili Süleyman Kuranel öncülüğünde, Çankırı milletvekilleri Kenan Çığman, Kemal Atakurt, Celal Otman ve Kazım Arar’ın da içerisinde yer aldığı 23 milletvekili, , Ankara Namık Kemal Mahallesi’nde ki memur konutlarının satış yoluyla tasfiyesi için kanun teklifi vermiş ancak Meclis tarafından kabul edilmemiştir⁴⁶⁰.

5- Ankara milletvekili Ziya Soylu öncülüğünde, 5 milletvekiliyle birlikte Kazım Arar, eczacılık mesleğine ilgiyi azaltan, diploma karaborsası oluşmasına yol

⁴⁵⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVIII, 8 Aralık 1952, B. 14, O. 2, s. 169-187.

⁴⁵⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVIII, 12 Aralık 1952, B. 16, O. 2, s. 198.

⁴⁵⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VI, 6 Nisan 1951, B. 61, O. 1, s. 146.

⁴⁵⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VIII, 11 Haziran 1951, B. 88, O. 1, s. 192-199.

⁴⁵⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVI, 18 Haziran 1952, B. 86, O. 2, s. 293-294.

⁴⁶⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXIV, 15 Temmuz 1953, B. 109, O. 3, s. 696-709.

açan ve eczacıların kendi aralarında da problemler yaşamalarına yol açan *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun*'un değiştirilmesi için kanun teklifi vermiştir. Teklifi kabul edilerek, *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun*'un tekrar görüşülmek üzere komisyonlara havale edilmesine karar verilmiştir⁴⁶¹.

6- Ankara Milletvekili Salâhattin Benli, Kütahya Milletvekili İhsan Şerif, Ankara Milletvekili Özgen Fuad Seyhun ile birlikte, eczane bulunmayan yerlerde eczane açmayı teşvik eden bir kanun tasarısı sunmuşlar ve kabul edilmiştir⁴⁶².

7- Devlet memur ve hizmetlilerine ödenek ve ikramiye verilmesi hakkında kanun lâihesiyle ilgili 1. maddenin “ *Umumi, mülhak ve hususi bütçeli idarelerle, Belediye ve bunlara bağlı kurum ve teşekküllerden maaş ve ücret alan memur ve hizmetlilere (ordu mensubu dâhil) her yıl İcra Vekilleri Heyetince tensip edilecek talihlerde maaş veya ücretlilerin birer aylık tutarında üç defa tahsisat verilir*” şeklinde değiştirilmesi için teklifte bulunmuş ama kabul edilmemiştir⁴⁶³.

IX. Dönem Çankırı milletvekilleri içerisinde en fazla kanun teklifinin Kazım Arar tarafından verildiğini ancak altı kanun teklifinden sadece üçünün Meclis tarafından kabul edildiğini görmekteyiz.

4. Takrirler

Kazım Arar, IX. Dönem TBMM Çankırı Milletvekilleri arasında en fazla takrir veren milletvekilidir. Bu takrirleri konularına göre gruplandırıdığımızda: 1- 1951 yılı Bakanlıkların ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında verdiği on bir takrir bulunmaktadır. Bunlar;

- Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında yazılı ve sözlü yayınlar için yapılan ödenek artırılmasının yanlış olduğunu belirtmiş, bu yayınların faydasız durumda olduğunu belirtmiş ve ödeneğinin geçen yılki kadar olmasını teklif etmiş, Meclis bu öneriyi yerinde görerek kabul etmiştir⁴⁶⁴.

- Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında, yeni bina yapımıyla ilgili 1951 yılı bütçesinde ayrılacak paranın, 1950 yılı bütçesindeki kadar olmasını teklif etmiş ancak Bütçe Komisyonu

⁴⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 25 Kasım 1953, B. 9, O. 1, s. 393, 418.

⁴⁶² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 25 Kasım 1953, B. 9, O. 1, s. 425-426.

⁴⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 23 Aralık 1953, B. 21, O. 1, s. 412.

⁴⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 21 Şubat 1951, B. 47, O. 4, s. 416,417.

adına Behzat Bilgin'in ayrılacak paranın İstanbul Radyosu'nun eksiklerini gidermek için kullanılacağını belirtmesi üzerine, Kazım Arar takririni geri almıştır⁴⁶⁵.

- Bütçe Kanunu İçindekiler Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşülürken, Kazım Arar, 81 milletvekiliyle birlikte, verdiği takrir de; Türk milletinin daha acil ihtiyaçları varken; 1950 yılı bütçesine göre, 1951 yılı bütçesinde bazı bakanlıklara bağlı müdürlüklerde kırtasiye ve demirbaş malzeme alımı için ödenek artırımı yapılmasına karşı çıktıkları ve ayrıca bu kurumlarda %20 ile %30 arasında ödenek kesintisi yapılması dair verdikleri takrir, Meclis'te kabul edilmemiştir⁴⁶⁶.

- 1951 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, Kızılay Kurumu'na bütçeden ayrılan 500 bin liranın, kurumda hiçbir denetleme yapılmadığı için, reddedilmesine dair takrir veren Kazım Arar, Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın yakında Kızılay'da bir teftiş yaptıracağını söylemesi üzerine, takririni geri çekmiştir⁴⁶⁷.

- Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi görüşmelerinde üniversite ve yüksekokullarda okuyan öğrencilere verilen burslarla ilgili Milli Eğitim Komisyonu'nun aldığı ödenek artırma kararından vazgeçilmesini teklif eden bir takrir vermiş ancak kabul edilmemiştir⁴⁶⁸.

- Ankara Üniversitesi Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşmelerinde 66 milletvekili ile birlikte verdikleri, İlahiyat Fakültesi'nin yeniden yapılandırılması ve bir profesör kadrosunun tahsis edilmesini teklif eden takrir, Meclis tarafından alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁶⁹.

- 65 milletvekiliyle birlikte verdikleri, Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin yatırımlar kısmına, Çorum Hükümet Konağı'nın yapımı için 200.000 liralık ödenek konulmasını teklif eden takrir, kabul edilmemiştir⁴⁷⁰.

- 91 milletvekiliyle birlikte Kazım Arar'ın, 1951 yılı bütçesi oluşturulurken yapılacak tasarrufların il ve köylerin kalkınması için kullanılması yönünde verdiği takrir, Meclis Başkanının teklifi gayr-i muayyen yani belirsiz bulması ve oylamaya koymak istememesinden dolayı

⁴⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 21 Şubat 1951, B. 47, O. 4, s. 420.

⁴⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 1, s. 524-525, 530.

⁴⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 24 Şubat 1951, B. 50, O. 4, s. 723-724.

⁴⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 2, s. 803,804.

⁴⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 4, s. 825-826.

⁴⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 860-861.

tartışmalara neden olmuş ancak daha sonra oylamaya konulmuşsa da kabul edilmemiştir⁴⁷¹.

- Arar'ın, 51 milletvekiliyle birlikte, Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin yatırımlar kısmındaki tevkif evleri yapma ve onarma giderlerinin artırılmasına dair verdiği taktir kabul edilmiştir⁴⁷².

- Köylünün üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi gerektiğini düşünen Kazım Arar, Çoruh milletvekili Mecit Bunin'le birlikte, Gelir Bütçesi görüşülürken, köylüden alınacak Hayvan Vergisi miktarıyla ilgili olarak komisyonun sunduğu 26.000.000 liralık teklifin reddedilerek, Hükümetin sunduğu 22.260.000 liralık teklifin kabul edilmesi için verdikleri taktir kabul edilmiştir⁴⁷³.

- Yunanistan'da kalmış Gazi Evranos Vakfı'nın Türkiye'de kurulabilmesi için Vakıflar Umum Müdürlüğüne tahsis edilen 636.953 liranın Bütçe Komisyonu tarafından azaltılmasına karşı çıkmış ve ödeneğin azaltılmadan kabul edilmesine dair taktir vermiş ancak bu teklif Meclis'te kabul görmemiştir⁴⁷⁴.

2- Meclis gündemindeki konuyla ilgili yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğunu düşünen Kazım Arar'ın verdiği, görüşmelerin sona erdirilmesi ve oylamaya geçilmesi demek olan iki kifayet taktiri⁴⁷⁵ vardır.

- 1952 yılı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmeleri sırasında Çankırı milletvekili Celal Otman'la birlikte verdikleri kifayet taktiri kabul edilmiştir⁴⁷⁶.

- Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci'nin, kan davası gütme sebebiyle işlenen adam öldürme ve buna teşebbüs cürümleri failleri kısımları hakkında tatbik olunacak muameleye dair 3236 Sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi ve Adalet Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında, Çankırı milletvekili Kemal Atakurt ile birlikte verdikleri kifayet taktiri kabul edilmemiştir⁴⁷⁷.

3- Kazım Arar'ın, Meclis gündeminin belirlenmesiyle ilgili dört taktiri vardır.

⁴⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 865-866,867.

⁴⁷² TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 861-862.

⁴⁷³ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 27 Şubat 1951, B. 53, O. 5, s. 1159.

⁴⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 24 Şubat 1953, B. 52, O. 2, s. 897, 913.

⁴⁷⁵ Görüşmelerin veya tartışmanın bitirilmesi önergesi demektir. http://www.turkcesozlukler.com/-onerge_nedir (Erişim tarihi 10.06.2013)

⁴⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 24 Şubat 1952, B. 46, O. 1, s. 643.

⁴⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIV, 28 Nisan 1952, B. 65, O. 1, s. 528.

• 3 milletvekiliyle birlikte Kazım Arar'ın, 9 Haziran 1952 Pazartesi günü Meclis Başkanlığına verdiği, kanun teklif ve tasarılarının sözlü sorulardan önce görüşülmesine dair takrir, Meclis tarafından kabul edilmemiştir⁴⁷⁸.

• 29 Haziran 1951 Cuma günü TBMM'nin çalışmalarına, kanun tasarılarının müzakerelerinden başlanmasını öneren Arar'ın teklifi, milletvekilleri tarafından uygun görülmüştür⁴⁷⁹.

• 9 Ocak 1953 Cuma günü, Kazım Arar'ın iki milletvekiliyle birlikte TBMM başkanlığına sunduğu, sözlü soruların okunmasının ardından kanun teklif ve tasarılarının görüşülmesine geçilmesi teklifi, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁴⁸⁰.

• İlki 14 Temmuz 1953'te⁴⁸¹, ikincisi 4 Mart 1954'te olmak üzere, Çankırı, Kastamonu ve Bolu havalisinde 1951 yılında meydana gelen depremde evleri yıkılan veya oturulamayacak hale gelen vatandaşlara yardım yapılması hakkındaki kanun teklifinin gündeme alınmasına dair iki kez teklifte bulunmuş ancak bu önergeler milletvekillerce kabul edilmemiştir⁴⁸².

4- Kazım Arar'ın soruşturma açılması amacıyla iki takrir vermiştir.

• Millî saraylar ve köşklerdeki eşya hakkındaki Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu'nca soruşturma yapılması hakkındaki önergesi, TBMM tarafından kabul edilmiştir⁴⁸³.

• Kazım Arar, Köylü Partisine mensup 5 milletvekiliyle birlikte, Meclis Başkanlığı'na, Türkiye Cumhuriyeti'nin Mısır büyükelçisinin sınır dışı edilmesi sebebiyle, “Devletimizin mânevi varlığına ve dış itibarına ağır bir darbeye vesile vermesi” iddiasıyla Dışişleri Bakanı hakkında gensoru açılmasını teklif eden bir önerge sunmuş ancak Meclis'te yapılan oylamayla önerge reddedilmiştir⁴⁸⁴.

5- Kazım Arar, Meclis Başkanlığı'na bazı kurum, kuruluş ve derneklere yardım yapılması amacıyla on iki takrir sunmuştur.

• 1951 Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, 53 milletvekiliyle birlikte, Ankara İmar Müdürlüğüne iki yıldır verilmeyen

⁴⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVI, 9 Haziran 1952, B. 82, O. 2, s. 4.

⁴⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 29 Haziran 1951, B. 96 O. 1, s. 443.

⁴⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIX, 9 Ocak 1953, B. 25, O. 1, s. 7.

⁴⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 14 Temmuz 1953, B. 108, O. 1, s. 631.

⁴⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 4 Mart 1954, B. 57, O. 1, s. 180.

⁴⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XI, 21 Aralık 1951, B. 20, O. 1, s. 281-282, 283.

⁴⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 25 Ocak 1954, B. 33, O. 1, s. 317,318.

200.000 liralık tahsisatın tekrar verilmeye başlanmasını teklif etmiş ama Meclis kabul reddetmiştir⁴⁸⁵.

- 1952 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, içerisinde Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar, aralarında Çankırı milletvekillerinden Kemal Atakurt'un da yer aldığı 103 milletvekiliyle birlikte, belediye hizmetlerinin yerine getirilmesine destek sağlamak amacıyla Ankara Belediyesi bütçesine 500.000 liralık bir ödenek ayrılmasını teklif eden bir takriri Meclis Başkanlığına sunmuş, öneri Genel Kurul'da alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁸⁶.

- Güzel Sanatlar Akademisi'nin eksiklerini giderilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine 100.000 liralık ilave yapılmasına dair, 49 milletvekiliyle birlikte verdiği takrir de kabul edilmiştir⁴⁸⁷.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü 1953 yılı bütçesi görüşmeleri sırasında, aralarında Çankırı milletvekilleri Kenan Çığman, Celal Otman ve Kemal Atakurt'un da bulunduğu 65 milletvekiliyle birlikte, bütçeye hayır işlerinde kullanılmak üzere 500.000 lira ilave yapılmasına dair Kazım Arar'ın verdiği takrir, TBMM'de alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁸⁸.

- 151 milletvekiliyle birlikte Arar'ın, Mevlana Müzesi çevresinde düzenleme çalışmaları yürüten Konya Belediyesine 300.000 lira yardım yapılması teklif eden önergesi, milletvekilleri tarafından alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁸⁹.

- İstiklâl Harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkında kanun lâyihası görüşülürken, Kazım Arar'ın, 60 milletvekiliyle beraber, Kuva-i Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyetine ve Adana'nın Yeşiloba mevkiindeki şehitlik ile tarihî abidesinin inşası için 25.000 liralık yardım yapılmasına dair önerisi Meclis'te kabul edilmiştir⁴⁹⁰.

6- Kazım Arar'ın, bazı kanunların tekrar görüşülmek üzere yeniden komisyonlara gönderilmesi veya bazı değişiklikler yapılmasına için verdiği takrirler:

- Elâzığ Milletvekili Mehmet Şevki Yazman'ın, *Askerlik Mükellefiyeti Kanunu*'nun 8. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin, tekrar

⁴⁸⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 24 Şubat 1951, B. 50, O. 4, s. 741-742, 745.

⁴⁸⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 50, O. 3, s. 924-926.

⁴⁸⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 25 Şubat 1953, B. 53, O. 2, s. 986-987.

⁴⁸⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 24 Şubat 1953, B. 52, O. 2, s. 887,888.

⁴⁸⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 24 Şubat 1953, B. 52, O. 2, s. 891-894.

⁴⁹⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. XXVIII, 24 Şubat 1954, B. 49, O. 2, s. 817.

Millî Eğitim Komisyonundan geçirilmesi önerisi, milletvekilleriince uygun görülmemiştir⁴⁹¹.

- Emir ve Seyis erleri hakkında hazırlanan kanun tasarısının, Adalet, İçişleri, Maliye, Anayasa ve Bütçe komisyonlarından oluşturulacak bir karma komisyonda incelenerek, milletimizin istediği şekilde bir tasarı hazırlanması amacıyla, komisyonlara geri gönderilmesine dair önerisi, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁴⁹².

- 1953 yılı Basın Yayın Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında, gelecek yıllarda da geçerli olmak üzere Başbakanlığa yetki verecek olan ve Radyo istasyonları yapımı ve her türlü giderleri karşılığı olarak, 3 094 710 liralık tahsisatı öngören kanun lâiyhasının Meclis'te kanunlaşmasına kadar, ödenğin verilmemesine dair önerge veren Kazım Arar, İstanbul milletvekilleriinden Seyfi Oran'ın bu konuda kanuna ihtiyaç olmadığına dair açıklamalarının ardından, taktirini geri çekmiştir⁴⁹³.

- 54 milletvekiliyle birlikte, Devlet memur ve hizmetlilerine ödenek ve ikramiye verilmesi hakkında kanun lâiyhasıyla ilgili 1. maddeye görüşmeleri sırasında ikramiye sisteminin tamamen kaldırılarak yerine senede üç defa olmak üzere tahsisat önerisi, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁴⁹⁴.

- Aralarında Çankırı milletvekili Kemal Atakurt'un da yer aldığı 19 milletvekiliyle birlikte TBMM Başkanlığı'na sundukları bir taktirle, devlet memurları ve hizmetlilerine verilecek ikramiyenin şartları tespit edilmediğinden sakıncalara yol açacağı belirtilmiş ve bu nedenle ikramiyeyle dair maddenin çıkartılarak, yerine üç aylık maaş veya ücret ödeneceğine dair hükmün ilave edilmesini teklif etmişler ancak öneri Meclis İctüzüğü'ne uygun olmadığı gerekçesiyle oylamaya konmamıştır⁴⁹⁵.

- Kazım Arar'ın 26 milletvekili arkadaşıyla beraber Meclis Başkanlığı'na sunduğu, Devlet memur ve hizmetlilerine ödenek ve ikramiye verilmesi hakkında kanun lâiyhasının muvakkat maddesine “*Emekli, , dul ve yetimler de bundan istifade ederler*” fırcasının eklenmesine dair kanun taktiri, milletvekilleri tarafından reddedilmiştir⁴⁹⁶.

7- Diğer konularda verilen taktiriler:

⁴⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 6 Haziran 1951, B. 85 O. 1, s. 47.

⁴⁹² TBMM Tutanak Dergisi, C. XV, 5 Mayıs 1952, B. 68, O. 1, s. 65,66.

⁴⁹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 19 Şubat 1953, B. 47, O. 2, s. 513, 514.

⁴⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 23 Aralık 1953, B. 21, O. 1, s. 414, 419.

⁴⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 23 Aralık 1953, B. 21, O. 1, s. 415, 419.

⁴⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 25 Aralık 1953, B. 22, O. 1, s 452.

- Bazı suç ve cezaların affı hakkında Kanun tasarısıyla ilgili Af Kanununa;

“Bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde aften feragatle hakkındaki dâvanın devamını istiyebilir” maddesinin eklenmesini teklif eden bir takrir vermiş ama kabul edilmemiştir⁴⁹⁷.

- Millî Eğitim Komisyonu’nun değiştirilmesinin görüşülmesi için Arar’ın verdiği takrir, Meclis tarafından kabul edilmemiştir⁴⁹⁸.

- Kazım Arar’ın, aralarında Çankırı milletvekillerinden Kemal Atakurt’unda bulunduğu 13 milletvekili ile birlikte verdikleri, Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun lâyihasının açık oya konulması için verdikleri takrir, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁴⁹⁹.

5. Sözlü ve Yazılı Soru Önergeleri

Kazım Arar, Çankırı milletvekilleri arasında takrirlerde olduğu gibi sorularda da en aktif milletvekilidir. Sorularını yazılı ve sözlü olarak gruplandırdığımızda:

5. 1. Ulusal Konularla ilgili Soru Önergeleri

1- Çankırı Milletvekili Kazım Arar, o tarihe kadar teftiş görmeyen Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığındaki yolsuzluk ve usulsüzlük hakkında yazılı soru önergesi vermiştir. Soruya sözlü olarak cevap veren Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, 1949 yılında bakanlıklardan seçilen uzmanlar ile üniversite profesörlerinden oluşturulan bir komisyon tarafından Müsteşarlığın bütün faaliyetlerinin incelendiğini ve usulsüzlük tespit edilmediğini ifade etmiştir⁵⁰⁰.

2- Çankırı milletvekili Kemal Atakurt’la birlikte, geçimlerini kerestecilikle temin eden vatandaşlar hakkında Hükümetçe ne düşünüldüğüne dair sözlü soru yöneltmiştir. Soruyu cevaplandıran Tarım Bakanı Nihat İyriboz, geçimlerini ormandan sağlayan insanlarla ilgili iki genelge yayınladıklarını, işletmelerin köylülerle ilişkilerini kolaylaştırmak için uzmanlar tayin ettiklerini ve bazı sıkıntıların olduğunu ancak zamanla bunların aşılabacağına

⁴⁹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 14 Temmuz 1950, B. 23, O. 2, s. 720.

⁴⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. VII, 11 Mayıs 1951, B. 75, O. 3, s. 205.

⁴⁹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 23 Temmuz 1953, B. 115, O. 4, s. 1130-1131, 1132.

⁵⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 3, O. 2, s. 486-490.

inandığını belirterek, bu konuda milletvekillerinden yardım beklediğini ve yapılan yanlışlıklarla ilgili sık sık kendilerini uyarmalarını istemiştir⁵⁰¹.

3- Olağanüstü durumlarda haksız kazanç elde edenler hakkındaki 4237 sayılı Kanunun kapsamına giren, devlet memurlarının, yeniden mal beyanına tâbi tutulup tutulmayacağına ve normal gelirleri üstünde bir hayat yaşayan kimseler hakkında Hükümetin ne düşündüğüne dair yazılı soru önergesi vermiştir. Arar, önergesinde milletin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sıkıntıların sorumlusu olarak, haksız kazanç sağlayan kişileri göstermiş ve eğer bu kişilerden hesap sorulmazsa, hükümetin millet gözündeki itibarını kaybedeceğini vurgulamıştır.

Soruyu Hükümet adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu sözlü olarak cevaplandırmıştır. “*Balık baştan kokar*” atasözünü hatırlatan Ağaoğlu, her toplumda olduğu gibi, bizde de bozulmanın baştan başladığını, memurlardan suiistimal yapıp, haksız kazanç elde edenlerin bunu kuralına uydurduklarını, bu yüzden memurların mal beyanı uygulamasının işe yaramayacağını vurgulamıştır. Sorunun çözümü için hem maddi hem de manevi açıdan tedbirler almak gerektiğini söyleyen Samet Ağaoğlu, en önemlisi de Meclis’in bu tür konularda duyarlılığını koruması gerektiğini, bu sayede ülkeyi yönetecek hükümetlerin kendilerine çeki düzen vermek zorunda kalacağını, böylelikle de her türlü suiistimalin %80 oranında azalacağını söylemiştir⁵⁰².

4- Kazım Arar, daha önce gündeme getirdiği Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığı’yla ilgili yeni bir yazılı soru önergesi vermiş ve Müsteşarlıktaki suiistimaller hakkında nasıl bir işlem yapıldığına ve hususi bir kanunla adı geçen müsteşarlık emrine verilen paraların nasıl harcandığıyla ilgili tahkikat açılıp açılmadığını sormuştur.

Soruya sözlü cevap veren Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, konuşmasında bu konunun Teftiş Heyeti’ne havale edildiğini, çalışmaların devam ettiğinin ama kısa sürede sonuç beklenmemesi gerektiğini, bu nedenle Kazım Arar’ın, bu konuda kendilerine yardımcı olabilecek bilgilere sahipse, kendileriyle paylaşmasını rica etmiştir⁵⁰³.

5- Yurdun değişik yerlerinde meydana gelen heyelanların sayısının ne olduğu, bunlardan zarar gören insanlar için Hükümetin ne yapmayı

⁵⁰¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 19, O. 2, s. 503-504.

⁵⁰² TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 1, s. 207-209.

⁵⁰³ TBMM Tutanak Dergisi, C. IV, 22 Ocak 1951, B. 33, s. 317-318.

düşündüğü, bunlar için bütçeye konan ödeneğin miktarın ne olduğu ve bu ödeneğin başka bir amaçla kullanılıp kullanılmadığına dair soru önergesi vermiş ve bunların Hükümet tarafından cevaplanmasını talep etmiştir.

Soruya sözlü olarak cevap veren Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, bu konunun hem Tarım Bakanlığı'nı hem de Bayındırlık Bakanlığı'nı ilgilendiren bir konu olduğunu belirterek, şimdiye kadar 23 ilde 62 adet heyelan olayının bildirildiğini açıklamıştır. Ayrıca heyelan olayları için ne Tarım Bakanlığı ne de Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde ayrı bir ödenek olmadığını, bu nedenle ödeneğin başka bir amaçla kullanılması diye bir şeyin mümkün olamayacağını, Bakanlığın bütçesinde doğal afetler için bir ödenek olduğunu ve bu ödenekten 1951 yılında Haziran ayına kadar 91.400 liralık yardım yapıldığını açıklamıştır⁵⁰⁴.

6- *Köy Kanunu Lahiyası* görüşülürken, İçişleri Komisyonu'na *"Son tahrir 1936 yılında yapılmıştır. Arazi kıymetleri o tarihten bugüne kadar kaç misli artmıştır? Komisyon bu artışı yüzde kaç nispetinde kabul etmiştir?"* diye sözlü soru sormuş, soruya İçişleri Komisyonu sözcüsü Baha Koldaş cevap vermiştir. Baha Koldaş, Komisyon arazi tahririnin detaylarıyla uğraşmadıklarını, arazi değerinin on altı esas üzerinde Maliye Bakanlığı tarafından belirlendiğini ve arazi fiyatlarındaki yükselişin dikkate değer miktarda olmadığına dair açıklama yapmıştır⁵⁰⁵.

7- Köylerle, bağlı bulundukları PTT merkezleri arasındaki mesafenin tespiti ve köylere telgraf hizmeti ulaştırılması konularında ne düşünüldüğüne dair soru soran Kazım Arar'a, Ulaştırma Bakanı Yümmü Üresin yazılı cevap vermiştir. Bakan cevabında; Sayıları yaklaşık 40.000'i bulan köylerin mesafelerini gösteren listenin bütün telgraf merkezlerinde olmadığını, her telgraf merkezinde kendi sorumluluk alanı içindeki köylerin uzaklığını gösteren listelerin olduğunu ve ücretlendirmenin buna göre yapıldığını açıklamıştır. Ücretlerin zamanla düşeceğini, teslimatta yaşanan gecikmelerinde azalacağına inandığını da ilave etmiştir⁵⁰⁶.

8- Astsubayların Şark hizmetlerine ve üç seneden fazla istihdam edilenlere üç ay izin ve harcırah verilip verilmediğine dair Kazım Arar'ın yazılı soru

⁵⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 22 Haziran 1951, B. 93, O. 1, s. 324-326.

⁵⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 15 Mayıs 1953, B. 83, O. 2, s. 289.

⁵⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 13 Kasım 1953, B. 4, O. 1, s. 222-223.

önergesi Milli Savunma Bakanlığı'na gönderilmiş ancak Bakanlık soruya yazılı veya sözlü bir cevap vermemiştir⁵⁰⁷.

9- *Memurlara İkramiye Verilmesi Hakkındaki Kanun Lahiyası*'yla ilgili Bütçe Komisyonu'nda Maliye Bakanlığı adına konuşan temsilcinin tutarsız beyanatlarıyla ilgili olarak Maliye Bakanı'nın cevaplaması isteğiyle yazılı soru önergesi vermiştir. Maliye Bakanı Hasan Polatkan önergeye verdiği cevapta, Maliye Bakanlığı adına konuşan Umum Müdürü'nün konuşmalarında herhangi bir tutarsızlık tespit edilmediğini, milletvekili Kazım Arar'ın, Umum Müdürü'nün konuşmasını işine geldiği gibi yorumladığını belirtmiştir⁵⁰⁸. Böylece Maliye Bakanı Hasan Polatkan, muhalefet milletvekili Kazım Arar'a karşı kendi bürokratını korumuştur.

5. 2. Yerel Konularla İlgili Soru Önergeleri

1- Etimesgut'taki Motor Fabrikası ile Yenişehir'deki Atatürk Lisesi ve Sarar Okulunun bulunduğu araziyle ilgili arazi sahibinin daha önce kim olduğu, okul yapılanı kadar kaç kez el değiştirdiği, arazilerin devlet tarafından istimlâk edilerek mi, yoksa bedeli ödenerek mi satın mı alındığını sormuştur⁵⁰⁹.

Kazım Arar'ın sorusuna Adalet Bakanı Halil Özyörük cevap vermiştir. Arazinin sahiplerinden, Hava Kurumu tarafından, hangi bedellerle satın alındığını tek tek sıralamış ve halen Türk Hava Kurumu adına tapuda kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Binaların bulunduğu arazinin 48 384 m²'sinin Abdülhalik Renda'ya, 16 524 m²'sinin Talât, 16 570 m²'sinin Raif Vereses, 9 390 m²'sinin Doktor Tevfik, 6 890 m²'sinin Piyer adında bir vatandaşa ait olduğunu ve devlet tarafından hak sahiplerine 217 380 lira ödenerek satın alındığını belirtmiştir⁵¹⁰.

2- Kazım Arar, Çankırı milletvekili Kemal Atakurt'la birlikte, Çankırı ve çevresinde 1951 yılında yaşanan depremin ardından, deprem bölgelerine 1952 yılı Bütçesinden ne kadar tahsisat ayrıldığına, bu bölgelere tahsis edilen kereste ve para miktarı ile bunun tevzi şekillerine, Emlâk Kredi Bankası'nca bu ilde bir şube açılarak, depremden zarar gören vatandaşlara uzun vade ile

⁵⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 27 Ocak 1954, B. 34, O. 4, s. 368.

⁵⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 12 Mart 1954, B. 65, O. 2, s. 944-945.

⁵⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 19, O. 1, s. 486.

⁵¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 12 Temmuz 1950, B. 21, s. 564-566.

kredi teminin düşünülüp düşünülmediğine dair yazılı soru önergesi vermiştir.⁵¹¹

Soruya Bayındırlık Bakanı, İçişleri Bakanı, Tarım Bakanı ve Maliye Bakanı ayrı ayrı verdikleri yazılı cevaplarda, felaketzedelere ilk etapta Kızılay'dan 2070 Çadır, 23.000 lira para, 1 ton çivi ve muhtelif miktarlarda yiyecek, giyecek ve ilaç gönderilirken, Milli Savunma Bakanlığı'ndan 130 çadır ve bir İstihkâm Birliği gönderildiği belirtilmiştir. Bunlara ilaveten hasar tespit çalışmalarının yapılarak, ev sahiplerine 75–150 ve 200 liralık para yardımı yapıldığı, ihtiyaç duyan herkese çivi verildiği ve Hükümetin depremzedelere kereste desteği sağlamak için kararname çıkardığı ifade edilmiştir. Ayrıca deprem bölgelerine yapılacak yardımlar için 12.500.000 liralık özel bir fon kurulması amacıyla yasal çalışmanın başlatıldığı, Çankırı'daki kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, Ankara Emlak Bankası Şubesi'ne 500.000 lira tahsis edildiği bilgisi verilmiştir.⁵¹²

3- Arar, Çankırı ve Bitlis vilâyetlerinde 1954 yılında açılacağı bildirilen liseler için gerekli tetkiklere girilip girilmediğine ve Çankırı'nın Eskipazar Kazasında ne zaman ortaokul açılacağına dair, Millî Eğitim Bakanı'nın yanıtlaması isteğiyle yazılı soru önergesi vermiştir. Soruya yazılı cevap veren dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfki Salim Zurçak, Çankırı ve Bitlis ortaokullarının liselere dönüştürülmesi için çalışmaların sürdüğünü ve 28 Eylül 1953 Pazartesi günü eğitime başlanacağını; Eskipazar'da ise okul inşaatı için hazırlıkların devam ettiğini, 1954–1955 ders yılı öncesinde okulun açılmasını planladıklarını beyan etmiştir.⁵¹³

4- 1953 yıl içinde Çankırı Vilâyetindeki nahiyelelerinden hangilerine hâkim tayin edildiğine ve önümüzdeki yıl için bu hususta ne düşünüldüğüne dair Adalet Bakanı'nın cevaplaması isteğiyle yazılı soru önergesi vermiştir. Kazım Arar'ın sorusuna yazılı cevap veren Adalet Bakanı Osman Çiçekdağ, 1953 yılı bütçesiyle 58 nahiye sulh mahkemeleri kurulurken bu nahiyelelerinden birinin de Çankırı'nın Yapraklı Nahiyesi olduğunu, ayrıca 1954 yılında Ovacık, Atkaracalar, Orta ve Irmak Nahiyelelerinin durumlarının değerlendirileceğini açıklamıştır.⁵¹⁴

⁵¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XII, 7 Ocak 1952, B. 23, O. 1, s. 3.

⁵¹² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIII, 29 Şubat 1952, B. 51, O. 1, s. 1314-1318.

⁵¹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIII, 8 Temmuz 1953, B. 104, O. 3, s. 386.

⁵¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIII, 24 Haziran 1953, B. 96, O. 2, s. 226.

5- Çankırı Vilâyetinin Çerkeş Kazasına bağlı Ovacık Nahiyesinin kaza sayılması için ne gibi tetkikler yapıldığına, kaza ve nahiye olmaya lâayık diğeryahiyelerle köyler hakkında ne düşünöldüğüne dair, İçişleri Bakanı'nın yanıtlaması isteğıyle yazılı soru yöneltten Kazım Arar'a, İçişleri Bakanı Ethem Menderes yazılı cevap vermiştir. Bakanın cevabında; Ovacık, Yapraklı, Orta adındaki kaza tekliflerinin Bakanlıkça uygun göröldüğünü, Bayanpınarı'nda kurulması istenilen kaza teklifinin incelenmekte olduğunu, Bayramören, Alaçat, Belören adındaki nahiye teklifleri Bakanlıkça da uygun görölerek, kadro temininde diğeryilâyetlerin teklifleri dikkate alınmak üzere, istekler arasına alındığı, Eldivan ve Korgun'un nahiye olması tekliflerinin halen incelenmekte olduğı bilgisi yer almıştır⁵¹⁵.

6- Heyelan sebebiyle Çankırı'nın Yapraklı mevkiine nakledilen Bayırakseki Köyünün müstakil muhtarlık halinde kalması, halkına arazi verilmesi ve suyunun temini hakkında ne düşünöldüğüne dair yazılı soru önergesi veren Kazım Arar'a Devlet Bakanı Celal Yardımcı ve İçişleri Bakanı Ethem Menderes yazılı cevap vermiştir. Devlet Bakanı, köylölere toprak dağıtıldığını, ayrıca köylölerin eski topraklarını da işlemeye devam ettikleri için toprak sıkıntısı çekmedikleri bilgisini paylaşmıştır. İçişleri Bakanı ise, köylölerin yeni yerleşim alanı olan Sarıbaba mevkisinin belediye sınırları içerisinde bulunduğundan dolayı, belediye ile problem yaşamalarına yol açacağı endişesiyle, müstakil bir muhtarlık olarak kalmalarının uygun görölmediğini söylemiştir. Bunun yanı sıra yeni kurulan bu mahalleye Çankırı Belediyesi tarafından bir çeşme yapıldığı, Çankırı'ya yeni su getirme çabaları sonuçlandığında, bu mahallenin de bol suya kavuşacağına inanıldığını açıklamıştır⁵¹⁶.

7- Ankara Doğumevi'yle ilgili Meclis'e kadar ulaşan şikâyetler olduğunu ancak bunların Meclis kürsüsünden söylenemeyecek kadar kötü olduğunu belirten Kazım Arar, bu konuda Bakanlığın yürüttüğü soruşturmanın sonuçlandığını düşünerek, yolsuzluk ve şikâyetlerle ilgili Sağlık Bakanı'nın cevaplaması isteğıyle, yazılı soru önergesi vermiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hayri Üstündağ'ın verdiğı yazılı cevapta; hastaneye malzeme alımında yolsuzluk yapıldığına ilişkin herhangi bir kanıt rastlanmadığını ama konunun araştırılmaya devam edildiğini, hastane başhekimi hakkında yapılan diğeryşikâyetlerin ise Bakanlık müfettişi tarafından soruşturmasının tamamlanarak

⁵¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 80.

⁵¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 89-91.

işleme konulduğunu ve dosyanın Danıştay'da incelenmekte olduğu bilgisini vermiştir⁵¹⁷.

8- Heyelan sebebiyle tehlikeli bir durum arz eden Çankırı'nın Yapraklı Nahiyesine bağlı Kavak Köyünün başka bir mahalle taşınması konusunda ne düşünüldüğüne dair yazılı soru önergesi, Meclis Başkanlığı tarafından Bayındırlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Devlet Bakanlıklarına gönderilmesine rağmen, hiçbir bakanlıktan soruya cevap gelmemiştir⁵¹⁸.

9- Kazım Arar, Çankırı Devlet Hastanesinin bugünkü durumuna, Çankırı'da bir doğum evi ve verem dispanseri, Ilgaz, Kurşunlu ve Eskipazar'da birer sağlık merkezi açılması hususunda ne düşünüldüğüne dair yazılı soru önergesi vermiş, önergeye Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hayri Üstündağ yazılı cevap vermiştir. Bakan, Şabanözü'nde 1951 yılı itibarıyla bir sağlık merkezinin hizmete girdiğini, Çankırı Devlet Hastanesi'ne 25 yatak daha ilave edilerek kapasitesinin 120'ye çıkarıldığını ancak kapasitesinin bu kadar olduğu için 1954 yılı içinde ek bir bina yapılarak kapasitesini artırmayı planladıklarını açıklamıştır. Ayrıca Ilgaz'da bir sağlık merkezi inşaatı için gerekli ödeneğin Çankırı Valiliği'ne gönderildiğini belirtmiştir. Bunun yanında Çankırı Halkevi binasının doğumevine çevrilmesi için gerekli hazırlık çalışmalarının devam ettiğini, Çankırı Verem Dispanseri'nin ise 1 Eylül'de açılması için hazırlıkların yapılmakta olduğunu ve Çankırı Devlet Hastanesi'ne ilk fırsatta röntgen uzmanı gönderileceğini ifade etmiştir⁵¹⁹.

10- Arar, Bir otomobil kazasına maruz kalan Şabanözü Kazasının Karaviran Köyünden Arif oğlu Süleyman Çelik'in ölümüne sebebiyet veren Numune Hastanesi nöbetçi doktoru Naci Özgen hakkında takibat yapıp yapılmadığına dair yazılı soru önergesi vermiş, soruya Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hayri Üstündağ yazılı cevap vermişlerdir. Çiçekdağ, konunun Ankara Cumhuriyet Savcılığı'ndan sorulduğunu, Savcılık soruşturmasına göre Doktor Naci Özgen'in hastanın ölümüyle ilgili kusurunun kesin olduğunu anlaşıldığı ve dosyanın Asliye Ceza Mahkemesi'ne gönderildiğini bildirmiştir⁵²⁰.

11- Şabanözü Kazasına bağlı Orta Nahiyesinin ağaçlandırılması için istenen 10.000 adet Kanada kavağının verilir verilmediğine dair Arar'ın yazılı

⁵¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. X, 9 Kasım 1951, B. 107, O. 2, s. 41-46.

⁵¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 16 Temmuz 1953, B. 110, O. 3, s. 777.

⁵¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 9 Kasım 1953, B. 2, O. 2, s. 97-98.

⁵²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 9 Aralık 1953, B. 15, O. 1, s. 121-123.

sorusuna, Tarım Bakanı Nedim Ökmen yazılı cevap vermiştir. Tarım Bakanı, kendilerine böyle bir talebin ulaşmadığını, eğer talep edilirse, taşıma ve ambalaj giderleri kendilerine ait olmak üzere, bunların Samsun Orman İşletmesi'nden sağlanması için gerekli talimatları verdiğini açıklamıştır⁵²¹.

12- Çankırı Vilâyetine bağlı Şabanözü Kazasının Karaviran Köyü İlkokulu ile diğer okulların tamirleri hususunda ne düşünüldüğüne dair Kazım Arar'ın yazılı sorusuna, Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak cevap vermiştir. Bakan, köy okulunun depremde hasar gördüğü için onarım gerektirdiğini, kanunlara göre okul tamiratının il özel idarelerine ait olduğunu ancak Bakanlığın 1953 yılında 10 okulun tamiratını gerçekleştirdiğini söylemiştir⁵²².

13- Çankırı Atış Okulu eğitim sahası içine alınan merkeze bağlı Hıdırlık Köyü'nün nereye taşınacağı ve istimlâk edilecek arazi hakkında ne gibi bir işlem yapılacağını sormuş, soruyu Devlet Bakanı Celal Yardımcı sözlü olarak cevaplamıştır. Bakan, topçu atışlarının başka bir yerde yapılması kararı alındığı için yol kapatma, vatandaşların alıkonması veya köyün istimlâk edilerek başka bir yere taşınması gibi bir durumun söz konusu olmadığını açıklamıştır⁵²³.

14- 24 Şubat 1954 Çarşamba günü Milli Eğitim Bakanına, Çankırı'nın Eskipazar İlçesinde bir ortaokul açılması için verdiği soruya, cevap olarak, 1954 yılında yapılmış olacağını söylendiğini belirtmiş ve bu okulun eğitime 1954 yılında başlayıp başlayamayacağını dair Milli Eğitim Bakanına sözlü soru yöneltmiştir. Bakan ise şimdi kesin bir şey söyleyemeyeceğini ama istenirse bu konuda daha sonra bilgi verebileceğini açıklamış⁵²⁴ fakat bu konu bir daha Meclis gündemine gelmemiştir.

15- Kazım Arar'ın, Çankırı Vilâyetine bağlı Taytak Köyünün içme suyunun ne zaman verileceğine dair yazılı soru önergesi, Bayındırlık ve İşçileri Bakanlığı'na gönderildiği halde⁵²⁵, her iki Bakanlıktan da soruya yazılı veya sözlü bir cevap gelmemiştir.

16- 12 Mart 1954 Cuma günü,

- Şabanözü Güzelleştirme Derneği Başkanının Cemiyet namına topladığı paraların akıbeti hakkında yazılı sorusu birlikte,

⁵²¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 29 Ocak 1954, B. 35, O. 1, s. 444.

⁵²² TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 12 Mart 1954, B. 65, O. 2, s. 942-943.

⁵²³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXI, 24 Nisan 1953, B. 72, O. 1, s. 482-483

⁵²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 24 Şubat 1954, B. 49, O. 2, s. 857.

⁵²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 27 Ocak 1954, B. 34, O. 4, s. 368-369.

• Çankırı Vilâyetinin Şabanözü Kazasında 12 Ekim 1953 tarihinde Türkiye Köylü Partisi adına yapılan toplantıda uydurma haberlerle dolu zabıt tutanlar hakkında yazılı sorusu Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına gönderilmiş⁵²⁶ ancak her iki bakanlıktan da sorulara yazılı veya sözlü cevap verilmemiştir

17- Kazım Arar, Çankırı Milletvekillerinden Kemal Atakurt'la birlikte, Çankırı şehrine bir çimento fabrikası açılması konusunda ne düşünüldüğüne dair yazılı soru önergesi vermiş, soruya cevap İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'dan gelmiştir. Sıtkı Yırcalı, Çankırı'da bir çimento fabrikası kurulmasına karar verildiğini ancak öncelikle başka yerlere kurulacak 20 fabrika bulunduğunu ve bunlardan birinin yerinin değiştirilerek Çankırı'da kurulmasının gündemde olmadığını açıklamıştır⁵²⁷.

18- 3 Şubat 1954 Çarşamba günü Kazım Arar'ın Meclis Başkanlığı'na iki ayrı soru önergesi verdiği tespit edilmiştir.

• Çankırı Merkez Kazası dâhilinde Tatlısu Çayı üzerinde bir köprü inşasının düşünülüp düşünülmediğine dair ve Şabanözü Kazasının Karakaya mevkiinde yeraltına kaçtığı anlaşılan sudan istifade için bir yeraltı barajı inşasının düşünülüp düşünülmediğine dair yazılı soru önergeleri Bayındırlık Bakanlığı'na,

• Çankırı Merkez Kazasına bağlı bazı köyler halkının muayyen zamanlarda yaptıkları tuz nakliyatı dolayısıyla yıllık Mir Vergisine tâbi tutulmalarının sebebinin izahını isteyen yazılı soru önergesi de Maliye Bakanlığı'na, olmak üzere üç adet soru önergesi TBMM Başkanlığı tarafından gönderildiği halde⁵²⁸, Bakanlıklardan bu sorulara herhangi bir cevap verilmemiştir.

19- Kazım Arar, Ankara - Zonguldak hattında işleyen motorlu trenin kaldırılması ve yolca treninin de haftada üç güne indirilmesinin sebebinin açıklanmasına ilişkin yazılı soru önergesi vermiştir. Soruyu yanıtlayan Ulaştırma Bakanı Yümmü Üresin, bu değişikliğin geçici olduğunu, son zamanlarda yaşanan kötü hava koşullarından dolayı taşınan yüklerin taşınmasının tamamlanmasının ardından, yolcu taşınmasının yeniden normale döneceğini bildirmiştir⁵²⁹.

⁵²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 12 Mart 1954, B. 65, O. 2, s. 921.

⁵²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 7 Nisan 1954, B. 60, O. 2, s. 433.

⁵²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 3 Şubat 1954, B. 37, O. 1, s. 2.

⁵²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 11 Şubat 1954, B. 41, O. 2, s. 225-226.

20- Arar, Zonguldak-Ankara arasındaki elektrikli tren seferlerinin güzergâhına dair ve aynı hatta işleyen motorlu tren seferlerinin neden kaldırıldığıyla ilgili yazılı soru önergesi vermiştir. Soruya cevap veren Ulaştırma Bakanı, elektrikli seferlerin güzergâhını Etibank veya Elektrik İşleri Etüt İdaresi'ni ilgilendirdiğini, motorlu tren seferlerinin ise kötü hava koşullarından dolayı kaldırıldığını ve yakında normale döneceğini beyan etmiştir⁵³⁰.

Sonuç olarak, yazılı soru önergeleri dışında sözlü soru önergeleriyle de dikkat çeken bir milletvekili olan Kazım Arar'ın, Meclis tutanakları ve Zabıt Ceridelerinde, TBMM Başkanlığına sunduğu on bir tanesi ulusal, yirmi tanesi yerel konularla ilgili olmak üzere, toplam otuz bir soru önergesi tespit edilmiştir. Önergelerin mahiyetinden de anlaşılacağı üzere, memleketini ilgilendiren hemen her meselede oldukça duyarlı davranmış ve takibini yaparak çözüm bulmaya çalışmıştır.

6. Meclis Konuşmaları

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri içerisinde Meclis kürsüsünü en fazla kullanan milletvekilidir. Konuşmaları hem sayı olarak fazla hem de içerik olarak önemli konuları kapsadığı için konu bakımından yerel ve ulusal olarak ikiye ayırmakta fayda vardır.

6. 1. Ulusal Konularla İlgili Konuşmaları

- O güne kadar teftiş görmeyen Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığında yolsuzluk ve usulsüzlük olduğuna dair söylentiler olduğunu ve bu konuda Hükümetin ne düşündüğüne dair sözlü bir soru önergesi vermiştir.

Soruya Millî Eğitim Bakanı Avni Başman'ın, bir komisyon tarafından araştırılmış ama olumsuzluğa rastlanmamıştır, diye cevap vermesi üzerine söz alarak açıklamalardan tatmin olmadığını belirtmiştir. Meselenin boyutlarının 376 milyon lirayı bulduğunu ve tek parti sisteminin bir ülkeye ne kadar büyük zararlar verebileceğinin bir örneğini Teknik Eğitim Müsteşarlığı'nda görmenin mümkün olduğunu belirten Kazım Arar,

⁵³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 26 Şubat 1954, B. 51, O. 2, s. 1096.

“Fakat ne yazık ki, gayeden ayrılmış, kendisinin lüks ve israfa, çeşitli yolsuzluklara kaptırmış olmakla beklenen neticeyi elde etmek şöyle dursun yüz milyonları sarfeden bir çiftlik ağası ve bir mirasyedi gibi hareket etmelerini öğrenmekle teessür duydum” demiştir.

Yaşanan bu sorumsuzluğun suçlusu olarak Müsteşar Rüştü Uzel’i işaret eden Kazım Arar, Müsteşar’ın İnönü tarafından atanmış bürokrat olduğunu ve halihazırda haftada iki kez İnönü’yle görüşmeye devam ettiğini belirtmiş, *“Müsteşar hâlâ yerindedir ve onun müdafaasını ne yazık ki, bir Demokrat Bakana yaptırıyorlar”* cümlesiyle konuşmasını bitirmiştir⁵³¹.

Kazım Arar’ın sert eleştirileri karşısında, sinirlenen Milli Eğitim Bakanı’nın Meclis Toplantı Salonu’nu terk ettiğine ilişkin haberler ulusal basına da yansımıştır⁵³².

• Çankırı milletvekili Kemal Atakurt’la birlikte verdikleri, geçimlerini kerestecilikle temin eden vatandaşlar hakkında Hükümetin ne düşündüğüne dair soru önergesine, Tarım Bakanı Nihat İyriboz’un verdiği cevabın⁵³³ ardından söz alan Kazım Arar, Bakan’ın açıklamalarında köylülerin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çalışmalar yapıldığını duymaktan memnun olduklarını belirterek, teşekkür etmiştir⁵³⁴.

• Kazım Arar, çok önemli bir başka konuyu, Ankara’daki arsa vurgunculuğunu verdiği soru önergesiyle Meclis gündemine taşımıştır.

Aslında bu konu uzun yıllardır gündemden düşmeyen bir meseleydi. Cumhuriyet Devri’ndeki gelişmeler, bir zamanlar kasaba görünümünde olan Ankara’yı da çok etkilemiştir. Ankara yavaş yavaş değişmeye, o eski kasaba görüntüsünden uzaklaşmaya ve artık bir kültür ve medeniyet merkezi haline gelmeye başlamıştır. Hızla büyüyüp gelişen Ankara, yalnızca siyasal alanda değil, kentsel gelişme alanında da ülkenin başkentliğini, kalkınmada öncülüğünü yapmaya başlamıştı. Ankara’nın kentsel gelişim düzeni için 1927’de açılan bir uluslararası yarışmada birinci olan Alman kent plancısı Hermann Jansen’in planı uygulanmıştır. Jansen de 1939 yılına kadar planın uygulanmasında danışman olarak çalışmıştır. Ülkenin ilk modern kent

⁵³¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 19,O. 1, s. 490-494.

⁵³² Milliyet, 11 Nisan 1950, s. 1.

⁵³³ Tarım Bakanı Nihat İyriboz’un verdiği cevap, Kazım Arar’ın soru önergeleri bölümünde verilmiştir. Bkz. s. 92.

⁵³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 19,O. 1, s. 504.

planlaması olan bu plan, düzenli kentsel gelişmenin gerçekleştirilmesine yönelik olumlu bir girişim; arsa vurgunculuğunu, imar rantlarını gündeme getirmesi açısından ise olumsuz bir deneyim olacaktır.

Rant elde etme amaç ve beklentisiyle plana sık sık müdahale edilirken, planda kentsel gelişmenin alacağı yön kestirilememiş ve gelişmeler geriden izlenmek durumunda kalınmıştır. Planı uygulamada çekilen sıkıntılar, kısa sürede gecekondulaşmaya, arsa vurgunculuğuna ve kiralara artmasıyla birlikte kent yaşamının pahalılaşmasına yol açmıştır. Yaşanan olumsuz gelişmeler, sonunda Jansen'i bile çileden çıkarmış ve *"Ankara imar planının altındaki imzayı silebilirsiniz"* demiştir⁵³⁵.

Ankara gelişirken, eskiden çok önemsenmeyen, değerli görülmeyen tarlaların, bağları ve bahçelerin fiyatları birden astronomik rakamlara ulaşmıştır. Bu dönemde bazı devlet görevlilerinin, yapılacak imar planlarını bazı çevrelere sızdırdıkları veya önceden bağ, bahçe ve tarlaları düşük fiyatlarla satın alıp, daha sonra yüksek fiyatlarla sattıkları gibi usulsüzlüklere karıştığı ve yolsuzluk yaptıklarına dair iddialar artmıştır. Arsa vurgunu meselesinin ciddiyetini dönemin yazarlarının eserlerinde de görmek mümkündür. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara'daki Kurtuluş Savaşı yıllarından, Cumhuriyetin ilanına kadar olan değişimler ve toplumun bu dönemde yaşadıklarını anlattığı *"Ankara"* adlı eserinde, Milli Mücadele yıllarında hiçbir çıkar gözetmeksizin yurtları için çalışan kimi subayların ve politikacıların, zaferden sonra, sermaye çevreleriyle ilişkilerine ya da *"arsa spekülasyonu"* ve *"taahhüt işi"* gibi yollarla zenginleşmelerine dikkat çekmektedir⁵³⁶. Falih Rıfkı Atay'da *"Çankaya"* adlı eserinde; meseleyi somut bir örnekle ele alarak, yerli imara yıllarca hâkim olanlardan birinin, Ankara'ya ilk geldiğinde parasız olduğunu, ama sonradan büyük paralar kazanan bu şahsın, parasını Amerika'ya aktardığından bahsetmekte ve şöyle demektedir:

"1945'te New-York'a gittiğim vakit, Ankara'daki ecnebi inşaatından çalan bir hırsız mühendisle onun şirket kurmuş olduğunu öğrenmiştim.

Mesele basit değil midir? Bir dönüm içinde bir kır evi disiplinine göre bir metre arsa fiyatının bir lirada karar kıldığını düşünürseniz, aynı yerde bitişik ve dört katlı apartman sistemi bu fiyatı on liraya, yirmi liraya çıkarır.

⁵³⁵ Ruşen Keleş, Bülent Duru, "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bakış", *Mülkiye Dergisi*, C. XXXII, S.259, Ankara 2008, s. 30-32.

⁵³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Müsaadeyi verenler spekülâsyoncularla ortaklırlar. Onun için nerede arsacılar lehine bir plân değişikliği duyarsanız, hemen hırsızlığa hükmediniz”⁵³⁷.

Gerek Yakup Kadri Karaosmanoğlu gerekse Falih Rıfkı Atay’ın, açık bir şekilde anlattıkları, bu hadisenin boyutlarının ne denli büyük ve köklü olduğunu ortaya koymuştur.

Böyle önemli ve aynı zamanda boyutları çok büyük bir soruna dikkat çekmek isteyen Kazım Arar, bu iddialarla ilgili verdiği soru önergesine Adalet Bakanı Halil Özyörük’ün sözlü cevabı⁵³⁸ üzerine söz almış ve verdiği bilgilerden dolayı Bakan’a teşekkür ettiği bu Meclis konuşmasında, Ankara’nın başkent ilan edildiği günlerde, eski Ankara sayılan semt dışındaki diğer semtlerde arsa fiyatlarının çok uygun olduğunu ve CHP iktidarına yakın olan bazı çevrelerin, hükümet merkezinin İstanbul’a taşınacağına dair söylenti çıkararak, bu arazileri yok pahasına satın aldıklarını dile getirmiştir.

Kazım Arar, söz konusu meselenin ne TBMM, ne Anıtkabir, ne Motor Fabrikası, ne Atatürk Lisesi, ne de Sarar Okulu için arsa meselesi olamadığını, asıl amacın arsa piyasasına hâkim olmak için yapılan bir arsa vurgunculuğu olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Arar konuşmasının devamında:

“Burada büyük bir dedikodu halini alan bu arsa spekülâsyonu dâvası, sayın arkadaşlarım, küçümsenecek mahiyette bir dâva değildir. Mecliste, falan binanın üzerinde inşa edilmiş olan arsa kime aittir, kaçta alınmıştır, sahibi evveli kimlerdir gibi suallerle devamlı surette Hükümeti işgal etmememiz için müsaade buyurursanız bendeniz bir teklif yapacağım. Ankara’da Devletin inşa ettirdiği binaların sayısı mahduttur. Sayın Hükümetten rica ediyorum, bu mahdut binaların işgal ettiği arazinin heyeti umumiyesini tetkik buyurarak... Sayın arkadaşlarım, görülüyor ki, belki mübalâğa olabilir, fakat bir çuval kadar tapu senedine malik eski iktidarın bâzı zimamdarlarının bu durumları üzerinde sayın Hükümetin büyük bir alâka göstermesi için, mal beyanına mı davet edilecek, yoksa Hükümet buna dair bir tasarı mı getirecek, bu mevzu hakikaten büyük bir suiistimal mevzuudur, Hükümetin bu hususta alâka göstermesini rica ederim” demiştir⁵³⁹.

⁵³⁷ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004, s. 177.

⁵³⁸ Adalet Bakanı Halil Özyörük’ün sözlü cevabı, Kazım Arar’ın soru önergeleriyle ilgili bölümde verilmiştir. Bkz. s. 94.

⁵³⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 12 Temmuz 1950, B. 21, O. 2, s. 566-567.

Kazım Arar'ın Ankara'daki arsa vurgunuyla ilgili soru önergesi ve meclis konuşması ulusal basında yankı bulmuş ve Milliyet Gazetesinde “*Kazım Arar arsaların hesabını sordu*” başlığıyla haber olarak verilmiştir⁵⁴⁰.

• Arar, *Olağanüstü Durumlarda Haksız Kazanç Elde Edenler Hakkındaki 4237 Sayılı Kanun*'un kapsamına giren, devlet memurlarının, yeniden mal beyanına tâbi tutulup tutulmayacağına ve normal gelirleri üstünde bir hayat yaşayan kimseler hakkında Hükümetin ne düşündüğüne dair yazılı önergesini, sözlü olarak da gündeme taşımıştır. Sorusuna Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun verdiği cevap⁵⁴¹ üzerine söz almıştır. Mal Varlığı Kanunu hakkında konuşmuş ve bu kanunun 1942 ve 1949 yıllarında 2 kez çıkarılmasına rağmen uygulanmadığını dile getirmiştir. Kanun uygulanmadığı için de, dedikoduların arttığını belirten Kazım Arar, başta Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakanlar, Bakanlar ve bunların aileleri mal beyanı yapmadıkça dedikoduların sona ermeyeceğini belirtmiş ve bu şahısları mal beyanına çağırmıştır. Haksız kazançlar için eski iktidarı suçlayan Kazım Arar sözlerine;

“Bu milletin iktisadi ve içtimai sefaletini intaç eden beceriksiz bir idarenin bir de gayrimeşru yola sapması dolayısıyla haksız mal iktisap suretiyle hanlar, apartmanlar, kâşaneler kuranlar ayrıca büyük ölçüde servet elde etmişler ve bunlar arasında kendi elleriyle kurdukları millî bankalarımızın koynunda gayrimeşru evlâtlarının büyütülmesinde büyük endişeler duyanlar da olmuş ve miktarı gayrimalûm ve fakat yüksek ölçüde milyonları yabancı bankaların kasalarına istif etmekten asla çekinmemişlerdi! Rahmetli Halid Nazmi Keşmir⁵⁴² Amerikan bankalarındaki paranın miktarını 8–10 milyon civarında olduğunu resmen açıkladı. Bu hicabı nasırlaşmış zümrenin kimler olduğunu henüz öğrenmek kabil olmadı. Sahte bir demokrasi kisvesi altında vatandaş hak ve hürriyetine tecavüz edildiği devrin canlı mağdurlarıyız. Bendeniz o zaman gazeteci idim. Biz bu nevi ahlâk ve fazilet timsali insanların şerrinden bile çekinmeyerek hakikatlere temas ettikçe aleyhimize seri dâvalar açılır, mahkûm edilir ve mahpus edildik. Makamı Yusuf bize Halk Partisinin armağanı olmuştur. Büyük Türk

⁵⁴⁰ *Milliyet*, 14 Temmuz 1950, s. 1.

⁵⁴¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 1, s. 207-208.

⁵⁴² Prof. Dr., İktisat ve Ticaret Bakanlıkları Müsteşarı, Siyasal Bilgiler Okulu Öğretim Üyesi - VI., VII. ve VIII. Dönem Tokat Milletvekili - 15. ve 16. Hükümetler de Maliye Bakanı. *TBMM Albümü 1920-1991*, C. I, s. 502.

çoğunluğunun hemen hepimizden ısrarla istediği birçok hizmetlerin yanında ve başında kendi kanını sülük gibi emen bedbaht zümreden hesap istenmesi işi gelmektedir. Eğer biz bu hesabı istemezsek bize şöyle bir sual tevcih etmektedirler: Siz de onlar gibi hareket edeceğinizden mi çekiniyorsunuz, doğrusu bu sükûtu iyi karşılamıyoruz, niçin hesap sormuyorsunuz? Diyorlar. Şu ciheti hemen arz ve ilâve edeyim ki: millet hizmetinde şerefli bir vazife deruhde eden yüksek ideal, yüksek şuur, yüksek ahlâk ve fazilet iddiasında ve vasfında olan Demokrat Parti umumi efkârın bu düşüncesini kısa zamanda bertaraf edecek ve hasis menfaatleri namına zavallı Türk Milletinin haklarına tecavüz edenlerin dersini verecektir...”

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sıkıntıların sorumlusu olarak haksız kazanç sağlayan kişileri gösteren ve eğer bu kişilerden hesap sorulmazsa, hükümetin milletin gözündeki itibarını kaybedeceği vurgulayan Kazım Arar, bu konuda DP iktidarının ne yapmayı düşündüğünü bilmenin milletvekillerinin hakkı olduğunu belirterek, konuşmasına şöyle devam eder:

Arkadaşlar; biz eski iktidardan Af Kanununun şümülü dışında kalan hesabı istiyoruz. Tüyü bitmemiş yetimlerin haklarına tecavüz ederek kendilerine bu milletin verdiği büyük mevki ve en yüksek maaşlarla bile tatmin edilmeyen ve güya bu memleketi, bu vatan toprağını babalarının malikânesi sayarak ve güya Türkiye Cumhuriyetinin tapusunu istihsal etmiş gibi Devlet Bütçesini kitabına uydurarak bir taraftan gelişi güzel sarfiyatla diğer taraftan şahsi menfaatlerine inhisar ettirmek tenezzülünde bulunanlar kahrolsunlar. İkide bir kısık sesle muhalefetten gelen ses şudur: ‘Biz hesap vermeye amadeyiz.’ Kendilerini bu celâdetlerinden dolayı tebrik ederim. Seslerinin bu kadar gür olduğunu yeni anlamış bulunuyorsa.

En güzel ifadesini Sayın Menderes şöyle yaptı. Bize hesap vermek! istiyorlarsa bir teklif getirsinler. Fakat o cesaret nerede? İki satırlık bir Kanun teklifinde bulundular mı? Hayır arkadaşlar, bulunamazlar. Çünkü- o takdirde Türk Milletinin onlara akla kararı seçtireceğini pekâlâ tahmin, ederler. İki satırlık bir Kanun teklifi veya bir sözlü soru ile bunu tahrik etmek her zaman kendi ellerindedir. Eğer cesaretiniz varsa bunu yapmakta serbestsiniz. Uzun zaman bekledik. Onlardan bir ses çıkmayınca Sayın Hükümetin bu hesapları sorması için bu sözlü soruyu getirdim. Onlar hesap vermeye mecburdurlar ve biz de bu hesabı almaya mecburuz” diyerek konuşmasını bitirmiştir⁵⁴³.

⁵⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 1, s. 209-212.

Kazım Arar, bu konuşmasıyla eski iktidarın suiistimallerinden dolayı, Cumhurbaşkanı İnönü'den başlamak üzere tüm sorumlulardan hesap sorulması gerektiğini, bunun millet tarafından DP'ye yüklenmiş tarihi bir sorumluluk ve aynı zamanda bir vicdan borcu olarak değerlendirdiğini dile getirmişti. Arar, bunu yapmadan milletin kanını emenlerin engellenemeyeceğini, CHP'lilerin de hesap vermeden bu lekeden kurtulamayacağını vurgulamıştır. Böylece Kazım Arar, belki de bir çok insanın düşünmekten bile çekindiği şeyleri Meclis kürsüsünden dile getirerek, "*Milli Şef'in dokunulmazlığı*" gibi bir tabuyu da yıkmış oluyordu.

• Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun söz alarak, Kazım Arar'ın soru önergesinde değindiği konuların haricinde başka konulara da değindiğini ve bunların önemli konular olduğunu, bu yüzden de ayrı ayrı üzerinde durulması gerektiğini söylemesi üzerine, Kazım Arar yeniden söz almıştır. Konuşmasında, *Mal Varlığı Kanunu*'nun 1942 yılında kabul edildiği halde ve 7 yıl uygulanmadığını belirterek, Kanunun 1949 yılında yeniden çıktıktan sonra, göstermelik birkaç beyanname alındığını ancak mal beyannamesi almanın, mal beyanı hakkındaki kanunu uygulamak demek olmadığını söylemiştir. Eskiden çıkarılan kanunların yeterli gelmediği durumlarda yenilerinin çıkarılması gerektiğini söyleyerek, yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır:

"I. Devlet memurları 5440 sayılı Kanuna göre hemen bir mal beyanına davet edilmeli. DP'nin CHP gibi olmadığını göstermek için DP'lilerde mutlaka mal beyanında bulunmalı.

II. Alınan mal beyanları öncekilerle karşılaştırılmalı.

III. Mal beyanlarının doğruluğu araştırılmalı.

IV. Mal beyanlarında ibraz edilen malların menşei sorulmalı, gösteremeyenler ağır şekilde cezalandırılmalı.

V. Gelirinin çok üzerinde, aşırı lüks hayat yaşayanlar tespit edilmeli, ayrıca siyasi partiler de Cemiyetler Kanununa ve umumi hükümlere göre mal beyanına davet edilmeli. Böylece Halkevleri ve CHP'de sahip olduğu malların hesabını vermek zorunda kalmalı. Yabancı bankalardaki para miktarları ve sahipleri de açıklanmalı. Bu kimseler hakkında mal beyanı hakkındaki kanun uygulanmalı."

Kanunlara saygı gösterilir ve uyulursa her şeyin mümkün olduğunu belirten Kazım Arar, konuşmasını Napolyon'un şu sözleriyle bitirmiştir:

“*Hesap, hesap, yine hesap*”⁵⁴⁴. Bu sözleriyle Arar, hukuk devletinde sosyal statüsü ne olursa olsun, hiç kimsenin yaptığı yolsuzluğun yanına kâr kalmaması gerektiğini vurgulamıştır.

• Kazım Arar, Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığındaki suiistimaller hakkında ne gibi işlemler yapıldığına ve özel bir kanunla müsteşarlık emrine verilen paraların harcanmasını araştırılıp araştırılmadığına dair sorusuna Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin sözlü cevabı üzerine iki kez söz alarak konuşmuştur. Konuşmalarında paraların harcanmasıyla ilgili büyük suiistimaller olduğuna dair bilgiler aldığını, ancak Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin kendisine intikal etmiş herhangi bir şey olmadığını söyleyerek, varsa kendisinin elindeki belgeleri istemesinin, Bakanın bu konuya gereken ilgiyi göstermediği kanaatini dile getirerek, tenkit etmiştir⁵⁴⁵.

• 1951 yılı Danıştay Başkanlığı'nın bütçe görüşmeleri sırasında, Kazım Arar söz alarak, resmi araçların CHP döneminde en fazla suiistimal edilen konulardan biri olduğunu, ancak bu durumun DP iktidarında da devam ettiğini belirtmiş ve konuşmasını şu örneği vererek tamamlamıştır: “*Bendeniz bundan birkaç, sene evvel Kızılcahamam'a gittiğim zaman Başsavcının otomobilini gördüm, Aşağı Soğuksu ile Yukarı Soğuksu arasında çocuklarını taşıyordu. Bu bir suiistimal değilse nedir?*”⁵⁴⁶.

Arar, millet ve devlet malının kullanımı konusunda ki hassasiyetini burada da ortaya koymuştur.

• Kazım Arar, Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun, Maarif Teşkilâtına dair olan 789 sayılı Kanunun 22. maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi ve Millî Eğitim Komisyonu Raporuyla ilgili görüşlerini aktarmak için söz almıştır. Konuşmasında sadece bir maddenin kaldırılmasını doğru bulmadığını, eğer yapılacaksa bütün maddeleri kapsayan yeni bir düzenlemenin yapılması gerektiğini belirterek, teklife karşı çıkmıştır⁵⁴⁷.

• 1951 yılı Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında DP Hükümetinin bina yapımına için ayırdığı 116.000 liralık ek ödenekle ilgili bir takrir vermişti. Bu takrirle ilgili söz alarak yaptığı konuşması

⁵⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 13 Aralık 1950, B. 18, O. 2, s. 213-217.

⁵⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. IV, 22 Ocak 1951, B. 33, O. 2, s. 318-320, 321-322.

⁵⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 21 Şubat 1951, B. 47, O. 4, s. 403.

⁵⁴⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. IV, 29 Ocak 1951, B. 36, O. 1, s. 463-464.

sırasında Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü için bütçeden ayrılan paranın neden artırıldığını ve ek ödeneğin nerelerde kullanılacağına dair ilgili komisyonun Meclisi bilgilendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Kazım Arar'ın talebi üzerine Bütçe Komisyonu adına Behzat Bilgin, bu paranın bina yapımında değil, İstanbul Radyosu'nun eksiklerini gidermek için kullanılacağı bilgisini vermiştir⁵⁴⁸.

- 1951 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi görüşülürken söz alarak yaptığı konuşmasında, Adnan Menderes Hükümetine bütün bir milletin şükran hisleriyle dualar ettiğini, eski iktidarın dini konularda yıllarca millete eziyet ettiğini, dini kurumların ihmal edildiğini ve bu yıl imkân yoksa bile gelecek yıl hayır kurumları ve mabetler için daha fazla ödenek ayrılmasını temenni ettiğini⁵⁴⁹ ve okullarda okutulacak din dersleri için Diyanet İşleri Başkanlığının, Millî Eğitim Bakanlığına her türlü desteği vereceğini umduğunu söylemiştir⁵⁵⁰.

- 1951 yılı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan Kazım Arar, Kurumda yolsuzlukların önüne geçilemez boyutlara ulaştığını ve adeta "*Milletin bünyesinde bir çıban halinde*" olan bir kuruma dönüştüğünü, bu konuda Hükümeti göreve çağırarak, acilen bir şeyler yapması gerektiğini vurgulamıştır⁵⁵¹.

- 1951 yılı Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz almış ve konuşmasında mahkeme koridorlarındaki yoğunluk ve gürültüden, mübaşirlerin sıkıntılarından, hakimlerin iş yoğunluğunu dile getirmiştir. İngiltere'de olduğu gibi, hakimin bir davayı bitirmeden başka bir davaya geçmediği bir sistemin kabul edilebileceği ve bu sayede vatandaşın da yıllarca mahkeme kapılarında sürünmesinin önüne geçileceği gibi bir çözüm önerisinde bulunmuştur⁵⁵².

- 1951 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz almış ve iki konu üzerinde durmuştur. Birincisi, Ülke savunması için milletin yaptığı fedakârlıkların Milli Savunma Bakanlığı Satın Alma Komisyonları tarafından nasıl suiistimal edildiği; ikincisi de, resmi hizmet için tahsis edilen araçların

⁵⁴⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 21 Şubat 1951, B. 47, O. 4, s. 420.

⁵⁴⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 22 Şubat 1951, B. 48, O. 1, s. 436; *Milliyet*, 23 Mayıs 1951, s. 1.

⁵⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 22 Şubat 1951, B. 48, O. 1, s. 436.

⁵⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 22 Şubat 1951, B. 48, O. 3, s. 482.

⁵⁵² TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 1, s. 520.

sayısının azaltılarak, plakalarının diğer araçların plakalarından farklı olması gerektiği hususudur⁵⁵³.

- Arar, 1951 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesi görüşmeleri devam ederken 23 Şubat Cuma günü ikinci kez söz alarak, Hükümet'in halka vaat ettiği şeyleri yerine getirmek için bile parası yetmezken, Milli Savunma Bakanlığı istemediği halde, Milli Savunma Komisyonu'nun bakanlık bütçesini 200 bin lira artırmasını doğru bulmadığını söylemiştir. Ancak Meclis'te yapılan oylamada bütçe artırımı kabul edilmiştir⁵⁵⁴.

- 1951 yılı Maliye Bakanlığı Bütçesi görüşmelerinde üç kez söz almış ve konuşmalarında Kızılay Kurumu'nda suiistimaller olduğunu, bu kurumun şimdiye kadar hiç teftiş geçirmediğini, mutlaka denetlenmesi gerektiğini belirtmişti. Arar'ın konuşmasının ardından kürsüye gelen Maliye Bakanı Hasan Polatkan, yakında Kızılay'da teftiş yapılacağı bilgisini vermiştir⁵⁵⁵.

- 1951 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde iki kez söz almış ve birincisinde, Ankara İkinci Sanat Okulu Müdürü ve Müdür Yardımcısının görevlerini kötüye kullandıkları ve haksız kazanç elde ettiklerini söyleyen⁵⁵⁶ Kazım Arar, ikinci konuşmasında ise üniversite ve yüksek okullarda okuyan öğrencilere verilen bursların Milli Eğitim Komisyonu'nca artırılmasını yanlış olduğunu, öğrencilere burs dağıtımı yapılırken haksızlıklar yapıldığına dair açıklamalarda bulunmuştur⁵⁵⁷.

- 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında 3 kez söz almış ve ilk ikisinde, Bakanın açıkladığı hastanelerde kadro sayısının azaltılması çalışmasının, hastanelerin işleyişini olumsuz etkileyeceği üzerinde durmuştur. Üçüncü konuşmasında ise bazı doktorların hastaları önce muayenehanelerine çağırıp muayene ücreti alarak görevlerini suiistimal ettiğini dile getirmiştir⁵⁵⁸. Ancak ne yazık ki bu konu bugün de çözüme varmayan problem olmaya devam etmektedir.

- Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşülürken söz almıştır. Konuşmasında Devlet Demir Yolları'nın kömür stokunun kalmamış olduğunu ve en az 6 aylık stok yapılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca

⁵⁵³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 1, s. 556-557.

⁵⁵⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 3, s. 571-572.

⁵⁵⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 24 Şubat 1951, B. 50, O. 3, s. 708, 710, 711-712.

⁵⁵⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 2, s. 795.

⁵⁵⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 2, s. 803.

⁵⁵⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 26 Şubat 1951, B. 52, O. 3, s. 944-45, 954-955.

büroda çalıştırılan bayan personelin “*maknist, şeftren*” gibi ünvanlara sahip oldukları, bunun gülünç olduğu ve düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mevzu ile ilgili konuşan Ulaştırma bakanı Seyfi Kurt, iddianın doğru olmadığını belirtmiştir⁵⁵⁹.

- 1951 yılı Çalışma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz almış ve ülkede iş ahlakının oluşturulması konusu üzerinde durmuştur⁵⁶⁰.

- Köylülerin sıkıntılarını da unutmayan Kazım Arar, 1951 yılı Gelir Bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, yaptığı konuşmasında Hayvan Vergisi’ni eleştirmişti. Hayvan Vergisi konusunda köylüyü rahatlatacak kararlar alınmadığını, vergiden muaf tutulması gereken hayvanların yanlış tespit edildiğini belirtmişti. DP’nin köylünün yaşam standartlarını yükseltmeye çalışırken, komisyonun tersi kararlar aldığını söylemiştir⁵⁶¹.

Görüldüğü üzere Arar, 1951 yılı Bütçe görüşmeleri esnasında çok sık söz alarak, düşüncelerini ortaya koymuştur. Yaptığı konuşmalarda daha ziyade, millet büyük ekonomik sıkıntılar içerisindeyken, hükümetin tutumlu bir harcama politikası izlenmesinin ve gereksiz harcamalardan uzak durmasının millete karşı bir sorumluluk olduğu vurgusu, ön plana çıkmaktadır.

- Eski Ekonomi Bakanı ve Kocaeli milletvekili Sırrı Bellioğlu’nun adli sicil cezanın affına dair Adalet Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında konuşmak için söz alan Kazım Arar, Meclisin bu kanunu kabul etmesi halinde benzer durumlarla karşılaşacağını, ülkede bu durumda pek çok insanın olduğunu belirtmiş ve;

*“Yurdun dört bucağında birçok hatayı adlîler yüzünden mağdur olmuş nice Sırrı Bellioğlu’lar vardır ki, yalnız onlar bir eski bakan veya milletvekili değillerdir, isim yapamamışlardır, kimsesizdirler”*⁵⁶² diyerek kişiye özel kanun çıkarılmasına karşı çıkmıştır.

- Elâzığ Milletvekili Mehmet Şevki Yazman’ın, Askerlik Mükellefiyeti Kanununun 8. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Millî Savuma Komisyonu raporuyla ilgili söz alarak, askerlik görevini yaparken okuma yazma bilmeyenlere bunun öğretilmesinin önemini vurgulamıştır⁵⁶³.

⁵⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 27Şubat 1951, B. 53 O. 2, s. 1061.

⁵⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 27Şubat 1951, B. 53 O. 3 s. 1106-1107.

⁵⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 27Şubat 1951, B. 53 O. 5, s. 1158.

⁵⁶² TBMM Tutanak Dergisi, C. VI, 30 Nisan 1951, B. 70, O. 1, s. 347.

⁵⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 6 Haziran 1951, B. 85 O. 1, s. 44.

• 16 milletvekili ile birlikte verdiği “İlkokul öğretmenlerinin ve ilkokul öğretmenliğinden gelerek orta ve daha yüksek dereceli öğretim müesseselerinde öğretmenlik yapanların yahut Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtında çalışanların hizmet müddetlerine göre alacakları aylık dereceleri hakkında kanun teklifleri” ve Millî Eğitim ve Bütçe komisyonları raporlarıyla ilgili söz almıştır. Konuşmasında öğretmenlerin yaşadıkları sıkıntıların sadece maaşla ilgili olmadığını, kadrosuzluk ve ayrı ayrı kanunlara tabi olmaları gibi sıkıntılarının olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur⁵⁶⁴. Kendisi de öğretmen kökenli olan Arar, o sırada 225 lira maaş alan öğretmenlerin sorunlarını meclis kürsüsünden dile getirmiştir.

• Yurdun muhtelif yerlerinde meydana gelen heyelanlar için bütçeye konan ödenekle ilgili verdiği sözlü soru önergesine, Bayındırlık Bakanının verdiği cevaplarla ilgili iki kez söz almıştır. Konuşmalarında Bakan Kemal Zeytilioğlu’nun açıklamalarından tatmin olmadığını, hem Tarım Bakanlığı’nın bu konuda hem de Bayındırlık Bakanlığı’nın gerekli titizliği göstermediğini ifade etti⁵⁶⁵.

• İzmir Milletvekili Halide Edib Adıvar ve 10 arkadaşının, *Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun*’un 4. maddesine bir fıkra ve bu kanuna, geçici bir madde eklenmesine dair kanun teklifi ve Tarım, İçişleri ve Adalet komisyonları raporlarıyla ilgili söz almış ve bu konudaki tartışmaların sona erdirilmemesini ve karar almakta acele edilmemesini istemiştir. Ancak Meclis yapılan görüşmelerin yeterli olduğu düşüncesiyle, ilgili kanun teklifinin maddelerinin oylamasına geçmiştir⁵⁶⁶.

• Tokat Milletvekili Sıtkı Atanç’ın, Tekel Genel Müdürlüğü Yapı İşlerinin Bayındırlık Bakanlığına devri hakkında kanun teklifi ve Gümrük ve Tekel ve Bütçe komisyonları raporları görüşmelerinde iki kez söz aldı ve Tekel Bakanlığı’nı eleştiren açıklamalar yapmıştır ve kanun teklifinin Bayındırlık Komisyonu’na gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mecliste yapılan görüşmeler ve oylama sonucunda Arar’ın da istediği gibi teklif Bayındırlık Komisyonu’na havale edilmiştir⁵⁶⁷.

• Çorum Milletvekilleri Ahmet Başbüyük ve Hüseyin Ortakçioğlu’nun, *Emirler ve Seyis Erleri Hakkındaki 203 Sayılı Kanunun* birinci ve üçüncü

⁵⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 11 Haziran 1951, B. 88, O. 1, s. 152-153.

⁵⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 22 Haziran 1951, B. 93, O. 1, s. 326-328.

⁵⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XI, 14 Aralık 1951, B. 17, O. 1, s. 188.

⁵⁶⁷ Tutanak Dergisi, C. XI, 26 Aralık 1951, B. 22, O. 2, s. 388-390.

maddelerinin değiştirilmesine dair olan 1600 sayılı Kanunda değişiklik yapılması hakkında kanun teklifi ve Millî Savunma Komisyonu raporu görüşülürken söz almıştır. Konuşmasında Milli Savunma Komisyonu Başkanının kanunun görüşülmesini eleştiren açıklamalarına karşı TBMM’de bu tür tartışmaların ve tekliflerin olmasının normal bir durum olduğunu ifade etmiştir⁵⁶⁸.

• 1952 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu görüşmelerinde söz alarak, genel değerlendirmelerde bulunmuştur. Konuşmasında, geçmişte devlet alım satım ihalelerinde, yol köprü, bina yapım ihalelerinde, resmi araçların kullanımında, memurların işe başlama saatleri gibi birçok alanda önemli suiistimallerin yaşandığını ve suiistimallerin “*eski iktidarın memurlara müzahama siyaseti yüzünden*” yaşandığını, DP iktidarında ise bunların büyük ölçüde azaldığını ama henüz tam olarak bitmediğini söylemişti. Cenap Şehabettin’in “*Suistimal kapısını aralık etmeye gelmez, ardına kadar açılır*” sözlerine atıfta bulunan Kazım Arar, DP iktidarının ardına kadar açılmış bir kapı aldığını, bu yüzden suistimal kapısının henüz tam olarak kapatılamadığını söylemişti. Ayrıca kendi partisine dönük eleştiriler de yapan Kazım Arar, henüz parti yöneticileri arasında mesuliyet düşüncesinin tam olarak oluşmadığını ve kamu hizmetlerinin hala tatmin edici düzeyde olmadığını belirtmiştir. Arar, Nahiye Müdürlüklerinin aktif hale gelebilmesi için memur kadrosu fazla olan yerlerden diğerlerine görevlendirme yapılması gerektiğini belirtirken, Özel İdarelerin işlevsiz olduğunu, sorunun çözümü olarak ise bunların Maliye Bakanlığı’na bağlanarak yeniden yapılandırılmasını göstermiştir. Ayrıca Arar bazı illerde sağlık alanında çok güzel gelişmeler olurken, bazı illerde maalesef ihmal edilmiş görüntüsünün olduğunu da konuşmasında vurgulamıştır⁵⁶⁹. Fakat Arar’ın konuşmasında değindiği konular üzerinde Meclis’te herhangi bir görüşme olmamıştır.

• 1952 yılı Sayıştay Başkanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak devlet memurlarının mesai saatlerine uymadıklarını eleştirmişti⁵⁷⁰.

• 1952 yılı Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmelerinde üç kez söz almıştır. Konuşmalarında radyolardan yapılan meclis saati programında taraflı davranıldığı, CHP’ye geniş yer verildiğini,

⁵⁶⁸ Tutanak Dergisi, C. XII, 14 Ocak 1952, B. 26, O. 1, s. 140-141.

⁵⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 2 Şubat 1952, B. 42, O. 2, s. 381-384.

⁵⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 22 Şubat 1952, B. 44, O. 3, s. 536.

alafranga müzik yayınları yerine alaturka müzik yayınlarına daha fazla yer verilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Basın Yayın Genel Müdürlüğü bütçesindeki propaganda yayınları için ayrılan ödeneğin 80.000 liradan 333.500 liraya çıkarılmasını yanlış bulduğunu, bu paranın okul, hastane, yol, su harcamaları için ayrılması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁷¹.

• Kazım Arar, 1952 yılı Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşülürken söz almış ve Eskişehir milletvekillerinden İsmail Hakkı Çevik'in 26 Kasım 1948'de Meclis gündemine taşıdığı ancak herhangi bir sonuç elde edemediği bir meseleyi tekrar gündeme getirmiştir.

“Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığının el koyduğu hâdis e şudur: Bu bölgede, Diyarbakır'la. Mardin arasında Karaköprü mevkiinde bir soygunculuk hâdisesi oluyor. Bu soygunculuk hâdisesi, eski iktidara has metot ve zihniyet ile ele alınıp îzam ediliyor, bununla ilgilidir, diye peyderpey iki, üç, beş kişi, ne bulmuşsa getirilip kurşuna diziliyor ve bu kurşuna dizdiği vatandaşların sayısı da tam 93 e baliğ oluyor. Bu meczuun ihzari tahkikatını, Diyarbakır Savcılığı yapıyor ve Jandarma Genel Komutanlığından vaziyeti soruyor. Aldığı cevabın mahiyeti hakkında bir malûmatım yok. Jandarma Genel Komutanlığı da bu işi savcılığa bildiriyor. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı iş e el koyuyor, ilk tahkikatı İçişleri Bakanlığı müfettişleri yapıyor ve evrak tekemmül ettikten sonra, şumulü ve ehemmiyeti itibariyle evrak teferruatı ile beraber Bakanlar Kuruluna tevdi edilmiş bulunuyor.

*Ben, bu mevzuda daha geniş ölçüde konuşmadan evvel, meselenin, mahiyet ve ehemmiyetine binaen, alâkalı bakanın bu kürsüden izahat vermesini rica edeceğim ve onu takiben eğer gerekirse konuşmada bulunacağım”*⁵⁷².

Böylece Kazım Arar, milletvekili olarak bir hukuk adamı duyarlılığıyla, 1943 yılında yaşanan Mustafa Muğlalı Olayı'nın⁵⁷³ benzeri olan böyle ciddi bir hadisenin gündeme getirilmesini sağlamıştır. İçişleri Bakanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu bu konuda hazırlıklı olmadığını ve bu meselenin rapor ve fezlekesinin Başbakanlığa sunulduğunu belirtmiştir⁵⁷⁴. Daha sonra Arar'ın

⁵⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 23 Şubat 1952, B. 45, O. 1,3, s. 558-559, 575-576, 580.

⁵⁷² TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 2, s. 889.

⁵⁷³ 1943 yılında Van'ın Özalp ilçesinde, kaçakçılık yaptıkları gerekçesiyle, dönemin 3. Ordu komutanı Mustafa Muğlalı'nın emriyle 33 kişinin kurşuna dizildikleri iddiası. Ayrıntılı bilgi için bkz. II. Bölüm s. 69-71.

⁵⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 2, s. 891.

gündeme taşıdığı bu mevzuu araştırmak amacıyla Meclis soruşturması yapılması ve Meclis Araştırma Komisyonu kurulması kararı alınmıştır.

- Arar, aynı meseleyi bir yıl sonra yeniden Meclis gündemine taşıyacaktır. 1953 yılı Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, hakimlerin durumunun iyileştirilmesi ve davaların hızlandırılmasına dair açıklamalarda bulundu⁵⁷⁵. Söz konusu konuşmasında daha önce Meclis'te dikkatleri üzerine çektiği, 1937 yılında yaşanan “Karaköprü Olayı” ile ilgili yeniden açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca bu konuda Meclis soruşturulması yapılması ve komisyon kurulması kararı alındığı halde, İçişleri Bakanlığı'nı bu konuya gereken ilgiyi göstermediğinden dolayı eleştirmiştir⁵⁷⁶.

- Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında iki kez söz almış ve Maliye Bakanlığı'nın vergi toplama usulündeki yanlışlıklardan, İstanbul ve Ankara Üniversitelerine yapılan yardımların gereksiz olduğundan ve yabancı dil bilenlere verilen dil tazminatı konusunda bakanlıklar arasındaki farklılıklar olduğundan bahsetmişti⁵⁷⁷. İkincisinde, Kızılay Kurumu'nda teftiş yaptırdıklarını açıklayan ve teftişle ilgili bilgiler veren Maliye Bakanı'na teşekkür ederek ve Kızılay Kurumu'na itibar kazandırdıklarını vurgulamıştır⁵⁷⁸.

- 1952 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alarak, Teknik Öğretim Müsteşarlığı'ndaki ihale yöntemini eleştirmiş, yeni lise açılırken hangi kriterlerin esas alındığını sormuş ve İmam Hatip Okullarına da diğer okullara verilen önemin verilmesini istemişti⁵⁷⁹.

- Kazım Arar, 1952 yılı Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü 1952 yılı Bütçe Kanunu tasarısı görüşmelerinde söz almıştır. Konuşmasında artık Devlet Demiryollarında makinist kadrosunda olup da büroda çalıştırılan bayan personelin kalmamasından memnuniyet duyduğunu belirtmiş, memur ve işçileri ilgilendiren 5616 sayılı kanunun tamamlanarak Meclis'e gönderilmesi gerektiğini ve Bakanlığın Umum Müdürlüğü'ne ait 500 pasonun suiistimal edildiğini ve kaldırılması gerektiğini söyledi⁵⁸⁰.

⁵⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 22 Şubat 1953, B. 50, O. 1, s. 717.

⁵⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 22 Şubat 1953, B. 51, O. 1, s. 717.

⁵⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 2, s. 908-909.

⁵⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 3, s. 920.

⁵⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 3, s. 933-934.

⁵⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 28 Şubat 1952, B. 50, O. 3, s. 1162-1163.

• Emir ve Seyis erleri hakkında hazırlanan kanun tasarısının mecliste görüşülmesi esnasında mevzu hakkındaki düşüncelerini dile getirmek için söz almıştır. Kazım Arar, tasarının çağın şartlarına uygun olmadığı, emir eri olan askerlere yönelik hiçbir fayda sağlamadığı ve askere gitmiş insanların geride kalan ailelerinin güvence altına alınmasına dönük maddeler içermediğini, bu yüzden de komisyonda yeniden görüşülmesi gerektiğine dair konuşma yapmıştır⁵⁸¹. Daha sonra da tasarının ilgili komisyona geri gönderilmesini teklif eden bir takriri Meclis Başkanlığına sunmuştur. Mecliste yapılan görüşmeler sonunda yapılan oylamayla kanun tasarısının, İçişleri, Adalet, Bütçe, Maliye, Gümrük ve Tekel ve Millî Savunma komisyonlarından seçilecek geçici bir komisyona havale edilmesine karar verilmiştir⁵⁸².

• Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, köylü kız çocuklarının ilk tahsil yaşı hakkında kanun teklifi ile ilgili söz almış ve yaş sınırının 14'e düşürülmesini desteklemiştir⁵⁸³.

• 11 Şubat 1953 Çarşamba günü *Milli Korunma Kanunu* görüşülürken, kifayet takriri verilmesi üzerine söz alarak, bu kanunla ilgili konuşulmuş veya henüz konuşulmamış önemli konular olduğunu; o yüzden kifayetin kabul edilmemesini ve önerenin reddedilmesi gerektiğini söylemiş⁵⁸⁴ ama kabul edilmemiştir.

• 1953 yılı Emniyet Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesinden burslu okuyan 9 öğrencinin burslarına dair açıklamalarda bulunmuştur. Diğer yurtlarda 17,5 lira ücret alınırken, 9 öğrenciden Polis Enstitüsü'nde barınmaları karşılığında, kendilerinden ayda 25 lira kesildiğini belirten Arar, bu öğrencilerden de günlük 17,5 lira ücret kesilmesini bakanlıktan rica etmiştir. İçişleri Bakanı Etem Menderes konuyu değerlendireceklerini söylemiştir⁵⁸⁵.

• 1953 yılı Bütçesi Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporları görüşmelerinde söz almış ve pek çok konuda açıklamalarda bulunmuştu. Kazım Arar konuşmasında, Hükümetin iktisadi kalkınmayı sağlayacak bir programı veya planı olamadığı, toplumda sosyal çöküntünün arttığı, köylünün kullandığı traktörlerin yedek parça ve arıza sıkıntılarının olduğu,

⁵⁸¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XV, 2 Mayıs 1952, B. 67, O. 1, s. 39-42.

⁵⁸² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XV, 5 Mayıs 1952, B. 68, O. 1, s. 66.

⁵⁸³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XVI, 6 Haziran 1952, B. 81, O. 1, s. 106-107.

⁵⁸⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 11 Şubat 1953, B. 41, O. 1, s. 219.

⁵⁸⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 22 Şubat 1953, B. 50, O. 2, s. 816.

hakimlerin tayinlerde mağduriyetler yaşadığına değinmişti. Ayrıca valilerin CHP döneminde olduğu gibi, DP iktidarında da siyasetle iç içe olduğunu ve Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nda ciddi suistimaller yaşandığını belirtmiştir⁵⁸⁶.

- 1953 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında iki kez söz almıştır. Birincisinde, kurumun kadro açıklarının kapatılması ve bütçesinin artırılmasına yönelik bir konuşma yapmış⁵⁸⁷, ikincisinde ise kuruma 500 yeni personel alımı yönünde verilen takriri desteklemiş, okullarda öğrencilere verilen diğer dersler zorunlu iken, din derslerinin seçmeli olmasını eleştirmiş, her ile İmam Hatip Okulu açılmasının gerekli olduğu düşüncesini dile getirmişti. Arar, ayrıca bazı okullarda öğretmen açığının olduğunu ve Bakanlar Kurulu'nda bekletilen *Maarif Teşkilatı Kanunu*'nun en kısa sürede TBMM gündemine gelmesi gerektiğinden söz etmiştir⁵⁸⁸.

- Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında söz almış ve yeni açılan bazı sağlık merkezlerinde personel sıkıntısının yaşandığından ve Sıtma Savaş Teşkilatı'nın uygulamalarındaki hatalardan ve görevlilerin köylülere kötü yaklaşımlarından örnekler verdiği bir konuşma yapmıştır⁵⁸⁹.

- 1953 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında kifayet önergesi verilince, söz alarak buna karşı çıkmış ve görüşmelerin devam etmesi gerektiğini söylemiştir⁵⁹⁰.

- 1953 yılı Basın Yayın Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında söz almış ve konuşmasında kuruma ayrılan bütçedeki artışa karşı çıkmış, bu artışa gerekçe olabilecek hiçbir neden olmadığını söylemiştir. Ayrıca Basın Yayın Umum Müdürlüğü hakkında daha önce birçok kez konuşma yaptığını ama bu kurumda “*değişmez bir zihniyet ve program anlayışının*” var olduğundan söz ederek, kurumun yayınlarının toplumun kültürünü yansıtmadığını iddia etmiştir⁵⁹¹.

- Van milletvekili Ferid Melen'in, Türkiye Emlâk Kredi Bankasının son iki yıl içinde açtığı ticari krediler dolayısıyla içtüzüğün 177. maddesi gereğince Meclis soruşturması yapılmasına dair önergesi görüşülürken takrir önergesi

⁵⁸⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 17 Şubat 1953, B. 45, O. 2, s. 376.

⁵⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 19 Şubat 1953, B. 47, O. 2, s. 525.

⁵⁸⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 21 Şubat 1953, B. 53, O. 2, s. 657-658

⁵⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 21 Şubat 1953, B. 49, O. 2, s. 657-658.

⁵⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 26 Şubat 1953, B. 54, O. 1, s. 1076.

⁵⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXI, 1 Mart 1953, B. 54, O. 1, s. 1076.

verilince söz alan Kazım Arar, takrime karşı çıkmıştır. Konuşmasında “*Bu mesele ne Hasan Polatkan dâvası, ne de Ferid Melen davasıdır. Bu mevzu bir siyasi nüfuzun mevcut olsun, olmasın suiistimal davasıdır. Her gün bir bakanın veya milletvekilinin nüfuzunu suiistimal ettiği şeklinde memleket efkârını ve şerefini zedeliyen hareketler hakikaten Türk Milletinin göz bebeği kadar sevdiği ve 14 Mayıs inkılâbının yarattığı Büyük Meclisin haysiyet ve şerefiyle oynamaya imkân verecek mahiyettedir. Bu nevi dedikoduların bir çukura konulması ve üstünün kapatılması için bu mevzuun daha enine boyuna müzakeresi*” gerektiğini belirterek görüşmelerin devam etmesini istemiştir⁵⁹².

- *Köy Kanunu Lâyihası* görüşmeleri sırasında söz alarak, köylünün durumunun hep göz ardı edilerek, yıllardır ihmal edildiğini belirtmiştir. Arar, getirilmek istenen yeni düzenlemenin, köylünün lehine uygulamalar içerdiği gibi, köylünün seçtiği muhtarlara kaymakam veya valinin ihtar, para cezası ve kovuşturma gibi cezalar vermesini öngörmesi gibi aleyhine uygulamalar da içerdiğini belirten açıklamalarda bulunmuş ve tasarının daha detaylı incelenebilmesi için, oylamanın ertelenmesini talep etmiştir⁵⁹³. Ancak Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda tasarı 1953 yılı Temmuz ayında milletvekilleri tarafından kabul edilerek, kanunlaşmıştır⁵⁹⁴.

- *Ateşli Silâhlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun Lâyihası* görüşmeleri sırasında iki kez söz almış, birincisinde yeni getirilen, “*ateşli silâhlar ancak hususi kanunlarına göre silâh taşıma yetkisini haiz olanlar ve Vekiller Heyeti kararıyla silâh taşıyabileceklerine karar verilen Devlet, belediye, özel idare ve iktisadi Devlet Teşekkülleri memur ve hizmetlileri; İçişleri Vekâletince tesbit ve tâyin edilecek esaslar dairesinde vali veya kaymakamlar tarafından verilecek izin vesikasını alanlar taşıyabilir ve bulundurabilirler*” şeklinde düzenlemenin huzuru sağlamak yerine, huzuru daha da bozacağını ve vatandaşın evinde bile rahatsız edilebileceği suiistimallere yol açabileceğini belirterek şiddetle karşı çıkmıştır⁵⁹⁵. İkincisinde ise kanun ile ilgili endişelerini Adalet Bakanı’yla paylaştığını ve Bakan’ın güvenleğin sağlanması yolunda bazı özgürlüklerin göz ardı edilebileceğine dair düşüncelerini öğrenince, endişelerinde haklı olduğunu anladığını söylemiştir. Ayrıca mahkeme kararı

⁵⁹² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXI, 15 Nisan 1953, B. 68, O. 1, s. 398.

⁵⁹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 13 Mayıs 1953, B. 81, O. 1, s. 219.

⁵⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 17 temmuz 1953, B. 109, O. 1, s. 670-781, 791.

⁵⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 1 Temmuz 1953, B. 99, O. 1, s. 143.

olmadan bir kişinin ne üzerinin aranabileceğini ne de evinin aranabileceğini, bu kanunun insan hak ve özgürlüklerine uygun olmadığını ve bu nedenle TBMM’de tartışmaya bile gerek olmadığını belirtmiştir⁵⁹⁶.

- Arar, *Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu*’nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun lâiyhası ve İçişleri, Maliye ve Bütçe komisyonları raporları görüşülürken de söz almış ve yapılmak istenen değişikliklerin çalışanların iş güvencesini sona erdirdiğini, politik veya herhangi bir nedenle insanların kolayca emekli edilmesine yol açabileceğini ve suiistimallere açık olduğunu belirterek, yapılmak istenen değişikliklere karşı çıkmıştır⁵⁹⁷.

- Kocaeli Mebusu M. Yılmaz’ın, *Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar Hakkındaki 1076 Sayılı Kanun*’un 3923 sayılı Kanunla değiştirilen 3. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifiyle ilgili söz almış ve bu kanunun Türk ordusunun gelişmesini kolaylaştıracak bir düzenleme olduğunu belirterek destek veren açıklamalarda bulunmuştur⁵⁹⁸.

- Üniversiteler Kanununun 46. maddesinin öğretim üyelerinin meslekten çıkarılmasını düzenleyen d fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun lâiyhası ile ilgili Türkiye Köylü Partisi adına söz almış ve değişikliğin üniversiteleri daha fazla siyasallaştıracığını, öğretim elemanlarının iş güvencesini ortadan kaldıracığını ve akademik ünvanları tehlikeye atacağını gerekçe göstererek, değişikliğe karşı çıkmıştır⁵⁹⁹.

- *Eczacılar ve Eczaneler hakkındaki 964 Sayılı Kanun*’un bazı maddelerinin değiştirilmesi görüşmeleri sırasında söz almış ve eczanelerin açılması ve işletilmesinde geçerli olan kuralları eleştirmiştir. Birçok eczanenin sahibinin sadece kâğıt üzerinde eczanede gözüktüğünü, aylardır eczaneye uğramadığını belirten bir konuşma yapmıştır⁶⁰⁰.

- *Devlet Memur ve Hizmetlilerine Ödenek ve İkramiye Verilmesi Hakkında Kanun Lâiyhası*’yla ilgili söz aldı. Konuşmasında memurların geçim sıkıntısından, ikramiye verilmesinin suiistimal edildiğinden, yılda 2 kez verilen ikramiyenin 3’e çıkarılması ve hayat pahalılığını azaltıcı tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır⁶⁰¹.

⁵⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 2 Temmuz 1953, B. 100, O. 1, s. 66-68.

⁵⁹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 8 Temmuz 1953, B. 104, O. 3, s. 348-349.

⁵⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 10 Temmuz 1953, B. 106, O. 2, s. 2.

⁵⁹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 21 Temmuz 1953, B. 113, O. 2, s. 941-944.

⁶⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 27 Kasım 1953, B. 10, O. 1, s. 448-449.

⁶⁰¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 23 Aralık 1953, B. 21, O. 1, s. 391-392.

- Manisa Mebusu Refik Şevket İnce'nin, Dilekçe Komisyonunun 20 Nisan 1953 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 5751 sayılı kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair takriri ve Dilekçe Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında söz almıştır. Konuşmasında El Ezher Üniversitesi'yle ilgili yapılan eleştirilerin bilimsel yaklaşımdan uzak olduğunu, buranın da bir eğitim kurumu olduğunu, kendi imkânlarıyla bu üniversitede eğitim almaya çalışan insanların engellenmemesi ve mezunlarının da rencide edilmemesi gerektiğini belirten bir konuşma yapmıştır⁶⁰².

- 1954 Basın Yayın Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmelerinde, TKP Grubu adına söz almış olan Kazım Arar, Basın Yayın Umum Müdürlüğü ve DP'yi sert sözlerle eleştirmiştir. Konuşmasında Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nün gazetecilere basın kartı vermekten başka bir hizmet yapmadığını ve siyasetle içiçe geçmiş bir kuruma dönüştüğünü belirterek, “ *Dini siyasete alet etmek ne kadar yanlış ve mukaddes tanıdığımız dinimize hürmetsizlik ise, Devlet Radyosunu da parti menfaatlerine alet etmek o derece hatalı bir yol*” ifadeleriyle kurumun faaliyetlerini tenkit etmiştir. Ayrıca DP'nin muhalefette iken karşı çıktığı şeyleri, iktidar olduktan sonra kendisinin yapmaya başladığını söyleyen Kazım Arar, “ *Muhalefette iken ağlayan, iktidarı ele aldıktan sonra ağlatan idarenin samimiyetine inanmak, en hafif tâbiri ile safdillik olur*” sözleriyle DP'nin politikalarını samimiyetten uzak bulduğunu vurgulamıştır⁶⁰³.

- 1954 yılı Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde TKP Grubu adına söz alan Kazım Arar, konuşmasında Usul Kanunları'nın geciktirilmesine anlam veremediğini, hakimlerin görev teminatı olmadığını, Bakanlığın alt kademedeki hakimler için istediği keyfi kararları alabilecek yetkiye sahip olduğunu, bunun önlenmesi için Hakimler Kanunu'nun çıkartılması gerektiğini söylemiştir. Cemiyetler Kanunu'nun da en kısa sürede çıkması gerektiğini belirten Kazım Arar, DP iktidarının, CHP iktidarındaki otoriter ve baskıcı yapıyı sürdürmek istediğini belirterek her iki partinin uygulamalarını paralel bularak eleştirmiştir⁶⁰⁴.

- 1954 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde TKP Grubu adına üç kez söz almış ve Bakanlık bütçesinin artırılmasına rağmen, personel sıkıntısının yıllardır devam ettiğine, bütçeye ayrılan paranın illere dağılımında

⁶⁰² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 12 Şubat 1954, B. 42, O. 1, s. 279-280.

⁶⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 22 Şubat 1954, B. 47, O. 2, s. 667-671.

⁶⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIII, 23 Şubat 1954, B. 48, O. 1, s. 694-696, 719-723.

usulsüzlükler olduğuna dair bir konuşma yapmıştır. Ayrıca yatırımlar konusunda Çankırı'nın yıllardır ihmal edilmiş olduğuna dair örnekler vererek, bu mağduriyetin giderilmesini temenni etmiştir⁶⁰⁵.

- 1954 yılı Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde TKP Grubu adına iki kez söz almış ve Devlet Demir Yollarının hizmetlerinde ilerleme yerine daha kötüye doğru bir gidişin olduğu, PTT hizmetlerinde ise büyük aksaklıkların yaşandığına ve özellikle köylere posta hizmetlerinin götürülemediğine dair açıklama ve eleştiride bulunmuştur⁶⁰⁶.

- 1954 yılı İşletmeler Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde TKP Grubu adına iki kez söz alarak Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda yaşanan üretim sıkıntılarına değinmiş ve elektrikli trenlerin geçtiği yerlerde yapılan indirme istasyonlarının yer seçimindeki yanlışlıklara dair bir konuşma yapmıştır⁶⁰⁷.

- Vakıflar Umum Müdürlüğü 1954 Mali Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşmelerinde, köylerdeki hayır işleri için yapılacak ek yardım miktarıyla ilgili TKP Grubu adına söz almış ve miktarın 500.000 liradan az olmaması gerektiğini belirtmiştir⁶⁰⁸.

- 7 Mart 1954 Pazar günü Meclis'teki, *Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun Lâyihası* ve Adliye Encümeni Mazbatası görüşmeleri sırasında konuyla ilgili görüşlerini ifade etmek için söz almıştır. Arar, getirilmek istenen bu düzenlemede yer alan, *“itibar kıracak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi”* gibi ifadelerin suiistimale açık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kazım Arar, eğer iktidar, namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması, itibar kıracak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesinden samimî olarak endişe ediliyorsa, vatandaş haysiyet ve şerefine korunması yolunun bu olmadığını vurgulamıştır. DP'nin kuruluşundan beri söylediği özgürlükçü yaklaşıma ters düştüğünü ve hep eleştirdikleri CHP yönetiminin uygulamalarını yansıttığını belirterek, düzenlemeye karşı çıkmıştır⁶⁰⁹. Ancak tasarı Mecliste kabul edilmiştir.

⁶⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 25 Şubat 1954, B. 50, O. 1, s. 906-910, 923-925, 936.

⁶⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 26 Şubat 1954, B. 51, O. 2, s. 1050-1053, 1067-1069.

⁶⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 27 Şubat 1954, B. 52, O. 1, s. 1125-1126, 1142-1143.

⁶⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 27 Şubat 1954, B. 52, O. 1, s. 1150-1151.

⁶⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 7 Mart 1954, B. 60, O. 2, s. 402-405.

6. 2. Yerel Konularla İlgili Konuşmaları

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri içerisinde Kazım Arar, Çankırı'nın sorunlarına karşı en duyarlı milletvekili olmuştur. Ayrıca sadece Çankırı ili ve çevresinin sorunlarını değil, diğer illerin sorunlarını da Meclis kürsüsüne taşıyan dokuz konuşma yapmıştır.

- Kazım Arar, 5 Şubat 1953 Perşembe günü söz almış ve Çankırı bölgesinde meydana gelen depremle ilgili 18 Ocak 1952'de bir kanun tasarısı verdiğini ama iktidarın bu tasarının gündeme alınmasını engellediğini belirterek, bu kanunun TBMM gündemine alınarak görüşülmesine için Meclisten destek istemiş ancak milletvekillerinden beklediği desteği alamamıştır⁶¹⁰.

- 6 Şubat 1953 Cuma günü, 13 ay önce TBMM'ye verdiği "*Çankırı, Kastamonu ve Bolu havalisinde 1951 yılında vukua gelen depremde evleri yıkılan veya oturulamıyacak hale gelen vatandaşlara yardım yapılması hakkındaki kanun*" ile ilgili verdiği takrime dair söz alarak, bu kanunun çıkması için süreci hızlandırılmasının gerekli olduğunu, depremden zarar gören insanların zor koşullar altında yaşamaya çalıştığını ifade etmiştir⁶¹¹.

- Çankırı Atış Okulu eğitim sahası içine alınan merkez kazasına bağlı Hıdırlık Köyü halkının nereye nakil ve iskân olunacağına ve istimlak edilecek arazi hakkında ne gibi bir muamele yapılacağına dair, Devlet, İçişleri ve Millî Savunma vekillerine soru sormuştu. Sorusuna Devlet Vekili Celâl Yardımcı'nın, atış alanının değiştirildiği ve artık sorun kalmadığını şeklindeki sözlü cevabı üzerine iki defa söz alarak, köy halkının tarlalarına ulaşırken ve atış dönemlerinde evlerinde yaşadığı sıkıntı ve endişeleri anlatmıştır⁶¹².

- 27 Mayıs 1953 Çarşamba günü söz almış ve 23 Mayıs akşamı Çankırı merkez de meydana gelmiş olan sel felaketiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Açıklamalarında, 300 evin zarar gördüğünü, 18 evin tamamen yıkıldığını, can kaybının yaşanmadığını ama maddi zararın çok büyük olduğunu, yaklaşık 5000 dönüm arazinin selden etkilendiğini, Çankırı'nın sebze ve meyve ihtiyacını karşılayan Karaköprü bölgesinin tamamen mahvolduğunu belirtmiştir. Bu yaşananlardan ders alınması gerektiğini belirten Kazım Arar, gelecekte benzer acı olayların yaşanmaması için yetkilileri duyarlı olmaya çağırılmış ve Çankırı halkı adına Ulaştırma

⁶¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 5 Şubat 1953, B. 38, O. 1, s. 106-107.

⁶¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 6 Şubat 1953, B. 39, O. 1, s. 135.

⁶¹² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXI, 24 Nisan 1953, B. 72, O. 1, s. 483,484.

Bakan'ından sel felaketini önceden görüp, şehre gelerek haber veren makinist Mustafa Pehlivan'a teşekkür ederek, taltif edilmesini istemiştir⁶¹³.

- 10 Haziran 1953 Çarşamba günü söz alarak, Çankırı şehriyle ilgili üç konuyu meclis gündemine taşımıştır. Birincisi, Kızılırmak ilçesinde nehir üzerine kurulacak bir regülatör ile hem sulama imkanı hem de güvenli ulaşım imkanının sağlanacağını daha önce Bayındırlık Bakanlığına ilettiklerini, Bakanlığın da planlarının hazırlanmakta olduğunu belirttiğini ama herhangi bir gelişme sağlanamadığını söylemiştir. İkinci olarak da Çankırı şehir merkezinden geçen ve zaman zaman sel felaketine neden olan Tatlısu Çayı'nın genişletilmesi için daha önce Meclis kürsüsünden çağrı yaptığını ama hiçbir olumlu yanıt alamadığını söylemiş. Üçüncü konu ise sel felaketinin ardından yapılan yardımlar olmuştur. Arar, kısa bir süre önce Çankırı'da yaşanan sel felaketi için yapılan yardımın sadece 5000 lira olduğunu ve hükümetin bu konuda duyarsız kaldığını belirtmiştir⁶¹⁴.

- 13 Temmuz 1953 Pazartesi günü gündem dışı söz almış ve 1951 yılında Çankırı şehri ve çevresinde meydana gelen depremden söz ederek, hükümetin gerekli yardımları hala yapmadığından ve bu konuda verdiği kanun tasarısının 2 yıl geçmesine rağmen görüşülmediğini vurgulamıştır⁶¹⁵.

- 14 Temmuz 1953 Salı günü Kazım Arar, Çankırı, Kastamonu ve Bolu havalisinde 1951 yılında vukua gelen depremde evleri yıkılan veya oturulamayacak hale gelen vatandaşlara yardım yapılması hakkındaki kanun teklifinin gündeme alınmasına dair kendi önergesiyle ilgili iki kez söz almıştır. Hükümetin yardım konusunu bir sonraki yasama dönemine ertelediğinin anlaşıldığını belirttiği konuşmalarında, yardım konusunda duyarsız kalmasını *"Dilenecek değiliz. İki senedir bekliyoruz... İki sene evvel vukua gelen depreme ait bir yardımın gelecek Devreye bırakılmasının hangi mantıka uygun olduğunu sizler takdir buyurun. Çok rica ederim, bu derece elem verici hâdiseleri serinkanlılıkla karşılamak suretiyle bizleri daha fazla ıstırap içinde bırakmayınız..."* sözleriyle eleştirerek, bu konuda hassas davranılmasını ve yardım konusunun geciktirilmemesini istemiştir⁶¹⁶.

- Kazım Arar, 1951 yılında Çankırı ve çevresinde meydana gelen depremde zarar görenlere yapılacak yardımlara dair verdiği kanun teklifiyle

⁶¹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 27 Mayıs 1953, B. 88, O. 1, s. 423-424.

⁶¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 10 Haziran 1953, B. 94, O. 1, s. 143.

⁶¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 13 Temmuz 1953, B. 107, O. 1, s. 644-645.

⁶¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 14 Temmuz 1953, B. 108, O. 2, s. 632-633,636.

ilgili, 1953 Temmuz ayında yaptığı konuşmanın üzerinden yaklaşık 7 ay geçtikten sonra da meselenin gündeme alınmaması karşısında, konuyu bir defa daha Meclis gündemine taşımıştır. Arar, IX. Dönem TBMM'nin son yasama yılında 4 Mart 1954 Perşembe günü, iki yıl önce bir kanun teklifi verildiği, ayrıca konunun defaaten Meclis'te konuşulduğu halde, Çankırı ve çevresinde depremde zarar gören halka gereken yardımın yapılmamasını anlamakta zorlandığını belirterek, Meclis ve Hükümeti, kanun teklifini yasalaştırma hususunda, harekete geçmeye çağırmıştır.

⁶¹⁷.

Kazım Arar'ın Meclis'te 68'i ulusal, 9'u yerel konularla ilgili olmak üzere toplam 77 konuşması tespit edilmiştir. Arar, yaptığı hem yerel hem de ulusal konuşmalarda, Bakanlıkların ve diğer kurumların bütçelerinden, sağlığa, sosyal sorumluluk alanlarına, aksayan adli meselelere, suiistimallere ve kamu hizmetlerindeki eşitsizliğe kadar her konuda konuşarak, gerektiğinde hem eski CHP iktidarını hem de mevcut DP iktidarını eleştirmiştir. Eleştirilerinde hiç kimseden çekinmeyen Kazım Arar'ın, DP milletvekiliyken bile, sanki muhalefet milletvekiliymiş gibi hareket ederek, partisinin yanlış uygulamalarını eleştirdiğini de görmekteyiz.

7. Dokunulmazlığının Kaldırılmasıyla İlgili Tezkere

1953 yılında Çankırı'nın Şabanözü ilçesinde yaptığı konuşma sırasında hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ettiği gerekçesiyle hakkında soruşturma açılan Çankırı Milletvekili Kazım Arar'ın, Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/75) Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyona gönderilmiş⁶¹⁸ ancak daha sonra 5677 sayılı Af Kanunu hükümleri gereğince ilgili merciler tarafından gereği yapılmak üzere, geri istenmiştir⁶¹⁹. Böylece Kazım Arar hakkında açılan soruşturma dosyası kapanmıştır.

⁶¹⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XIX, 4 Mart 1954, B. 57, O. 1, s. 187-188.

⁶¹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 23 Şubat 1953, B. 51, O. 1, s. 797.

⁶¹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 8 Kasım 1950, B. 17, O. 2, s. 345; Kazım Arar'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili belge TBMM arşivinde yanlış dosyalanmıştır. İçindeki belge ve bilgiler başka bir milletvekiline aittir.. TBMM Kanunlar Müdürlüğü, Dosya no: 42, Esas Kayıt no: 3/75.

b) Kemal Atakurt

TBMM çalışmalarında çok fazla aktif olarak yer almamıştır. Ancak yine de verdiği kanun teklifi, takrirler, ulusal veya yerel konulardaki sorularla ve Meclis konuşmalarıyla hem Çankırı'nın hem de ülke genelinin sorunlarının çözülmesine az da olsa katkı yapmıştır.

1. Kanun Teklifleri

1- Kemal Atakurt, Antalya milletvekili Burhanettin Onat öncülüğünde, aralarında Çankırı milletvekilleri Kenan Çığman ve Celal Otman'ın da olduğu 122 milletvekiliyle birlikte, 1953 yılında Turizm Endüstrisini teşvik etmek amacıyla 40 maddeden oluşan ve bir kanunu teklifi vermiştir. Özetle tesis kurmak isteyenlere kredi desteği sağlanması, bu amaçla iller Bankası'nda 50 milyon liralık bir fon kurulması ve yerel yönetimlerin bu tesislerle ilgili mevzuatları hazırlaması gibi düzenlemeleri öngören bu teklif, Mecliste kabul edilmiştir⁶²⁰.

2- Çankırı Mebusu Kemal Atakurt'un, *Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu*'nun geçici 65. maddesinin 1. fıkrasının tadiline ve (K) bendinin 1. ve 2. fıkralarının kaldırılmasına dair verdiği kanun teklifi, Maliye ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiş⁶²¹ ancak IX. Dönem TBMM yaklaşık üç ay sonra çalışmalarını sona erdirdiğinden, Kemal Atakurt'un kanun teklifi girişimi sonuçsuz kalmıştır.

2. Takrirler

Kemal Atakurt'un verdiği takrirleri konularına göre gruplandırdığımızda:

1- 1951 yılı Bakanlık ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında üç takrir vermiştir.

- Bütçe Kanunu İçindekiler Tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu görüşülürken, Kemal Atakurt'un 81 milletvekiliyle birlikte, verdiği takrir de; Türk milletinin daha acil ihtiyaçları varken; 1950 yılı bütçesine göre, 1951 yılı bütçesinde bazı bakanlıklara bağlı müdürlüklerde kırtasiye ve demirbaş malzeme alımı için ödenek artırımı yapılmasına karşı çıktıkları ve ayrıca bu

⁶²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXII, B.77, s. 45-68, 121-132, 205-206, 213-219, 232-235.

⁶²¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVII, 18 Ocak 1954, B. 30, O. 1, s. 209.

kurumlarda %20 ile %30 arasında ödenek kesintisi yapılması dair verdikleri takrir, Meclis'te kabul edilmemiştir⁶²².

- Ankara Üniversitesi Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşmeleri devam ederken, aralarında Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar'ın da bulunduğu 66 milletvekili ile birlikte verdikleri, İlahiyat Fakültesi'nin yeniden yapılandırılması ve bir profesör kadrosunun tahsis edilmesini teklif eden takrir, Meclis tarafından alkışlarla kabul edilmiştir⁶²³.

- 91 milletvekiliyle birlikte Kemal Atakurt'un, 1951 yılı bütçesi oluşturulurken yapılacak tasarrufların il ve köylerin kalkınması için kullanılması yönünde verdiği takrir, meclis başkanının teklifi gayr-i muayyen yani belirsiz bulması ve oylamaya koymak istememesinden dolayı tartışmalara neden olmuş ancak daha sonra oylamaya konulmuşsa da kabul edilmemiştir⁶²⁴.

2- Meclis gündemindeki konuyla ilgili yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğu düşünen Kemal Atakurt'un, görüşmelerin sona erdirilmesi ve oylamaya geçilmesi için verdiği kifayet takriri;

- Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci'nin, kan gütme sebebiyle işlenen adam öldürme ve buna teşebbüs cürümleri failleri kısımları hakkında tatbik olunacak muameleye dair 3236 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi ve Adalet Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında, Çankırı milletvekili Kazım Arar ile birlikte verdikleri kifayet takriri kabul edilmemiştir⁶²⁵.

3- Kemal Atakurt'un, Meclisin gündeminin belirlenmesiyle ilgili takriri:

- 13 Mayıs 1953 Çarşamba günü, kanun teklif ve tasarılarının sözlü sorulardan önce görüşülmesini önermiş, teklif milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁶²⁶.

4- Kemal Atakurt'un, kişi, kurum ve kuruluşlar hakkında soruşturma açılması amacıyla da tek takriri bulunmaktadır. Söz konusu takrir:

- Aralarında Çankırı milletvekili Kazım Arar'ın da bulunduğu Köylü Partisine mensup 5 milletvekiliyle birlikte Kemal Atakurt, Meclis Başkanlığı'na, Türkiye Cumhuriyeti'nin Mısır büyükelçisinin sınır dışı edilmesi

⁶²² TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 1, s. 524-525, 530.

⁶²³ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 4, s. 825-826.

⁶²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 865-866, 867.

⁶²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIV, 28 Nisan 1952, B. 65, O. 1, s. 528.

⁶²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 13 Mayıs 1953, B. 81, O. 2, s. 205.

sebebiyle, “Devletimizin mânevi varlığına ve dış itibarına ağır bir darbeye vesile vermesi” iddiasıyla, Dışişleri Bakanı hakkında gensoru açılmasını teklif eden bir önerge sunmuş ancak Meclis’te yapılan oylamada, milletvekilleri önergeyi reddetmiştir⁶²⁷.

5- Kemal Atakurt’un, bazı kurum, kuruluş ve derneklere yardım yapılması amacıyla takrirleri:

- 1952 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında Kemal Atakurt, belediye hizmetlerinin yerine getirilmesine destek sağlamak amacıyla Ankara Belediyesi bütçesine 500.000 liralık bir ödenek ayrılmasını teklif eden bir takriri, Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar’ın da içerisinde yer aldığı 103 milletvekiliyle birlikte Meclis Başkanlığına sunmuş, öneri Meclis’te alkışlarla kabul edilmiştir⁶²⁸.

- Kemal Atakurt’un, 1953 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında, bütçeye hayır işlerinde kullanılmak üzere 500.000 lira ilave yapılarak, ödenğin 700.000 liraya yükseltilmesine dair önerisini, diğer Çankırı milletvekilleri Kenan Çığman, Kazım Arar ve Kenan Çığman’ın da yer aldığı 65 milletvekiliyle birlikte Meclis Başkanlığı’na sunmuş ve öneri alkışlarla kabul edilmiştir⁶²⁹.

6- Kemal Atakurt’un, bazı kanunların tekrar görüşülmek üzere yeniden komisyona gönderilmesi veya bazı değişiklikler yapılmasına için verdiği takrir:

- Kemal Atakurt, devlet memurları ve hizmetlilerine verilecek ikramiyein şartları tespit edilmediğinden sakıncalara yol açacağı belirttikleri ve bu nedenle ikramiyeeye dair maddenin çıkartılarak, yerine üç aylık maaş veya ücret ödeneceğine dair hükmün ilave edilmesini teklif ettikleri bir önergeyi, içerisinde diğer Çankırı milletvekillerinden Kazım Arar’ın da olduğu 19 milletvekiliyle birlikte TBMM Başkanlığı’na sunmuş, ancak öneri Meclis İktüzüğü’ne uygun olmadığı gerekçesiyle oylamaya konmamıştır⁶³⁰.

Bu konuların dışında Kemal Atakurt’un bir takriri daha bulunmaktadır.

⁶²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 25 Ocak 1954, B. 33, O. 1, s. 317,318.

⁶²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 50, O. 3, s. 924-926.

⁶²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 24 Şubat 1953, B. 52, O. 2, s. 887-888.

⁶³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 23 Aralık 1953, B. 21, O. 1, s. 415, 419.

- Atakurt'un, Kazım Arar ve 13 milletvekili arkadaşıyla birlikte, Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun Lâyihası'nın açık oya konulması için verdiği takdir, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁶³¹.

3. Kemal Atakurt'un Ulusal ve Yerel Konularla İlgili Soruları

3. 1. Ulusal Konularla İlgili Soruları

- Çankırı Mebusu Kemal Atakurt, Temditli Jandarma onbaşlarının durumu hakkında ne düşünüldüğüne dair İçişleri Bakanı'na sözlü soru yöneltmiş, ancak sorunun cevabının Meclis gündemine alındığı oturuma ikinci kez de katılmayınca, Meclis iç tüzüğüne göre soru düşmüş kabul edilmiştir⁶³².

- Çankırı milletvekili Kazım Arar'la birlikte, geçimlerini kerestecilikle temin eden vatandaşlar hakkında Hükümetçe ne düşünüldüğü dair soru yöneltmiştir. Soruyu Tarım Bakanı Nihat İyriboz yazılı olarak cevaplamıştır⁶³³.

- Kemal Atakurt, Yeni Orman Kanunu kabul edilinceye kadar ev, samanlık ve ahır gibi zatî ihtiyaçların temini hususunda ne düşünüldüğüne ve içinde bulundukları 1953 yılı süresince yapılan kesim ve ormanlarda çürümekte olan tabîî devriklerin köylülere verilmesi için ne gibi tedbirler alındığına dair soru önergesi vermiş, soruyu Tarım Bakanı Nedim Ökten yazılı cevaplandırmıştır. Tarım Bakanı, köylülerin inşaatlarda kullanacağı kereste ve yakacak ihtiyacının 5653 sayılı Orman Kanunu'na göre karşılanmaya devam edeceğini, depolardaki odun ve tomrukların fazla olması halinde taşımalarını yapanlara satılması konusunda Orman Başmüdürlüklerine gerekli talimatların verildiğini beyan etmiştir⁶³⁴.

- Çankırı Mebusu Kemal Atakurt'un, subayların ordudan ayrılmasına mâni olmak için ne gibi tedbirler düşünüldüğüne dair bir sözlü soru önergesi, Millî Savunma Vekâletine gönderilmiş⁶³⁵ ancak Milli Savunma Bakanlığı'ndan soruyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

⁶³¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXIV, 23 Temmuz 1953, B. 115, O. 4, s. 1130-1131, 1132.

⁶³² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXII, 20 Mayıs 1953, B. 85, O. 1, s. 335.

⁶³³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. I, 10 Temmuz 1950, B. 19, O. 2, s. 503-504. Bakan Nihat İyriboz'un cevabının ayrıntıları Kazım Arar'ın siyasi faaliyetleri bölümünde verilmiştir. Bkz. s. 89.

⁶³⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 13 Kasım 1953, B. 2, O. 1, s. 223-224.

⁶³⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVI, 4 Aralık 1953, B. 13, O. 1, s. 32.

3. 2. Yerel Konularla İlgili Soruları

• Kemal Atakurt, Manisa'da göçmen evleri inşası sırasında, zimmette bırakıldığı iddia olunan elli bin lira hakkında bir teftiş yapıp yapılmadığına ve yapılmış ise sonucunun ne olduğuna dair yazılı soru sormuş, soruya Devlet Bakanı Muammer Alakant yazılı cevap vermiştir. Bakan, bütün illerde olduğu gibi Manisa'da da göçmen evlerinin özel komisyonlar tarafından yapıldığını ancak Manisa'da evlerin yapımı için yapılan ihalede talip çıkmayınca, evlerin biran önce yapılabilmesi için, komisyon tarafından evlerin işçiliğinin taşeronla verildiğini söylemiştir. Ayrıca 48139,74 lira ödenen taşeronun işçilere para ödemediği duyulunca, taşeronla ödenmesi gereken paranın bir bölümünün kesilerek işçilere ödendiğini ve olayı araştırmak için bir müfettiş heyetinin görevlendirildiğini ifade eden Bakan Alakant, yapılan inceleme sonucunda 51997,31 liralık bir usulsüz ödemenin tespit edildiğini ve bu paranın, sorumlulardan tahsil edilmesi amacıyla yasal işlem başlatıldığını açıklamıştır⁶³⁶.

• Kemal Atakurt, Çankırı milletvekili Kazım Arar'la beraber, Çankırı ve çevresinde 1951 yılında yaşanan depremin ardından, deprem bölgelerine 1952 yılı Bütçesinden ne miktar tahsisat ayrıldığına, bu bölgelere tahsis edilen kereste ve para miktarı ile bunun tevzi şekillerine, Emlâk Kredi Bankası'na bu ilde bir şube açılarak depremden zarar gören vatandaşlara uzun vade ile kredi teminin düşünülüp düşünülmediğine dair soru önergesi vermiştir.⁶³⁷ Soruya Bayındırlık, İçişleri, Tarım ve Maliye Bakanları ayrı ayrı yazılı açıklamalarla cevap vermişlerdir⁶³⁸.

• Çankırı Mebusu Kemal Atakurt'un, Ilgaz'da yapılmakta olan Kise Köy barajından elektrik elde etmek konusunda ne düşünüldüğüne dair yazılı soru önergesi ve Ilgaz Kazasına bağlı Çörekçiler Köyünün içme suyuna dair yazılı soru önergeleri Bayındırlık Bakanlığı'na gönderilmiş ancak Bakanlıktan sorulara herhangi bir cevap verilmemiştir⁶³⁹.

• Atakurt, Köylüye uzun vadeli ve % 3 faizli kredi verilmesine ne zaman ve nereden başlanacağına ve bu uygulamaya, Çankırı şehrinden başlanmasının düşünülüp düşünülmediğine dair sözlü soru önergesi, Başvekâlete

⁶³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIX, 9 Ocak 1953, B. 25, O. 2, s. 115-116.

⁶³⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XII, 7 Ocak 1952, B. 23, O. 1, s. 3.

⁶³⁸ Bakanların verdikleri cevaplar, Kazım Arar'ın siyasi faaliyetleri içerisinde verilmiştir. Bkz. s. 94-95.

⁶³⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 27 Ocak 1954, B. 34, O. 1, s. 368.

gönderilmiştir⁶⁴⁰ fakat konuyla ilgili ne Başbakanlıktan ne de herhangi bir Bakanlıktan bir açıklama yapılmamıştır.

- 3 Şubat 1954 Çarşamba günü Kemal Atakurt'un verdiği, Kurşunlu Kazasındaki Büyük gölde yapılan barajdan elektrik istihsalinin düşünülüp düşünülmediğine dair yazılı soru önergesi Bayındırlık Bakanlığı'na gönderilmiş⁶⁴¹ ise de Bakanlıktan herhangi bir cevap gelmemiştir.

- Kemal Atakurt, Ilgaz Kazası, Devres Çayı üzerindeki köprünün 1954 yılında tamamlanıp tamamlanamayacağına dair yazılı soru sormuş, soruya Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinioğlu yazılı cevap vermiştir. Bakan, inşaatın Köprü Kurma Cemiyeti tarafından başlatılmış olduğunu, maliyet hesaplamasının yanlış yapıldığı için, ayrılan parayla köprünün ayakların bile tam olarak tamamlanamadığını ve ayrıca yapılan köprü ayaklarından birinin yıkıldığını, diğerinin de yıkılmak üzere olduğunu açıklamıştır. Konuşmasına devam eden Bayındırlık Bakanı, durum kendilerine intikal ettikten sonra harekete geçtiklerini fakat kötü hava koşulları nedeniyle beklemek zorunda kaldıklarını, havalar düzelince mevcut ayak temellerinin inceleneceğini eğer kullanılamayacak durumda ise bitişğe yeni bir köprü yapılacağını ifade etmiştir⁶⁴².

- Kemal Atakurt, Çankırı Milletvekillerinden Kazım Arar'la birlikte, Çankırı'da bir çimento fabrikası açılması konusunda ne düşünüldüğüne dair soru önergesi vermiş, soruyu İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı cevaplandırmıştır⁶⁴³.

4. Meclis Konuşmaları

- 1952 Tarım Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz almış ve konuşmasında DP iktidarının köylerin kalkınmasına verdiği desteklerden övgüyle söz etmiş ve ayrıca suni gübre kullanımı ve toprak tahlili konusunda köylünün bilgilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir⁶⁴⁴.

- 14 Temmuz 1953 Salı günü Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinlioğlu, Kazım Arar'ın 1951 Depremi Yardım Kanunu ile ilgili konuşurken, kişi başı 500–1000 lira yardım yapıldığını söylemesi üzerine söz almış ve zikredilen miktarın

⁶⁴⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVI, 7 Aralık 1953, B. 14, O. 1, s. 48.

⁶⁴¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVIII, 3 Şubat 1954, B. 37, O. 4, s. 40.

⁶⁴² *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. XXVIII, 25 Şubat 1954, B. 50, O. 2, s. 995-996.

⁶⁴³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXIX, 7 Nisan 1954, B. 60, O. 2, s. 433. İşletmeler Bakanı'nın açıklamaları Kazım Arar'ın siyasi faaliyetleri bölümünde verilmiştir. Bkz. s. 96.

⁶⁴⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XIII, 28 Şubat 1952, B. 50, O. 1, s. 1126.

doğru olmadığını, yapılan yardımların sadece 75–150–200 liralık para yardımı ve çok az miktarda keresteden ibaret olduğunu söylemiştir⁶⁴⁵. Halkın zor koşullar altında yaşadığını ve bu nedenle daha fazla yardım gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir.

c) Celal Boynuk

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri içerisinde Meclis çalışmalarına en az katılan milletvekili olmuştur. Ancak yine de verdiği kanun teklifi, takrirler, yazılı veya sözlü sorular ve Meclis konuşmalarıyla Çankırı'dan ziyade, ülke genelini ilgilendiren konulara eğilmiş ve sorunların çözülmesine katkı da bulunmaya çalışmıştır.

1. Kanun Teklifleri

1- *Avukatlık Kanunu* ile bu kanunu değiştiren 4359 ve 5178 sayılı kanunların bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinde bulunmuş ama kabul edilmemiştir⁶⁴⁶.

2- Çankırı Mebusu Celâl Boynuk, *Belediye Kamulaştırma Kanunu*'na bir geçici madde eklenmesi hakkındaki 4857 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi vermiş⁶⁴⁷, ancak bu teklif Geçici Komisyon'da Umumi İstimlâk Kanunu ile birleştirildiği için TBMM gündemine gelmemiştir⁶⁴⁸.

3- *Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunu*'na bağlı (1) sayılı cetvelin Emniyet Umum Müdürlüğü kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun lâiyhası ve İçişleri ve Bütçe komisyonları raporları görüşülürken, 18. madde de, "MADDE 18. — 17 nci maddede sayılı vazifeliler tazminat alıp almamakta muhayyerdirler. Bunlardan tazminat alanlar muayenehane açamıyacakları gibi her hangi bir ücret veya sair menfaat mukabili hasta, resmî veya hususi bir vazife kabul edemezler" şeklinde bir düzeltme yapılmasını teklif etmiş⁶⁴⁹ ise de kabul edilmemiştir.

⁶⁴⁵ *Tutanak Dergisi*, C. XXIV, 14 Temmuz 1953, B. 108, O. 1, s. 637.

⁶⁴⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XII, 16 Mayıs 1951, B. 77, O. 1, s. 270.

⁶⁴⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXI, 29 Nisan 1953, B. 74, O. 1, s. 551.

⁶⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVII, 29 Ocak 1954, B. 35, O. 1, s. 412.

⁶⁴⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXIV, 7 Temmuz 1953, B. 103, O. 1, s. 314.

2. Takrirler

Celal Boynuk'un verdiği takrir, soru ve Meclis'teki konuşma sayısı az olduğu için burada gruplandırmaya gerek duyulmamıştır.

- *Millî Korunma Kanunu* ile Devlet dairelerinin işgalinde bulunan gayrimenkuller hakkındaki sözlü sorusu önergesinin geri verilmesine dair verdiği takrir kabul edilmiştir⁶⁵⁰.

- 65 milletvekiliyle birlikte Celal Boynuk'un Meclis Başkanlığı'na sundukları, 1951 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin yatırımlar kısmına, Çorum Hükümet Konağı'nın yapımı için 200.000 liralık ödenek konulmasına dair teklif milletvekilleriince uygun görülmemiştir⁶⁵¹.

- 30 Ocak 1952 Çarşamba günü TBMM oturuma başlarken önerge veren Çankırı milletvekili Boynuk, kanun tekliflerinin sözlü sorulardan önce görüşülmesini teklif etmiş ve öneri milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁶⁵².

- Celal Boynuk'un, *Harçlar Kanunu Tasarısı* ve Geçici Komisyon raporu görüşmeleri sırasında, Mahkeme başkâtiplerinin dosyalara taksimi yaparken sıkıntı yaşamamaları için 125. madde, 2. fıkrada yer alan 4 liralık harcırahın 12 lira olarak değiştirilmesi önerisi Mecliste kabul edilmiştir⁶⁵³.

Celal Boynuk, hukuk adamı olmasına rağmen, Meclis Başkanlığı'na sunduğu dört takrirle, Çankırı milletvekilleri içerisinde en az takrir veren milletvekilidir.

3. Sorular ve Cevaplar

- Çankırı Milletvekili Celâl Boynuk, *Millî Korunma Kanunu* ile Devlet dairelerinin işgalinde bulunan gayrimenkuller hakkındaki sözlü soru önergesi vermiş ama daha sonra gereksiz olduğunu düşünerek, gündeme alınmadan sorusunu geri çekmiştir⁶⁵⁴.

Celal Boynuk, Meclis gündemine gelmiş, yazılı veya sözlü herhangi bir sorusu olmayan tek IX. Dönem Çankırı milletvekilidir.

⁶⁵⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 2, s. 121-122.

⁶⁵¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 860-861.

⁶⁵² *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XII, 30 Ocak 1952, B. 33, O. 1, s. 400.

⁶⁵³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XIII, 25 Şubat 1952, B. 47, O. 2, s. 769.

⁶⁵⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. II, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 2, s. 121,122.

4. Meclis Konuşmaları

• Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in, *Basın Birliği Kanunu*'nun kaldırılması hakkındaki 4932 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet Komisyonları raporları görüşülürken, Komisyon sözcüsü olarak Celal Boynuk söz almıştır. Konuşmasında *Basın Birliği Kanunu*'nun gerekliliği ve basın yayın hayatını düzenleyeceğine dair açıklamalarda bulunmuş ve “*Kanunun kabulünü komisyon adına istirham ederim*” sözleriyle kanunu savunmuştur⁶⁵⁵.

• *Harçlar Kanunu Tasarısı* ve Geçici Komisyon raporu görüşmeleri sırasında, iki kez söz almıştır. Birinci konuşmasında, şufa davaları nedeniyle tapuda yapılan düzenlemeler nedeniyle yeniden harç alınmasının gerekte olduğunu belirterek, konu hakkında Maliye Komisyonu'nun açıklama yapması gerektiğini ifade etmiştir⁶⁵⁶. İkinci konuşmasında ise, Mahkeme başkâtiplerinin dosyalara taksimi yaparken sıkıntı yaşamamaları için 125. madde, 2. fıkrada yer alan 4 liralık harcırahın 12 lira olarak değiştirilmesinin gerekliliğine dair bir konuşma yapmıştır⁶⁵⁷.

Celal Boynuk, IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri arasında Meclis çalışmalarına en az katılan milletvekilidir. Kanun tekliflerinde, takrirlerinde, sorusunda ve Meclis konuşmalarında yerel konulardan çok ulusal konulara değinmiştir.

d) Mehmet Kenan Çığman

1. Kanun Teklifleri

1- Kenan Çığman, Antalya milletvekili Burhanettin Onat öncülüğünde, aralarında Çankırı milletvekilleri Kemal Atakurt ve Celal Otman'ın da olduğu 122 milletvekiliyle birlikte, 1953 yılında Turizm Endüstrisini teşvik etmek amacıyla 40 maddeden oluşan bir kanun teklifi vermiş ve bu teklif kabul edilmiştir⁶⁵⁸.

2- TBMM'nin doktor kökenli milletvekillerinden Kenan Çığman'ın, Meclis Başkanlığı'na “*Verem Savaş Kanunu*” teklifi verdiği, bu teklifin Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu ile Bütçe Komisyonu'na gönderildiğine dair TBMM

⁶⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 860-861.

⁶⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 25 Şubat 1952, B. 47, O. 1, s. 733.

⁶⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 25 Şubat 1952, B. 47, O. 2, s. 767.

⁶⁵⁸ Anayasa teklifi ile ilgili bilgiler, Kemal Atakurt'un siyasi faaliyetleri kısmında daha önce verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 123.

tutanaklarında bilgi var⁶⁵⁹ ancak daha sonraki süreçte bu kanunun akıbetine dair herhangi bir bilgi kaydına rastlanmamıştır.

3- Kenan Çığman, TBMM başkanlığına başvurarak, Ankara'nın Saraçoğlu Mahallesiindeki "D" tipi blok evlerin verem mücadelesinde kullanılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı emrine verilmesi hakkında bir kanun teklifi vermiştir. Kanun teklifinde verem hastalığının Türkiye'de her geçen gün daha fazla yayıldığını ve ülkemizdeki ölümlerin yaklaşık 1/5'nin veremden olduğunu ve bu durumun ülke ekonomisine büyük zararlar verdiğini belirtti. Öncelikle, bu hastalığa yakalanmış olanların diğer insanlara bu hastalığı bulaştırmaması için büyük bir hastaneye ihtiyaç olduğunu belirten Kenan Çığman, Saraçoğlu Mahallesiindeki "D" tipi blok evlerin veremle mücadelede kullanılmak için tahsisi edilmesini istemiş⁶⁶⁰ ancak kabul edilmemiştir.

Görüldüğü gibi Çığman'ın verdiği iki kanun teklifi de doğal olarak uzmanlık alanını ilgilendiren sağlık üzerine olmuştur. Turizm Endüstrisini teşvik için verilen kanun teklifi, bir turizm bölgesi olan Antalya milletvekillerinin hazırladığı ve kendisinin de imzaladığı bir kanun teklifidir.

2. Takrirler

IX. Dönem TBMM Çankırı Milletvekillerinden Kenan Çığman'ın verdiği takrirleri konularına göre gruplandırdığımızda:

1- Kenan Çığman'ın, 1951 yılı Bakanlıkların ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında verdiği tek takrir vardır.

- 80 milletvekili ile birlikte Çığman tarafından Meclis Başkanlığı'na sunulan, 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlığı bütçesine, Kansere Enstitüsü yapımı için 300.000 lira ek kaynak konulmasını öngören takrir kabul edilmemiştir⁶⁶¹.

2- Kenan Çığman'ın, yedi kifayet takriri tespit edilmiştir.

- Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in, Dilekçe Komisyonunun 7. VII. 1950 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 67 sayılı Kararın Kamutayda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında yapılan tartışmaların ve konuşmaların yeterli olduğunu, oylamaya geçilmesini teklif eden takriri, milletvekillerince kabul edilmiştir⁶⁶².

⁶⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 4 Şubat 1952, B. 35, O. 1, s. 26.

⁶⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 15 Temmuz 1953, B. 109, O. 2, s. 794-795.

⁶⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 861-862.

⁶⁶² TBMM Tutanak Dergisi, C. III, 1 Aralık 1950, B. 109, O. 1, s. 20.

- *Maarif Teşkilâtına Dair Olan 789 Sayılı Kanun*'un 22. maddesinin kaldırılması hakkındaki kanun teklifi ile ilgili yapılan görüşmeler sırasında Çığman'ın verdiği taktir kabul dilerek oylamaya geçilmiştir⁶⁶³.

- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmeleri devam ederken, Kenan Çığman'ın oylamaya geçilmesine dair önerisi Meclis tarafından kabul edilmiştir⁶⁶⁴.

- Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, Köylü kız çocuklarının ilk tahsil yaşı hakkında kanun teklifi ile Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ve dokuz arkadaşının, *Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu*'nun 13. maddesinin değiştirilmesine ve aynı kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun teklifi ve Millî Eğitim Komisyonu raporu görüşmelerinin sona erdirilerek oylamaya geçilmesine dair verdiği önerge kabul edilmiştir⁶⁶⁵.

3- Kenan Çığman'ın, Meclisin gündeminin belirlenmesiyle ilgili taktirleri:

- 50 milletvekiliyle birlikte ortak bir taktir vererek, 2897 sayılı Hayvanlar Vergisi Kanununun 1952 malî yılı başından itibaren kaldırılmasının, Meclis'te oylanmasını talep eden taktiri kabul edilmemiştir⁶⁶⁶.

- 28 Nisan 1952 Cuma günü Çankırı milletvekili Dr. Celal Otman'la birlikte TBMM başkanlığına bir önerge vererek, gündemin yoğun olması dolayısıyla görüşülecek konuların sözlü sorulardan önce ele alınmasını teklif etmişler ve bu teklif Meclis tarafından kabul edilmiştir⁶⁶⁷.

- 11 Şubat 1953 Çarşamba günü, aralarında Çankırı milletvekili Celal Otman'ın da yer aldığı 3 milletvekiliyle birlikte, kanun tasarı ve tekliflerinin sözlü sorulardan önce görüşülmesini teklif etmiş, öneri Meclis tarafından kabul edilmiştir⁶⁶⁸.

4- Kenan Çığman'ın, bütçeden bazı kurum, kuruluş ve derneklere yardım yapılması amacıyla sunduğu taktirler:

- 1951 yılı bütçesi görüşmeleri sırasında, Çığman 101 milletvekiliyle birlikte, İzmir Fuarına yapılan yardım ödeneğinin 50.000 liradan 150.000 liraya çıkarılmasını teklif eden bir önerge vermiş ancak Meclis tarafından reddedilmiştir⁶⁶⁹.

⁶⁶³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. IV, 31 Ocak 1951, B. 37, O. 1, s. 487.

⁶⁶⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 23 Şubat 1951, B. 49, O. 1, s. 530.

⁶⁶⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VIII, 15 Haziran 1951, B. 90, O. 1, s. 223.

⁶⁶⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. VII, 2 Mayıs 1951, B. 71, O. 1, s. 16,17.

⁶⁶⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XIV, 28 Nisan 1952, B. 54, O. 1, s. 4.

⁶⁶⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 11 Şubat 1953, B. 41, O. 1, s. 216.

⁶⁶⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. V, 24 Şubat 1951, B. 50, O. 4, s. 727-728, 731.

- 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında, aralarında Çankırı milletvekillerinden Celal Otman'ın da yer aldığı 55 milletvekiliyle beraber Kenan Çığman'ın, kanserle mücadele için ayrılan paranın 17.401.039 liradan 17.701.739 liraya çıkarılmasını ve Kanser Enstitüsü kurulmasını öngören takriri, milletvekillerince uygun görülmemiştir⁶⁷⁰.

- Kenan Çığman'ın, 24 Şubat 1953 Çarşamba günü Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında, 65 milletvekiliyle birlikte, bütçeye hayır işlerinde kullanılmak üzere 500.000 lira ilave yapılarak, ödeneğin 700.000 liraya yükseltilmesine dair önerisi, Meclis'te alkışlarla kabul edilmiştir⁶⁷¹.

- 1954 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, 54 milletvekiliyle birlikte, Türk Ocağı'na yardım için konulan ödeneğin 20.000 liradan 100.000 liraya çıkarılmasını isteyen bir takrir vermiş, Mecliste yapılan oylamada, takrir kabul edilmiştir⁶⁷².

5- Kenan Çığman'ın, bazı kanunların tekrar görüşülmek üzere yeniden komisyonlara gönderilmesi veya bazı değişiklikler yapılmasına dair verdiği üç takrir tespit edilmiştir.

- *Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu Tasarısı'nın* geçici bir komisyonda görüşülmesi amacıyla, 60 milletvekiliyle beraber bir önerge vermiş ve önerge Meclis'te kabul edilmiştir⁶⁷³.

- Erzurum. Mebusu Mustafa Zeren'in, *Ordu Dahili Hizmet Kanunu'nun* 66. maddesine; “*yaralı askerlerin veya askerlik vazifesi sırasında yaralananların tedavileri Millî Savunma Vekâletince devam ettirilir*” fıkrasının eklenmesi hususundaki teklif hakkında görüşmeler sürerken, Çığman da bir takrir vererek, fırkanın “*zaruri sebebler dolayısıyla tedavileri Milli Savunma Bakanlığı'na devam ettirilebilir*” şeklinde değiştirilmesini istemiş, bu talep Meclis'te kabul görmüştür⁶⁷⁴.

- 1954 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılması Hakkındaki Kanun Lâyihası ile ilgili olarak, maaşlarda en düşükten en yüksek maaşa doğru, %35 artıştan başlamak kaydıyla kademeli

⁶⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 26 Şubat 1951, B. 52, O. 4, s. 951, 960.

⁶⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 24 Şubat 1953, B. 52, O. 2, s. 887-888.

⁶⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXVIII, 24 Şubat 1954, B. 49, O. 2, s. 819-820.

⁶⁷³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XV, 7 Mayıs 1952, B. 69, O. 1, s. 94-95.

⁶⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 20 Temmuz 1953, B. 112, O. 1, s. 860.

azalan bir zam yapılmasına dair Çığman'ın verdiği karar, Meclis İktüzüğü'ne uygun olmadığı için işleme konmamıştır⁶⁷⁵. Çığman bu kararı ile sosyal adalet ve eşitlik anlayışı çerçevesinde, gelir dağılımında yaşanan sorunların azaltılmasına katkı yapmak istemiş ama olmamıştır.

3. Meclis Konuşmaları

Kenan Çığman'ın milletvekilliğinden önce mesleği doktorluk olduğu için TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmalar da, sağlıkla ilgili meselelere değindiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle konuşmaları sağlıkla ilgili olanlar ve diğer konularla ilgili konuşmalar diye iki grupta toplamayı uygun bulduk.

3. 1. Sağlıkla İlgili Konuşmaları

• Denizli milletvekili Kemal Cemal Öncel'in, Niyazi Kural adlı bir hastanın tedavi amacıyla Amerika'ya gönderilmek için yaptığı müracaat ile ilgili, Dilekçe Komisyonunun 23. II. 1950 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 2959 sayılı, kararın Kamutayda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Komisyonu raporuyla ilgili söz alarak konuşmuştur. Konuşmasında:

“Arkadaşlar benden evvel konuşan Sayın Milletvekili salâhtan bahsetti. Bu salâhtan maksat, hastanın tamamıyla iyi olacağı mânâsını ifade etmez. Buradaki salâhın mânâsı, biraz düzelebilir demektir. Yoksa hastanın vaziyetinde esaslı hiçbir değişiklik olmayacaktır. Şu hale göre hastanın Amerika'ya gönderilebilmesi için ya hayatının tehlikede olması, yahut oraya gittiği zaman iyi olabileceğine dair bir kanaat edinmemiz icap eder” diyen Çığman, Niyazi Kural adlı hastanın hayati bir tehlikesinin olmadığını ve Amerika'da yapılacak tedavinin önemli bir iyileşme sağlamayacağını bildiğini söyleyerek, konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“Bu vatan da birçok mustarip vatandaşlarımız, bir sürü hastalarımız var. Hepiniz bilirsiniz hastanelerimizde hastalar çift yatıyorlar. Nihayet bize göre bu hastayı Amerika'ya göndermemek lâzımdır. Kararlarımızda hissiyatla değil, hakikatlere ve kanunlara dayanmalıyız” diyen Kenan Çığman, müracaatın kabul edilmemesini istemiştir⁶⁷⁶.

• Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz almıştır. Konuşmasında otopsi yapan doktorların sıkıntılarını dile getirmiş ve Adalet

⁶⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVII, 25 Ocak 1954, B. 33, O. 1, s. 325.

⁶⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 16 Haziran 1950, B. 9, O. 2, s. 194-195.

Bakanlığının kaza merkezlerinde otopsi de kullanılacak malzemeleri bulundurmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir⁶⁷⁷.

- 1951 yılı Mili Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz almış ve kendisinden önce konuşan milletvekillerinin eğitim sistemiyle ilgili sordukları soruları Milli Eğitim Bakanı'nın cevaplandırmasını istemiştir⁶⁷⁸.

- 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında Kenan Çığman, konu hakkında görüşlerini ortaya koyduğu konuşmasında, bazı milletvekillerinin doktorları eleştirdiğini, hâlbuki doktorların zor koşullar altında ve fedakârca çalıştığını, onların bu çalışmalarının yeterince takdir edilmese bile aleyhlerinde konuşulmaması gerektiğini belirtmiştir⁶⁷⁹.

- Ordu. Dahili Hizmet Kanununun 5501 sayılı Kanunla değişen 66. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifi görüşülürken, iki kez söz almış ve bu kanunun yurt dışına gitmiş ama tedavisi bitmemiş askerlerin mağdur olmasını önleyeceğini belirterek, kanunun desteklenmesini istemiştir⁶⁸⁰.

- Erzurum. Mebusu Mustafa Zeren'in, *Ordu Dahili Hizmet Kanunu*'nun 5501 sayılı Kanunla değişen 66. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifiyle ilgili görüşmeler sürerken, konuşmak için söz alan Kenan Çığman, *"Yurt dışında tedavi görmekte iken kanunlardaki sıhhi izin sürelerini doldurmuş ve fakat maluliyetleri henüz tesbit edilemeyen ordu mensuplarının âzami bir seneyi geçmemek üzere tedavileri Millî Savunma Vekâletince devam ettirilir"* maddesinin mağduriyetlere yol açabileceğini, tedavileri sekteye uğratabileceğini söylemiştir. Bunlardan dolayı maddede, *"Bir yılı geçmemek üzere tedavileri Millî Savunma Vekâletince devam ettirilebilir"* şeklinde düzeltme yapılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir. Fakat önerisi dikkate alınmamıştır⁶⁸¹.

- *İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu*'nun 4348 sayılı Kanunla değiştirilmiş bulunan 5. maddesinin Tadili Hakkında Kanun Lâyihası ve üyesi olduğu Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu adına söz almıştır. Konuşmasında Türkiye'de ilaç sanayisinin kurulmasında bu kanunun çok önem arz ettiğini,

⁶⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 22 Şubat 1951, B. 48, O. 4, s. 496.

⁶⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 2, s. 790.

⁶⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 26 Şubat 1951, B. 52, O. 3, s. 947.

⁶⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 7 Temmuz 1953, B. 112, O. 1, s. 856, 861.

⁶⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXIV, 20 Temmuz 1953, B. 112, O. 1, s. 859.

bazı milletvekillerinin ülkenin yabancılar tarafından ele geçirileceğine konusunda, yabancı sermayeyle ilgili endişelerin yersiz olduğunu ve bunların ülkemize yatırım yapacaklarını, ancak her önüne gelen yabancı sermayenin ülkeye girişine izin verilmeyeceği hususunda açıklamalarda bulunmuştur⁶⁸².

- Konya Mebusu Sıtkı Salim Burçak ve iki arkadaşının, *Tıp mensuplarının Devlet Teşkilâtında Vazifeye Alınma Şartları Hakkındaki 5979 Sayılı Kanun*'un yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifiyle ilgili söz almış ve doktor, öğretmen, mühendis gibi memurların mecburi hizmet uygulamasını eleştirmiş, bu uygulama yüzünden birçok hastanenin doktorsuz, okulun öğretmensiz kaldığını belirterek, mecburi hizmet uygulamasının kaldırılmasını istemiştir⁶⁸³. Kenan Çığman, mecburi hizmet uygulamasının kaldırılması durumunda birçok hastanenin doktora, okullarında öğretmene kavuşacağını iddia etmiştir.

3. 2. Diğer Konularda Yaptığı Konuşmalar

- Doğu Anadolu ve Edirne ilinin kalkınmasının desteklenmesiyle ilgili Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinde herhangi bir ödeneğin olamadığını belirtmiş ve bunun düzeltilmesini istemiştir⁶⁸⁴.

- Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçe Kanunu tasarısı görüşmeleri sırasında söz almış ve halktan karşılığında hayvan vermek üzere para toplandığı ama hayvan verilmediğine dair şikâyetler aldığını ve bu konunun araştırılması, suçlu varsa cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir⁶⁸⁵.

- 1951 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi tartışılırken, din konusunun partiler arasında politika malzemesi yapılmaması konusunda bazı dileklerde bulunmuştur⁶⁸⁶.

- *Kamu Alacaklarının Tahsili Hakkındaki Kanun Lahiya*sı görüşülürken, “Borçlunun malı bulunmadığı veya borca yetmediği takdirde, borcun kefillerden tahsil edilmesi” ibaresinin komisyon görüşmelerinde metinden çıkarıldığını ve bu değişikliğin kefil olanları zor duruma düşüreceğini

⁶⁸² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 8 Şubat 1954, B. 39, O. 1, s. 129.

⁶⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 11 Şubat 1954, B. 41, O. 1, s. 205.

⁶⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 3, s. 809.

⁶⁸⁵ MM Tutanak Dergisi, C. V, 27 Şubat 1951, B. 53 O. 2 s. 1047.

⁶⁸⁶ Milliyet, 23 Mayıs 1951, s. 1.

belirterek, bu ifadenin tekrar metine eklenmesine dair bir konuşma yapmıştır⁶⁸⁷.

- 1954 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, *Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılması Hakkındaki Kanun Lâyihası* ile ilgili olarak söz almış ve maaşların az olduğu, maaşlarda adaletsizliklerin olduğunu ve bunu gidermek için bir önerge verdiğini belirterek, milletvekillerinden bu konuda destek istemiş ancak alamamıştır.⁶⁸⁸

- 1954 yılı Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde, DP iktidarından önceki üç yıllık dönemde, Devlet Demiryolları personelinin birçok özlük haklarından mahrum bırakıldığı için, çalışanların yargıya başvurduklarını ve kazandıklarını, bu nedenle Bakanlığın Mahkeme masraflarını da karşılamak zorunda kaldığını belirterek, gelecek yıllarda benzer hadiselerin yaşanmaması için tedbir alınması gerektiğini ifade etmiştir⁶⁸⁹.

Dr. Kenan Çığman'ın, bölgesel kalkınma, köylünün sıkıntıları, dini inancın istismarı, borçların ödenmesi, emekli, dul ve yetimlerin maaşı, kamu çalışanlarının özlük hakları gibi farklı konularda tespit edilebilen toplam altı konuşması bulunmaktadır. Bu konuşmalarıyla Çığman, köylüden kamu çalışanına, borç kefilinden emekli, dul ve yetimlerin sorunlarına kadar toplumun değişik kesimlerinin sıkıntılarını Meclis kürsüsüne taşıyarak, çözüm bulmaya çalışmıştır.

e) Dr. Celal Otman

1. Anayasa Teklifi

İstanbul Milletvekili Profesör Dr. Fuad Köprülü'nün öncülüğünde, Çankırı Milletvekili Kazım Arar'ın da içinde bulunduğu 203 milletvekiliyle birlikte Celal Otman'da, Anayasa'nın dilinin sadeleştirilmesi hususunda, 08.12.1952 Pazartesi günü Meclis Başkanlığı'na anayasa değişikliği teklifi vermiştir⁶⁹⁰.

⁶⁸⁷ *Tutanak Dergisi*, C. XXIV, 20 Temmuz 1953, B. 112, O. 2, s. 881.

⁶⁸⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXVII, 25 Ocak 1953, B. 33, O. 1, s. 356, 336.

⁶⁸⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. XXVIII, 26 Şubat 1954, B. 51, O. 2, s. 1063.

⁶⁹⁰ Anayasa teklifi ile ilgili bilgiler, Kemal Atakurt'un siyasi faaliyetleri kısmında daha önce verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 123.

2. Kanun Teklifleri

1- Aralarında Çankırı milletvekili Kazım Arar'ında bulunduğu 16 milletvekiliyle birlikte, Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtında çalışanların hizmet müddetlerine göre alacakları aylık derecelerinin yükseltilmesi ve maaşlarının artırılması, ayrıca on beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra kendi isteğiyle ayrılanlardan beş yıl içinde geri dönmek isteyenlerin mesleğe kabul edilmeleri için kanun teklifi vermiş ancak kabul edilmemiştir⁶⁹¹.

2- Celal Otman ve Çankırı milletvekili Kazım Arar'ın da içinde bulunduğu 20 milletvekilinin, *Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanun'a* Ek 4644 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve 11. maddeye bir fıkra eklenmesi hakkında verdikleri kanun teklifi Meclis'te kabul edilmiştir⁶⁹².

3- Celal Otman'ın, Antalya milletvekili Burhanettin Onat öncülüğünde, aralarında Çankırı milletvekilleri Kemal Atakurt ve Kenan Çığman'ın da olduğu 122 milletvekiliyle birlikte, 1953 yılında Turizm Endüstrisini teşvik etmek amacıyla 40 maddeden oluşan bir kanunu teklifi vermiştir ve bu teklif kabul edilmiştir⁶⁹³.

Celal Otman doktor kökenli olmasına ve sağlık alanında pek çok takriri, yazılı veya sözlü sorusu ve Meclis konuşması olmasına rağmen, TBMM tutanaklarında sağlıkla ilgili herhangi bir kanun teklifine rastlanmamıştır.

3. Takrirler

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekillerinden Celal Otman'ın verdiği takrirleri konularına göre gruplandırdığımızda:

1- 1951 yılı Bakanlık ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında verilen takrirler:

- Ankara Üniversitesi Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşmeleri sırasında, aralarında Çankırı milletvekili Kazım Arar'ın da yer aldığı 66 milletvekili ile birlikte verdikleri, İlahiyat Fakültesi'nin yeniden

⁶⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 11 Haziran 1951, B. 88, O. 1, s. 192-199.

⁶⁹² TBMM Tutanak Dergisi, C. XVI, 18 Haziran 1952, B. 86, O. 2, s. 293-294.

⁶⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 8 Mayıs 1953, B. 79, O. 1, s.146.

yapılandırılması ve bir profesör kadrosunun tahsis edilmesini teklif eden takrir, Meclis tarafından alkışlarla kabul edilmiştir⁶⁹⁴.

- Celal Otman, 1951 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde, 43 milletvekiliyle birlikte, yeni okulların inşası için bakanlık bütçesinden ayrılmış olan 100.000 liranın yetersiz olduğunu belirtmiş ve bunun 300.000 liraya çıkarılmasını öngören bir takriri Meclis'e sunmuştur. Öneri milletvekilleri tarafından da uygun görülerek, kabul edilmiştir⁶⁹⁵.

- 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında, aralarında Çankırı milletvekillerinden Kenan Çığman'ın da bulunduğu 55 milletvekiliyle beraber Celal Otman'ın, kanserle mücadele için ayrılan paranın 17.401.039 liradan 17.701.739 liraya çıkarılmasını ve Kanser Enstitüsü kurulmasını öngören takriri, milletvekilleriince uygun görülmeyle, reddedilmiştir⁶⁹⁶.

- 1953 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, Celal Otman, 55 milletvekiliyle birlikte, Topkapı Sarayı'nın tamiratında kullanılmak üzere, 150.000 liralık bir ödenek ayrılmasını teklif eden bir takrir vermiş, öneri milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁶⁹⁷.

- 1953 Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, Tekirdağ milletvekili Zeki Erataman ile birlikte kifayet takriri veren Celal Otman'ın takriri milletvekilleriince kabul edilmiştir⁶⁹⁸.

2- Meclis gündemindeki konuyla ilgili yapılan konuşma ve tartışmaların yeterli olduğu düşünen Celal Otman'ın, görüşmelerin sona erdirilmesi ve oylamaya geçilmesi demek olan kifayet takrirlerine gelince:

- 1952 yılı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmeleri sırasında Çankırı milletvekili Kazım Arar'la birlikte verdikleri kifayet takriri kabul edilmiştir⁶⁹⁹.

- Tunceli milletvekili Hıdır Aydın'la birlikte Otman'ın, 1951 Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında verdiği takrir, Meclis tarafından kabul edilmiştir⁷⁰⁰.

⁶⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 4, s. 825-826.

⁶⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 3, s. 812,816.

⁶⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 26 Şubat 1951, B. 52, O. 4, s. 951, 960.

⁶⁹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 25 Şubat 1953, B. 53, O. 2, s. 994, 995.

⁶⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 27 Şubat 1953, B. 55, O. 2, s. 1233.

⁶⁹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 24 Şubat 1952, B. 46, O. 1, s. 643.

⁷⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 24 Şubat 1951, B. 50, O. 4, s. 739.

- 1951 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, Celal Otman'ın üç milletvekiliyle birlikte verdiği yeterlilik takriri milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷⁰¹.

- 1952 yılı İçişleri Bakanlığı bütçesi görüşmeleri devam ederken Celal Otman'ın Meclis Başkanlığı'na sunduğu kifayet takriri milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷⁰².

- Kırklareli milletvekili Şefik Bakay ile birlikte Bilecik Milletvekilliğine seçilen Yümnü Üresin'in seçim tutanağı hakkında Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tezkeresi ve Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında verdikleri yeterlilik önergesi Meclis tarafından kabul edilmiştir⁷⁰³.

- Amasya Milletvekili Kemal Eren ve Ankara Milletvekili Salâhattin Benli'nin, *Gayrimenkule Tecavüzün Define Dair Kanun Teklifi* ve İçişleri ve Adalet komisyonları raporları görüşmeleri sırasında, Zonguldak milletvekili Suat Başol ile birlikte verdikleri takrir milletvekilleri tarafından yerinde bulunmuş ve kabul edilmiştir.⁷⁰⁴

- Samsun eski Milletvekili Hüsnü Çakır'ın, Dilekçe Komisyonunun 16. II. 1950 tarihli "*Haftalık Karar Cetvelindeki 2935 sayılı Kararın*" Kamutayda görüşülmesine dair önergesiyle ilgili görüşmeler sırasında, Celal Otman'ın İzmir milletvekili Necdet İncekara ile birlikte verdikleri takrir kabul edilmiştir⁷⁰⁵.

- *Gümrük Vergi Cezaları Kanunu* müzakereleri sırasında Otman'ın iki milletvekiliyle birlikte verdiği yeterlilik önergesi kabul edilmiştir⁷⁰⁶.

- *Tabipler Odası Kanunu*'nun maddeleri görüşmeleri sırasında verdiği kifayet takriri kabul edilmiştir⁷⁰⁷.

- *Celal Otman'ın, Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Hakkında Kanun Tasarısı* görüşmeleri sırasında verdiği takrir, milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷⁰⁸.

3- Celal Otman'ın, Meclisin gündeminin belirlenmesiyle ilgili takrirleri:

⁷⁰¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 854.

⁷⁰² TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 26 Şubat 1952, B. 48, O. 3, s. 878.

⁷⁰³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIV, 26 Mart 1952, B. 53, O. 2, s. 55.

⁷⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIV, 31 Nisan 1952, B. 55, O. 1, s. 132.

⁷⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVII, 26 Kasım 1952, B. 9, O. 1, s. 320.

⁷⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XVIII, 10 Aralık 1952, B. 15, O. 1, s. 184.

⁷⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIX, 12 Ocak 1953, B. 26, O. 1, s. 156.

⁷⁰⁸ Tutanak Dergisi, C. XIX, 21 Ocak 1953, B. 30, O. 1, s. 325.

• 28 Nisan 1952 Cuma günü Çankırı milletvekili Dr. Kenan Çığman'la birlikte TBMM başkanlığına bir önerge vererek, gündemin yoğun olması dolayısıyla görüşülecek konuların sözlü sorulardan önce ele alınmasını teklif etmişler ve bu teklif Meclis tarafından kabul edilmiştir⁷⁰⁹.

• 11 Şubat 1953 Çarşamba günü, aralarında Çankırı milletvekili Kenan Çığman'ın da yer aldığı 3 milletvekiliyle birlikte, kanun tasarısı ve tekliflerinin sözlü sorulardan önce görüşülmesini teklif etmiş, önerisi Meclis tarafından kabul edilmiştir⁷¹⁰.

• 20 Nisan 1953 Pazartesi günü TBMM başkanlığına, Çoruh milletvekili Ali Rıza Sağlar'la birlikte bir önerge vererek, kanunların sözlü sorulardan önce görüşülmesi teklif eden Celal Otman'ın tavrı milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷¹¹.

4- Celal Otman'ın, bazı kanunların tekrar görüşülmek üzere yeniden komisyonlara gönderilmesi veya bazı değişiklikler yapılmasına için verdiği tavrı:

• *Muamele Vergisi Kanunu'nun 4939 sayılı Kanunla değiştirilen 9. maddesinin on ikinci fıkrasının (A) bendinin değiştirilmesi hakkında Kanun tasarısıyla ilgili Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel ile birlikte tavrı vererek, "Lüks sayılan havyar ve balık yumurtasının Muamele Vergisinden muaf tutulmamasını, buna mukabil pirinç ununun muaf tutulmasını"* teklif eden Otman'ın önergesi, Meclis tarafından reddedilmiştir⁷¹².

• Millî Eğitim Komisyonu ile Bütçe Komisyonu'nun arasındaki bütçe oluşturulması konusunda hak ve yetki bakımından, 1952 yılından itibaren eşit kabul edilmesinin bir komisyonda değerlendirilmesi görüşmeleri esnasında Celal Otman'ın üç milletvekiliyle birlikte verdiği yeterlilik önergesi milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷¹³.

• *Emir ve Seyis Eleri Hakkında Hazırlanan Kanun Tasarısı'nın geçici bir komisyona gönderilmesi önerisi milletvekilleriince uygun görülerek, tavrı kabul edilmiştir*⁷¹⁴.

⁷⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIV, 28 Nisan 1952, B. 54, O. 1, s. 4.

⁷¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XX, 11 Şubat 1953, B. 41, O. 1, s. 216.

⁷¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXI, 20 Nisan 1953, B. 71, O. 1, s. 444, 446.

⁷¹² TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 5 Temmuz 1950, B. 17, O. 1, s. 351.

⁷¹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 5, s. 854.

⁷¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XV, 5 Mayıs 1952, B. 68, O. 1, s. 65, 66.

- *Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu* tasarısının geçici bir komisyonda görüşülmesi amacıyla 60 milletvekiliyle beraber bir önerge vermiş ve bu önerge Meclis'te kabul edilmiştir⁷¹⁵.

- Otman, *Milli Korunma Kanunu*'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılması görüşmeleri sırasında iki önerge vermiştir. İlki İzmir milletvekili Necdet İncekara ile verdikleri ortak önergedir. Söz konusu önergeyle *Milli Korunma Kanunu*'nun 1. maddesinde, eski ve yeni bütün gayrimenkullerin kirasının bugünkü kıymetleri üzerinden yüzde on olarak tahakkuk ettirilmesine dair bir düzenleme yapılmasını teklif etmişler, öneri milletvekilleri tarafından kabul edilmemiş ancak 1. madde ile ilgili benzer önerilerin fazla olması üzerine Bütçe Komisyonu'nun isteğiyle madde yeniden görüşülmek üzere Komisyon'a geri gönderilmiştir⁷¹⁶. İkinci önergesini 7 milletvekiliyle birlikte veren Otman, *Milli Korunma Kanunu*'nda kiracılar aleyhine olabilecek düzenlemeler yapılmasına karşı çıkarak, ilgili maddelerin eskiden olduğu gibi kalmasını teklif etmiş, önerisi milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir⁷¹⁷.

- Celal Otman, Ankara milletvekili Talat Vasfi Öz'le birlikte Meclis Başkanlığı'na, *Köy Kanunu*'nun geçici komisyona geri gönderilmesini teklif eden bir takrir vermiş fakat milletvekillerinden destek görmemiş ve reddedilmiştir⁷¹⁸.

- *Tıp Mensuplarının Devlet Teşkilatında Vazifeye Alınma Şartları Hakkında Kanun Tasarısı* görüşmeleri sırasında, Bütçe Komisyonu raporunun reddedilmesini ve Sağlık Komisyonu raporunun okunmasını teklif eden bir önerge vermiştir ancak öneri Meclis Genel Kurulu'nda reddedilmiştir⁷¹⁹.

- *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki 964 Sayılı Kanunun* 18. maddesinin değiştirilmesi görüşmeleri sırasında, bir eczacının eczanesi bulunmayan bir yerde, bir sorumlu müdür bulunmak şartıyla ikinci bir eczane açabilmesine dair değişiklik yapılması amacıyla verdiği takrir Meclis'te kabul edilmiştir⁷²⁰.

- Celal Otman'ın, *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki 964 Sayılı Kanunun* bazı maddelerinin değiştirilmesi görüşmeleri sırasında, vefat eden eczacının eczanesinin varisi adına mesul müdür bir eczacı tarafından işletilmesine dair

⁷¹⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XV, 7 Mayıs 1952, B. 69, O. 1, s. 94-95.

⁷¹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XX, 11 Şubat 1953, B. 41, O. 1, s. 220, 225.

⁷¹⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXI, 17 Nisan 1953, B. 70, O. 1, s. 419-437.

⁷¹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXII, 20 Mayıs 1953, B. 85, O. 1, s. 316, 321.

⁷¹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXII, 20 Haziran 1953, B. 88, O. 3, s. 395.

⁷²⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. XXV, 30 Kasım 1953, B. 11, O. 1, s. 484.

değişiklik yapılması önerisi, milletvekilleriince uygun görülerek, kabul edilmiştir⁷²¹.

- Aralarında Kazım Arar'ın da bulunduğu 26 milletvekiliyle birlikte Kazım Arar'ın Meclis başkanlığı'na sundukları, *Devlet Memur ve Hizmetlilerine Ödenek ve İkramiye Verilmesi Hakkında Kanun Lâyihası*'nın muvakkat maddesine “*Emekli, dul ve yetimler de bundan istifade ederler*” fırkasının eklenmesine dair takrir, milletvekilleri tarafından reddedilmiştir⁷²².

Celal Otman, TBMM Başkanlığı'na sunduğu toplam 29 tane takrir ile, IX. Dönem Çankırı milletvekilleri içerisinde, Kazım Arar'ın ardından en fazla takrir veren milletvekili olmuştur. Takrirlerinde sağlık konuları ağırlıkta olsa da; Otman'ın, turizmden eğitime, ulaşımdan çeşitli sosyal konulara kadar farklı pek çok konuyla ilgilendiğini görmekteyiz.

4. Soru Önergeleri

Celal Otman'ın TBMM Başkanlığı'na sunduğu yazılı veya sözlü soru önergesi olarak sadece iki tane yazılı önerge tespit edilebildiği için, soru önergelerini tasniflemeye lüzum görülmemiştir.

- Celal Otman, koruyucu hekimlik uygulaması hakkında Hükümetin ne düşünüldüğü ve bulaşıcı hastalıklara karşı köylülerimizin sağlığını korumak için neler yapılmasının planlandığına dair, yedi maddelik sözlü soru önergesi vermiş, soruları Sağlık ve Sosyal Tardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ yazılı olarak cevaplandırmıştır. Celal Otman'ın soruları ve Bakanın cevapları;

1. Koruyucu hekimlik hakkında Sağlık Bakanlığı ne düşünmektedir? Halen yetişmiş kaç koruyucu hekim vardır ve bunlar nerelerde istihdam edilmektedir?

Bakan Üstündağ, koruyucu hekimlikle ilgili Bakanlığa bağlı bir şube olmadığını ama yurdun genelindeki bütün sağlık müdürlüğü ve hekimlerin halkın sağlığını korumakla görevli oldukları belirtmiştir.

2- Üniversitelerde ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı Hıfzıssıhha Okulu'nda koruyucu hekimlere verilmesi gereken bilgiler yeteri kadar verilebiliyor mu? Verilmiyorsa bu konuda Sağlık Bakanlığının başkaca bir düşüncesi ve programı var mıdır?

⁷²¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 2 Aralık 1953, B. 12, O. 1, s. 18, 19.

⁷²² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVI, 25 Aralık 1953, B. 22, O. 1, s 452.

Üniversitelerde okuyan öğrencilerin ileride koruyucu hekimlikle ilgili alanda çalışıp çalışmayacakları bilinemediğini ifade eden Sağlık ve Sosyal Tardım Bakanı, tıp fakültelerinde koruyucu hekimlik eğitiminin verilmesinin mümkün olmadığı ama Bakanlık isteyen doktorlara, Hıfzıssıhha Okulu'nda böyle bir eğitim vermeyi düşündüklerini açıklamıştır.

3- Köylülerimizin bulaşıcı hastalıklardan koruyabilmek ve hasta olanları gerektiğinde devlet eliyle tedavi edebilmek için Sağlık Bakanlığı'nın bir programı var mıdır?

Bu konuda hususi bir program olmadığını dile getiren Bakan, köylülerin sağlık durumlarını ıslah ve onları bulaşıcı hastalıklardan koruyabilmek ve hasta olanları Devlet eliyle tedavi edebilmek için sağlık merkezlerinden faydalandığını, henüz sağlık merkezleri bulunmayan yerlerde ise seyyar sağlık memurları, köy ebeleri ve köy sağlık memurlarının köylünün sağlığı ile yakından ilgilendiğini söylemiştir.

4- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan ancak Ankara Tıp Fakültesi tarafından kısmen işgal edilmiş bulunan Hıfzıssıhha Okulu'nun durumu hakkında Sağlık Bakanlığı ne düşünmektedir?

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, Tıp Fakültesi tarafından kullanılan Hıfzıssıhha Okulu'nun diğer medeni memleketlerdeki benzerleri seviyesinde yeniden teşkilatlandırılması için kanun tasarısı hazırladıklarını ve bunu yakında Meclise sunacaklarını ifade etmiştir.

5- Sağlık merkezlerinin çalışma programları nasıldır ve kadroları kimlerden oluşmaktadır?

Sayısı 22 olan sağlık merkezlerinde 28 tabip, 23 hemşire, 8 ebe, 18 sağlık memuru ve 26 idari memur olduğu bilgisini veren Bakan Üstündağ ancak bu yeterli olmadığı için her sağlık merkezine 2 doktor, 2 hemşire, 1 ebe ve yeter miktarda sağlık memuru temin edecek olan yeni bir teşkilât kadrosu hazırlamakta olduklarını açıklamıştır.

6- Belediye doktorları hakkında Bakanlık ne düşünmektedir? Bunların vatandaş sağlığını koruyabilecek gerek bilgi ve donanımına sahip midirler? Bakanlığın bu konuda ayrıca bir düşüncesi ve bir programı var mıdır?

Bakan soruya verdiği cevapta, Belediye hekimlerinin başlıca vazifeleri gıda maddeleri kontrolü gibi belde işleri olduğunu, Bakanlığın bu hekimlerin görevlerini daha iyi yapabilmeleri için onlara yönelik bir çalışma hazırlığı içinde olduğunu söylemiştir.

7- Sağlık okullarından mezun olan sağlık memurlarının görev ve yetkilerini bildiren bir talimatname var mıdır? Varsa bugünkü ihtiyacı karşılıyor mu, yoksa böyle bir talimatname hazırlanması düşünülmekte midir?

Bakan Üstündağ, köy sağlık memurlarının görev ve yetkilerini gösteren ve 2 Nisan 1944 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6246 sayılı bir talimatnamenin mevcut olduğunu, şehir ve kasabalarda vazife gören sağlık memurları hakkında ise, bunların basit bir şekilde faaliyet hududunu çizen bir vazife cüzdanı olduğunu ifade etmiştir. Ancak bunu yeterli görmedikleri için bu konuyla ilgili yeni bir talimatname hazırladıklarını söyleyen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, bunu da en kısa zamanda uygulamaya koyacaklarını belirtmiştir⁷²³.

• Celal Otman, Ankara Mezbahasının sıhhi ve teknik ihtiyaçları hakkında alınması gereken tedbirler hakkında Hükümetin ne düşündüğüne dair yazılı soru önergesi vermiştir ⁷²⁴. Soruya ilgili olarak hem Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ hem de İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu söz almıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı konuşmasında; Mezbahanenin durumunun Bakanlık tarafından Ankara Valiliği'ne ve Ankara Belediyesi'ne bildirildiğini, Belediye'den yeni bir mezbahane yapmasını istediklerini ancak Belediye'nin buna imkân olmadığını söylemesi üzerine, mevcut mezbahanenin şartlarının iyileştirilmesini talep ettiklerini ve konunun takipçisi olacaklarını söylemiştir. İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu da konuşmasında; Ankara Mezbahanesi'nin durumunu gerçekten kötü olduğunu, bunun düzeltilmesi için belediye başkanıyla görüştüğünü ancak belediye bütçesinin yeni bir Mezbahane yapmaya yetmeyeceğini belirtmeleri üzerine, kendisinin de koşulların iyileştirilmesini rica ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte meselenin sadece Ankara Mezbahanesi'nden ibaret olmadığını, diğer illerde de durumun benzer şekilde olduğunu belirten İçişleri Bakanı, sorunun çözümü için yasal düzenleme gerektiğini belirtmiştir⁷²⁵.

Celal Otman'ın Meclis tutanaklarında tespit edilebilen her iki önergesi de sağlıkla ilgilidir. Otman bu soru önergeleriyle toplum sağlığını ilgilendiren çok önemli konuları Meclis gündemine taşımıştır.

⁷²³ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 1 s. 97-100.

⁷²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 13 Temmuz 1950, B. 22, O. 1 s. 601.

⁷²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. II, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 1 s. 103-104.

5. Meclis Konuşmaları

Celal Otman'ın TBMM kürsüsünden yaptığı 15 konuşmanın 14'ü sağlık alanındadır.

- Koruyucu tabipler ile bulaşıcı hastalıklara karşı köylülerimizin sağlık durumlarının ıslahı için ne düşünüldüğü hakkındaki sorusuna Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın sözlü cevabı üzerine iki defa söz almıştır. İlk konuşmasında, ülkenin değişik yerlerindeki hastaneler gezdiği ve çoğunun da fiziki şartlarını kötü bulduğunu, köy memurları için var olan talimatnamenin uygulanmasının imkânsız olduğunu ve Sağlık bakanlığı'nın vatandaşın sıhhatini koruyacak tedbirleri alma hususunda özen göstermediğini vurgulamıştır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın, Celal Otman'a yönelik, 6 yıl Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürlüğü yaparken bu konularla neden ilgilenmediğine dair eleştiri getirmesi üzerine, Celal Otman yeniden söz istemiştir. Otman ikinci konuşmasında, Bakanlık kayıtlarına bakıldığında, kendisinin bu konuda ne kadar çalıştığının görüleceğini ve hatta bu yüzden sıkıntılar yaşadığını ancak milletin kendisini takdir ederek, milletvekili seçtiğini söylemiştir⁷²⁶.

- Ankara Mezbahasının sıhhi ve teknik ihtiyaçları hakkında alınması gereken tedbirlere dair olan sözlü soru önergesine, Sağlık ve Sosyal yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ ve İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu'nun verdiği cevaplar üzerine söz almıştır. Konuşmasında Mezbahane'ye İçişleri Bakanı'yla birlikte gittiklerini, gördükleri karşısında Bakanın hayretler içinde kaldığını belirtirken, Mezbahane'nin pislik içinde bulunduğu, personelin halinin perişan olduğu ve atıkların çevreye yayılmış olduğuna dair eleştirilerde bulunmuştur⁷²⁷.

- 1951 yılı Ankara Üniversitesi bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, bütçeden Tıp Fakültesi'ne ayrılan ödeneğin azaltılması önerilerine karşı çıkarak, aynı şekilde kalması gerektiğini söylemiştir⁷²⁸.

- 1951 yılı Milli eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan Celal Otman, okullarda ki sağlık teşkilatlanmasının önemi üzerinde durmuştur. Okullarda salgın hastalıkların, ailelerin en büyük endişelerinden biri olduğunu ve bu endişeyi gidermenin Milli eğitim Bakanlığını görevi

⁷²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. II, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 4, s. 99-103.

⁷²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. II, 15 Kasım 1950, B. 6, O. 4, s. 104-105.

⁷²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. V, 25 Şubat 1951, B. 51, O. 1, s. 828.

olduğunu söylemiştir. Ayrıca başta kitaplar olmak üzere bütün eğitim-öğretim araçlarının çocukların sağlığının dikkate alınarak hazırlanması gerektiğini ve okullardaki sportif faaliyetlerin hazırlanmasında sağlık koşullarının dikkate alınmadığını söyleyen Celal Otman, Milli Eğitim Bakanlığını, milyonlarca çocuğun sağlığını korumak amacıyla okul sağlığı teşkilatlarını kurmak ve okul hekimi yetiştirmek üzere harekete geçmeye çağırmıştır⁷²⁹.

- Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz 'ün, difteri aşısının yapılmasının mecburi olmasına dair kanun teklifiyle ilgili İçişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım komisyonları raporları görüşmelerinde söz almış ve kanunun kabul edilmesi yolunda destek vermiştir⁷³⁰.

- 1952 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz aldı. Konuşmasında Bakanlığın Satın Alma Komisyonu hakkında birçok dedikodu olduğundan, Askeri hastanelerin kontrolsüz olduğu ve tedavi etmek yerine birçok Mehmetçiğin hayatını kararttığını duyduğunu, Bakanlığın bu konuda hassasiyet göstermesini talep etmiştir⁷³¹.

- *Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu Lâyihası* görüşülürken söz alarak Hıfzısıhha Umumiye Kanunu'nun halk sağlığıyla ilgili olan bölümlerinin sadece Sağlık ve Sosyal yardım Bakanlığını değil, belediyeleri de ilgilendirdiğini ifade etmiştir⁷³².

- Adli Tıp Müessesesi Kanun Lâyihası ve Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Bütçe komisyonları raporları görüşülürken üç defa söz alarak, Adli Tıp alanında çalışan doktorların sorunlarını dile getirmiştir. Adli Tıp doktorlarının işlerinin zorluklarından bahsederek, buna rağmen maaşlarının oldukça düşük olduğundan ve bu sebeple kurumda kalmak istemediklerini ve maaşlarda iyileştirmeler yapılmazsa yakın bir gelecekte Adli Tıp Kurumu'nda doktor kalmayacağını ifade ederek, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve maaşlarının artırılmasını istemiştir⁷³³.

- *Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki 964 Sayılı Kanun*'un bazı maddelerinin değiştirilmesi görüşmeleri sırasında 4 kez söz almıştır. Birinci konuşmasında, eczane açmak isteyenlere mezuniyet sonrası belli bir süre staj yapma

⁷²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 27 Şubat 1952, B. 49, O. 2, s. 974.

⁷³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C. XII, 21 Ocak 1952, B. 29, O. 1, s. 225.

⁷³¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XIII, 24 Şubat 1952, B. 46, O. 1, s. 689.

⁷³² TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 6 Mayıs 1953, B. 77, O. 1, s. 55.

⁷³³ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXII, 6 Haziran 1953, B. 102, O. 1, s. 248-249, 259, 271.

zorunluluğu uygulaması getirilmek istenmesine karşı çıkmış ve üniversitedeki öğretim hayatının staj dönemi olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁷³⁴. İkinci konuşmasında, eczane sahibinin eczanenin başında bulunmadığı süreyi sınırlandıran düzenlemeye karşı çıkmış ve eczane sahibinin ciddi sağlık problemleri yaşayabileceği veya başka istenmeyen durumlarla karşılaşabileceğini, düzenlemenin bu haliyle kabul edilmesinin doğru olmadığını belirterek, süre kısıtlamasının kaldırılması yönünde bir konuşma yapmıştır⁷³⁵. Üçüncü konuşmasında, özellikle kasabalar gibi eczanesi bulunmayan küçük yerleşim yerlerinde, eczacıların sorumlu bir müdür bulundurmak şartıyla ikinci bir eczane açabilmesine izin verilmesini destekleyen bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında tek eczane açma hakkının olması durumunda, küçük yerleşim yerlerinde eczane açmak çok kârlı gözükmediği için, insanların daha büyük yerleşim yerlerini tercih etmelerinden doğacak sakıncaları vurgulayarak, eczane sahiplerine, eczanesi olmayan yerleşim yerlerinde ikinci bir eczane açma hakkının verilmesi gerektiğini belirtmiştir⁷³⁶. Dördüncüsünde ise, tarımda kullanılan ilaçların eczanelerde toptan satışına izin veren düzenlemeye, eczanelerin fiziki şartlarının uygun olmadığını, tarım ilaçlarının ayrı ve özel yerlerde muhafaza edilmesi gerektiğini ve tıbbi ilaçlarla birlikte muhafaza edilmesi halinde ciddi problemler yaşanabileceğini belirterek, düzenlemeye karşı çıkmıştır. Bu konuda benzer endişeleri dile getiren pek çok milletvekili olmuş ve yapılan oylamada tarım ilaçlarıyla, tıbbi ilaçların ayrı muhafaza edilmesi kararı alınmıştır⁷³⁷.

- *İспенçiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu*'nun 4348 sayılı Kanunla değiştirilmiş bulunan 5. maddesinin Tadili Hakkında Kanun Lâyihası ve Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında söz almıştır. Konuşmasında yabancı sermayeye dair endişelere gereksiz olduğunu, ilaç sanayisinin gelişebilmesi için büyük yatırımların yapılması gerektiğini, ancak yerli sermayenin bu yatırımları yapabilecek güçte olmadığını ve yurt dışından gelecek paraların ülkemizde yatırımlara dönüşeceğini, açılacak olan fabrikalar sayesinde ilaçta yurt dışına bağıllık azaldığı gibi ülkeden döviz

⁷³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 25 Kasım 1953, B. 9, O. 1 s. 417.

⁷³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 27 Kasım 1953, B. 10, O. 1, s. 448.

⁷³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 30 Kasım 1953, B. 11, O. 1, s. 484.

⁷³⁷ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV, 2 Aralık 1953, B. 11, O. 1, s. 23.

çıkışının da azalacağından, yabancı sermayenin sağlık alanında yatırım yapmasının desteklenmesini isteyen bir konuşma yapmıştır⁷³⁸.

- *Devlet Malzeme Ofisi'nin Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı* görüşmeleri sırasında söz alan Celal Otman, Devlet daireleri, belediyeler ve benzeri resmi kurumların ihtiyaç duydukları malzemelerin, tek tek ve ayrı ayrı alınmasının bazı sıkıntılara yol açacağından, bunların hep bir elden temin edilmesinin daha uygun olacağına ve aynı zamanda tek elden temin edilmesinin önemli miktarlarda tasarrufda sağlayacağını savunmuştur⁷³⁹.

- Celal Otman, Meclis'te yerel konulardan çok ulusal konularda yasama faaliyetlerinde bulunmuştur. Başta anayasa değişikliği teklifi olmak üzere, değişik konularda yasa teklifi veren, özellikle Meclis'te sağlıkla ilgili yaptığı konuşmalarla bilinen Celal Otman'ın takrirleri ve soru önergeleri de göz önünde bulundurulduğunda, IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri arasında Meclis yasama faaliyetlerine aktif olarak katılan milletvekillerinden biri olduğunu söylemek mümkündür.

f) Milletvekillerin Meclis Bütçe, Güvenoyu ve Kanun Oylaması Bilgileri

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri, mecliste beş yasama yılında bulunmuşlar ve başta iki güvenoyu olmak üzere birçok oylamada yer almışlardır. Bu oylamalardan bütçe, güvenoyu ve kanun oylamaların da milletvekillerinin tutumu genel olarak tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Çankırı Milletvekillerinin Meclisteki Oylama İstatistik Bilgileri⁷⁴⁰

IX. Dönem TBMM DP Çankırı Milletvekilleri		Kazım Arar	Kemal Atakurt	Celal Boynuk	Kenan Çığman	Celal Otman
I. Yasama Yılı	<i>Kabul</i>	3	4	2	3	4
	<i>Red</i>	-	-	-	-	-
	<i>Katılmadı</i>	1	-	2	1	-

⁷³⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXVIII, 8 Şubat 1954, B. 39, O. 1, s. 123-124.

⁷³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXIX, 11 Nisan 1954, B. 64, O. 1, s. 786-787.

⁷⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi (22 Mayıs 1950-12 Nisan 1954)

II. Yasama Yılı	<i>Kabul</i>	86	48	28	99	67
	<i>Red</i>	1	-	1	2	2
	<i>Katılmadı</i>	22	71	80	8	40
III. Yasama Yılı	<i>Kabul</i>	73	46	43	66	90
	<i>Red</i>	-	-	-	-	-
	<i>Katılmadı</i>	28	65	68	45	11
IV. Yasama Yılı	<i>Kabul</i>	76	42	32	68	44
	<i>Red</i>	-	2	-	-	-
	<i>Katılmadı</i>	28	70	82	46	70
V. Yasama Yılı	<i>Kabul</i>	9	11	19	45	67
	<i>Red</i>	2	2	-	-	-
	<i>Katılmadı</i>	101	99	93	67	45
Hükümete Güvenoyu (DP'li)	19.Hükümet (02.06.1950)	EVET	----	EVET	EVET	EVET
	20.Hükümet (02.04.1951)	EVET	----	EVET	EVET	EVET

IX. TBMM'nin ilk yasama yılı yaklaşık bir buçuk ay gibi kısa bir dönem sürmüş ve sadece dört oylama yapılabilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere Kemal Atakurt ve Celal Otman bu oylamaların tamamına katılıp, hepsinde olumlu oy kullanmış, Kazım Arar ve Kenan Çığman birer kez oylamaya katılmazken, Celal Boynuk ise dört oylamanın ikisine katılmamıştır. Meclisin I. Yasama Yılı'ndaki oylamalarda, Çankırı milletvekillerinden olumsuz oy kullanan çıkmamıştır.

II. Yasama yılı, ilk yasama yılıyla kıyaslanamayacak kadar yoğun geçmiş ve Meclis, oldukça verimli bir yasama süreci yaşamıştır. Yine Tabloya göre milletvekillerinden Kenan Çığman, oylamalardaki en aktif Çankırı milletvekilidir. 101 oylamada yer alırken sadece 8 oylamaya katılmamıştır. Ardından gelen Kazım Arar'ın bu yoğun oylama temposuna çoğunlukla katıldığı ve 87 oylamada yer alırken, 22 oylamada bulunmadığı anlaşılmaktadır. Celal Otman da 69 oylamaya katılıp, 40'ında bulunmazken, Kemal Atakurt'un oylamaların üçte ikisine katılmadığı görülmektedir. Ancak

Çankırı milletvekilleri içerisinde oylamalar sırasında en pasif olan Celal Boynuk'tur. Boynuk 29 oylamaya katılırken; 80 oylamada bulunmamıştır. Buna göre Celal Boynuk, oylamaların sadece beşte birine katılmıştır. Ayrıca II. Yasama yılında Çankırı milletvekillerinden dördü oylamalarda olumsuz oy kullanmışken, Kemal Atakurt hiç olumsuz görüş bildirmemiştir.

Meclis'in III. Yasama yılı da bir önceki yıl gibi yoğun tempoda geçerken, oylamalarda bu defa en aktif Çankırı milletvekilinin Celal Otman olduğunu görmekteyiz. Otman, 90 oylamada yer alırken; 11 oylamaya katılmamıştır. İkinci sırada 73 oylamayla Kazım Arar, üçüncü sırada 66 oylamayla Kenan Çığman, dördüncü sırada 46 oylamayla Kemal Atakurt yer alırken, Çankırı milletvekilleri içerisinde Meclis oylamalarına en az katılan yine Celal Boynuk olmuştur. Boynuk 43 oylamada hazır bulunurken; 68 oylamada yer almamıştır. Ayrıca Meclis'in III. Yasama yılı oylamalarında, olumsuz görüş bildiren Çankırı milletvekili olmamıştır.

IX. Dönem TBMM'nin IV. Yasama yılında bu kez Kazım Arar, 76 oylamayla en aktif Çankırı milletvekili olurken, onu 68 oylamayla Kenan Çığman izlemiştir. Celal Otman ve Kemal Atakurt'un ardından yine en pasif milletvekili olarak karşımıza, Celal Boynuk çıkmaktadır. Boynuk, 32 oylamaya katılıp; 82 oylamaya katılmamıştır. Bu yasama yılında Kemal Atakurt iki defa olumsuz görüş bildirirken, diğer milletvekillerinden olumsuz görüş bildiren çıkmamıştır.

Meclisin son Yasama yılında ise 67 oylamayla en aktif milletvekili olarak yeniden Celal Otman'ı görmekteyiz. Ancak bu yasama yılında önceki yılların aksine, Meclis oylamalarının en devamsız Çankırı milletvekili olarak Kazım Arar karşımıza çıkmaktadır. Arar 11 oylamaya katılırken; 101 oylamada yer almamıştır. Kazım Arar ve Kemal Atakurt iki defa olumsuz görüş beyan etmiştir. Ancak muhtemelen seçim tarihinin yaklaşması ve milletvekillerinin seçim hazırlıklarıyla meşgul olmalarından dolayı, genel olarak milletvekillerinin Meclis çalışmalarına katılmadıkları görülmektedir.

IX. Dönem TBMM'nin görev yaptığı süre zarfında iki defa hükümet kurulmuş ve Meclis'te güven oylaması yapılmıştır. Kemal Atakurt, bu oylamaların her ikisine de katılmazken, diğer Çankırı milletvekilleri katılarak "Evet" oyu vermişlerdir.

SONUÇ

TBMM'nin IX. Dönem üyelerini belirlemek üzere gerçekleştirilen 14 Mayıs 1950'deki seçimlere ülke genelinde yedi parti katılırken, Çankırı'da üç parti yarışmıştır. Seçim sonuçlarına göre ülke genelinde DP %53,3 oy oranıyla seçimin galibi olup 408 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. Katılımın % 91,9 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleştiği Çankırı'da, ülke ortalamasının da üzerinde, % 61,6 oranında oy alan DP, CHP'nin getirdiği liste usulü çoğunluk seçim sistemi sayesinde Çankırı'nın beş milletvekilliğini de kazanmıştır. Böylece seçimlerde DP'den aday olan Kazım Arar, Kemal Atakurt, Celal Boynuk, Kenan Çığman ve Celal Otman, Çankırı milletvekili olarak IX. Dönem TBMM'de yer almışlardır.

Ülkede seçimlerin tamamlanması ile TBMM tarafından, 22 Mayıs 1950 tarihinde Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığına seçilmiş, TBMM Başkanlığına da Refik Koraltan'ın getirilmiştir. Kısa bir süre sonra Adnan Menderes'in başkanlığında Türkiye Cumhuriyeti'nin 19. Hükümeti kurulup, 2 Haziran 1950'de Meclis'ten güvenoyu almasıyla birlikte Türkiye'de Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Bu dönem dünyadaki gelişmelere bağlı olarak, çok partili hayatın egemen olduğu demokrasiye geçilen dönemdir. Halkın, 1950 milletvekili seçimleriyle birlikte, örgütlenme ve seçme, seçilme hürriyeti gibi demokrasinin temel değerlerine gerçek anlamda ilk defa sahip olmasından dolayı 14 Mayıs 1950 seçimleri, Türk tarihinde de bir milat olmuştur.

Seçimlerden sonraki dönemde, hem seçimlerden zaferle çıkan DP'ye hem de iktidarı kaybeden CHP'ye büyük görevler düşmekteydi. DP zafer sarhoşluğuna kapılmadan, üstlendiği tarihi görevin sorumluluk bilinciyle ülkenin kalkınma ve demokratikleşme sürecini devam ettirmek zorundaydı. CHP ise ilk defa üstlendiği muhalefet olma sorumluluğuyla yönetimin rehavete kapılmasını engelleyerek, tekrar iktidar olabilmek için kendi muhasebesini yapmak zorundaydı. Böylesine önemli, sorumluluğu fazla olan, aynı zamanda gelecekteki demokratikleşme hareketlerine temel olacak bu süreçte ülkenin kalbinin atacağı yer şüphesiz TBMM olacaktı. 1950–1954 yılları arasında yasama çalışmalarını yürüten IX. Dönem TBMM belki de 1920'de kuruluşundan beri görmediği yoğun ve sert siyasi tartışmalara sahne olacak ve farklı siyasi partileri bünyesinde barındıracaktı. Ancak ne olursa olsun, DP 27 yıllık *Tek Parti Devri*'nin ardından milletin umut ışığıydı ve halkın iktidardaki DP'den ve Meclis'ten beklentileri yüksekti. Nitekim de öyle

olmuştur. IX. Dönem TBMM yıllardır ihmal edilen, başta demokratikleşme alanındaki yasaklamalar ve kısıtlamalar olmak üzere, birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Dönemin Çankırı milletvekillerine bakıldığında, genel olarak eğitim ve kültür seviyelerinin yüksek olduğunu görülmektedir. Milletvekillerinden Kenan Çığman İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu ve Dâhiliye Uzmanıdır. Hükümet Tabipliği ve Kızılay Şube Başkanlığı da yapan Çığman, aynı zamanda yazardır. Celal Otman da Tıp doktoru olup, Hükümet Tabipliği ve Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. Celal Boynuk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Gümüşköy ve Bilecik Sorgu Hâkimlikleri ve Eskişehir Baro Başkanlığı yapmıştır. Kazım Arar, Ankara Polis Enstitüsü Öğretmeni olarak görev yapmış, gazeteci ve yazar kimliğiyle dikkati çekmiş bir simadır. Kemal Atakurt ise çiftçilik ve ticaretle uğraşmıştır. Milletvekillerinden Celal Boynuk ve Celal Otman hariç diğerleri Çankırı'nın ileri gelen ailelerine mensup ve siyaset geleneğine sahip şahsiyetlerdir.

Dönemin Çankırı milletvekillerine bakıldığında, 1951 depreminin ardından depremzedelere yardım meselesi, şehre çimento fabrikası yapılması, lise sıkıntısı, köprü yapımı, demiryolu ulaşımındaki aksamalar, sağlık alanındaki eksiklikler, orman köylülerinin durumu, içme suyu problemi, bazı nahiyelerin ilçe yapılması, sel felaketinin yaralarının sarılması gibi Çankırı'yı ilgilendiren konuları TBMM kürsüsüne taşıyarak, şehrin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Çankırı Ortaokulu, milletvekillerinin çabalarıyla Çankırı Lisesi'ne dönüştürülürken, Çankırı Devlet Hastanesi ilk ambulansına kavuşmuş ve uzun zamandır doktoru bulunmayan Eskipazar İlçesi'ne doktor tayin edilmiştir. Ilgaz ve Şabanözü ilçelerine yeni doktorlar tayin edilirken, Ilgaz'a sağlık memuru ve Çerkeş'e de geçici sağlık memuru tayin edilmiştir. Ayrıca, Çankırı Devlet Hastanesi laboratuvarı ve Kurşunlu İlçesi'ne sağlık merkezi açılması için de çalışmalar başlatılmıştır⁷⁴¹.

Çankırı milletvekillerinin en önemli hizmetleri yerel meselelerden ziyade ulusal konularda olmuştur. Milletvekilleri görev yaptıkları bu dört yıl boyunca Mustafa Muğlalı Olayı'ndan Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun'a, Ankara'daki Arsa Spekülasyonu konusundan Karaköprü Olayı'na, Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanundan yerli ilaç sanayisinin gelişmesine kadar gündemi belirleyen siyasi, sosyal, sağlık ve ekonomi

⁷⁴¹ *Çankırı Gazetesi*, 8 Ağustos 1950, s. 1.

alanında pek çok konuda kanun teklifleri veya önergeler vermişlerdir. Ayrıca sordukları sorularla ya da Meclis kürsüsünden yaptıkları cesurca konuşmalarla, gerektiğinde kendi partilerini, milletvekili arkadaşlarını ve hatta başbakanlarını da eleştirmekten çekinmemişlerdir. Bu yönleriyle Türkiye'nin demokrasi yolunda çok önemli kazanımlar elde etmesine katkı sağlayan IX. Dönem Çankırı milletvekilleri, tarihteki yerlerini almışlardır.

IX. Dönem TBMM, Çankırı milletvekillerinden bazıları diğerlerine göre Meclis çalışmalarına daha aktif katılmışlardır. Bunlardan Kazım Arar, muhalif ve özgürlükçü kişiliği ile Çankırı milletvekilleri içerisinde adından en çok söz ettiren milletvekili olmuştur. 5816 nolu “*Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*” ile ilgili yaptığı konuşmada kendi partisine ve Başbakan Adnan Menderes’e karşı çıkması, “*Mal Varlığı Kanunu*” ile ilgili sözleri, Ankara’daki arsa vurgunculuğu, devlet kurumlarındaki yolsuzluk ve suiistimallere dair yaptığı konuşmaları büyük yankı uyandırmış ve TBMM’de tartışmalara neden olmuştur.

Kazım Arar, verdiği zorlu ama onurlu demokrasi mücadelesiyle, milletvekili olmadan öncede hapse girmeyi bile göze alarak, çizgisinden taviz vermeyen bir siyaset adamıdır. Milletvekili olduktan sonra da makam ve mevki peşinde koşmayıp, gece gündüz ülkesi için çalışarak doğruları söylemekten çekinmemiştir. Kazım Arar doğruları söylemek uğruna partisinden ihraç edilmeyi ve tekrar milletvekili seçilememeyi bile göze almış; eşi Nezihe Arar’ın deyişiyle “*demokrasi aşığı bir insan*”dır. Bize göre de Türkiye’de, Cumhuriyet Dönemi’ndeki demokrasinin gelişim süreciyle ilgili bilimsel çalışmaların henüz arzu edilen düzeyde olmaması ve Çankırı gibi gelişme düzeyi oldukça düşük kalmış bir ilin milletvekili olması gibi nedenlerden dolayı adı karanlıkta kalmış, bir demokrasi neferidir.

Milletvekillerinden Kenan Çığman, “*Mustafa Muğlalı Olayını*” Araştıran TBMM Komisyonu’nda söylediği sözlerle gündem oluşturmuş ve yazdığı kitaplarla topluma yardımcı olaya çalışmıştır. Celal Otman ise Eczacılar ve “*Eczaneler Hakkındaki 964 Sayılı Kanun*”la ve yerli ilaç sanayisinin gelişmesine dair yaptığı konuşmalarla adından uzun süre söz ettirmiştir.

IX. Dönem TBMM’nin görevini tamamlamasından sonraki dönemde, Celal Otman’ın siyasette aktif olarak yer almadığını ve milletvekilliğinin IX. Dönemle sınırlı kaldığını görmekteyiz. Kenan Çığman ve Celal Boynuk ise 1954 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde yeniden DP Çankırı milletvekili seçilmişler ve X. Dönem TBMM’de yer almışlardır. Ancak

siyasi kariyerleri IX. Dönem kadar parlak olmamış, üstelik Celal Boynuk bir süre sonra partisinden istifa etmiştir. 1957 yılında yapılan milletvekili seçimlerini Çankırı’da CHP yeniden kazanırken, bu durum aynı zaman da hem Celal Boynuk hem de Kenan Çığman’ın milletvekilliği görevlerinin sonu olmuştur. Kazım Arar ve Kemal Atakurt ise DP’den ihraç edildikten sonra Türkiye Köylü Partisi’ne katılmışlar ve 1954 milletvekili seçimlerinde Çankırı’dan aday olmuşlar ancak seçilememişlerdir. Kemal Atakurt siyasi çalışmalarını önce DP, sonra AP’de devam ettirmiş, son olarak 1973 seçimlerin de milletvekili adayı olmuşsa da başarılı olamamış ve milletvekilliği geçmişi IX. Dönem’le sınırlı kalmıştır. Siyasi çalışmalarını önce DP’de, sonra da CKMP’de sürdüren Kazım Arar ise 1961 yılında yapılan seçimlerde yeniden milletvekili seçilerek Mecliste yer almıştır. Daha sonraki dönemde MP, ardından AP’de de siyaset yapan Kazım Arar, 1969 milletvekili seçimlerine bağımsız aday olarak katılmış ancak seçilememişse de, Çankırı siyasi hayatında iz bırakan en önemli kişilerden biri olmuştur.

Son olarak IX. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Çankırı milletvekilleri Kazım Arar, Kemal Atakurt, Celal Boynuk, Kenan Çığman ve Celal Otman’ın verdikleri kanun teklifleri, takrirler, yazılı, sözlü soru önergeleri ve konuşmalarıyla yerel ve ulusal sorunları TBMM’ne taşımış, üzerlerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirdikleri ve hem Çankırı’nın, hem de Türkiye’nin gelişmesine katkıda bulundukları söylenebilir.

KAYNAKLAR

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490-0-001-000-000-149-592-1.

BCA, 490, 01-459, 1885, 1.

BCA, 490,01-341, 1428,1.

BCA, 490,01-1687,863,1.

BCA, 490,01-1687,863,53.

BCA, 030-0-010-000-000-78-516-15

BCA, 030-0-011-001-000-174-6-1.

BCA, 030-0-011-001-000-181-8-11.

BCA, 490,01-364,1531,1.

BCA, 490-0-001-000-000-295-1187-2

TBMM Arşivi

Kazım Arar'ın 1621 Numaralı Sicil Dosyası Tercüme-i Hal Kâğıdı.

Kemal Atakurt'un 1634 Numaralı Sicil Dosyası Tercüme-i Hal Kâğıdı.

Celal Boynuk'un 1638 Numaralı Sicil Dosyası Tercüme-i Hal Kâğıdı.

Kenan Çığman'ın 1637 Numaralı Sicil Dosyası Tercüme-i Hal Kâğıdı.

Celal Otman'ın 1635 Numaralı Sicil Dosyası Tercüme-i Hal Kâğıdı.

TBMM Kanunlar Müdürlüğü, Dosya no: 42, Esas Kayıt no: 3/75.

Sağlık Bakanlığı Arşivi

Sosyal Yardım İşleri Genel Müdürlüğü, Celal Otman'ın Hizmet Belgesi

SÜRELİ YAYINLAR

TBMM Tutanakları

TBMM Zabıt Ceridesi (1 Nisan 1923), D. 1, O. 1, C. XXVIII.

TBMM Tutanak Dergisi (13 Ekim 1947), D. 8, O. 1, C. VI.

TBMM Tutanak Dergisi (22 Mayıs 1950), D. 9, O. 1, C. I.

- TBMM Tutanak Dergisi* (29 Mayıs 1950), D. 9, O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (5 Haziran 1950), D. 9, O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (16 Haziran 1950), D. 9, O. 2, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (3 Temmuz 1950), D. 9, , O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (5 Temmuz 1950), D. 9, O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (12 Temmuz 1950), D. 9, O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (13 Temmuz 1950), D. 9, O. 1, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (14 Temmuz 1950), D. 9, O. 2, C. I.
TBMM Tutanak Dergisi (6 Kasım 1950), D. 9, O. 2, C. II.
TBMM Tutanak Dergisi (8 Kasım 1950), D. 9, O. 2, C. II.
TBMM Tutanak Dergisi (15 Kasım 1950), D. 9, O. 4, C. II.
TBMM Tutanak Dergisi (1 Aralık 1950), D. 9, O. 1, C. III.
TBMM Tutanak Dergisi (4 Aralık 1950), D. 9, O. 1, C. III.
TBMM Tutanak Dergisi (6 Aralık 1950), D. 9, O. 1, C. III.
TBMM Tutanak Dergisi (13 Aralık 1950), D. 9, O. 1, C. III.
TBMM Tutanak Dergisi (18 Aralık 1950), D. 9, O. 1, C. III.
TBMM Tutanak Dergisi (22 Ocak 1951), D. 9, O. 2, C. IV.
TBMM Tutanak Dergisi (29 Ocak 1951), D. 9, O. 1, C. IV.
TBMM Tutanak Dergisi (31 Ocak 1951), D. 9, O. 1, C. IV.
TBMM Tutanak Dergisi (8 Şubat 1954), D. 9, O. 1, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (21 Şubat 1951), D. 9, O. 1, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (22 Şubat 1951), D. 9, O. 1, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (23 Şubat 1951), D. 9, O. 1, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (24 Şubat 1951), D. 9, O. 3, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (25 Şubat 1951), D. 9, O. 4, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (26 Şubat 1951), D. 9, O. 3, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (27 Şubat 1951), D. 9, O. 5, C. V.
TBMM Tutanak Dergisi (6 Nisan 1951), D. 9, O. 1, C. VI.
TBMM Tutanak Dergisi (2 Mayıs 1951), D. 9, O. 1, C. VII.
TBMM Tutanak Dergisi (7 Mayıs 1951), D. 9, O. 2, C. VII.
TBMM Tutanak Dergisi (11 Mayıs 1951), D. 9, O. 3, C. VII.
TBMM Tutanak Dergisi (6 Haziran 1951), D. 9, O. 1, C. VIII.
TBMM Tutanak Dergisi (11 Haziran 1951), D. 9, O. 1, C. VIII.
TBMM Tutanak Dergisi (15 Haziran 1951), D. 9, O. 1, C. VIII.
TBMM Tutanak Dergisi (22 Haziran 1951), D. 9, O. 1, C. VIII.
TBMM Tutanak Dergisi (25 Şubat 1951), D. 9, O. 5, C. VIII.

- TBMM Tutanak Dergisi* (29 Haziran 1951), D. 9, O. 1, C. VIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (1 Ağustos 1951), D. 9, O. 1, C. IX.
- TBMM Tutanak Dergisi* (9 Kasım 1951), D. 9, O. 2, C. X.
- TBMM Tutanak Dergisi* (14 Aralık 1951), D. 9, O. 2, C. XI.
- TBMM Tutanak Dergisi* (21 Aralık 1951), D. 9, O. 1, C. XI.
- TBMM Tutanak Dergisi* (26 Aralık 1951), D. 9, O. 1, C. XI.
- TBMM Tutanak Dergisi* (14 Ocak 1952), D. 9, O. 1, C. XII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (7 Ocak 1952), D. 9, O. 1, C. XII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (21 Ocak 1952), D. 9, O. 1, C. XII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (30 Ocak 1952), D. 9, O. 1, C. XII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (16 Mayıs 1951), D. 9, O. 1, C. XII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (2 Şubat 1952), D. 9, O. 2, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (22 Şubat 1952), D. 9, O. 3, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (23 Şubat 1952), D. 9, O. 1, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (24 Şubat 1952), D. 9, O. 1, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (25 Şubat 1952), D. 9, O. 2, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (26 Şubat 1952), D. 9, O. 3, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (28 Şubat 1952), D. 9, O. 3, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (29 Şubat 1951), D. 9, O. 5, C. XIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (28 Nisan 1952), D. 9, O. 1, C. XIV.
- TBMM Tutanak Dergisi* (31 Nisan 1952), D. 9, O. 1, C. XIV.
- TBMM Tutanak Dergisi* (2 Mayıs 1952), D. 9, O. 1, C. XV.
- TBMM Tutanak Dergisi* (5 Mayıs 1952), D. 9, O. 1, C. XV.
- TBMM Tutanak Dergisi* (7 Mayıs 1952), D. 9, O. 1, C. XV.
- TBMM Tutanak Dergisi* (8 Haziran 1952), D. 9, O. 2, C. XVI.
- TBMM Tutanak Dergisi* (9 Haziran 1952), D. 9, O. 2, C. XVI.
- TBMM Tutanak Dergisi* (10 Kasım 1952), D. 9, O. 2, C. XVII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (12 Kasım 1952), D. 9, O. 2, C. XVII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (5 Aralık 1952), D. 9, O. 1, C. XVIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (8 Aralık 1952), D. 9, O. 2, C. XVIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (10 Aralık 1952), D. 9, O. 1, C. XVIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (12 Aralık 1952), D. 9, O. 2, C. XVIII.
- TBMM Tutanak Dergisi* (9 Ocak 1953), D. 9, O. 1, C. XIX.
- TBMM Tutanak Dergisi* (12 Ocak 1953), D. 9, O. 1, C. XIX.
- TBMM Tutanak Dergisi* (5 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.
- TBMM Tutanak Dergisi* (6 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.

TBMM Tutanak Dergisi (11 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (17 Şubat 1953), D. 9, O. 2, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (19 Şubat 1953), D. 9, O. 2, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (20 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (21 Şubat 1953), D. 9, O. 2, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (22 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (24 Şubat 1953), D. 9, O. 2, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (26 Şubat 1953), D. 9, O. 1, C. XX.
TBMM Tutanak Dergisi (1 Mart 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (15 Nisan 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (20 Nisan 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (24 Nisan 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (27 Nisan 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (29 Nisan 1953), D. 9, O. 1, C. XXI.
TBMM Tutanak Dergisi (6 Mayıs 1953), D. 9, O. 1, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (13 Mayıs 1953), D. 9, O. 1, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (15 Mayıs 1953), D. 9, O. 2, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (20 Mayıs 1953), D. 9, O. 1, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (27 Mayıs 1953), D. 9, O. 1, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (10 Haziran 1953), D. 9, O. 1, C. XXII.
TBMM Tutanak Dergisi (22 Haziran 1953), D. 9, O. 1, C. XXIII.
TBMM Tutanak Dergisi (24 Haziran 1953), D. 9, O. 2, C. XXIII.
TBMM Tutanak Dergisi (1 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (2 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (8 Temmuz 1953), D. 9, O. 3, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (10 Temmuz 1953), D. 9, O. 2, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (21 Temmuz 1953), D. 9, O. 2, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (3 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (7 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (8 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (10 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (13 Temmuz 1953), D. 9, O. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (14 Temmuz 1953), D. 9, O. 2, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (15 Temmuz 1953), D. 9, T. 2, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (16 Temmuz 1953), D. 9, T. 1, C. XXIV.
TBMM Tutanak Dergisi (23 Temmuz 1953), D. 9, T. 4, C. XXIV.

TBMM Tutanak Dergisi (9 Kasım 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (25 Kasım 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (27 Kasım 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (30 Kasım 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (2 Aralık 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (7 Aralık 1953), D. 9, T 1, C. XXV.
TBMM Tutanak Dergisi (23 Aralık 1953), D. 9, T 1, C. XXVI.
TBMM Tutanak Dergisi (25 Aralık 1953), D. 9, T 1, C. XXVI.
TBMM Tutanak Dergisi (18 Ocak 1954), D. 9, T 1, C. XXVII.
TBMM Tutanak Dergisi (25 Ocak 1954), D. 9, T 1, C. XXVII.
TBMM Tutanak Dergisi (27 Ocak 1954), D. 9, T 1, C. XXVII.
TBMM Tutanak Dergisi (29 Ocak 1954), D. 9, T 1, C. XXVII.
TBMM Tutanak Dergisi (3 Şubat 1954), D. 9, T 1, C. XXVIII.
TBMM Tutanak Dergisi (8 Şubat 1954), D. 9, T 1, C. XXVIII.
TBMM Tutanak Dergisi (11 Şubat 1954), D. 9, T 1, C. XXVIII.
TBMM Tutanak Dergisi (12 Şubat 1954), D. 9, T 1, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (22 Şubat 1954), D. 9, O. 2, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (23Şubat 1954), D. 9, O. 1, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (24 Şubat 1954), D. 9, O. 2, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (25 Şubat 1954), D. 9, O. 5, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (26 Şubat 1954), D. 9, O. 2, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (27 Şubat 1954), D. 9, O. 1, C. XXVIII.
TBMM Zabıt Ceridesi (4 Mart 1954), D. 9, O. 1, C. XXIX.
TBMM Zabıt Ceridesi (12 Mart 1954), D. 9, O. 2, C. XXIX.
TBMM Zabıt Ceridesi (4 Nisan 1954), D. 9, O. 1, C. XXIX.
TBMM Zabıt Ceridesi (7 Nisan 1954), D. 9, O. 2, C. XXIX.

GAZETELER

Yerel Gezeteler

Birlik Gazetesi

Bizim Çankırı Gazetesi

Çankırı Gazetesi

Demokrat Çankırı Gazetesi

Doğruyol Gazetesi

Duygu Gazetesi

Ulusal Gezeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Vatan Gazetesi

Tanin Gazetesi

Ulus Gazetesi

HATIRALAR

Cebesoy, A. F. (2000), *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul.

Bayar, C. (1986), *Başvekilim Menderes*, Der. İsmet Bozdağ, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul.

Demirel, A. (Haz), (2005), *Nihat Erim Günlükleri*, C. I, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.

Orbay, R. (1993). *Siyasi Hatıralarım*, Emre Yayınevi, C. II, İstanbul.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Arar, Nezihe, (1926 doğumlu, Ortaokul mezunu), ile mülakat, Çankırı, (15 Temmuz 2012)

Arar, Berat Cem, (1955 doğumlu, Ortaokul mezunu), ile mülakat, Çankırı, (5 Mayıs 2013).

Atakurt, Mahmut, (1953 doğumlu, Ortaokul mezunu), ile mülakat, Ilgaz/Çankırı, (29 Mayıs 2012).

Çerkez, İrfan, (1923 doğumlu, İlkokul mezunu), ile mülakat, Ilgaz/Çankırı, (29 Mayıs 2012).

Çivitçioğlu, Mehmet, (1928 doğumlu, Üniversite mezunu), ile mülakat, Çankırı. (29 Mayıs 2012).

Genç, Hüseyin, (1930 doğumlu, okur-yazar), ile mülakat, Ilgaz/Çankırı, (29 Mayıs 2012).

Karabıyık, Faruk, (1928 doğumlu, İlkokul mezunu), ile mülakat, Ilgaz/Çankırı, (29 Mayıs 2012).

Yılmaz, Mustafa, (1926 doğumlu, İlkokul mezunu), ile mülakat, Ilgaz/Çankırı. (29 Mayıs 2012).

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- Akşin S.** (2004), *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. 1, İstanbul.
- _____, (2003), *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908–1980)*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F.** (1992), *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F., Ahmad, B. T.** (1976), *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi(1945-1971)*, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Akyol, İ.** (2009), “Mehmet Akif Ersoy’un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı’ya Gelişi Ve Çankırı Vaazı”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, s. 409–412.
- Armağan, S.** (1975), *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*, Fakülteler Matbaası. İstanbul.
- Armaoğlu, F.** (1991), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1991.
- Arslan, A.** (2007), “1950’den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, <http://www.akademikbakis.org/sayi11/makale/aliarslan.pdf>. (22.06.2013)
- Albayrak, M.** (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Atatürk, M. K.** (1951), *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, C. 1, İstanbul.
- Atay, F. R.** (2004). *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Avşar, A.** (1998), *Serbest Cumhuriyet Fırkası (Bu Partinin Kapatılmasında Basının Rolü)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S.** (1992), *Enver Paşa*, C. II, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____, (2000), *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ayhan, B.** (2007). *Çankırı (Tarih, Kültür, Turizm)*, Ankara.
- Barutçu, A. F.** (2001). *Siyasi Hatıralar: Milli Mücadeleden Demokrasiye*, C.II, Ankara.
- Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü**, (1998). *TBMM’nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Ankara.
- Beşikçi, İ.** (1978). *Orgeneral Muğlalı Olayı, Otuzüç Kurşun*, Belge yayınları, Ankara.
- Birand, M. A., DüNDAR, C.** (1995). *Demir Kırat (Bir Demokrasinin Doğuşu)*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

- Berkes, N.** (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, T.** (1983), “Cumhuriyet Halk Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, s. 2025–2036.
- _____, (1983). “Serbest Fırka”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, s. 2052–2059.
- _____, (1995), *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839–1950)*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Çoker, F.** (1994). *I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Çufalı, M.** (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946–1950)*, C. III, Ankara.
- Dağlı, N. - Aktürk, B.** (1988), *Hükümetler ve Programları 1920-1960*, C. I, , TBMM Basımevi, Ankara.
- Demirel, A.** (2000), “50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. XXXIII, S.197, İstanbul, s. 13–23.
- Erdoğan, M.** (1997). *Modern Türkiye’de Anayasalar ve Siyasi Hayat*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Eriş, O.** (1977). *Cumhuriyet, Seçim–77*, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul.
- Eraslan, C.** (1998). “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12. Temmuz (1947) Beyannamesi”, *Ankara Üniv. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 22, s. 141–157.
- Eroğlu, H.** (1987). *Atatürk ve Milli Egemenlik*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Güven, D.** (2005) “6-7 Eylül Olayları Ve Failleri”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 141, Tarih Vakfı, İstanbul, s.19-38.
- Haytaoğlu, E.** (1997). “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Denizli, s. 46-54.
- Huyugüzel, Ö. F.** (1982). *Hüseyin Cahit Yalçın’ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnan, A.** (1991). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İslamoğlu, A.** (2004). *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet (1908–1913)*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.

- Karaosmanoğlu, Y. K.** (2013). *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K.** (1996). *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R., Duru, B.** (2008). "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bakış", *Mülkiye Dergisi*, C. XXXII, S.259, Ankara, s. 27-44.
- Keleş, Z.** (1999). "Cafer Tayyar Paşa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 44, s. 529-545.
- Kırçak, Ç.** (1993). *Meşrutiyetten Günümüze Gericilik*, Bilar Yayınları, Ankara.
- Kili, S.** (2008). *Atatürk Devrimi ve Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Koçak, C., vd.,** (2002). *Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kodaman, B.- Ünal, M. A.** (1996). *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi (II. Meşrutiyet Olayları)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkud, R.** (1956). *Milli Mücadele Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat*, Türkiye Fikir Ajansı, Ankara.
- Lewis, B.** (1991). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Prof. Dr. Metin Kırıtlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mardin, Ş.** (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri(1895-1908)*, İletişim Yayınları Ankara.
- Olgun, K.** (2011). "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, S.79, s. 1-36.
- Ortaylı, İ.** (1955). *İmparatorluğun En Uzun Yılı*, Hill Yayınları, İstanbul.
- _____, (2008). *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu*, İstanbul.
- Özçelik A.** (1991). "Gediz Taarruzu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VII, S. 21, <http://atam.gov.tr/gediz-taarruzu/>
- _____, (2002). "Osmanlı Mebusan Meclisi'nde 'Türkçe' Tartışması", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.13, s. 213-226.
- _____, (2008). "Modernleşme Döneminde Bir Merhale: Meşrutiyet", *Türk Yurdu Dergisi*, XXVIII/251, 71-76.
- Özgen, Y.** (2011). *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı.

- Öztürk K.** (1994). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950–1954)*, TBMM Vakfı Yayınları, C. VII, Ankara.
- Sami, Ş.** (1317), *Kamus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet.
- Sezer A.** (1998). “Türkiye’de ilk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 42, Ankara, s. 889–906.
- Softa, S.** (2010). “Millî Mücadele, İstiklal Yolu ve Çankırı Hanları” *Millî Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı, V. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çankırı.
- Soysal, M.** (1969). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Şahingiray Ö.** (1999), *Celal Bayar’ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946–1950–1954*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Tanör, B.** (2001). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789–1980)*,Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- TBMM Genel Sekreterliği**, (2010). *TBMM Albümü*, C. I, Ankara.
- Toker, M.** (1970), *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- _____, (1990), *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tosun, H. vd.** (2005). *Cumhuriyet Öncesi Çağdaşlaşma Girişimleri, Atatürk ve Çağdaşlaşma*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Tunaya, T. Z.** (1976), *İkinci Meşrutiyet’in Türk Siyasal Hayatındaki Yeri*, Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara.
- _____, (2003), *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- _____, (1998). *Türkiye’de Siyasî Partiler*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M.** (1983). “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____, (1983). “Siyasal Gelişim Evreleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, s. 1967–1990.
- _____, (1983). “Siyasî Miras”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İletişim Yayınları, s. 1964-1966.

- Turan, R.** (1999). “Milli Mücadele’de İnebolu-Kastamonu-Ankara Hattı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 44, Ankara, s. 693-701.
- Turan, Ş.** (1999). *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yayınları, Ankara.
- TÜİK**, (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923–2011*, Ankara.
- _____, (1966). *1950–1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları*, Ankara.
- Ünal, M. A.** (2008). “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İttihatçı Geleneği”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. XXVIII, S. 251, s. 40–44.
- Ünal, M. A., Halaçoğlu, A.** (1996) *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Akademi Kitabevi Yayınları, Manisa.
- Yalman, A. E.** (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. IV, Pera Turizm Yayınları, İstanbul.
- Yücel, M. S.** (2001). *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul.

TEZLER

- Demir, G. T.** (2012). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Mustafa Abdülhalik Renda*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Çankırı.
- Dinç, D.** (2009). *Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

İNTERNET

- WEB–1 (2002). Çankırı Araştırmaları web site.
http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=144&title=ankr-tarihine-tank-rahmi-%DDnceler (6 Mayıs 2013)
- WEB–2 (2002). Çankırı Araştırmaları web site.
http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=2481&title=dr-kenan-iman (12.07.2012)

WEB-3 (2002). Eskişehir Barosu web site.

<http://www.eskisehirbarosu.org.tr/GecmisDonemBaskanlari.aspx>
(03 Haziran 2013).

WEB-4 (1998). Milli Savunma Bakanlığı web site.

<http://www.msb.gov.tr/arsiv/phpscr/Sehitler.php> (07 Ağustos 2013).

WEB-5 (2000). Resmi Gazete web site.

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7872.pdf> (6 Mayıs 2013).

WEB-6 (1998). Türk Dil kurumu web site.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51b1211682e125.77515543 (07.06.2013).

WEB-7 (1998). Türk Dil kurumu web site.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAKR%C4%B0R
(15.06.2013)

WEB-8 (2003). Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu Derneği web site.

<http://turkkanser.org.tr/news.php?id=38> (03.06.2013)

WEB-9 (1998). Türkiye Büyük Millet Meclisi web site.

http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (Erişim tarihi
08.06.2013)

EKLER

Ek-1. 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerinde CHP ve DP'nin kullandıkları seçim afişleri. (Dünden bugüne Türkiye'de seçim afişleri, dosyalar.hurriyet.com.tr/afis)



EK-2 CHP Çankırı İl Teşkilatı. Çankırı Belediyesi arşivinden alınmıştır.



EK-3 DP Çankırı İl Teşkilatının Kuruluşu. Çankırı Belediyesi arşivinden alınmıştır.



Ek-2. Seçim Propagandaları için yurt gezisine çıkmış olan DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın 4 Nisan 1950 tarihinde Çankırı gezisinden bir fotoğraf. Karşılayanlar arasında DP il başkanı Kazım Arar'da vardı.(Celal Bayar'ın solunda, rozetli) Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-3. Seçim Propagandaları için yurt gezisine çıkmış olan DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın 4 Nisan 1950 tarihinde Çankırı gezisinde, Celal Bayar, DP İl başkanı Kazım Arar ve diğer partililerle beraber parti il teşkilatı binasına yürürken. *Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.*



Ek-4. 1950 Seçim Sonuçlarını Okuyucularına Duyuran 16 Mayıs 1950 Tarihli Çankırı Gazetesi



Ek-5. Kazım Arar'ın Tercüme-i Hal Kâğıdı

Öğrenci No: 1021
 Sınıf: 1021
 Ders: 1021
 Ders: 1021

1021
 3. Dönem

Öğrenci (Kısaca)

Sıra No	Adı Soyadı	Tarih	Not
1	Ali	10.10.2021	100
2	Ali	10.10.2021	100
3	Ali	10.10.2021	100
4	Ali	10.10.2021	100
5	Ali	10.10.2021	100
6	Ali	10.10.2021	100
7	Ali	10.10.2021	100
8	Ali	10.10.2021	100
9	Ali	10.10.2021	100
10	Ali	10.10.2021	100
11	Ali	10.10.2021	100
12	Ali	10.10.2021	100
13	Ali	10.10.2021	100
14	Ali	10.10.2021	100
15	Ali	10.10.2021	100
16	Ali	10.10.2021	100
17	Ali	10.10.2021	100
18	Ali	10.10.2021	100
19	Ali	10.10.2021	100
20	Ali	10.10.2021	100

Ek-6. Kazım Arar'ın eşi Nezihe Arar, Çankırı'daki evinde dinlenirken çekilmiş fotoğrafı. (5 Haziran 2012)



Ek-7. Kazım Arar'ın eşi Nezihe Arar ve en küçük oğlu Berat Cem Arar'ın fotoğrafı.

(21 Haziran 2013)



Ek-8. DP il başkanı Kazım Arar'ın, cezaevindeki günlerine ait bir fotoğrafı.
(Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.)



Ek-9. Kazım Arar'ın milletvekili seçildikten sonra partililer tarafından cezaevinden çıkarılıp, DP il teşkilatı binasına götürülürken çekilen bir fotoğrafı. (16 Mayıs 1950) Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-10. Milletvekili seçildikten sonra partililer tarafından cezaevinden çıkarılan Kazım Arar, omuzlarda DP il teşkilatı binasına götürülürken çekilen bir fotoğraf. (16 Mayıs 1950) *Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmış*



Ek-11. Çankırı Belediyesi tarafından Kazım Arar adının verildiği caddeyi gösteren tabela. (2013)



Ek-14. Celal Boynuk'un Eskişehir Barosu'ndaki Eski Baro Başkanlarımız Albümündeki fotoğrafı.



Av. Celal BOYNUK
(1946-1950)

Ek-15. Kenan Çığman'ın Tercüme-i Hal Kâğıdı

[illegible]

Ek-16. Dr. Kenan Çığman'ın 1943 yılında CHP Genel Sekreterliği'ne Gönderdiği Milletvekilliği Talep Başvurusu.



DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1322

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİNE

Yeniden seçilecek olan Çankırı XXXXXXXXXXXXXXXX Mebusluğu için mensup bulunduğum sayın C. H. Partisi adına namzetliğimin konulmasına müsaadelerini saygıyla dilerim.

İmza

K. Çığman

Mebusluk Talebnamesi

T A L İ B İ N	Adı, Soyadı	Kenan Çığman	Esas mesleği	Dr.
	Doğum yeri	Çankırı	İhtisası	Yoktur.
	Doğum tarihi	1322	Tahsil derecesi	Yüksek
	İşi - Mesğalesi	Kalecik Hukûmet Tabibi	Son tahsilini bitirdiği okul	İstanbul Tıp Fakültesi
	Mebusluğunu istediği vilâyet	Çankırı	Diploma No. ve tarihi	1933 1466/4534
	İkametgâh adresi	Kalecik Hukûmet Tabibi		
Çalıştığı yer adresi	" " "			
Partiye kayıtlı bulunduğ	Vilâyeti	Çoruh	Kütük No.	
	Kazası	Şavşat	Kayıt tarihi	1936
	Nahiyesi		Varsa faal vazifesi	
	Mahalle veya köyü			
Şimdiye kadar bulunduğu memuriyetler, gördüğü fabri hizmetler, Parti teşkilâtı içinde deruhite ettiği faal vazifeler.	Oltu Hukûmet Tabibliği, Sarıkamış Dekovil taburu Doktorluğu,			
	Şavşat Hukûmet Tabibliği, Çerkeş Hukûmet Tabibliği.			
	Şavşat Kızılay şubesi ve Çocuk esirgeme kurumu Başkanlığı.			
	Çerkeş Çocuk esirgeme kurumu ve Kızılay şube Başkanlıkları.			
	Memur bulunmağım hasebiyle partide faal hizmet alamadım.			

HATİRA: Verilecek cevapları, kısa, açık ve okunaklı alması rica olunur.

30

Ek-18. Kemal Atakurt (önde, soldan birinci) ve Kazım Arar (önde sondan beşinci), DP'li partililerle birlikte. Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-19. 1950 milletvekili seçimleri için DP, Çankırı merkezde miting yaparken (Kazım Arar seçim konuşması yapıyor, yanında oturanlar arasında Kemal Atakurt'da var). Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-20. 1950 milletvekili seçimleri için DP, Çankırı merkezde miting yaparken (Kazım Arar seçim konuşması yapıyor) *Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.*



Ek-21. IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri Celal boynuk, Kazım Arar, Kemal Atakurt Meclis'te oy kullanırken. Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-22. Çankırı milletvekilleri Kazım Arar ve Kemal Atakurt resmi bir tören için geldikleri Çankırı'da askeri ve sivil yetkililerle birlikte. Berat Cem Arar'ın özel arşivinden alınmıştır.



Ek-23. Kazım Arar ailesinin geçmişte yaşamış olduğu ve bugün yaşamakta olduğu evler. (21 Haziran 2013)



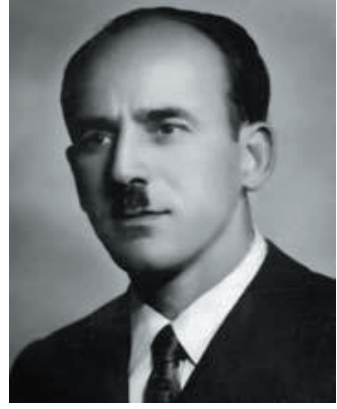
Ek-24. Kemal Atakurt'un Ilgaz merkezde oturduğu evin farklı cephelerden görünüşü. (15 Haziran 2012)



Ek- 25. IX. Dönem Çankırı Milletvekillerinin TBMM Albümü 1920–2010’da yer alan fotoğrafları.



Kazım Arar



Kemal Atakurt



Celal Boynuk



Kenan Çığman



Celal Otman

Ek- 26. Kazım ARAR'ın Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda bulunan kabri



Ek- 27. Kemal ATA KURT'un Çankırı Sarı baba Mezarlığı'nda bulunan kabri



Ek- 28. Celal Boynuk'un kabri

IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekillerinden Avukat Celal Boynuk'un mezarının Eskişehir'de Odunpazarı Mezarlığı'nda olduğu bilgisine ulaşılmış ancak Eskişehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü bilgi sisteminde Odunpazarı Mezarlığı'nın yer almaması ve geçmiş yıllara ait mezarlık kayıtlarının bulunamaması ve ayrıca oğlu Sedat Boynuk'un da babasının mezar yerini bilmiyor olması nedeniyle merhum Avukat Celal Boynuk'un mezarına ulaşılammıştır.

Ek- 29. Kenan ÇIĞMAN'ın Çankırı Sarıibaba Mezarlığı'nda bulunan kabri



EK-30 Celal OTMAN'ın İstanbul Tavşantepe Mezarlığında bulunan kabri

